

ION RUSU ABRUDEANU

PACOSTEA RUSEASCĂ

NOTE ISTORICE, IMPRESII, DOCUMENTE ȘI SCRISORI
— ÎN LEGATURĂ CU RĂZBOIUL NOSTRU —

Atelierele grafice SOCEC & Comp., Societate anonimă, București

www.dacoromanica.ro

ION RUSU ABRUDEANU

PACOSTEA RUSEASCA

NOTE ISTORICE, IMPRESII, DOCUMENTE ȘI SCRISORI

== ÎN LEGĂTURĂ CU RĂZBOIUL NOSTRU ==

BUCUREȘTI

Atelierele grafice SOCEC & Comp., Societate anonimă

1 9 2 0

Prinos de admirație și recunoștință
memoriei sfinte a tuturor eroilor, cari
au luptat și s'au jertfit pentru înfăp-
tuirea idealului României Mari.

Autorul.

PREFAȚA

— —

Lucrarea de față este fructul pribegiei mele prin Rusia, fosta noastră aliată de tristă memorie, acea Rusie pravoslavnică, dar lipsită de sentimentul onoarei internaționale, care, prin trădarea-i odioasă față de noi mai întâiu și mai în urmă și față de aliații noștri, a înscris în istoria războiului mondial și deci în istoria omenirii cea mai rușinoasă și indelebilă pată.

Zic fructul pribegiei, fiindcă ar fi însemnat să mă condamn însu-mi la o înceată, dar sigură destrămare fizică și morală, dacă în țara indolenței și a misticismului n'aș fi recurs la tonicul intelectual de a transcrie pe hârtie toate impresiile, desiluziile și durerile ce mi-au răscolit sufletul în timpul celor doi ani și mai bine ai refugiului meu și ai stărei noastre de războiu.

Lucrarea ce o înfățișez marelui public românesc n'are decât o singură pretenție și anume aceea de a mărturisi în fața tribunalului opiniei publice tot ceace am văzut, am simțit și am putut să deduc și să constat.

Dacă pentru istoria definitivă a războiului nostru, care, după cum prea bine spune d. Take Ionescu în prefața „Amintirilor“¹⁾ sale, nu poate fi scrisă de contemporani, fiindcă „pentru a vedea bine, e nevoie de distanță în timp“, cartea mea va fi de un cât de mic folos real, ea își va fi îndeplinit cu prisos menirea rîvnită de mine.

București, 23 Noembrie 1919²⁾.

ION RUSU ABRUDEANU.

¹⁾ Take Ionescu: *Souvenirs*. Payot & C-ie, Paris, 1919.

²⁾ În această zi s'a împliniț exact un an de zile dela plecarea mea din Iași la București, la căminul meu mult dorit, după 2 ani și 54 zile de dure-roasă pribegie, încheiată din fericire cu apoteoza victoriei aliaților noștri și cu izbânda visului nostru secular de întregire națională.

INTRODUCERE

Înainte de 28 Iunie 1914 — ziua asasinării arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar, și a soției sale ducesa Sofia de Hohenberg — nu cred să fi existat ființă omenească — afară, bine înțeles, de „finii“ diplomați dela Viena, Berlin și Budapesta — care să fi putut pre-vedea că peste o lună va fi sortit lumii să asiste la cel mai crâncen războiu din câte a cunoscut vre-odată.

Intr'adevăr, cele două mari conțelațiuni politice europene — Tripla alianța (Puterile centrale) de o parte și Înțreita înțelegere de alta parte — reușiseră ani de-a rândul să fixeze în marele public așa de adânc convingerea că pace generală nu va fi turburată încă vreme îndelungată încât eventualitatea unui războiu european, în Iunie 1914 eșia cu desăvârșire din sfera lucrurilor, pe cari le putea concepe bunul simț european.

Daca la 27 Iunie 1914 un burghez oarecare ar fi drăznit să afirme că peste o lună de zile bătrâna Europă va fi în flăcări, ar fi riscat desigur să fie taxat drept un glumeț de prost gust, dacă nu chiar de nebun. Și totuși gluma aceasta sinistă, nebunia aceasta îngrozitoare adecă provocarea războiului european, cu toate consecințele și calamitățile lui fatale, n'a fost niciodată mai aproape de a se înfăptui ca în Iunie 1914. Peste o lună de zile, c'vilizata Europă fu aruncată în foc și toate binefaceril civilizației, ca și preceptele Evangheliei distruse sau puse la coș. Eram asvârliți fără veste într'o lume nouă, în car nu mai domnea rațiunea și morala, ci principiul primitiv, e i m at

în Reichstagul dela Berlin de către cancelarul Bethmann-Hollweg: „cumcă necesitatea nu cunoaște lege, iar tratatele diplomatice trebuie considerate ca niște fițuici fără valoare!“

Pe cât de năpraznic și de imens a fost însă cataclismul, la care ne-a fost dat să asistăm, pe atât de mare și de inexpiabila este răspunderea inițiatorilor lui, pentru cari catastrofa războiului european, chiar în Iunie 1914, nu era un lucru scos din sfera posibilităților omenești; mai mult încă, azi e complet dovedit că războiul era dorit și regătit în ascuns de către anumiți factori ai Puterilor centrale cu o seninătate și o minuțiozitate diabolică.

Deja în 1909, după anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria, archiducele Ludovic Salvator, inspector general al artileriei austro-ungare, declara la Viena generalului Gr. Crăiniceanu, pe atunci șef al marelui nostru Stat maior, cu ocazia unui banchet, la care fusese invitat, „că, în scurtă vreme, Serbia va fi ștearsă de pe harta Europei“.

Vorbe de banchet! — și-a zis în gândul lui generalul Crainiceanu, șeful statului maior al unei armate, care, într-o bună zi, în virtutea tratatului de alianță ce lega România de Austro-Ungaria, avea să coopereze cu armata Impăratului Franz Iosef¹⁾). Insuși Regele Carol, sobru și măsurat la cuvânt, cum era, când i s'au relatat cuvintele de mai sus ale archiducelui austriac, nu s'a putut opri fără să relice generalului Crainiceanu:

— „Desigur trebuie să fi fost minunat vinul dela banchet!“

Dar in vino veritas.

Nu mai există azi nici o îndoială că, mai ales dela anexarea Bosniei și Herțegovinei, se premedita la Viena o crimă monstruoasă în contra micii Serbii, pe care tradiționala lăcomie austriacă avea pretenția s'o asfixieze fără măcar să se recunoască guvernului din Belgrad dreptul de a protesta.

¹⁾ I împăratul Franz Iosef a încetat din viață la 20 Novembre 1916, după o domnie de 68 ani, în decursul căreia a semnat nu mai puțin de douăzeci și una de mii de condamnări la moarte, dintre cari 19.000 pentru motive pur politice. (Veri: *Comment finirent Guillaume II et ses complices*, de Tancrède Ma tel.

În ce privește fățarnica dragoste de păce a diplomaților dela Berlin, înarmările continue ale Germaniei o caracterizau îndeajuns. Timp de 40 de ani, Germania printului Bismarck n'a făcut decît să se înarmeze pînă în dinți cu o grijă, care s'a întins apoi ca o molimă la aproape toate statele europene, mari și mici cheltu'nd zeci de miliarde din sudoarea contribuabililor pentru armament și echipament.

Intrecerea aceasta furibunda de înarmări trebuia să aibă și ea un sfârșit, un desnodământ catastrofal. Și războiul balcanic din 1912/13, cu tendințele și ciocnirile lui de interese politice, economice și naționale a grăbit această clipă grozavă. În Iunie 1914, atmosferă politică și diplomatică din Europa era, într'adevăr, așa de încărcată, încat un chibrit aruncat, fie chiar de către un nebu sau minor, putea să provoace cea mai înflorătoare explozie: *războiul european*.

Din nefericire, nebunul și minorul s'au și gasit în persoanele studentului Gavril Prinzip și a tipografului Cabrinovici, cei doi tineri și fanatici sârbi, cari în dimineața zilei de Duminecă, 28 Iunie 1914, au asasinat, la Serejewe, pe archiducele Franz Ferdinand și soția sa.

După comiterea acestei crime care în chip normal trebuia să provoace o compatimire generală, doi oameni din întreaga omenire au exclamat: *evrika!* Motivul declanșării războiului european fu descoperit repede cu o sete nebună de sânge. Acești inconstienți erau unul Împăratul Germaniei, Wilhelm II, și al doilea contele Ștefan Tisza, prim-ministrul Ungariei, ca și, în loc sa și ascunda falșă lor durere, au crezut nimerit să dea foc lumii fără nici o tresărire de conștiință, fără nici o conotie sufletească și fără nici o frică ca infernala lor în reprimdere să nu izbutească.

Acești doi dementi, îndata după tragedia dela Serejewe, împărțindu-și bine rolurile au înbrățitșat spectrul războiului, convinși fiind primul că își va realiza visul sau bolnav de dominațiune universală, sintetizat în cuvintele: „*Deutschland über alles!*“, iar cel d'al doilea că, într'o campanie victorioasă, va putza salva formațiunea hibridă a Statului ungar, înfrânând pentru multă vreme încă ten-

dințele popoarelor nemaghiare spre o mai deplină viață națională.

Un studiu, fie el cât de succint, asupra acestor doi principali autori ai înăcelului, care a bântuit omenirea timp de mai bine de patru ani, este absolut necesar înainte de a aborda motivele, cari au împins România să intre în vâltoarea flacărilor aprinse de Împăratul Wilhelm și contele Tisza, precum și tema principală a lucrării de față: *Pacostea rusească*, cu tot cortegiul de trădări aplicate de Rusia, aliată și pravoslavnică, micii României.

Azi nu mai este un secret că România a intrat în războiu la 14/27 August 1916, după o răbdare milenară, spre a răspunde unui imperativ moral și național, dictat de poruncile vremii sau mai lămurit pentru a afirma rostul în lume al neamului românesc, care moștenise din moștrămoși un ideal național. Ea nu s'a preocupat dacă s'ar putea să fie trădată de unul din aliații ei, ci, pătrunsă de datorile eliberării supreme, și-a văzut de moștenirea primită, căutând să adune la un loc pe toți fii neamului.

A fost sortit însă României să aibă mereu parte de trădări din partea aliaților ei mai mari. Deși aliată cu România, de ce oare Germania, la 1887, a încheiat cu Rusia un tratat de reasigurare, care cuprinde o clauză privitoare la România și care dovedește încă odată că în raporturile dintre cei mari — chiar când îi leagă tratate de alianță — se face politică numai pe socoteala celor mici? Prin tratatul dela 1887 cu Germania, se recunoștea Rusiei dreptul câștigat asupra Peninsulei Balcanice și i-se recunoștea îndeosebi influență hotărâtoare, precumpănitoare și îndreptățită asupra Bulgariei și *părții de est a României*.

Aici trebuie căutată, prin urmare, origina trădării rusești a lui Stürmer dela 1916. Germania, cu care eram aliați, ne trăda la 1887, ca și Rusia lui Stürmer dela 1916, pe baza unui tratat așa zis de reasigurare între cele două mari puteri.

Dar oare Austro-Ungaria, cu care eram nu mai puțin aliați, n'a trădat România la 1913, luând în brațe pe Bulgari în dauna celor mai vitale interese românești?

Ne-a trădat și Rusia, da! Ne-a trădat cu aceiași lipsă de scrupul cu care a trădat în același timp și pe Franța

și pe Anglia, de cari era legată prin tratate mai vechi și prin aranjamente economice și financiare din cele mai puternice. Mai mult chiar, ea a abandonat complect ană și statele și popoarele de origine slavă, pentru idealul și în numele cărora secole de-a rândul a turburat pravoslavnica Rusie pac a Europei.

Războiul cauzat însă României și omeniului de trădarea rusa va ocupa, fără îndoială, capitolul cel mai rușinos în istoria universală — și, pe cât îmi vor pernite slabele mele puteri, voi căuta să-l scot cât mai bine în relief.

CAPITOLUL I

Marele vinovat: Wilhelm II

Intr-o conștiință universală nu poate vedea în persoană împăratului Wilhelm II decât tipul lui Caligula, care, crescut la școala de grand-oare politică a lui Bismark, îndată ce s'a suit pe tron, în Iunie 1888, a căutat că, printr'un gest, să se desbure de *cancelarul de fer*, spre a putea urmări mai cu mâna liberă realizarea visului său blestemat de dominație universală.

Ca un simptom nenorocit, odată cu venirea lui la tron, încep să se desvolte în Germania îmbătătoarele idei imperialiste și, grație încurajării lui Wilhelm, apar din ce în ce mai concrete și mai amenințătoare aceste tendințe, exprimate într'o bogată literatură, datorită unor scriitori îndrăzneți ca Bernhardt, Frobenius, Treitschke, etc.

Loc sub soare și dominație peste tot globul pământesc! cereau toți aceștia pentru poporul german, fiindcă — ziceau ei — poporul acesta este „alesul lui Dumnezeu“, iar împăratul Wilhelm, reprezentantul lui pe pământ!

Cuprins de această cumplită megalomanie, Suveranul german, ambițios și sângeros, începă să voiajeze mereu, ca să cunoască *de visu* lumea întreagă și să-și deschidă vajnice poftă de cucerire. Rezultatul se cunoaște: enorme cheltuieli budgetare și extra-budgetare pentru sporirea și întărirea armatei, ca și pentru crearea unei puternice flote comerciale și de războiu.

Deși comerțul exterior al Germaniei luase proporții

colosale, deși Rusia, Franța, Anglia, Italia, România, țările balcanice, apoi Statele-Unite ale Americii, ca și Brazilia, Argentina etc., erau adevărate colonii pentru comerțul și industria germană, deși milioane de supuși nemți erau răspândiți în toată lumea, muncind pentru prosperitatea lor economică și a Germaniei, totuși trufașul împărat nu era satisfăcut. El voia, nu egalitatea, ci hegemonia germană peste tot universul.

Cine nu gândea la fel cu el, era imediat socotit ca dușman și aplicând maxima:

Und willst du nicht mein Bruder sein,
So schlag ich dir den Schädel ein!

(De nu vrei să-mi fii frat ,
Iti crap capul în șapte!)

Germania se prepara fățiș de războiu, spre a crăpa, la un moment dat, *capul tuturor acelorora, cari vor cuteza să-i stea în cale.*

Insuși prințul de coroană răscolește sentimentele războinice ale Teutonilor prin faimosă sa scriere *Deutschland in Waffen*, lucrare inspirată de gândul că Germania e încercuită și sufocată de puterea Angliei. Germania pozând în mielul inocent și Anglia fiind lupul hrăpăreț!

Este îndeobște cunoscut azi că Anglia niciodată n'a nutrit planuri agresive în contra Germaniei și n'a făcut niciodată alianță ofensivă în contra ei. Mai mult chiar: în cei 15 ani din urmă, începând dela primul congres de pace dela Haga, în 1899, Anglia a întreprins o serie întreagă de încercări pentru o înțelegere politică cu Germania pe baza limitărei reciproce a armamentelor navale. Dar toate aceste tentative repetate s'au izbit, de fiecare dată, de reaua voință și lipsa de inteligență a împăratului Wilhelm și a sfetnicilor săi.

Ce urmărea Germania prin aceste refuzuri consecutive? Scopul se poate rezuma astfel: Anglia să rămână neutră în orice conflict s'ar ivi, spre a-i permite Germaniei să-și asigure drumul, care s'o conducă la supremația în Europa, servindu-se apoi de trampolina asta pentru a-și asigura, în dauna Angliei, o durabilă hegemonie mondială.

Visul lui Wilhelm II de hegemonie universală era la

dânsul o boală cronică. Toate declarațiile lui în favoarea păcii ascundeau în sufletul său gânduri războinice. Deși se lăuda că va realiza toate planurile sale fără vărsare de sânge, nu înceta însă de a se prepara vecinic de războiu, organizând un întreg sistem de spionajiu și de intrigi între națiuni¹⁾.

În nenumărate rânduri s'a putut bănui sinceritatea sa, când sau impulsiv sau intenționat lăsa să-i scape vorbe, cari în fond erau curate amenințări, sau când se deda, pe negândite, la fapte cari îi trădau supărări interne și veleități războinice, precum vizita sa la Tanger și mai târziu trimiterea vasului de războiu *Panther* la Agadir.

Momentul însă, în care a căzut definitiv masca împăratului Wilhelm, a fost în Novembre 1913, cu ocazia vizitei ce-i făcuse regele Albert al Belgiei. Suveranul Germaniei încerca să impresioneze și să convingă pe regele Belgiei ca să nu opună nici o rezistență în cazul unui conflict ce ar izbucni între Germania și Franța, lăsând armata nemțească să treacă nesupărată prin Belgia. Atunci a avut loc între cele două capete încoronate următorul istoric schimb de vorbe, asemănător unei încreușări de săbii:

¹⁾ Karl Kautsky, cunoscutul teoretician și scriitor socialist german, a publicat de curând, cu autorizația și cu ajutorul guvernului din Berlin, o extrem de interesantă carte asupra tuturor evenimentelor cari au precedat războiul dela asasinatul din Serajewo și până la intrarea Marelui Britanii în marele conflict mondial. Documentele publicate de Kautsky arată cum s'a pus la cale între Berlin, Viena și Budapesta, zi cu zi, ceas cu ceas, războiul și cum s'au inventat motivele pentru a-l precipita și a-l face neevitabil. Pe lângă aceste documente, faimosul alș al telegramei deli Ems, care a provocat războiul franco-german dela 1870, apare ca o jucărie de copii.

Ceeace ce este mai sensational în revelațiunile lui Kautsky sunt notele lui Wilhelm II, puse pe marginile telegramelor și rapoartelor diplomatice pe cari le primea. Note semnate totdeauna cu inițiala *W.* pentru a le revendica paternitatea. Astfel, când ministrul german din Belgrad telegrafia că consiliul de miniștri sărb, complect răpăcit, n'a luat încă nici o hotărâre relativ la ultimatul trimis de Austro-Ungaria, marele criminal nota pe marginea telegramei următoarele: „*Uite, Săbii aceștia cari erau așa de mândri! Serbia mare este putredă. Așa este cu toate rasele slave. Trebuie să călcăm în picioare aceste canalii!*”

Documentele publicate de Kautsky stabilesc că fostul împărat al Germaniei a făcut totul pentru a împinge pe Austro-Ungaria la o declarație de războiu în contra Serbiei, oricare ar fi fost consecințele acestui gest, și că războiul a fost hotărât în mod definitiv în consiliul de războiu, ținut la 5 Iulie 1914 la Potsdam.

— „Nu poți uita, îi zice împăratul, ca aparții casei de Coburg și că soția ta, regina, este prințesă de Bavaria!”

— „Nu voi uita niciodată că sunt rege al Belgiei!”
răspunse regele Albert I. ¹⁾

Această convorbire intimă rezumă admirabil starea sufletească a celor doi interlocutori, în momentul în care cel puternic lăsa celui slab să glicească intenționile, pe cari le nutrea de mult timp, neștiute decât de anturajul său, care nu le divulga. Era pentru întâia oară că Wilhelm își trăda planurile sale infernale.

Este deci invederat că, la sfârșitul anului 1913, războiul era hotărât ca un fapt sigur în capul lui Wilhelm, deși cu puțin timp mai înainte cancelarul Bethmann Hollweg spunea; despre el, ziaristului și academicianului francez Francis Charmes, care avusese cinstea să fie primit de suveranul german :

„— Împăratul v'a ținut un limbașiu pacinic. Rețineți faptul că el e singurul om din tot imperiul care nu dorește războiul. Aveți dar tot interesul să nu lăsați ziarele dv. să ne provoace!”

Este, desigur, greu de priceput între oameni normali, cari, au putut fi cauzele cari au schimbat părerea ce i-o atribuia împăratului însuși—cancelarul său. Era oare o mască? Totuși se explică. Mai întâiu e mentalitatea proprie a lui Wilhelm, moștenită din noși-strămoși și compusă dintr'o mândrie dusă la exces, dintr'o ambiție nemăsurată și din tendințe pline de ipocrizie și de șietic, mai mult sau mai puțin ascunse, și d'ntr'o desordine mintală, care adeseori atinge nebunia.

— *E un nebun!* spunea regele Angliei Eduard VII vorbind despre vărul său Wilhelm II.

Dar la aceste cauze s'a mai adăugat o alta, produsa de evenimente. Era în momentul regulării afacerii de la Agadi. Ea se desfășurase pacinic, deși existase pericolul unor conflicte sângeroase între statele rivale. Soluția aceasta pacinică era onorabilă pentru ambele părți. Ea asigura Germaniei posesia unor vaste teritorii în Congo și menținea supremația

¹⁾ Vezi Ernest Daudet: Les auteurs de la guerre de 1914. Vol. II. Guillaume II et François Joseph.

Franței în Maroc. În același timp, se îndepărta primejdia unei conflagrații între Franța și Germania, ceea ce într'un moment dat era de temut.

Această rezolvire pacifică a incidentului dela Agadir a stârnit însă în Germania nemulțumiri printre militari, bancheri, industriași și comercianți, cari nu vedeau în Maroc decât o pradă și un câmp larg pentru activitatea lor. De aci a pornit apoi o enervare în cercurile imperialiste și pangermaniste, în frunte cu Kronprinz-ul, mișcare care a sporit enorm trufia acestui popor, ca și dorința lui nemărginită de cuceriri teritoriale, găsind în însuși împăratul Wilhelm pe cel mai fervent campion al ei.

Din lumina acestor fapte se poate vedea cât de amenințată era pacea Europei în acea epocă. Ea n'a încetat să fie astfel de atunci și până în vara anului 1914, când s'a produs crima dela Serajewo în contra arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale.

Odată cu acest asasinat, s'a spart și abcesul european, grație bisturiiului înveninat al lui Wilhelm II, care, profitând de o crimă ordinară, s'a servit de ea ca de un pretext „moral“, spre a deslănțui cea mai mare catastrofă a omenirii.

Ultimul cuvânt a fost al lui — și Wilhelm II l'a dat, nu însă moderator, ci provocator și iremediabil, pentruca scânteia războiului să aprinză toată Europa, ba să treacă chiar și oceanele, precum s'a și întâmplat, din nenorocire.

Und' jetzt rasch! a strigat Kaiserul ambițios la 2 August 1914, de pe balconul palatului său din Berlin, către mulțimea îmbătată de ideile imperialiste, care pleca, însetată de sânge, să încalce teritoriile străine, să provoace sila, jaful, robia, întunericul și dezolarea pe tot întinsul Europei civilizate!

CAPITOLUL II

Contele Tisza: Principalul complice.

Dela moartea contelui Kaunitz și a principelui Metternich, putreda monarhie austro-ungară a dus-o mereu într'o marcată penurie de oameni politici cu o suprafață mai izbitoare.

Zecimi de ani dearândul, guvernământul Austriei a fost ilustrat numai de politicieni de duzină, de aristocrați fără nici o putere și fără nici o voință, decât veleități alternând cu părăsirea lor. În flagrantă contradicție cu firea germanului din Prusia, aspră, glacială, crudă; dar un cap și un braț, politicianul austriac e moale, dulce și amabil, dar lipsit de elasticitate și fără creier.

Junkerul prusian este, ce e drept, urgisit, dar, în figuri ca Bismarck, el este mare. Pe aristocratul austriac, cine ar putea să-l urască? Grația lui nepăsătoare seduce ori desarmează. Dar a făcut el vre-odată ceva? Este el bun de ceva? Bismarck, Bülow, Bethmann-Hollweg etc. au servit un ideal, antipatic, brutal, aproape contra naturei, dar un ideal. Care este însă idealul aristocratului austriac? Curtea, plăcerile, o religiune ușoară cu care se pot face compromisuri, un uimitor amestec de credință și de scepticism. În politică? Nici o direcție, nici o putere și nici o voință. Deaceea și programul neschimbat al diferitelor guverne din Viena a fost concretizat de minune de către fostul prim-ministru contele Taaffe într'un singur cuvânt: *fortwursteln*, adică de a o încropi de pe o zi pe alta.

Și Austria a *fortgewurstelt-wit* 50 de ani, timp în care a fost din ce în ce mai mult încălecată de impetuoșitatea hunică a aristocrației maghiare. În ziua, când Austria a vrut să aibă o idee, să se reculeagă pentru o sforțare, să dea o lovitură mare, toată clădirea, bătrână și putregăită, a troznit — și îndată ce au căzut bărnele, cari o mai propteau pe din afară, ea s'a prăbușit la pământ.

Ungaria propriu zisă, mai cu seamă dela dualism încoace (1868), a fost mai norocoasă și mai bogată în oameni de stat. Ea a avut pe un F. Deák, pe un baron Iosif Eötvös, autorii legii pentru egala îndreptățire a naționalităților nemaghiare¹⁾, pe teribilul zdrobitor de naționalități Coloman Tisza²⁾, care timp de 14 ani, cât a guvernat Ungaria, a căutat în mod perzistent să se emancipeze de sub influența austriacă a Vienei. La opera aceasta, adânc simpatizată de poporul maghiar, a continuat să lucreze și fiul acestuia, contele Ștefan Tisza, devenit prim-ministru, apoi guvernul coaliției (Wékerle-F. Kossuth-Andrássy) și iar contele Ștefan Tisza, în a doua sa repriză de putere, când, profitând de moliciunea și lipsa de bun simț politic a politicianilor din Viena, a devenit stăpânul necontestat al întregii monarhii austro-ungare.

Deși îmbătat de fantoma imperialismului maghiar, contele Tisza știa totuși să mascheze, cu abilitate, gândurile ce-l muneau în această direcție. Astfel, în vara anului 1898 (28 August), când apăru în *Foaia oficială* din Petersburg manifestul Țarului Nicolae II al Rusiei, prin care autocratul tuturor Rușilor pleda în favoarea păcii și pentru limitarea armamentului, care conduce Statele la ruina

¹⁾ Lege, care a rămas literă moartă, neaplicandu-se niciodată în mod cinstit față de Români și celelalte naționalități, afară de Sașii din Transilvania.

²⁾ Programul politic al acestui bărbat de stat ungar față de naționalități și în special față de Români a fost mărturisit în Parlamentul din Budapesta prin următoarele cuvinte lapidare și îndrăznețe:

... „Acei cari pun piedici scopurilor mari civilizatoare, pe cari le urmărește neamul unguresc între naționalități, câștigându-le pe seama culturei și limbei maghiare, trebuie zdrobiți fără cruțare“.

Politica de maghiarizare era proclamată deci ca dogmă de stat, prin însăși gura primului-ministru al Ungariei. Ceeace a făcut Tisza tatăl, a făcut exact și Tisza fiul, precum voiu dovedi în capitolul intitulat *Narcoticul contelui Tisza*, însă cu mai multă abilitate și perfidie decât părintele său.

economică, contele Tisza și cu el întreaga presă maghiară aprobau în termeni elogioși această propunere așa de favorabilă monarhiei austro-ungare și mai ales intereselor speciale ale Ungariei.

În această privință, d. Take Ionescu îmi scria, la 1898, următoarele rânduri:

Sinaia, 1 Septembrie 1898.

Jubite Rusule!

.....
.....

Pune în Timpul ¹⁾ informația următoare:

„În parlamentul unguresc un deputat a interpelat pe primul ministru asupra mijloacelor ce are de gând să ia ca să facă să reușească propunerea Țarului, care este așa de favorabilă și monarhiei și mai ales intereselor speciale ale Ungariei.

„Este de notat cum față de propunerea Țarului, Europa se împarte în două: de o parte flămânzii, cari se îngrijesc, de alta sătuii și îmbuibății, cari se bucură.

„Vecinii noștri sunt desigur în a doua categorie — și din acest punct de vedere bucuria lor este firească pentru o pace perpetuă bazată pe statu-quo’.

Al d-tale devotaț

Take Ionescu

Personagiu de mare suprafață, ambițios și viclean, integru dar corupător, temperament înfocat și rece, contele Tisza a condus gradat politica sa astfel, încât, la un moment dat, ajunsese să fie agreatul nu numai al Parlamentului din Budapesta, ci și al marelui vinovat dela Berlin, împăratul Wilhelm II, mai mult chiar, idolul nației sale și conducătorul de fapt al politicii externe a monarhiei. Contele Berchthold și mai târziu baronul Burian nu erau decât oamenii împinși de el în fruntea ministerului de externe austro-ungar.

Cunoscător profund al istoriei țării sale, ca și al istoriei

¹⁾ Ziarul *Timpul*, fuzionat la 1901 cu *Constituționalul* sub numele de *Conservatorul*, a fost dela 1876 organul oficial al partidului conservator și la care autorul lucrării de față a colaborat timp de 16 ani (1891—1907).

popoarelor de sub dominația austro-ungară, contele Tisza cunoștea și râvna și aspirațiunile acestora spre o libertate deplină. El înțelegea, mai bine decât oricare altul, că Austro-Ungaria nu este, pentru lumea care judecă, decât o *dinastie*, care, prin diplomația ei, și-a făcut o monarhie în Europa și, prin armata ei, a menținut-o în contra popoarelor sale asuprite, cari fac cel puțin trei cincimi din populațiune și cari urmăresc distrugerea monarhiei și desrobirea lor.

Conștient, pe de altă parte, de puterea invincibilă a principiului democratic și modern de drept că un stat nu are dreptul de a ființa decât dacă este cadrul politic al unei națiuni, contele Tisza era convins că ideia aceasta își va face repede drum printre fiii popoarelor asuprite și că acestea, începând lupta lor de eliberare, regatul ungar, cu absurda concepție a unității sale naționale *maghiare*, se va risipi desigur ca fumul la suflarea vântului.

Și omul, care știa ce jăratec de revoltă și ce dor de libertate zace în inimile naționalităților, era în căutarea unei eșiri pentru salvarea Statului și hegemoniei maghiare.

Contele Tisza și-a zis: Suntem două popoare asuprite, noi, Ungurii, în Ungaria și Germanii în Austria. Ambele urmărim susținerea monarhiei, pentru că numai astfel vom putea menține stăpânirea asupra celorlalte popoare. Spre acest scop însă, menținerea alianței militare cu Germania trebuie să fie și pentru Maghiari și pentru Germanii din Austria o dogmă sfântă și intangibilă. Numai astfel vom putea să realizăm acea Europă centrală (*Mittel-Europa*), care va fi chezașia hegemoniei germane în Lumea-veche, de care vecinic va trebui să rămână legata politica Statului ungar!

Stabilit acest program politic, în perfectă înțelegere cu Viena și cu Berlinul, dar mai ales cu Berlinul¹⁾, în baza vechei alianțe încheiate de principele Bismarck și contele Iuliu Andrassy, spiritul inventiv și îndrăzneț al contelui Tisza

¹⁾ Contele Tisza admira Germania pentru puterea ei crescândă, însă în acelaș timp o disprețuia ca pe o putere de parveniți. La randul lor, Germanii spuneau, pînă gura lui Bismarck, următoarele despre monarhia austro-ungară: „*Austro-Ungaria e o vacă, pe care trebuie să o ducem să pască în Balcani; când va fi sătulă, o vom mânca*“.

a găsit, fără prea multă bătaie de cap, soluțiunea mântuitoare pentru Statul și dominația maghiară.

Ajuns pentru a doua-oară șef al guvernului din Budapesta, calvinistul conte St. Tisza își câștigă convingerea intimă că numai un războiu fericit, pregătit în taină, ar fi singurul mijloc drastic pentru o nouă consolidare a monarhiei austro-ungare, care să pună capăt tuturor năzuințelor centrifugale și de desrobire a popoarelor asuprite din cuprinsul ei, devenite deodată mai exigente în urma păcii dela București din August 1913.

Devenind zi de zi partizan și mai fervent al provocării unui războiu european, contele Tisza a jubilat când i s'a adus știrea groaznicului atentat comis, la Serajewo, contra arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale. Și, într'adevăr, folosindu-se de acest trist și dureros eveniment ca de un pretext minunat, triplis par'că de pronia cerească într'adins pentru scăparea de peire a „nobilei” națiuni arpadiene, contele Tisza, luând în primul rând asentimentul protectorului său dela Berlin, împăratul Wilhel.m II, nu întârzie să însărcineze pe o nul său de încredere Mussulin, funcționar superior în ministerul de externe din Viena și fost secretar delegațiune la București, ca să redacteze cunoscuta notă insolentă, care trebuia remisă Serbiei. Nemulțumit că textul notei nu era destul de mușcător, contele Tisza îl corectă el însuși, ascuțindu-i înțelesul și agravându-i forma.

Se poate deci afirma că ultimatum-ul este opera contelui Tisza, care împreună cu împăratul Wilhelm căutau *à tout prix* un motiv de războiu.

La 5 Iulie 1914, cu prilejul unei conferințe ținută la Potsdam și în care s'a decis efectiv războiul, rolul contelui Tisza a fost preponderent, demonstrând și impunând necesitatea războiului. Kaizerul era încântat de argumentarea strânsă a primului ministru ungar. Tisza era doar de aceeași structură ea și împăratul. Astfel marea crimă fu decisă, iar împăratul își răsuci mustața și contele Tisza își frecă mâinile.

Ce clipă tragică! Unii din complici se cutremurază. Așa contele Berchtold¹⁾, eșind dela conferință, avu un mo-

¹⁾ Vezi destăinuirile d-lui Robert de Flers din ziarul parisian *Le Figaro* (1919).

ment nerușinarea să-și faca muștrări și spuse contelui Tisza:

— Atunci e războiu?

— Firește, răspuse Tisza.

Berchtold reveni din nou:

— Să sperăm că totul va merge bine. În tot cazul însă războiul e un lucru teribil!

— Dragă, îi replică contele Tisza, războiul ne este necesar și un lucru necesar nu e niciodată teribil.

În fraza aceasta e concretizată întreaga politică a contelui Tisza, care, la 8 Iulie 1914, raporta textual bătrânului împărat Franz Iosif la Ischl:

„Sunt gata să iau asupra mea răspunderea pentru toate urmările unui războiu devenit necesar în cazul unui refuz din partea Serbiei la dreptele noastre cereri.“

Se știe cu câtă grijă a lucrat contele Tisza de a face de mai înainte inutile orice intervenții ce puteau să se producă și să amâne izbucnirea războiului.

Faimoasa și insolenta notă fu, cum se știe, remisă la Belgrad de către ministrul austro-ungar baronul de Giesl în ziua de 23 Iulie 1914.

Rezultatul? Peste 10 zile aproape întreaga Europă era în foc, în prada celui mai înfiorator carnaj din câte a cunoscut omenirea.

În fața catastrofei deslănțuită de el însuși în complicitate cu sanguinarul Wilhelm II, contele Tisza nu a avut niciodată curajul să-și asume întreaga răspundere, enormă și grea, a uraganului ucigător ce provocase.

Căderea Lembergului, a Cernăuților, ajungerea armatei rusești în strămtorile Carpaților, cari îi deschideau drumul în spre inima Ungariei, ca și alungarea rușinoasă și dezastruasă a armatei austriace de pe teritoriul eroicei Serbii, îi astupaseră gura ca prin farmec, îi înghețase pe buzele-i înfrigurate orice cuvânt de mândrie, orice ridiculă țanțoșie ungurească, iar pulsul și bătăile inimei se resimțeau, în mersul lor sacadat, de blestemele unei lumi întregi, printre cari multe, chiar foarte multe căzute de pe buze ungurești (magyar ajku).

Abia după 3 ani de crâncenă vărsașe de sânge, cape-

tele ungtrești au început să se desmeticească, să înceapă a vorbi și să se întrebe: Cine sunt provocatorii războiului?

La 24 Iunie 1917, contele M. Karolyi, șeful partidului independist, devenit la sfârșitul anului 1918 președinte al așa zisei Republice uigure, vorbind într'o adunare populară, răspundea astfel la această palpitantă întrebare:

„Războiul mondial a fost provocat de înarmările nebune ale țărilor centrale.

„Nu-mi pasă — zice contele Károlyi — o declar, chiar dacă mă vor bate cu pietre, că nu iau răspunderea pentru acest războiu. Am spus-o și mai înainte, că dela potop incoace asta este cea mai mare catastrofă care a ajuns omnirea. Sunt convins că după această îngrozitoare lovitură, nu se va putea crea Ungaria cea nouă decât dacă nu vom mai tolera la putere pe aceia cari sunt responsabili pentru acest războiu. Guvernul trecut (al lui Tisza) e răspunzător pentru purtarea războiului, guvernul trecut e răspunzător pentru mizeriile războiului, pentru scumpete, pentru păcatele cari s'au săvârșit, guvernul trecut e răspunzător și pentru că războiul ține așa de mult și pentru că s'a vărsat atâta sânge unguresc. Acum cel puțin știți ce rost aveau impozitele de războiu, știți pentru ce ați plătit atâtea biruri“.

După 3 ani, mai ales după ce a căzut dela putere, prin Iunie 1917, a prins limbă și contele Tisza, de astădată însă ca să răspundă atacurilor energice ale adversarilor săi politici, cari aruncau asupra lui întregă vina războiului.

Iată ce scrie el în unul din numerele de pe luna Iulie 1917 din *rêvista Igazmondó*:

„Dezbaterile parlamentului unguresc din Iulie 1914 — scrie contele Tisza — ne dau dovada că opoziția de atunci, îndată după asasinarea moștenitorului de tron, a cerut guvernului să ia măsuri severe pentru pedepsirea Serbiei și, în caz de lipsă, să declare războiul. Guvernul era acoperit de reproșuri și de ironii pentru că nu apărea destul de energic.

„Când, în sfârșit, după stabilirea faptelor, guvernul austro-ungar a adresat canoscuta notă către Serbia și a luat

astfel asupra sa toată răspunderca pentru urmări, el agăsit aprobarea întregii opoziții.

„Dacă am fost criticat atunci pentru ceva, a fost numai pentru faptul că n'am pășit mai curând pe această cale (a armelor)“.

În ședința Camerei ungare dela 22 Octombrie 1918, când văzu că visul său de dominație și mai departe siluire a naționalităților nemaghiare se năruia definitiv, contele Tisza a încercat, e drept, să micșoreze importanța rolului său și răspunderea sa față de țară. Camera l'a ascultat într-o tăcere de gheață. Compatrioții săi nu puteau uita că cu doi ani mai înainte, la 5 Septembrie 1916, Tisza, sigur fiind că va da o lecție României, care intrase în război și ale cărei armate trecuseră Carpații, recunoscuse că a premeditat războiul.

Au trecut abia 8 zile după acest cântec al lebedei din Parlament—și contele Tisza,¹⁾ adevăratul complice al Kaiserului și calăul ori-cărei libertăți, căzu în chiar propria-i casă, la 1 Noembrie 1918, sub gloanțele unui soldat asasin, întors de pe frontul italian și făcând parte dintr'un întreg complot. El a înțeles că moare, nu din cauza răzbunării unui om, ci în urma sentinței unui popor întreg, aruncat în prăpastie, grație politicii sale. Un cuvânt de regret sau de căință n'a scăpat din gură-i. El știa că trebuie să plătească — și a plătit!

Astfel odată cu moartea contelui Tisza, muri și idealul autocrației maghiare, lovit de idealul libertății.

¹⁾ „Cartea roșie austriacă“, prin unele documente ce publică, caută să spele pe contele Tisza de răspunderea provocării războiului. Această muncă este însă tendențioasă și zadarnică, faptele fiind mai elocvente decât orice documente diplomatice. Contele Tisza a fost cel mai mare dușman al poporului roman și istoria va înregistra că tot el a fost dintre cei mai încăpățânați practicanți ai politicii șoviniste, care trebuie considerată ca prima cauză a prăbușirii Ungariei.

CAPITOLUL III

Narcoticul contelui Tisza.

Ideia provocării războiului european, fiind hotărâtă de mult, în principiu, la Berlin, Viena și Budapesta — pândindu-se numai momentul prielnic pentru punerea focului — Tripla alianță și mai ales Germania știa bine ce are să se întâmple. Ea căuta să ia din vreme măsuri pentru siguranța reușitei atacului premeditat. Hegemonia-i națională și interesul ei de mare putere cereau imperios ca linia sa de apărare să se întindă dela Marea Baltică până la Marea Neagră împotriva Nordului rusec.

Spre acest scop, trebuia deci neapărat să se câștige simpatiile regatului român.

Dar s'a văzut că acest regat¹⁾ e condus de poporul care îl alcătuiește și că acest popor nu poate merge alături de Austro-Ungaria, câtă vreme, sub aripile Habsburgilor, Ungurii comiteau cea mai criminală siluire în contra a 4 milioane de Români, supuși ai statului ungar, dar de aceeași limbă și de același sânge cu Românii din regatul României.

Opinia publică din țară era adânc revoltată în urma nedreptăților și suferințelor de tot felul, pe cari le îndurau Românii de peste Carpați din partea stăpânitorilor unguri, cuprinși de hoala celui mai acut și intolerant șovinism. Iaș

¹⁾ Vezi: *Habsburgii, Ungurii și Românii*, de I. Rusu Abrudeanu și Vasile Stoica. București 1915.

opinia publică a unui stat național este adevărata cârmă a statului.

Germania și-a dat bine seama de lucrul acesta și, pentru a lămuri și rezolvi această supărătoare chestiune românească, a intervenit formal, încă în 1909, la Viena și Budapesta, cerând guvernelor respective să caute un *modus vivendi* mai suportabil cu elementul românesc din statul ungar, ceea ce ar impresiona și liniști mult și opinia publică din România. Intervenția această a avut ca rezultat câteva zâmbete și făgădueli făcute Românilor de către despoții Ungariei.

Iată elocuența faptelor :

Archiducele Franz Ferdinand ¹⁾, moștenitorul Tronului austro-ungar, dându-și seama și el de importanța chestiunii românești și cum în sufletul său nutrea chiar oarecari simpatii pentru Români, a primit cu bucurie sfatul dat dela Berlin și n'a întârziat ca în conștințele ce avea cu conducătorii politice maghiare să-i consilieze că ar face un act de deosebită însemnătate politică, dacă ar mai îndulci pornirile lor în contra Românilor din Ungaria, căutând să-i împace și să-i mulțumească, pe cât va fi posibil.

Binevoitoarea intervenție a archiducelui Franz Ferdinand a avut oarecari efecte, dar numai la fațadă. Intr'adevăr, cu puțin înainte de retragerea dela cârmă a cabinetului de coaliție Wekerle-Kossuth-Andrássy, contele Stefan Tisza, care știa că în curând o să fie din nou dictatorul situației politice din regatul ungar, rostește la Oradea-Mare un neașteptat și impresionant discurs, în care afirma necesitatea împăcării Ungurilor cu Românii, de oarece — motiva el — ambele aceste popoare sunt menite să trăiască împreună în bună înțelegere, ca astfel să formeze un zid solid de apărare împotriva tendințelor cotropitoare ale colosului dela Nord, adică a Rușilor.

Este incontestabil că acest discurs al contelui Tisza a fost o revelație plăcută pentru mulți Români, printre cari a produs o impresie destul de serioasă. Fără îndoială, cuvinte de împăcare româno-maghiară, eșite din gura unui fost și viitor prim-ministru, puteau prin însăși noutatea lor, ca și

¹⁾ Din cauza bătrânețelor împăratului Franz Iosef, moștenitorul tronului începuse de mai mult timp să se ocupe personal de afacerile de guvernământ.

a omului care le pronunța, trezi oarecare ecou la anumiți bărbați politici de peste munți. Spiritul public însă, încercat de o serie de decepții, refuza dela început ori-ce credit moral unui politician ungar. Cu toate acestea, făgăduințele contelui Tisza nu puteau trece fără a fi înregistrate.

Spirit calculat și autoritar, energie și neîmblânzit, mai ales cu dușmanii săi, printre cari Românii ocupau locul de onoare, contele Tisza, rostind faimosul său discurs dela Oradea-Mare, nu urmărea în realitate decât întinderea unei curse mizerabile, în care au căzut deabinelea și fără să bănuiască ceva atât Românii din Ungaria cât și cei din regat.

Scopul lui infam și care, pentru trebuința crimei ce ticluia, i-a reușit de minune, era: să narcotizeze întreg poporul românesc cu mirajul ideii, lansată de el, a împăcării Românilor din regatul ungar, să înceapă tratative în direcția aceasta azi cu unii, mâine cu alții, ca astfel să dureze treaba ani de zile, până la momentul oportun pentru provocarea războiului, când „Valachii“ vor trebui să meargă să-și apere patria de dușmani, sub impresia *recentă* a tratativelor de împăcare, cari, dacă n'au reușit până atunci, vor reuși desigur după războiu, în care Românii nu vor ezita să-și verse cu inimă și din belșug sângele lor pentru „fericita patrie ungurească“!

Politician de mâna întâiu, a cărui abilitate și energie sombră îi făcuseră deja un renume european, contele Tisza știa că enunțând ideia nefastă a împăcării româno-maghiare, ea va surâde multor Români dornici de situații politice și că va turbura multe conștiințe îndârjite și cinstite. Și, cum se va vedea, teribilul despot nu s'a înșelat în prevederile sale.

Prima victimă a fost vicarul greco-oriental din Oradea-Mare, nenorocitul Vasile Mangra, care, încântat — zicea el — de programul dat în vileag de Tisza în orașul său de reședință, a crezut că săvârșește un act politic serios înscriindu-se în partidul național al muncii, însuflețit de gândul că astfel o să poată conlucra mai efectiv și mai cu folos la marea operă de împăcare româno-maghiară!

Efectul și folosul s'au văzut, într'adevăr, nu peste multă vreme. Trădătorul Mangra îndată ce a venit la guvern partidul național al muncii cu contele Khuen Hederváry ca prim-ministru — contele Tisza, rezervându-și deocamdată

președinția Camerei, — a fost ales deputat guvernamental în cercul electoral al Ceicei¹⁾ (comitatul Bihorului), pentru ca peste 7 ani să fie cocoțat de patronul său atotputernic, cu concursul gendarmilor unguri, în fruntea bisericii române ortodoxe ca Mitropolit la Sibiu.

Ast-fel ticălosul călugăr, vajnicul naționalist de până mai eri și membru al Academiei române din București, intra și el în tagma trădătorilor de neam de specia unui dr. I. Siegescu²⁾, deputat și profesor la facultatea de filosofie din Budapesta, a unui G. Rednic, deputat de Beiuș³⁾, a unui dr. Petre Ionescu, șef de secție în ministerul instrucțiunii publice din Budapesta, etc. etc.

Consecuent liniei de conduită ce și-a trasat, contele Tisza înțelegea și urmărea în taină împăcarea cu Români prin corupție, prin cumpărarea conștiințelor slabe românești, cărora să le dea câte un ciolan de ros. câte'o demnitate profitabilă, ca, de exemplu, notar public reșesc, pentru guralivi și nemulțumiți. În marea lor majoritate, asemenea oferte rușinoase au fost respinse însă cu indignare și multă demnitate de către intelectualii români. Evident, pentru drepturile poporului român contele Tisza nu manifesta nici o preocupare, nu se gândea la nici un program; totul se reducea la zâmbete și făgădueli. Imbrățișând politica de vorbe, dictatorul Tisza, ca și omul său de paie primul ministru Khuen Hederváry, nu scăpau totuși nici un prilej fără să facă noi declarații, prin cari accentuau necesitatea unei „sincere” împăcări cu Români.

Aceste declarațiuni politice, fiind repetate mereu din

¹⁾ De mai bine de 30 ani, s'au ales ca deputați în acest cerc numai români trădători, ca Silviu Rezei, Papp, Fașie și Mangra.

²⁾ Această otreapă românească a fost prima oară ales ca deputat guvernamental, sub guvernul coaliției. în cercul electoral dela Oravița-Montană, în contra candidatului partidului național român G. Pop de Băsești, președintele comitetului național. Pentru combaterea candidaturii trădătorului Siegescu, am mers și eu personal până la Temișoara. ducând cu mine mai multe mii de manifeste, imprimate în tipografia *Adevărului* și menite a fi înmânate alegătorilor români. Trădătorul era zugrăvit cum merita în aceste manifeste, a căror trecere peste graniță constituie o adevărată epopee. În Temișoara am predat pachetele cu manifeste unui om de inimă, avocatului dr. G. Adam. azi deputat în Parlamentul României-Mari, care le-a dus la destinație. Fapt întâmplat în toamna anului 1909.

³⁾ Subprefect la Beiuș, a fost ales deputat guvernamental în contra candidaturii naționaliste a părintelui dr. Vasile Lucaciu.

partea unor factori așa de hotărâtori în conducerea destinelor Ungariei, reușiseră să infiltreze un moment oarecari nădejdi chiar printre conducătorii partidului național român de peste munți, ca și printre bărbații politici dela noi din regat. Oamenii de Stat din România puneau în izbândă acestui gând al împăcării româno-maghiare, enunțată prin glasul repetat și autorizat al contelui Tisza, un îndoit interes: unul sufletesc și național, altul politic și practic. Când zic politic și practic, înțeleg că toți politicienii din țară vedeau cu ochi buni aceste năzuințe de o apropiere româno-ungurească, pentru simplul motiv că i-ar fi scăpat de ghiuleaua chestiunii naționale, care de multe ori le făcea mult sânge rău și după urma căreia nu odată au avut de a suferi, căzând dela putere.

O bună bucată de vreme a domnit și peste Carpați și în țară o atmosferă favorabilă acestei apropieri, care era privită uneori chiar cu oarecare încredere vizibilă și care cuprinsese ca într'un fel de „orb al găinelor“ multe suflete cinstite românești. Se credea de unii că e mai preferabilă pentru frații noștri o politică de transacțiuni, de împăcare cu guvernul din Budapesta, politică care să ducă la concesiuni reciproce între Români și Unguri, decât o vecinică și interminabilă luptă lăuntrică pentru câștigarea de drepturi, care de o mie de ani nu mai soseau !

Presat mereu dela Berlin, ca să caute o soluțiune norocoasă chestiunii românești, guvernul din Budapesta începe la 1909 — dar cu o completă rea credință — oarecari discuțiuni în jurul împăcării cu mitropoliții și episcopii români.

Nu s'a ajuns însă la nici un rezultat și nici nu se putea ajunge, deoarece toți prelații consultați au declarat și contelui Khuen Hederváry și contelui Tisza că, cu toată râvna și dorința ce au de a vedea odată împlănită o apropiere amicală între poporul român și cel maghiar, ei nu pot întreprinde nimic trainic și mai ales nu pot angaja poporul la un act politic așa de important, întrucât n'au căderea s'o facă, — aceasta fiind de rezortul singurei organizații politice a poporului român, adică a comitetului partidului național, în care figurează toți bărbații de încredere ai săi care însă — constată cu regret prelații — azi este desconsiderat și nu i-se face onoarea de a fi socotit drept ceea-ce este: unica

organizație politică a poporului român din Transilvania și Ungaria.

Intr'adevăr, guvernul unguresc fugea, ca dracul de tămâie, de contactul cu membrii comitetului partidului național român, de a cărui existență nici nu voia să știe nimic, mai ales că acest comitet fusese desființat printr'o simplă ordonanță ministerială dată la 16 Ianuarie 1894, după procesul memorandumului, de către ministrul de interne de atunci K. Hieronymi. Intrând în discuții cu acest comitet, ar însemna — obiecta prelaților români primul ministru ungar — a-i recunoaște din nou existența sa politică.

Această mentalitate însăși dovedește în ce infern trăiau frații noștri din regatul ungar, cari n'aveau dreptul nici măcar să se organizeze politicește. De acest drept se puteau bucura numai întrucât ar fi făcut parte dintr'un partid politic maghiar!

Dar totuși ceva trebuia făcut, măcar pentru a salva aparențele, în fața insistențelor dela Berlin și a arhiduceului Franz Ferdinand. Atunci Tisza și Khuen Hederváry, pentru a se feri să vină în atingere directă cu organizația partidului național, au recurs la o persoană neutră, care nu făcea politică militantă, ce e drept, însă cu o mare suprafață morală și materială printre Români, lucrând pentru progresul poporului său numai pe terenul bisericesc, cultural și economic. Acest personagiu de deosebită considerație era d-rul Ion Mișu, avocat din Orăștie și mare proprietar în comuna Vinerea din comitatul Hunedoarei. Acestui bărbat s'a adresat guvernul unguresc și l'a însărcinat să ia contact cu arhierii și bărbații de încredere ai Românilor și apoi să-i prezinte un memoriu, care să cuprindă toate plângerile și cererile poporului român.

Gata de a-și servi neamul, d-rul Mișu a acceptat această misiune grea și delicată numai după ce a luat avizul și aprobarea întregului comitet național.

Fiind în bune relațiuni de prietenie cu acest dîstins fruntaș al vieții publice din Ardealul românesc, am avut onoarea să fiu încunoștiințat despre greaua răspundere ce luase asupra-și prin următoarea scrisoare trimisă dela Kalt-leutgeben, lângă Viena, unde se dusese să urmeze o cură de o lună de zile, după ce trecuse prin Budapesta și fusese

primit în audiență de primul ministru Khuen Hederváry și de contele Tisza :

Kaltenleutgeben (Austria), 1 August 1910.

Frate Rusule!

Pentru orientarea d-tale, țin a te informa că, drept rezultat al convorbirilor avute la Budapesta cu factori politici de seamă, am fost formal însărcinat să mă pun în legătură cu toți bărbații noștri autorizați, în primul rând cu arhierii, deputații și conducătorii partidului național, iar la Septembrie, când vor lua sfârșit vacanțele parlamentare să prezint primului ministru un memoriu despre toate gravaminele noastre, cari cer sanare.

Acțiunea mea este făcută cu știrea și aprobarea arhierilor și oamenilor noștri de frunte, cum sunt Partenie Cosma, dr. Teodor Mihali, dr. Vasile Lucaciu, dr. Al Vaida-Voevod, dr. Iuliu Maniu etc. și este aprobată și de foile noastre, din motive tactice însă cu oarecari rezerve) pentru că așa am aflat de bine cu toții, neputând ști cu siguranță care va fi rezultatul final al pertractărilor inițiate

Aceasta este starea faptică a chestiunii de împăcare, inițiată alt-cum de guvern.

D-ta poți utiliza această informație, dar în orice caz numai discret și în mod vag, fără a transpira cumva că ai informații dela mine.

Înțelegi că opinia publică din țară și a bărbaților de Stat de acolo are pentru mine însemnătate îndouită pentru că îmi oferă bune motive a susține cauza noastră și în sus la guvern și în jos la lumea românească. Te rog deci a mă informa ocazional despre adevărata opinie publică de acolo.

Eu stau aici până la 20 August st. n. când mă voi întoarce pentru a prezida adunarea fondului de teatru.

Te salut cu prietenie.

Dr. Mihu

In fața seriozității chestiunii, care, de astădată, părea că intră pe un văgaș sănătos, m'am conformat întocmai indicațiilor din serisoarea d-rului Mihu, publicând în *Adevărul*¹⁾ un ar-

¹⁾ La ziarul *Adevărul* am elaborat din Martie 1908 și până la intrarea în acțiune a României, ocupându-mă în mod aproape exclusiv numai cu propaganda chestiunii naționale.

ticol pur informativ; transpirând oarecari temeri în privința bunei credințe a guvernului maghiar, atât de des înșelătoare.

La 20 August st. n. d-rul Mihu se întorsese dela Kaltenleutgeben acasă la domeniul său din Vinerea, iar a doua zi a mers la Orăștie, spre a prezida adunarea generală a societății creării fondului de teatru. Fruntași români din toate părțile își dăseră întâlnire, în acest scop, la Orăștie, ceea ce a înlesnit d-rului Mihu să aibă consfătuiri intime cu cei mai de seamă dintre ei asupra importantei însărcinări ce primise.

Rămășese acum să se redacteze memoriul, care avea să fie prezentat șefului guvernului maghiar. Opera aceasta nu era tocmai ușoară pentru un motiv de o importanță capitală. Într'adevăr, primul punct din programul partidului național, hotărît în adunarea fruntașilor români întruniți la Sibiu, în ziua de 12 Maiu 1881, cuprindea: *recăștigarea autonomiei Transilvaniei* ca consecință a programului dezvoltat, la 1848, pe câmpia libertății dela Blaj, de către celebrul om de drept Simeon Bărnuț.

Acest punct din programul Românilor era o adevărată sperietoare pentru Unguri și guvernul din Budapesta nu voia în ruptul capului să audă măcar vorbindu-se de el.

Pe de altă parte, Românii din Ardeal, mai ales, țineau din răspuseri la respectarea primului deziderat din programul lor în baza dreptului istoric — și în fruntea acestora era d-rul Iuliu Maniu, cel mai luminat și mai bine înzestrat cap politic al fraților noștri, nepot al marelui Bărnuț. Dându-și seama însă că dacă s'ar introduce în memoriul către guvern a acestui esențial punct de program, s'ar risca din primul moment zădărnicierea ori-cărora discuții cu guvernul unguresc d-rul Maniu, în fața necesității politice, a ceda și astfel a ajuns la soluțiunea ca în memoriu să nu se pomenească, deocamdată, nimic de chestia, atât de iritantă pentru Unguri, a autonomiei Transilvaniei.

În memoriul redactat de d-rul Mihu figurau deci în primul rând următoarele cereri:

1. Introducerea limbei românești, *prin lege*, în administrație și în justiție în toate ținuturile locuite de Români.

2. Nominarea de funcționari români în toate aceste ținuturi, iar dintre ne-români numai de aceia cari știu

vorbi și serie românește și cari cunosc obiceiurile poporului român.

3. Aplicarea reală și leală a legii pentru egala îndreptățire a naționalităților nemaghiare.

4. Respectarea autonomiei bisericelor și școalelor profesionale, ca a unor chestiuni cu caracter curat de naționalitate și în legătură cu aceasta subvenționarea din budgetul statului a școalelor românești și a altor institute de cultură națională, precum și înființarea de noi gimnazii românești în regiunile locuite în majoritate de Români, precum în Lugos, Caransebeș, Abrud etc.

5. Desființarea tuturor legilor și ordonanțelor ministeriale, cari constituie o piedică la dezvoltarea culturii naționale.

6. Votarea unei legi electorale pe baza sufragiului universal egal, direct și secret și arondarea cercurilor electorale în așa fel ca să se asigure intrarea în Parlament a 35—40 deputați români.

7. Incetarea politicei de maghiarizare din partea tuturor organelor statului.

8. Înființarea de noi episcopii românești la Temișoara și Oradia-Mare.

Memoriul mai preciza și alte cereri de ordin administrativ, economic și financiar în sensul de a apăra interesele și sprijini bună starea poporului român în general.

În luna Septembrie 1910, d-rul Mihu n'a întârziat să înmâneze personal primului-ministru Khuen-Hederváry memoriul său cu toate doleanțele și cererile Românilor, reduse la minimum posibil, așteptând apoi cu resemnare luni, ba chiar ani întregi de zile răspunsul guvernului unguresc.

Obicinuit numai să tot ia și să nu dea nimic, guvernul din Budapesta n'a mai arătat în privința aceasta nici un semn de viață până în toamna anului 1913, adică tocmai peste 3 ani de zile, atât de mult ce se grăbea el să satisfacă sfatul primit dela Berlin și Viena! În acest răstimp contele Tisza înlocuise pe Khuen-Hederváry la președinția consiliului de miniștri—și omul știa doar ce face. Nu-i ardea lui de împăcarea Românilor, ci cum să-i tragă pe sfoară, să-i adoarmă, să-i narcotizeze până la sosirea zilei atât de scumpe inimei sale criminale: declararea războiului

european, calculată și pregătită de el cu o minuțiozitate și abilitate demonică.

În timpul însă pe când guvernul unghuresc tăcea, dar uneltea crima lui monstruoasă, războiul balcanic cu principiile lui de întregire națională răscolise pretutindeni ideea națională și nădejdea unei noi aranjări a granițelor politice potrivit granitelor etnice.

Austro-Ungaria¹⁾ fu cutremurată de un fior adânc prevestitor de primejdii. Biruințele Slavilor avură darul de a trezi mândria și alipirea față de ei în toți Slavii Austro-Ungariei. Se simțea că e cu neputință ca o aranjare, conform principiului naționalităților în Balcani, și o întărire a puterii statului sârbesc să nu influențeze în bine și să nu accelereze deslegarea chestiei de naționalități în Austria și mai ales în Ungaria.

Printre Românii din Transilvania și Ungaria, campania României din Bulgaria, urmată de tratatul de pace dela București, a trezit în ei conștiința națională mai mult decât 50 de ani de propagandă politică. De sus și până jos, toată suflarea românească de peste Carpați a înțeles că soarta ei are să se decidă în regatul României, că dela Habsburgi și Unguri nu se mai pot aștepta la altceva decât la prigoniri și că ceasul mântuirii se apropie. În toate inimile conștiente, granițele erau ca și desființate și se aștepta numai o conflagrație europeană ca nădejdiile acestea să se înfăptuiască.

Guvernele din Viena și Budapesta simțiseră clocotul din sufletul Românilor din monarhia austro-ungară și de frica primejdiei, de care se vedeau amenințate, începură din nou să arate „bune” dispoziții pentru împăcarea și calmarea fraților noștri.

În consecință, îndată după încheierea tratatului de pace dela București (August 1913), prințul Fürstenberg, ministrul austro-ungar pe lângă curtea regelui României, care se dovedise incapabil, fu înlocuit cu contele Ottokar Czernin, cunoscut ca *persona grata* a arhiducelui Franz Ferdinand și ca nutrind oarecari sentimente anti-maghiare. Din cauza aceasta, presa unghurească, aproape în cor, a primit foarte

¹⁾ Vezi volumul: *Habsburgii, Ungurii și Românii*, de I. Rusu Abrudeanu și Vasile Stoica. București 1915.

rău numirea contelui Czernin ca ministru plenipotențiar¹ la București.

Cu toate atacurile ziarelor ungurești, se credea totuși că sosirea acestui personaj în capitala României va fi de bun augur și 'i-se atribuia o semnificativă importanță în ce privește ameliorarea raporturilor dintre România și Austro-Ungaria, cari deveniseră reci și destul de încordate, din cauza că în tot cursul conflictului nostru cu Bulgaria, care ne-a adus abia la cedarea Silistrei de către Bulgari, contele Berchtold, cancelarul austro-ungar, a fost toată vremea de partea Bulgariei, iar nu a României *aliate*, apoi din cauza campaniei noastre din Bulgaria¹), întreprinsă în contra voinței monarhiei vecine..

Sarcina contelui Czernin nu era însă de loc ușoară, atât din cauza proastei moșteniri ce îi lăsase îngâmfatul și insuficientul principe Fürstenberg, cât și a atitudinii mereu nepăsătoare a guvernului maghiar față de Românii din Transilvania și Ungaria.

Ar însemna nesocotirea adevărului istoric, dacă s'ar nega contelui Czernin oare-care bunăvoință, pe care a pus-o în scopul re consolidării relațiilor de bună vecinătate între regatul român și imperiul austro-ungar. În primul rând, dându-și bine seama de atmosfera ce a găsit-o la București, contele Czernin n'a întârziat de a raporta la Viena și Budapesta, că simpatiile României nu mai pot fi recâștigate, dacă nu se va face ceva real pentru îmbunătățirea soartei poporului român de sub coroana Sf. Stefan, Această convingere o căpătase ministrul austro-ungar atât din convorbirile avute cu membrii guvernului Titu Maiorescu, cât și din cele cu șeful opoziției liberale, Ion I. C. Brătianu.

Șiret și machiavelic, contele Tisza, acum prim-ministru al Ungariei, răspundea injoncțiunilor insistente ale contelui Czernin, că și el e dispus să întreprindă o acțiune mai serioasă pentru împăcarea și mulțumirea elementului româ-

¹) Se știe că în Iulie 1913, avangardele trupelor românești ajunseseră până la 20 kilometri depărtare de Sofia, capitala Bulgariei, și că numai sub presiunea amenințărilor Austro-Ungariei că ne va ataca, regele Carol a dat ordin ca armata sa să nu mai înainteze. Este adevărat însă că în acel moment și Bulgarii capitulasera, cerând armistițiu, care s'a terminat cu tratatul de pace dela București.

nesc din regatul ungar, dar că „dorința“ sa se izbește de o mare dificultate: *aceea că n'are cu cine să discute, dintre Români, o asemenea însemnată și delicată chestiune!*

La București s'a înțeles imediat unde bătea această răuvoitoare și copilărească obiecțiune ridicată de primul-ministru ungar: încăpățânarea lui de a nu sta de vorbă, în chestia împăcării, cu membrii comitetului partidului național român.

Atunci opoziția liberală, care știa că cel mult în Ianuarie 1914 o'să vie la guvern și ca atare voia să vadă cu un ceas mai curând că pacea domnește între Unguri și Români de dincolo, a hotărît, în perfect acord de altfel cu guvernul Titu Maiorescu, ca să trimită la Budapesta un bărbat politic cu autoritate și tot așa de abil ca și contele Tisza, spre a sonda guvernul unguresc în ce ape se scaldă într'adevăr în mult trâmbițata chestie a împăcării Românilor și, dacă va constata dificultăți, să caute să le înlăture pe cât îi va sta în putință.

Omul ales pentru această anevoioasă și grea misiune a fost d. Alex. Constantinescu, fost ministru de domenii în primul cabinet Ion I. C. Brătianu până în Ianuarie 1911 și apoi dela 1914 iar ministru de domenii, apoi de interne și în urmă de industrie și comerț. Cunoscând fondul politicei ungurești, ca și pe Unguri și în special pe contele Tisza, aprofundând de asemenea programul și necesitățile politice ale fraților noștri, Alex. Constantinescu, care era în acelaș timp un sincer admirator și un călduros sprijinitor al Românilor din Austro-Ungaria¹⁾, a plecat la Budapesta în luna Octombrie 1913, ferm decis să lămurească complet negura în care îmbrăca contele Tisza chestia împăcării româno-maghiare.

Grație tactului, persuasiunii și simțului politic, de

¹⁾ Numai regretatul Mitropolit dela Sibiu, Ion Mețianu, dacă ar trăi, ar putea spune câte școale și biserici românești dărăpănate din Ardeal au fost reparate cu ajutorul material dat de Alecu Constantinescu personal în mâinile octogenarului prelat, cu ocazia vizitelor inopinate ce făcea adeseori, în cursul verei, prin Transilvania românească. De asemeni nu puțini studenți români fără mijloace de peste Carpați și din Bucovina au fost ajutați să-și continue studiile universitare de către acest bărbat de inimă, în taină și fără surle. Printre aceștia voiu cita pe în veci regretatul profesor dr. I. Grămadă, dîstins fiu al Bucovinei căzut ca un erou în crâncenele lupte cu Nemții pe Valea Cașinului.

care a dat dovadă Alex. Constantinescu în cursul mai multor întrevederi ce a avut timp de 3 zile cu teribilul prim-ministru ungar, acesta a fost nevoit să cedeze în privința celei mai de căpetenie piedici, pe care mereu o punea înaintea pentru inițierea tratativelor de împăcare: adică refuzul său constant de a lua contact cu membrii comitetului național român.

Contele Tisza, înfrângându-și încăpăținarea și mândria sa puternică, s'a lăsat în cele din urmă convins de argumentarea solidă și înțeleaptă a trimisului român, care i-a declarat că dacă ține într'adevăr să facă o operă cinstită, leală și trainică din împăcarea româno-maghiară, aceasta n'o poate desăvârși decât tratând împăcarea cu membrii comitetului național. Singura organizație politică, pe care, de bine, de rău, a înțeles să și-o dea poporul român din regatul ungar, adăugând totodată că dela reușita acestei opere va depinde pe viitor cimentarea legăturilor de bună vecinătate și amicitie între regatul român și monarchia austro-ungară.

Spre acest scop dictatorul Ungariei a consimțit să reia contact în primul rând cu d-rul Teodor Mihali, deputat și președintele clubului parlamentar român, cu care nu vorbea de mai multă vreme, și apoi reluând raporturile și cu ceilalți membri din comitetul național (dr. Maniu, dr. Vaida-Voevod, dr. Ștefan C. Pop etc.), a intrat în tratative cu însăși organizația partidului național, succes datorit intervenției d-lui Alex. Constantinescu, singurul *succes*, dacă se poate numi astfel, obținut în tot cursul zadarnicelor tratative.

Incepute în Decembre 1913, tratativele partidului național român cu contele Tisza au durat până la sfârșitul luni Februarie 1914.

Comitetul partidului național, compus în total din 30 membri, a ales din sânul său o comisiune de 10, care să redacteze memoriul cu toate cererile poporului român. Din această comisiune făceau parte: George Pop de Băsești, șeful partidului, dr. Teodor Mihali, dr. Iuliu Maniu, dr. A. Vaida-Voevod, dr. Aurel Vlad, dr. Valeriu Braniște, dr. Ștefan C. Pop, Octavian Goga, dr. Aurel Lazar și Vasile Goldiș. Timp de 3 luni, cât au ținut tratativele, toți membrii comisiunii au stat permanent în Budapesta.

Pentru contactul cu primul-ministru ungar s'a ales o altă comisiune, alcătuită din dr. Maniu, dr. Mihali și dr. Branîște.

Memoriul cu cererile Românilor, redactat de comisiunea de 10, era — în afară de punctul 1 din programul partidului național, care se referă la *autonomia Transilvaniei* — o codificare a tuturor consecințelor logice ale principiului de naționalitate. La bază avea ideea fundamentală că, din totalul populației Ungariei, Românii formând *17 la sută*, legea pentru egala îndreptățire a naționalităților nemaghiare să se execute față de dânșii împărțându-i de toate beneficiile în proporția numărului ce reprezintă. În rezumat memoriul era o desvoltare mai pe larg a punctelor din memoriul prezentat înainte cu 3 ani de d-rul Mihiu, cerând, între altele, și înființarea unei Universități românești la Cluj și sporirea numărului de deputați români dela 40, cât cerea d-rul Mihiu, la 70.

Când, după 20 de ședințe avute cu contele Tisza, comisiunea de 3 i-a prezentat memoriul elaborat de comisiunea de 10, șeful guvernului unguresc luând cunoștință de conținut, a declarat fără esitare *că este inacceptabil*. La obiecțiunea d-rului Maniu că memoriul nu cuprinde decât adevărul, contele Tisza i-a replicat *că stomacul unguresc nu poate suporta atâta adevăr*.

Primul ministru al Ungariei n'a consimțit decât la următoarele concesi:

1. *Recunoașterea existenței partidului național și dreptul Românilor de a se grupa după naționalitate.*

2. *În schimbarea legii electorale admitea 25 de cercuri românești, în cari partidul național, având majoritate, să poată prin luptă su-și câștige izbânda.* (E de notat că în baza vechei legi electorale, Românii dispuneau de peste 40 cercuri cu majoritate românească, dar din cauza teroarei gendarmilor și a ingerințelor electorale, niciodată, chiar în timpurile cele mai bune — epoca lui Deak și Eötvös — n'au putut eși din urnă mai mult de 20 deputați români).

3. *În privința școalelor nu admitea decât introducerea limbii române ca studiu facultativ în anumite licee ungurești de stat, în scopul declarat de a înlesni viitorilor func-*

ționari unguri din teritoriile românești învățarea limbii române.

Față cu aceste mînime și ridicole concesiuni mărturisite de contele Tisza, comisiunea de 10 a întrunit pe toți membrii comitetului național, chemând încă și alți 50 de fruntași români la Budapesta, unde timp de aproape două săptămîni (în Februarie 1914) le-a expus tot mersul tratativelor cu șeful guvernului maghiar.

În acest timp, contele Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București, a făcut mai multe demersuri, prin d-nul Vaida-Voevod, ca propunerile lui Tisza, deși insuficiente, să fie acceptate de Români, asigurând că *beneficiile* vor veni mai târziu, când stăpînul său, arhiducele Franz Ferdinand, se va urca pe tronul Habsburgilor. În acest sens, el a trimis lui Vaida, la Budapesta, o telegramă.

Bărbații politici din regatul României au avut tactul și înțelepciunea de a lăsa neinfluențate toate tratativele, așteptînd ca acordul să fie realizat de către factorii competenți ai politicii române din Ungaria. Oamenii de Stat din București, oricât de *netrebnici* au fost considerați de d-nul Vaida în chestia națională — ceea ce constituie un neadevăr și o mare greșeală politică din partea d-sale, mai ales când îmbrăca calitatea de prim-ministru al României Mari — niciodată nu s'au mulțumit decât cu unitatea națională a poporului român în cadrele și sub scutul Regatului român, pe când d-nul Vaida a avut momente, în disperarea sa patriotică, când se mulțumea și cu unitatea românească sub Habsburgi, drept rezultat al școalei politice preconizată de regretatul visător Aurel C. Popovici cu faimoasa idee a federalizării Austro-Ungariei (Gross-Oesterreich), sub scutul Habsburgilor.

Singurul om politic din țară, care a exercitat o presiune în tot cursul discuțiilor dela Budapesta, a fost faimosul Constantin Stere dela Iași. Acest enigmatic politician român, după ce contribuise la împăcarea ziarului *Tribuna* din Arad, organul tinerei generațiuni,¹⁾ cu ziarul *Ro nânul*, organul partidului național, cu care a fuzionat

¹⁾ Care avea ca șef pe poetul Octavian Goga și care urmărea de fapt o politică mai activă.

la 12 Martie 1912, a mers în cursul tratativelor în mai multe rânduri la Budapesta, unde a stăruit din răspuțeri ca să se facă împăcarea, invocând motivul că interesele Românilor din Transilvania și Ungaria trebuie subordonate marilor probleme politice ale regatului român.

Războiul european ne-a dovedit, cu prisos, cum a înțeles C. Stere *aceste mari probleme politice ale regatului român.*

În August 1914, îndată după declararea războiului european, C. Stere s'a dus la Brașov ca să îndemne pe soldații români transilvăneni să lupte cu inimă și elan pentru *patria lor maghiară*, asigurându-i că în curând îi va urma și armata României!

Dar la 1916? Într'adevăr, când a venit războiul nostru și când trupele noastre au trecut Carpații, Stere oare mai avea dreptul să păstreze aceeași atitudine? El însă nu numai că nu s'a schimbat sau n'a tăcut, dar cu autoritatea cuvântului său, dând sprijin inamicului cotropitor, a primit ca prin ziarul *Lumina*, ce scotea la București, să se pue de-a curmezișul aspirațiilor noastre și să slăbească astfel efortul uriaș pe care-l făceam în realizarea lor.

În primul număr al *Luminei* din luna Septembrie 1917, faimosul Stere cere indirect înlăturarea regelui Ferdinand, care s'a identificat în chip așa de măreț cu aspirațiile neamului românesc, prin împăratul Carol al Austro-Ungariei.

Iată ce scrie omul preocupat de „marile probleme ale regatului român“ :

„Stând pe ruine, nu rămâne altceva decât să tragem învățături din prăbușirea împlinită. Războiul se va sfârși. Noi vom trebui să ne punem întrebarea reconstruirii fundamentale a templului dărâmat; ea e pusă deja. Plini de frică, întrebăm: să se înceapă iarăși minciuna cea veche? O existență dubioasă fără siguranța zilei de mâine? Un Stat a cărui suveranitate există numai într'atâta întrucât servește să acopere slăbiciunea completă față de pretenții străine?

O Coroană fără prestigiu și fără putere vie, acum mai mult decât mai înainte, ca o trestie care se clatină între partidele susținute din afară? O viață publică, care, fără

onoare și fără seriozitate, otrăvește întreaga atmosferă morală? Mai bine moarte!

Invățăturile urmează dela sine!

România nu va trăi și nu va putea trăi, dacă deasupra existenței sale plutește vecinicul semn al întrebării, dacă nu posedă siguranța externă contra oricărei lăcomii străine și contra oricărei presiuni.

„Această siguranță însă nu se poate ajunge decât pe o cale: România trebuie să intre într'o formă, care are să fie fixată, în complexul politic și economic, care e designat ca Europă Centrală, cu care ne leagă toate interesele noastre materiale și morale“.

Istoria nepărtinitoare nu va întârzia să așeze pe C. Stere în categoria oamenilor, cari s'au erijat, grație cărei puteri de *convingere* nu pot ști, în apărătorul Austro-Ungariei, această rămășiță mumificată a amestecării limbilor babilonice.

Un rol tot așa de puțin limpede și onorabil 'și-a însușit în chestia tratativelor de împăcare româno-maghiară dela Budapesta și colonelul Victor Verzea, mizerabilul trădător din 1916 și colaboratorul dela *Lumina* infamă a lui C. Stere, azi condamnat la munca silnică pe viață.

În timpul tratativelor, colonelul Verzea a fost deosemeni și el în mai multe rânduri la Budapesta, prezentându-se în fața unor membri din comitetul național, cari nu cunoșteau bine viața politică din regat, *ca un om de încredere al regelui Carol*.

Verzea insinua că regele Carol cere cu orice preț împăcarea Românilor cu Ungurii și că Bucureștii vor abandona definitiv pe Românii din Transilvania în cazul când acest acord nu va reuși.

În ziua când fruntașii politici din Transilvania, în urma unor lungi discuțiuni, în cari au fost apreciate cuvântările d-lor dr. Maniu și Octavian Goga, au hotărât să rupă orice tratative cu contele Tisza, colonelul Verzea a telefonat seara, din București, d-lui dr. Teodor Mihali la Hotelul *Jägerlorn* din Budapesta că „fiind în audiență la regele Carol și informându-l de posibilitatea eșuării tratativelor, regele l-a însărcinat să intervină imediat ca acordul să se facă *à tout prix*“.

Tot în acea seară a primit și d-rul Vaida-Voevod telegrama contelui Czernin.

În urma acestei duble intervenții, comisiunea de 10 a comitetului național a decis amânarea prezentării răspunsului ce urma să fie dat contelui Tisza, însărcinând pe Octavian Goga să plece la București spre a lămurii pe șefii partidelor politice din România asupra imposibilității unei împăcări cu Ungurii. O însărcinare identică a primit d-rul Vaida pe lângă anturagiul archiducelui Franz Ferdinand.

La București, Goga a comunicat întreg mersul tratativelor frunțașilor politici Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu și N. Filipescu, cari de comun acord au recunoscut că concesiile contelui Tisza nu pot fi socotite ca o platformă de înțelegere.

Peste o săptămână, întrunindu-se din nou la Budapesta comisiunea de 10, după lămuririle aduse de Goga dela București și de Vaida dela Viena, împuterniciții dr. Maniu și dr. Braniște au înmănat contelui Tisza răspunsul comitetului național, prin care se declară ruptura definitivă.

Desiluzionați și crud păcăliți, Românii s'au convins odată mai mult de tradiționala lipsă de sinceritate și intoleranță ungurească. Dar era, din nefericire, prea târziu. Tisza își îndeplinesc opera lui diabolică. El reușise să narcotizeze pe Români până în momentul hotărât de el, când, izbucnind războiul, care în cea mai mare parte era opera lui criminală, floarea tinerimei românești trebuia să plece pe câmpul de luptă, să apere și să moară cu zecile de mii pentru „dulcea“ și „fericita“ patrie maghiară — și încă sub cutele tricolorului românesc, singura dată când li s'a îngăduit să-l poarte fără să guste loviturile de baionetă ale bestiilor în uniformă de gendarmi, stâlpi ai *unităței statului maghiar național*.

Abia în primul an de războiu, când Românii din Ungaria cădeau cu miile pentru *drăguțul de împărat* și unitatea statului maghiar, contele Tisza s'a îndurat să declare că mai admite ca, în cele două dintâiu clase primare, planul de învățământ să prevadă predarea tuturilor obiectelor în limba română, contrar ordonanței contelui Apponyi.

Dar nimeni n'a mai luat în serios făgăduielile dictatorului Ungariei.

Și astfel ingrozitoarea tragedie a neamului românesc de peste Carpați se desfășura, punct cu punct, după prevederile celui mai infernal politician demn de Attila: Sute de mii de soldați români, supuși ai statului ungar, erau trimiși pe fronturi și puși în primele linii de bătae, cu intenția premeditată și banditească de a-i prăpădi și extermina în interesul superior al acestei unități, pătată de seculare nedreptăți și de mormane de cadavre nevinovate.

Pentru a ilustra care era recunoștința Ungurilor față cu sacrificiile de sânge ale fraților noștri, e destul să citez cuvintele contelui Tisza pronunțate în ședința camerei ungare dela 25 Iunie 1917, la adresa d-lui deputat dr. Stefan C. Pop, care afirmase că Românii din Ungaria continuă de a fi asupriți:

— *„Trebue să mulțumești lui D-zeu că ești încă viu și poți să respiri aerul în mijlocul nostru!”*

Oare în fața unei asemenea sălbatice mentalități politice, putea cineva să creadă că socotelile noastre cu Ungurii erau terminate în Iunie 1917?

Deși soarta ne încercuise atunci greu și ne încercase și mai greu, totuși în conștiința poporului nostru era nestinsă flacăra curată a idealului național și după lupte mari, după noi șiroaie de sânge românesc, care a curs la Mărăști, Mărășești și Oituz, neamul nostru a dovedit lumii că nu înțelege să renunțe la întregirea sa națională, singurul scop pentru care a intrat în marea luptă dusă pentru eliberarea popoarelor oprite.

Destinele nepătrunse ale istoriei au voit ca pe când nefastul conte Tisza cădea sub puterea gloanțelor soldaților unguri, în propria sa casă, la Budapesta, unitatea națională a tuturor Românilor să fie în curs de înfăptuire.

CAPITOLUL IV

Neutralitatea României și intrarea ei în războiu.

Izbucnirea războiului european, în memorabila zi de 2 August 1914, a găsit în România următoarea situațiune politică: la *guvern*, partidul liberal, puternic și unit, preocupat de lucrările Constituantei în vederea înfăptuirii reformei agrare cu principiul exproprierii, care să înlesnească trecerea pământului mării proprietăți în mâinile țăranilor, precum și a realizării reformei electorale cu sufragiul universal, iar, în *oposiție*, partidul conservator divizat în două: o grupare având ca șef pe Alex. Marghiloman și alta — a conservatorilor democrați — pe Take Ionescu.

Teribila realitate a războiului, cum era lesne de înțeles într'o țară mică, înconjurată aproape numai de dușmani, a produs în toate capetele luminate și cu răspundere îngrijorări și temeri din cele mai serioase. Se prevedea că este imposibil României să scape neatinsă de cataclismul deslănțuit de către Austro-Ungaria și Germania. Toată lumea gânditoare avea sentimentul că de astădată se va pune în discuție, pe față și cu gravitatea inherentă, marea problemă a existenței sau a dispariției României, ca Stat independent.

În fața acestei alternative excepțional de grave, regele Carol I, guvernul său și opoziția trebuiau să chibzuiască de comun acord, care să fie drumul sănătos și fără pericol, pe care avea să pășiască Statul român pentru asigurarea existenței sale, ba chiar mai mult, pentru întărirea și sporirea patrimoniului național de pân'atunci.

Ideia convocării unui consiliu de coroană, la care să.

ia parte toți sfetnicii Tronului, era pe buzele tuturor. În realitate, acest sfat de istorică amintire a și fost convocat fără întârziere de Suveranul țării pe ziua de 21 Iulie st. v. sau 3 August st. n., la Castelul Peleş din Sinaia. Au luat parte la el următoarele persoane: primul-ministru Ion I. C. Brătianu cu toți membrii guvernului, foștii prim-miniștri Teodor Rosetti, Petre Carp și Titu Maiorescu, apoi Alex. Marghiloman, Ion N. Lahovari și Ion C. Grădișteanu, din partea partidului conservator, și Take Ionescu, C. Disescu și C. Cantacuzino-Pășcanu, din partea conservatorilor democrați, și M. Ferekide, președintele Camerei.

Regretatul Nicu Filipescu, acest mare român și inimos bărbat de stat, lipsind din țară la Baden-Baden, n'a putut asista la acest memorabil consiliu, deși, în urma cererii d-lui Take Ionescu ¹⁾, fusese avizat telegrafic de către fiul său Gr. N. Filipescu, ca să accelereze sosirea sa în țară în vederea evenimentelor și a hotărârilor extrem de importante ce trebuia să se ia.

În acest consiliu de coroană, regele Carol, ale cărui sentimente filo-germane, — explicabile până la un punct — nu erau un secret pentru nimeni, plănuia să dea o mare lovitură în favoarea Triplei-Alianțe: anume intrarea imediată în războiu a României alături de Germania și Austro-Ungaria. Bătrânul rege Carol, care trecea drept unul dintre cei mai înțelepți suverani ai Europei, socotea că numai pe calea aceasta va putea asigura României un viitor mai strălucit și în consecință el credea că va izbuti, foarte lesne, în planurile sale, comptând mai ales pe prestigiul său mereu ascendent, ca și pe servilismul de care îi știa capabili pe mai toți bărbații noștri politici.

Dar lucrurile nu s'au petrecut tocmai așa precum 'și-le închipuia regele Carol. În socotelile sale nu intrase unul din motivele cele mai principale și mai hotărâtoare și anume imposibilitatea morală de a duce pe soldatul român la războiu alături de *honvédul* maghiar, lucru care, dacă în capul și al regelui Carol și al lui Ion Brătianu-tatăl părea insignifiant, la 1883, când au legat România de Tripla-Alianță, la

¹⁾ E de notat că p'atunci între N. Filipescu și Take Ionescu era încă vrajbă mare, așa că nici nu-și vorbeau unul altuia, din cauza politicii interne și externe din timpul războiului balcanic.

August 1914 însă el era de o forță morală și politică așa de covârșitoare, încât nu se putea trece peste el. Prea era nefirească această alianță a României și prea în contradicție cu aspirațiile și cu sentimentul național al întregii suflări românești, pentru ca punctul de vedere al regelui Carol să fi putut triumfa! Așa și numai așa se explică de ce în consiliul de coroană, contrar așteptărilor sale, mult respectatul rege Carol I s'a văzut, cu uimire, pus într'o minoritate zdrobitoare.

Intr'adevăr, iată ce s'a petrecut în consiliul dela Sinaia: Mai întâiu, Suveranul a făcut un expozeu al situației internaționale și apoi trecând la situația României, a declarat că țara noastră se găsește în fața a trei drumuri: primul, al neutralității; al doilea, să intrăm în războiu alături de Rusia și aliații ei și, al treilea, să respectăm tratatul nostru de alianță ¹⁾ cu Puterile Centrale, deci să intrăm în acțiune alături de Germania și Austro-Ungaria.

Prima soluțiune, adică neutralitatea, regele Carol a taxat-o ca cea mai rea; în privința celei de a doua, a mergerei cu grupul Înțelegerii (Antantei), deci cu Rusia, a declarat că este imposibilă și n'ar izbândi nimic pentru țară, iar în ce privește a treia soluțiune, — intrarea în războiu alături de Germania și Austro-Ungaria — a spus cu un lux de probe că este singura care va aduce României și glorie și sporire de teritoriu.

Pentru trebuințele cauzei de care era copleșit, regele Carol a alunecat ușor peste prima și a doua ipoteză; așa putea spune că le-a ecartat. Când a ajuns însă la a treia ipoteză, Suveranul a scos din casa sa de fer un document secret, dar, îngrijit ca o comoară neprețuită: era textul tratatului de alianță cu Puterile Centrale, document iscălit de primii-miniștri Ion Brătianu, Lascar Catargiu, Dimitrie A. Sturdza, Titu Maiorescu și de un singur ministru de externe: Alexandru N. Lahovari ²⁾. În baza acestui document misterios, care n'ă gustat niciodată din atmosfera și praful arhivei ministerului de externe, fiind păstrat ca.

¹⁾ Tratat, care, la 1900, a fost cimentat și printr'o convenție militară. În consiliul de coroană, regele Carol n'a exhibit însă decât tratatul de alianță.

²⁾ Regretatului Alex. N. Lahovari, care era un cunoscut și convins franco-fil, nu i s'a încuviințat de către regele Carol portofoliul ministerului de externe în cabinetul Lascar Catargiu decât cu condiția să semneze și el tratatul de alianță cu Puterile Centrale, ca semn că astfel aderează la conținutul și stipulațiunile lui.

niște sfinte moaște ale neamului în casa de fier a celui mai cuminte dintre Suverani, cerea regele nostru sfetnicilor săi ca România să-și mobilizeze armata și să intre imediat în războiu alături de Germania și Austro-Ungaria. În afară de *casus foederis*, acesta este și interesul superior al României, care va fi astfel acoperită de glorie și de folos — așa a încheiat regele Carol expozeul său, scris în limba franceză.

Primul-ministru Ion I. C. Brătianu a opinat că deocamdată este mai preferabilă o politică de expectativă armată, pentru ca, între timp, România să-și poată prepara armata și opinia publică.

Alex. Marghiloman¹⁾ s'a declarat printre cei dintâiu partizan al expectativei armate.

¹⁾ Cu privire la atitudinea d-lui Al. Marghiloman din timpul neutralității s'a petrecut în primul Parlament al României Mari (Decembre 1919) un incident, care merită să fie relevat și înfierat. D. dr. A. Vaida-Voevod, primul ardelean devenit prim-ministru al României Mari, a crezut de cuviință să dea certificat de *mare patriot* d-lui Al. Marghiloman, punându-l în rândul adevăraților patrioți Ion I. C. Brătianu și Take Ionescu, autorii politicii naționale, care ne-a condus la rezultatul măreț al României Mari de azi. D. dr. Vaida-Voevod a comis o mare greșală politică, dublată de o și mai mare nedreptate, care, în clipa în care s'a produs, m'a făcut să cred că sunt oameni cari admit că de îndată ce România a ajuns *mare*, pe banca ministerială nu trebuie să mai troneze modestia, dreapta judecată și sentimentul realității.

Dar, pentru lămurirea cititorilor, iată care a fost, în linii generale, politica d-lui Alex. Marghiloman cu începere dela 3 August 1914 și până la 14 August 1916 :

În consiliul de coroană, care s'a ținut la Sinaia la 3 August 1914, Al. Marghiloman a fost pentru expectativa armată.

Puțin timp după aceea, strâns cu ușa, în comitetul executiv al partidului conservator, al cărui șef era, de către patrioții Ion N. Lahovari, N. Filipescu, Mihail Cantacuzino, etc., d. Al. Marghiloman a declarat că este *pentru intrarea României în acțiune „într'o singură direcție, și nu în direcția Puterilor Centrale”*. S'a dresat imediat un proces-verbal de ședință, cuprinzând această declarațiune, proces-verbal pe care l'a semnat d. Al. Marghiloman și care s'a dat în păstrarea d-lui Paul Greceanu, în calitate de secretar al comitetului executiv.

La 24 August 1914, stil vechiu, d. Al. Marghiloman a propus d-lui Nicu Filipescu, care a comunicat imediat lucrul comitetului executiv din București, *intrarea în războiu a României alături de Unguri.* ||

Dovezile acestei schimbări la față, care a rămas definitivă la intrarea României în războiu, au fost publicate de ziarul *Epoca*, la 24 Iulie 1919, într'un articol intitulat: *Omul cu trei fețe*.

În fine, la Consiliul de Coroană, care s'a ținut la Cotroceni, în ziua de 14 August 1916, d. Al. Marghiloman a fost *contra intrării României în războiu alături de aliați*.

Take Ionescu, șeful conservatorilor democrați, a vorbit scurt și concis, pronunțându-se pentru neutralitatea armată.

Ion N. Lahovari s'a declarat de asemenea pentru politica de neutralitate armată, adăugând totodată că este și va fi adversarul ideii de intrare în acțiune alături de Puterile Centrale. Acest fapt, chiar dacă ne-ar reda Basarabia, ar indispune pe vecie imperiul Rusiei în contra noastră și în acest caz Basarabia ar fi pentru noi cămașa lui Nessos, căci colosul dela Nord ne-ar înghiți, peste câteva zeci de ani, cu Basarabia cu tot.

Ion C. Grădișteanu s'a pronunțat și el pentru neutralitatea armată, ridicându-se în contra unei eventuale intrări în războiu alături de Austro-Ungaria.

Interrupt de Regele Carol cu cuvintele: „*Nu alături de Austro-Ungaria, ci cu Tripla alianță!*” fostul ministru de lucrări publice a ripostat:— „*Da, Majestate, însă pentru mine Tripla alianță este Austro-Ungaria și triumful ei ar însemna triumful maghiarismului la Nord și al bulgarișmului la Sud*”.

Singurul glas extrem, care s'a auzit în acest epocal consiliu, a fost acela al lui Petre P. Carp, care a cerut intrarea imediată a României în războiu cot la cot cu Germania și Austro-Ungaria. Fostul prim-ministru a apostrofat pe partizanii neutralității cu cuvintele:— „*Gândiți-vă în ce situație puneți pe rege, dacă îl părăsiți și vă necinstiți iscălitura, cum văd că voiți să faceți!*”

Pela orele 7 seara, aproape de terminarea consiliului și după ce se văzuse clar că toți sftnicii Coroanei sunt partizanii neutralității, afară de P. P. Carp, președintele consiliului de miniștri Ion I. C. Brătianu a prezentat alesei asistențe, cu oarecare mise-en-scenă, o telegramă, prin care se comunica guvernului faptul extrem de important și de îmbucurător cum-că Italia, cu tot tratatul de alianță ce o lega de Germania și Austro-Ungaria, a hotărât să rămână neutră, susținând că nu 'i-se poate invoca clauza unui *casus foederis*.

Conținutul acestei telegrame a produs o enormă impresie asupra regelui Carol și mai ales asupra lui P. P. Carp, căruia aproape nu-i venea să creadă miraculoasa știre.

În asemenea condițiuni era imposibil ca ideia neutra-

lității să nu triumfe. Ea a învins cu tot patetismul de *junker* prusian al lui Petre P. Carp și ar fi învins cu certitudine matematică chiar și fără exhibarea telegramei, care anunța neutralitatea Italiei, deoarece toate împrejurările convergeau în punctul luminos că, în acel moment, numai o politică de neutralitate putea să folosească intereselor României.

În rezumat, în urma acestui consiliu de Coroană, pozițiile luate de partidele politice erau astfel: Guvernul Brătianu și cu Alex. Marghiloman personal se pronunțaseră pentru *expectativa armată*, iar conservatorii democrați cu Take Ionescu în frunte, precum și vecii conservatori Ion N. Lahovari și Ion C. Grădișteanu pentru *neutralitatea armată*, adică pentru excluderea definitivă a oricărei posibilități pentru România de a merge alături de Austro-Ungaria și Germania, oricare ar fi fost succesele lor militare.

Cum regele Carol nu era de loc hotărât să renunțe la ideea sa de a merge, la un moment dat, alături de Puterile Centrale, scopul imediat al naționaliștilor, cari urmăreau în taină intrarea în acțiune în contra Austro-Ungariei, era atunci să împiedice cu orice preț eventualitatea realizării planului regelui. Nici unul dintre naționaliștii cei mai înfocați nu ar fi putut însă atunci să vorbească de războiu în contra Austro-Ungariei; maximul, pe care, în acea vreme, îl puteau ei spera, era neutralitatea. De altfel este foarte probabil că, cu regele Carol pe tron, ar fi fost imposibil ca România să se angajeze într'un războiu național. D-l Ion I. C. Brătianu afirmă ¹⁾ însă că cu știrea și aprobarea regelui a încheiat, în Septembrie 1914, convenția cu Rusia pentru neutralitatea noastră, ceea ce ar pleda în favoarea presupunerii că în cele din urmă regele Carol și-ar fi călcat pe inimă mergând alături cu sufletul poporului!

Grăție modului cum guvernul Brătianu înțelegea s'o practice, neutralitatea României nu a fost leală la început. Prin țară treceau numeroși marinari germani precum și transporturi de arme și munițiuni pentru Constantinopol, unde se prepara intrarea Turciei în războiu alături de Puterile Centrale. Lucrului acestuia nu i-s'a pus capăt tlecăt puih, puternica manifestare a opiniei publice.

¹⁾ Vezi discursul rostit de d. Brătianu, în Cameră, la 16 Decembrie 1919 cu ocazia discuției declarației ministeriale a d-lui dr. Vaidă-Voevod.

Chiar la marele stat major al armatei noastre domnea pe atunci o atmosferă, motivată de teroarea teutonă, care nu cadra de loc cu direcția în care aveau să se îndrepteze într-o zi aspirațiile naționale ale neamului. Iată o dovadă:

În Maiu 1915 apăruse de sub tipar volumul „*Habsburgii, Ungurii și Românii*“, lucrare scrisă de mine și refugiatul transilvănean Vasile Stoica, fost redactor la *Românul* din Arad, ca un răspuns la primejdioasa și insolentă propagandă germano-tilă din țară. Ca autori, urmăream totodată ideea salutară, credeam noi, să răspândim scrierea noastră în armată, unde să servească ca un fel de merinde sufletească pentru ceasul când va suna goarna și bravii oșteni ai României vor trece culmile Carpaților în Ardealul doritor de eliberare.

Spre acest scop dasem lucrării noastre o formă mai viguroasă și mai energică, care să semene cu tăișul săbiei, căci așa înțelegeam noi măreția momentului care avea să vină. Nu puteam face însă această operă de sănătoasă propagandă în oștire, fără învoirea prealabilă a ministerului de războiu. N'am întârziat deci să mă adresez acestei autorități superioare cu o petiție în regulă, la care atașasem și un volum de probă.

După 8 zile, maiorul Slăniceanu dela secretariatul general îmi dă ordin verbal să tipăresc 3000 exemplare pentru trebuințele armatei, fapt care îmi dovedea că punerea cărții „*Habsburgii, Ungurii și Românii*“ în mâinile soldaților era în principiu hotărâtă, desi se mai cerea ca formă și un referat al marelui stat major.

Nu puțină mi-a fost însă mirarea, când peste câteva zile marele stat major răspunde ministerului de războiu, prin condeiul șefului de secție generalul Stratilescu, cun că sus menționata lucrare nu poate fi introdusă în armată, deoarece „*este o operă, care trebuie clasată printre lucrările tendențioase, mai ales în timpurile de față*“.

Amărât și adânc revoltat de această mentalitate demnă de un honvéd unguresc, iar nu de un general român, m'am adresat printr'o scrisoare d-lui general Averescu, recunoscut ea cel mai cu autoritate ofițer general din armată, rugându-l să-mi citească cartea și apoi, dacă va crede util, să-mi comunice și mie părererea ce și-a făcut despre ea.

Peste câteva zile am avut deosebita plăcere și onoare să primesc din partea generalului Averescu următoarea scrisoare, pe care o public în întregime ca un document eloquent al timpului:

Turnu-Severin, 8 August 1916.

Domnule Abrudeanu!

De abia acum ocupațiunile 'mi-au îngăduit să termin cartea ce ai avut a năbil'itatea a-mi trimite.

Am citit-o cu atențiunea convenită și pot să afirm că am citit-o cu mare profit. Cunoșteam chestia transilvăneană mai cu osebite din lucrarea lui E. Broc. Deși scriere de netăgăduită valoare, totuși materialul cuprins în ea lasă multe goluri în spiritul cititorului. Dacă nu toate aceste goluri, dar cu siguranță o foarte bună parte din ele au fost împlinite de volumul „Habsburgii, Ungurii și Românii“.

De nu ar fi decât numai pentru acest cuvânt și încă socot că autorii ei pot să se fălcescă nu numai cu intențiunea ce au avut, când s'au gândit a-și da lucrarea la lumină, dar și cu rezultatul muncii lor.

Imi ceri părerea asupra cărței. Iată-o cu rezerva că eu însumi nu-mi recunosc competența de critic.

Prin conținutul ei, scrierea D-v. mi-a lăsat impresiunea că ea a fost destinată mai cu osebite Ardelenilor, cari cunosc faptele nu numai în trăsături generale, dar și în mici amănunte, căci D-v. mai degrabă tălmăcești faptele decât a le expune — și tălmăcirea nu poate fi înțeleasă și mai cu seamă simțită decât de acei cari cunosc faptele până la identificare cu ele.

In oeeace priveșt forma, desigur că autorii nu au ales pe cea mai obiectivă și nici nu s'au gândit a se înfrîna prin fraze alese și îndulcite; ei au așternut pe hârtie cugetări'e, așa cum au curs din mîntea lor, trecând prin distilatorul așezat în cutele sufletului lor amărit.

Este acesta un păcat al scrierii lor?

Părerea mea este că nu. Din potrivă, socot că valoarea lucrărei acesteia stă mai cu seamă în forma ei. Dacă se ține compă că autorii sunt ardeleni, apoi fie-care tânguire, fie-care

incriminare, fie-care — dacă se vrea — exagerațiune din scrierea lor, trebuie considerată ca o picătură vie din durerea îngrămadită în adâncul sufletului lor, prin moștenire de pe vremuri, din generație în generație, cu adăugirea celor trăite de ei înșiși.

Sunt interesante lucrurile ce le vede cititorul prin prisma pusă de autori înaintea ochilor lui; în cazul acesta însă, de un interes nemărginit îmi pare și prisma ea însăși.

În această privință îmi amintesc următoarea întâmplare: Acum aproape 30 de ani, întorcându-mă din Italia ¹⁾ cu un camarad al meu, m'am nimerit în tren, în același compartiment, cu un domn din Bucovina.

Intrând în vorbă cu el, modul lui de a gândi în prima parte a convorbirii noastre m'a surprins foarte mult, căci avea aerul să spună că totul era în lume cât se poate de bine.

Când a știut, mai încolo, că suntem ofițeri, că avem interes și dragoste pentru conaționali noștri de peste granițele țării, s'a schimbat cu totul și altele au fost sentimentele ce ne-a desvăluit.

L'am întrebat atunci, de ce acea deosebire între cele ce ne spunea la sfârșit și cele spuse pușine ore mai înainte? La întrebarea mea s'a mulțumit a-mi răspunde:

— „Hei, domnule ofițer, este ușor pentru D-v. să fii român în România, dar nici nu vă puteți închipui cât de greu ne este nouă să fim români!”

Camaradul meu, de loc din Focșani, nu l'a înțeles. Eu, originar din Basarabia, nu numai că l'am înțeles, dar cred că am simțit și intensitatea amărăciunii, de care erau imbibate acele simple cuvinte.

Cu cele mai vii mulțumiri pentru atențiune, te rog a primi expresiunea considerațiunii mele distinse.

General^o Averescu.

După citirea acestei luminoase scrisori, orice comentarii sunt, cred, de prisos.

Dar să reluăm firul evenimentelor

¹⁾ Eminentul general Averescu a făcut, cu un strălucit succes, școala superioară de stat inajor din Turin.

Câteva săptămâni după începerea războiului european și anume posterior bătăliei dela Marna, care dăduse din nou naționaliștilor români putinta să respire, a devenit evident că nimeni nu ar fi putut să târască România în războiu cot la cot de Austro-Ungaria și Germania. Deși în acea epocă s'a făcut o tentativă, fără știrea guvernului Brătianu, de a se creia un incident între Rusia și România, tentativă, pe care istoria o va lămuri într'o zi, faptul a rămas necunoscut. În aceste împrejurări, guvernul Brătianu s'a simțit îndemnat să trateze, în Septembrie 1914, cu guvernul rus și a reușit să ajungă la o învoială. Prin această învoială, iscălită la 20 Septembrie 1914, de primul ministru Ion I. C. Brătianu, România se obliga să pastreze o neutralitate binevoitoare, iar Rusia, în numele ei și a aliaților sai, recunoștea României dreptul să ocupe ținuturile din Austro-Ungaria locuite în majoritate de Români, iar în privința Bucovinei o comisiune mixtă avea să hotărască granița dintre Români și Ruteni.

Puțin mai târziu, printr'un schimb de note între România și Italia, la care au împins foarte mult Emil Costinescu și Take Ionescu — acesta din urmă participase oficios și la înțelegerea de mai sus cu Rusia — s'a decis ca ambele guverne să se țină în curent de mișcările lor, pentru-ca eventual să se poată lucra de acord.

După lupta dela Marna, dar mai ales după căderea Lembergului și vertiginoasa înaintare a Rușilor în Carpați în țară se semnaleză o mare mișcare și Nicu Filipescu cere intrarea României în războiu împotriva Austro-Ungariei. De astă-dată naționaliștii, cari nu se mai temeau ca România să meargă alături de Puterile Centrale, nu se mai mulțumiau cu neutralitatea, ci cereau ceace fusese dela început gândul lor intim: *intrarea în războiu în contra lor.*

Momentul era, într'adevăr, foarte prielnic; înaintarea Rușilor dăduse lumii întregi impresia prăbușirii Austro-Ungariei. Armata sârbă era intactă. Bulgaria, deși aliată cu Puterile Centrale, nu aștepta decât o invitație ca să-și răstoarne politica și să meargă și ea cu învingătorul. Despre Grecia lui Venizelos nu mai încăpea îndoială.

Regele Carol însă trăia. El se opunea din răspuțeri acestei idei. Guvernul Brătianu nu îndrăznea nimic în contra voinței Suveranului, iar pe de altă parte Italia nu era gata.

Desigur însă că dacă Românii ar fi trecut Carpații, Italienii ar fi făcut și ei tot așa cu Alpii, deși nepreparați.

Situația era de fapt așa de încordată, încât la Sinaia, pe la mijlocul lunii Septembrie, contele Czernin, vizitând în în aceiași zi pe d-nii Take Ionescu și Nicu Filipescu, le-a declarat fie-cărui „că el, dacă ar fi român, ar ataca Austro-Ungaria, dar ar mai aștepta 2 sau 3 săptămâni, căci în acest răstimp situația se va schimba — și apoi într'un războiu dintre România și Austro-Ungaria, învingătorul va suprima pe învins.”

Pe de altă parte, Alex. Marghiloman, deși fără s'o spună lămurit, trecuse deja la politica germanofilă, convins fiind că regele Carol nu va permite nici-odată o altă politică și că regele este izvoiu puterii.

Odată acest moment trecut și mai ales după moartea bătrânului rege Carol¹⁾ și urcarea pe tron a regelui Ferdinand, politica României a rămas aceea a unei neutralități, care dădea satisfacție când unuia, când celuilalt din grupurile beligerante.

În răstimp guvernul britanic a acordat guvernului Brătianu un prim împrumut, cu condiția ca mijloacele, adică armamentul, pe care și-l va procura cu acești bani, să nu fie nici-odată întrebuintat în contra Angliei și aliaților ei.

În Decembrie 1914, când Austriacii au întreprins marea lor invazie în Serbia, aliații au cerut Greciei să vină în ajutorul Serbiei. Venizelos s'a declarat gata, cu condiție ca România să se oblige și ea să-i sară într'ajutor în cazul când Bulgarii ar ataca pe Greci. Deși opoziția naționalistă din România era de părere să se primească această propunere, guvernul Brătianu a refuzat.

Din fericire, Sârbii au reușit singuri să câștige în contra Austro-Ungariei strălucita victorie dela Rūdnik și să dea afară de pe teritoriul lor armata austriacă, condusă de generalii Potiorek și Liborius Frank.

În primele săptămâni ale anului 1915, atât Italia cât și România, dar fiecare în parte, au tratat cu Puterile Înțelegerii condițiile intrării lor în războiu. Italia a tratat

¹⁾ Întâmplată la 27 Septembrie 1914, la Castelul Peleş din Sinaia.

înainte și, cum se știe, a și intrat în acțiune în Maiu același an.

Tratatul României au durat mai multă vreme. Ele au întâmpinat dificultăți serioase din pricina a două pretenții ale ei: pretenția asupra întregimei Bucovinei, pe care Rușii o găseau nejustificată față de învoiala din Septembrie 1914, de care am vorbit mai sus, și pretenția asupra sud-vestului Banatului, adică a părții dunărene a comitatului Torontal.

Azi nu mai e un secret că unii dintre oamenii noștri politici, în special Take Ionescu și Emil Costinescu, au combătut în consfăturile lor cu primul ministru Brătianu cererea 'intransigentă' a acestuia asupra întregimei Banatului și au insistat foarte mult ca să se ajungă la un compromis cu Serbia, pentru a putea avea întotdeauna raporturi frățești cu bravii și vecinii Sârbi.

*** Aceste discuțiuni au întârziat mult înțelegerea dintre România și aliați, iar când s'au acordat României pretențiile ei, a venit pe la începutul lui Maiu fulgerătoarea rupere de către Mackensen a frontului rus la Gorlice și înaintarea trupelor germano-austriace în Galiția. Retragerea armatei ruse a luat așa proporții, încât în ceasul din urmă guvernul român a renunțat la iscălirea tratatelor, cari erau deja redactate, și Puterile Înțelegerii au primit ca România să-și amâne data intrării ei în războiu. Mai mult chiar, ele îi facilitau înarmarea și îi mențineau finanțele.

La rândul ei, România ușura aprovizionarea Serbiei și împiedeca, pe cât posibil, trecerea de muniții spre Constantinopol.

În țară, naționaliștii continuau campania lor de îmbărbătare sufletească, făceau mobilizarea inimilor și împingeau continuu pe guvern să ia ultima hotărâre: *războiul*.

Astfel au mers lucrurile până când Germanii au hotărât, pela sfârșitul lui Septembrie 1915, să atace Serbia ca să-și deschidă drumul spre Constantinopol.

La București se știa că Bulgaria era definitiv în brațele Puterilor Centrale ¹⁾. Încercările de a atrage Bulgaria de partea Quadruplei Înțelegeri, prin misiunea prințului Trubetzki la Niș, nu fuseseră duse cu destulă energie. Nu se știe

¹⁾ Convenția de alianță dintre Puterile Centrale și Bulgaria s'a semnat la 24 August st. n. 1915.

chiar dacă ar fi reușit; este sigur însă că la vreme nu s'a înzistat.

Cu acea ocazie, Take Ionescu a stăruit mult pe lângă primul-ministru Brătianu să facă Bulgariei, pentru a atrage de partea aliaților, concesii serioase în Dobrogea Nouă (Cadrilatei) și, ca să rămână urmă de această activitate a sa, care putea să pară curioasă, șeful conservatorilor democrați a scris lui Brătianu o scrisoare în acest sens.

În cersul, în care Serbia avea să fie atacată de către Austro-Germani înțelegerea a hotărât expediția dela Salonic. Pe baza acestei expediții și a deciziunii lui Venizelos de a mobiliza, înțelegerea a propus României să mobilizeze și ea ca să paralizeze astfel pe Bulgaria și salvând Serbia, să salveze și legătura cu Salonicul.

Se știe că atunci Bulgarii nu aveau nici artilerie, nici muniții și că Turcii trăgeau, la Galipoli, ultimele cartușe

Naționaliștii, în cap cu Nicu Filipescu și Take Ionescu, au făcut și de astădată tot posibilul ca să decidă guvernul Brătianu să mobilizeze și eventual să intre în războiu. Spre acest scop, au avut loc dese conversații particulare cu primul-ministru, audiențe la rege, iar în sfârșit un memoriu, iscălit de N. Filipescu și Take Ionescu, care a fost remis regelui.

Guvernul român, punând pentru intervenția lui condițiuni judecate de înțelegere ca irealizabile din punct de vedere tehnic—ca trimiterea de urgență la Salonic a 400. 00 oameni—România s'a abținut și în consecință Venizelos a căzut dela putere. Într'adevăr, Venizelos târâse pe regel Constantin să mobilizeze fără voia lui și un pretext a fost deajuns ca Săveranul Greciei să facă cunoșcerea lui lovitură de Stat.

Intrarea României în războiu a rămas deci în suspensie. Între timp s'au petrecut dese contrabande de vi e cari erau trimise peste graniță în Austro-Ungaria, s'a încheiat contractul cu Puterile Centrale pentru furnizarea a 50.000 vagoane de cereale, care supăra pe înțelegere, și contractul cu Marea Britanie pentru 30.000 vagoane de grâu, care irita Puterile Centrale.

În primăvara anului 1916, relațiile dintre România și Puterile Centrale erau încordate. Este sigur că anul 1916

nu ar fi trecut fără ca Germania și Austro-Ungaria să nu pună României un ultimatum, din care ar fi eșit războiul. Deja la încheierea contractului britanic limbajul baronului Busche și al contelui Czernin, ținut regelui și guvernului, era cu totul provocator. Numai dând al douăilea son ract de cereale Germaniei, s'a liniștit pentru moment situațiunea.

Când în Iunie a venit ofensiva rusă așa de strălucită a generalului Brusiloff de pe frontul galițian și bucovinean, guvernul român a înțeles că este imposibil să mai amâne participarea României la războiu, fără a compromite interesele ei vitale.

Atunci s'a început o îndoită tratare; a convenției politice și a convenției militare. Pentru convenția politică, chestia teritorială a rămas așa cum fusese hotărâtă în 1915, adică așa cum o ceruse guvernul român.

Iată textul întreg al acestei convențiuni:

Intre subsemnați:

1. *D. Stanislas Poklewski-Koziel*, trimis extra-ordinar și ministru plenipotențiar al Majestații Sale Impăratul tuturor Rușilor pe lângă Majestatea Sa Regele României;

2. *Contele de Saint-Aulaire*, trimis extra-ordinar și ministru plenipotențiar al Republicii Franceze pe lângă Majestatea Sa Regele României;

3. *Sir George Barklay*, trimis extra-ordinar și ministru plenipotențiar al Majestații Sale Regelui Regatului unit al Mare Britanii și Irlandei și al pământurilor britanice de peste mari, Impărat al Indiilor, pe lângă Majestatea Sa Regele României, și

4. *Baronul Fasciotti*, trimis extra-ordinar și ministru plenipotențiar al Majestații Sale Regele Italiei, pe lângă Majestatea Sa Regele României, anume însărcinați de guvernele lor respective, de o parte,

și *D. Ioan I. C. Brătianu*, președintele consiliului de miniștri al Regatului României, în numele guvernului român, de altă parte, s'a stabilit ceea ce urmează:

1. *Rusia, Franța, Anglia și Italia garantează integritatea teritorială a Regatului României, în toată întinderea frunțurilor sale actuale.*

II. România se obligă să declare războiul și să atace Austro-Ungaria în condițiile stabilite prin convenția militară; România se obligă de asemenea să înceteze, dela declararea războiului, orice legături economice și orice schimb comercial cu toți dușmanii aliaților.

III. Rusia, Franța, Anglia și Italia recunosc României dreptul de a anexa teritoriile monarhiei austro-ungare prevăzute și hotărâte în art. 4.

IV. Marginile teritoriilor, despre care e vorba în articolul trecut sunt hotărâte după cum urmează.

Linia de hotar va începe dela Prut, dela un punct al frontierei actuale dintre Rusia și România aproape de Novosilția și va urca râul până la granița Galiției, la întâlnirea Prutului cu Ceremușul. De aci va urma frontiera dintre Galiția și Ungaria până la punctul Steag, cota 1655. Mai departe va urma linia de despărțire dintre apele Tisei și Vizului ca să ajungă la Tisa, la satul Trebuza, mai sus de locul unde se uneste cu Vizo. Dela acest punct ea va coborî malul Tisei până la 4 klm. mai jos de locul unde se întâlnește cu Someșul, lăsând satul Vasaros-Nameny României. Va continua apoi în direcția Sud-Sud-est până la un punct la 6 klm. la Est de orașul Debreșin. Dela punctul acesta va atinge Crișul la 3 klm. mai jos de locul de întâlnire a celor doi afluenți ai săi (Crișul alb și Crișul iute), se va uni apoi cu Țișa la înălțimea satului Algyö, la Nord de Seghedin, trecând la apus de satele Oroshaza și Behesamson, la 3 klm. dela care va face o mică îndoitură. Dela Algyö linia va coborî malul Tisei până la vărsarea sa în Dunăre și însfârșit va urma malul Dunărei până la frontiera actuală a României.

România se obligă să nu ridice fortificații în fața Belgradului pe o zonă ce va fi stabilită ulterior și să nu fie în această zonă decât forțele necesare serviciului de poliție. Guvernul Regal Român se obligă să despăgubească pe Sârbi regiunii Banatului, cari părăsindu-și proprietățile vor voi să emigreze într'un spațiu de 2 ani delu încheierea păcii.

V. Rusia, Franța, Anglia și Italia de o parte și România de altă parte se obligă să nu încheie pace separată sau pacea generală decât în unire și în acelaș timp.

Rusia, Franța, Anglia și Italia se obligă de asemenea

ca în tratatul de pace, teritoriile monarhiei Austro-Ungarici, prevăzute în art. 4, să fie anexate coroanei României.

VI. România se va bucura de aceleași drepturi ca și aliații săi în tot ce privește preliminările, tratativele de pace, ca și discutarea chestiunilor, cari vor fi supuse hotărârii conferinței de pace.

VII. Puterile contractante se obligă să păstreze în secret prezenta convenție până la încheierea unei păci generale

Făcut în cinci exemplare la București, la 4/17 August 1916.

Ministrul Rusiei S. Poklewski-Koziel; Ministrul Franței Saint-Aulaire; Ministrul Angliei G. Barklay; Ministrul Italiei Fasciotti; Președintele consiliului de miniștri al României Ioan I. C. Brătianu.

Această convenție a fost iscălită în ziua de 4/17 August 1916, orele 11 dim., în casele lui Ion Procopiu, fost deputat, din Parcul Ioanid¹⁾.

În aceeași zi s'a semnat și textul convențiunei militare, care are următorul cuprins:

Art. 1. — Ca urmare la tratatul de alianță intervenit la 4/17 August 1916 între Franța, Marea Britanie, Italia, Rusia și România, România se obligă, mobilizând toate forțele sale de uscat și de mare, să atace Austro-Ungaria cel mai târziu la 15/28 August 1916 (opt zile după ofensiva dela Salonic). Acțiunile ofensive ale armatei române vor începe chiar în ziua declarării războiului.

Art. 2. — Dela semnarea prezentei convențiuni și în toată durata mobilizării și concentrării armatei române, armata rusa se obligă să lucreze într'un mod cu totul energic pe toț frontul austriac, în scopul de a asigura operațiunile române mai sus menționate. Această acțiune va fi în special ofensivă și viguroasă în Bucovina, unde trupele ruse vor trebui cel puțin să-și păstreze pozițiunile lor, [ca și efectivele lor actuale.

¹⁾ S'a ales pentru semnarea acestui important document casa particulară a regretatului I. Procopiu, numai spre a deruta pe spionii germani și aliașii lor pământeni, cari umpluseră capitala țării.

Cu începere de la 12 25 August 1916 flota rusă va trebui să garanteze siguranța portului Constanța, să împiedice debarcarea de trupe inamice pe coastele române și orice incurșiuni pe Dunăre în susul gurilor acestui fluviu.

De partea sa, România va recunoaște flotei ruse din Marea Neagră de a utiliza portul Constanța și de a lua măsurile necesare contra flotei vrășmașe submarine.

Vasele de războiu rusești, cari se vor servi de Dunăre, vor fi utilizate pentru a apăra malurile, cat și pentru a da concurs armatei și flotei române, vor fi sub ordinele comandantului șef al armatelor române și vor coopera pe acest râu cu escadra de monitoare românești. Amănunțele acestei cooperări vor fi stabilite în conformitate cu articolele prezentei convențiuni.

Art. 3. — Rusia se obliga în momentul mobilizării armatei române, sa trimita în Dobrogea doua divizii de infanterie și una de cavalerie pentru a coopera cu armata română în contra armatei bulgare.

Aliații se obligă a face ca intrarea în războiu a României sa fie precedată, cel puțin cu opt zile înainte, de o ofensivă afirmată a armatelor de Salonic, în scopul de a începe și concentrarea tuturor forțelor militare române. Aceasta ofensiva va începe la 7 20 August 1916.

Daca, în cursul operațiunilor militare, Puterile aliate, în urma înțelegerii dintre Statele majore respective, ar decide marirea aporturilor lor militare, cooperand cu armata română, această mărire de forțe nu va modifica întru nimic stipulațiunile convențiunilor încheiate.

Art. 4. — Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia se obligă a procura României munițiuni și material de războiu, cari vor fi transportate de vase românești sau aliate și tranzitate prin Rusia.

Aceste predări și transporturi vor trebui astfel executate pentru a le asigura sosirea în România, într'un mod cât se va putea continuu de minimum trei sute de tone pe zi, calculat la o lună de transport.

În cazul când aliații ar avea la dispoziția lor noi căi accesibile, ușurând tranzitul munițiunilor, România va putea beneficia

Art. 5. — Aliații se obligă deopotrivă a procura Româ-

niei, în limitele posibilului, caii, cauciucurile, medicamentele, articolele de subsistență și de echipament, pe cari le va cere în cantitățile și categoriile cari se vor fixa de comun acord.

Art. 6. — Aliții vor pune la dispoziția României personalul tehnic necesar pentru fabricarea în țară a munițiilor și materialului de războiu.

Art. 7. — Indată după încheerea prezentei convențiuni, Statele majore ale armatelor ruso-române, ca și statul major al armatelor dela Saloniç se vor pune de acord pentru a stabili modalitățile cooperărilor.

Acordul în timpul operațiilor militare a armatelor româno-ruse sau orice schimbare, lămurire sau adaos în vederea unei legături permanente, se va stabili la Cartierul general respectiv, astfel cum se va spune mai jos.

Art. 8. — Cooperarea armatelor aliate nu implica subordonarea uneia din părțile contractante celeilalte, ea nu implică decât libera acceptare a dispozițiilor sau modificărilor datorate situațiunii generale, necesităților cerute de felul urmărit și de camaraderia de arme.

Art. 9. — În principiu, trupele regale române și trupele imperiale ruse vor conserva comandamentul lor propriu, zona lor distinctă de operațiuni și o completă independența în conducerea operațiunilor. Linia de demarcare între cele două armate va trece dela Dorna Vatra pe la Bistrița și vaile râurilor Sajó și Someș la Debrețin. Ținta principală a acțiunii române, întru atât cât situația militară la sudul Dunării o va permite, va fi prin Transilvania în direcțiunea Budapesta.

Trupele ruse prevăzute la art. 3, destinate a coopera cu armata română, vor fi sub comandamentul superior al armatei române.

În cazul când contingentul rus, operând la sudul Dunării, ar fi considerabil marit astfel ca să fie de forță egală sau superioară trupelor române, cu care va coopera, acest contingent va putea forma, la ieșirea din teritoriul român, o armată independentă, care va fi pusă sub ordonamentul suprem rus. În acest caz această armată operând în afara de teritoriul român, va trebui să aibă o zonă de operații distinctă și va fi condusă după directivele comandamentului suprem rus, conformându-se în totul planurilor celor două cartiere generale pe bazele stabilitate mai sus.

Dacă în vederea țintei urmărite, ar trebui să aibă loc operațiuni cu forțe combinate ruso-române, comandamentul acestor forțe va fi indicat de zona respectivă de operațiuni. Toate ordinele și instrucțiunile relative la conducerea acestor operațiuni vor fi redactate în românește și rusește.

Art. 10. — În principiu, în teritoriul național, ca și în cel ocupat de armata uneia din părțile contractante, armatele celeilalte părți contractante nu vor putea să intre, decât dacă interesul general și ținta comună ar reclama și cu consimțământul înscris și prealabil pentru fiecare caz particular.

Art. 11. — Ori de câte ori în cursul operațiilor armatele aliate vor avea nevoie a întrebuița una sau mai multe căi ferate de pe teritoriul unui stat aliat, pentru transportul de trupe, provizii și furnituri militare, întrebuițarea va fi stabilită pentru fiecare caz în particular de delegații marilor cartiere generale aliate.

Administrația, organizarea transporturilor și aprovizionarea cu resurse locale, va incumba în toate cazurile autorităților teritoriale.

Art. 12. — Prizonierii, prada de războiu și trofeele luate de una din armate îi vor aparține.

Prada de războiu, luată în lupte în comun și pe acelaș câmp de bătae, va fi împărțită proporțional cu efectivele cari au luat parte. Totuși pentru a ușura aprovizionarea armatei române, comandamentul imperial rus va ceda acesteia materialul de războiu și munițiunile, cuprinse în această pradă mixtă, de care ea ar avea o urgentă nevoie.

Art. 13. — Pentru a coordona acțiunile armatelor române, ruse și aliate și pentru a ajunge mai sigur țintele militare, un reprezentant al armatei române, ajutat de va fi nevoie de un anumit număr de ofițeri adjutanți, trebuie să se găsească la cartierele generale ruse și aliate în momentul începerii operațiilor militare române. Tot asemenea reprezentanții armatelor ruse și aliate și adjutanții lor trebuie să se găsească la cartierul general al armatei române.

Cartierele generale ale armatelor cooperante trebuie să se informeze mutual și în timp util asupra coniecturilor militare, repartiției forțelor și mersului operațiilor.

Art. 14. — Dacă în cursul operațiilor survin situațiuni cerfând luarea de măsuri noi și ridicând chestiuni neprevăzute

în prezenta convențiune, toate aceste chestiuni vor fi tratate în fiecare cartier general cu delegatul armatei aliate, dar nu vor deveni definitive, decât după un acord al comandanților șefi.

Art. 15. — Pentru a se putea lua la timp măsurile preparatorii la începerea operațiilor, părțile contractante vor trebui să se înțeleagă asupra planului acțiunii militare, înaintea zilei începerii ostilităților de către armata română.

Art. 16. — Chestiunea armistițiilor se va decide de comun acord de comandamentele supreme a armatelor cooperante.

Art. 17. — Prezenta convențiune va rămâne în vigoare din ziua semnării ei până la pacea generală.

Făcut în cinci exemplare la București, la ⁴/₁₇ August 1916.

În ce privește împrejurările, în cari a intrat România în războiu, nimic nu poate fi mai edificator și mai concludent decât raportul colonelului Maurice Desprès, atașatul militar al Franței la București, raport pe care l'a prezentat guvernului și comandamentului francez, ca rezultat al unei misiuni speciale ce primise în Iulie 1916 pe lângă guvernul român. Iată-l:

„Desemnat pentru a merge în România, am plecat din Paris la 4 Iulie 1916. Îndată ce am sosit în țara de destinație, m'am prezentat d-lui Brătianu.

Primul ministru român era încă sub impresia unui demers ce-l făcuse pe lângă dânsul atașatul militar rus, din ordinul generalului Alexieff. Colegul meu rus declarase d-lui Brătianu că *România trebuie să intre în războiu imediat ori niciodată*¹⁾ și că dacă nu se va declara imediat pentru

¹⁾ Iată în această privință textul telegramii șefului Statului-major rus către colonelul Tatarinoff, atașatul militar al Rusiei la București, care a transmis-o guvernului român :

22 Iunie 1916 st. v.

N'am crezut nimerit până în prezent să vă însărcinez a face demersuri pe lângă conducătorii români relativ la adeziunea armatei lor la aceea a aliaților, de oarece n'am vroit să stânjenesc libertatea hotărârilor lor. Situația militară actuală mă forțează să vă însărcinez a explica generalului Iliescu și a-i spune că este grea așteptarea ca viitorul să ofere României condițiuni mai potrivite unei intrări în acțiune.

Armata austriacă este desigur capabilă de o rezistență dâră, însă gradul desorganizării ei actuale nu-i permite să recâștige facultatea acțiunilor ofensive.

Germanii nu sunt în stare să înfrăească simțitor pe Austriaci, de oarece ei înșiși sunt atacați.

Izvoarele de noi formațiuni sunt eleite și ca să ajute pe Austriaci.

aliați, nu i se va mai îngădui mai târziu să facă o intrare triumfală în Transilvania. Nefiind la curent cu demersul atașatului militar rus, ce avusese loc în timpul voiajului meu, mă informai și aflaș următoarele fapte ce se petrecuseră dela plecarea mea din Paris:

Când colonelul Tatarinoff, atașatul militar rus, sosi, în Ianuarie 1916, la București, el nu încercăse să determine România de a intra în acțiune, ca conformându-se în această privință ideilor ce le avea generalul Alexieff în aceșt timp. La sfârșitul lui Iunie 1916, generalul Alexieff schimbă brusc tactica și în primele zile ale lui Iulie (st. n.) trimise colonelului

în regiunea Kovel și Wladimir-Wolinsk, cu greutate au strâns Germanii, de pe diferite fronturi, abia 7 divizii. Toate trupele germane și austriace par a fi ridicate din peninsula balcanică. Rezistența armatei dela Salonice cade numai în sarcina Bulgarilor. Rusia se va însărcina, în cazul unei hotărâri irevocabile a României, să transporte de pe acuma, fără întârziere, din Arhanghel, întregul material adresat armatei române. Intrarea în acțiune a României, în momentul acesta, va avea o valoare corespunzătoare în desfășurarea comună a efortărilor puterilor aliate, ceoace nu va fi în cazul când hotărârea sã va fi amânată pentru o epocă nedefinită. Situația poruncește Românilor de a se alătura nouă, acum sau niciodată. Vă autoriz să expuneți d-lui Brătianu și generalului Ilescu punctul acesta de vedere al comandamentului suprem rus.

No. 3253

(ss) Alexieff.

A doua zi, adică la 23 Iunie 1916, șeful marelui Stat-major rus mai trimitea guvernului român, tot prin colonelul Tatarinoff, următoarea telegramă și mai categorică :

23 Iunie 1916 st. v.

(Răspuns la No. 299). — România trebuie să profite de situația militară, precis, acum, fără să mai aștepte primul tren, a cărui sosire este perfect garantată. Reamintiți-le următorul adevăr : momentele favorabile, odată scăpate, nu se mai repetă. N'am început această operație spre a ne opri la jumătatea drumului, dar nimeni nu va putea garanta ce se va întâmpla într-o lună, sau mai mult. Este limpede în acelaș timp, că rezervele adversarului sunt sleite și el strânge ceea ce poate ca să ne opună rezistență în direcțiunile ofensivei noastre, supunându-se până acum voinei noastre. Trupele germane de pe frontul balcanic luptă acum pe Nistru în Galiția, aproape de Nijniov. Cine deci va amenința pe Români în Dobrogea ? Cea mai mare parte din trupele bulgare este atrasă spre Salonice. Românii vor putea să se asigure lesne, întrebându-l pe partea din forțele lor, fără să mai ceară fărâmițarea forțelor noastre, ce execută misiunea principală. Necesitatea ar putea, desigur, să ne silească a îndropta una sau două divizii în Dobrogea, dar demonstrați-le că tocmai acuma („*precisement maintenant*“) situația militară este cea mai favorabilă unei intrări în acțiune a Românilor. Dacă ei vor aștepta o slăbiciune și na mare a Austriacilor, nu vom avea nici o nevoie de o cooperare română și nici chiar nu va mai fi rațiune de a permite Românilor să facă o intrare triumfală pe teritoriul austriac.

No. 199

(ss) Alexieff.

Tatarinoff o telegramă prin care-l însărcina să comunice d-lui Brătianu și generalului Iliescu că îi se pare că anevoie situația ar putea să devie mai favorabilă în viitor pentru intrarea de fapt în acțiune a României; că i se pare că armata austriacă a pierdut orice forță ofensivă; că Germanii atacați, nu pot să uite pe Austriaci, că la sud nu mai există forțe germane sau austriace și că Bulgarii singuri mai țin piept armatei de Orient. Rusia se obliga în cazul intrării în acțiune a României să transporte materialul și munițiile ce îi erau necesare.

Telegrama sfârșia cu aceste cuvinte: „Acum ori nici odată“.

Acest demers al atașatului militar rus fusese susținut de predecesorul meu, cum și de atașatul militar italian, cari remiseră în același timp generalului Iliescu note, în care se asociau pe deaîntregul la demersul colegului lor rus și în care repetau aceste cuvinte: „Acum ori nici odată“. După cât îmi pare, e foarte probabil ca și atașatul militar englez să fi sprijinit acțiunea colegilor săi. Două sau trei zile mai târziu sosește o nouă telegramă a generalului Alexieff, prin care acesta arată din nou că momentul e extrem de favorabil, că o asemenea ocazie poate nici nu se va mai prezenta, că inamicul își epuizase rezervele și astfel fiind lucrurile, nici un pericol nu mai amenința România din partea Dobrogei, de oarece armată de Orient va atrage cea mai mare parte a armatei bulgare și deci Românii se vor putea ușor apăra din această parte. La sfârșitul acestei telegrame generalul Alexieff adaugă că dacă intrarea în acțiune va întârzia prea mult, se va renunța la concursul României și, în acest caz, nu i se va permite să facă o intrare triumfală în Transilvania.

In ce privește origina acestei schimbări de tactică, sunt redus numai la presupuneri; e probabil însă că Alexieff își închipuia că ofensiva rusească ce începea în acel timp va continua și că deci concursul României îi era prețios.

Oricum cele două depeși au dominat întreaga situație de atunci, de oarece tonul de ultimatum, în care erau redactate, a determinat definitiv România să intre în luptă, iar informațiile militare ce le conțineau relativ la situația forțelor inamice au servit de bază la întocmirea planului statului major român, care a aruncat aproape toate forțele sale în Tran-

silvania, lăsând foarte puțini oameni în Dobrogea, unde abia să se menție în defensivă.

România a fost surprinsă de acest ordin al Rusiei; ea se mai temea însă că aceasta nu-i va permite mai târziu să-și înlăptuiască idealul ei național în toată amploarea sa.

E sigur însă că Ruși ar fi revenit anevoe asupra ultimatumului ce-l adresaseră României.

În urma acestor informațiuni, căutai să aflu dacă statul major rusesc mai susține intrarea în acțiune a României cu toată întârzierea acesteia. *Mi s'a răspuns afirmativ, adăugându-se observația că generalul Alexieff era extrem de nerăbdător.*

Colegul meu englez de asemenea era pentru intrarea în acțiune a României.

Colegul meu italian, care de altfel nu exprima clar ideile sale decât numai atunci când trebuia să expună pronosticurile sale asupra unor evenimente petrecute, susținea acțiunea Rușilor, deși părea nemulțumit că România revendică aceleași avantagii ca și Italia.

Aceasta era situația la sosirea mea în România.

Așa stând lucrurile, în conformitate cu ordinele primite, am sprijinit acțiunea colegului meu rus pentru a determina România să intre în luptă (data de 1 (14) fusese chiar fixată ca ultim termen) și, în acelaș scop, am sprijinit și dezideratele Românilor pe lângă Ruși.

În afară de acțiunea generală, în cursul tratativelor la care am participat, am trebuit să stărui mai ales asupra următoarelor puncte:

1. Rolul și data ofensivei armatei din Salonic,
2. Chestiunea de a ști dacă ofensiva va începe simultan cu aceia din Transilvania.
3. Efectivul forțelor rusești cari urmau să fie trimise în Dobrogea.

Spre a informa exact pe d. Brătianu, ministrul Franței și cu mine cerurăm relații precise relativ la armata de Orient, pe care le comunicăram d-lui Brătianu.

În urma acestei comunicări, primul-ministru român primi să iscălească convenția militară înainte chiar de începerea acțiunii armatei de Orient, *cu condiția însă ca ofensiva*

dela Salonic să fie deslănțuită înăuntrul unui termen determinat înainte de intrarea în acțiune a României.

În timpul acestor tratative s'a discutat planul de campanie al României. După acest plan, Românii trebuiau să pătrundă în Transilvania, *menținându-se în defensivă în regiunea dinspre Bulgaria*, căci nici nu se putea altfel, date fiind ideile exprimate de generalul Alexieff în telegramele sale.

La un moment dat au început tratative separate în Franța în chestia acțiunii dela Salonic. Inițiatorul acestor tratative era colonelul Rușeanu. După o telegramă pe care acesta din urmă o trimise d. lui Brătianu, telegramă pe care primul ministru român mi-a comunicat-o, reprezentantul Rusiei la aceste tratative *propuse ca să se înceapă o ofensivă în Dobrogea concomitentă cu aceia ce urma să fie deslănțuită în Transilvanid.*

Propunerea aceasta era în contradicere formală cu ideile colonelului Tatarinoff. Atrăsei deci atenția asupra acestui lucru, *cerând ca contradicerea să încetaze.*

Pe de altă parte generalul Iliescu îmi declară că Românii sunt partizanii unei astfel de ofensive menită a avansa cel puțin până la Rusciuk și Șișlov, în scopul de a garanta Bucureștilor o zonă de protecțiune ceva mai mare, *dar că Rușii se opun, motivând că o asemenea operație ar implica necesitatea de a trimite contingente de trupe mai numeroase decât acelea de care dispun și lasând a înțelege ca Bul. ar i cu greu vor lupta contra lor.* În te privește pe Bulgari, Rușii au opus de altfel în totdeauna o oarecare rezistență, *deși generalul Iliescu recunoștea, împreună cu mine, că o ofensivă simultană a armatei de Orient și a forțelor din Dobrogea este singura soluție militară pentru Bulgari.*

Unii argumentau că față de această opozițiune a Rușilor, cum și față de faptul că trupele române trimise în Dobrogea erau trupe de a II-a linie, trebuie să se renunțe cel puțin deocamdată la o ofensivă din această parte.

Generalul Iliescu adăoga de altfel că dacă forțele românești, cari operau la nord, ar ajunge la Murcș, reducându-și astfel frontul și fixându-se în acea parte, s'ar realiza atunci disponibilități, cu cari s'ar putea lua cu folos ofensiva contra Bulgariei, potrivit punctului meu de vedere de atunci.

In ce privește ajutoarele rusești te urmau a fi trimise la început, generalul Alexieff făcea oarecare opoziție.

In cursul tratativilor de mai înainte, Românii ceruseră 200.000 de oameni; apoi încrezători întru câtva în asigurarile generalului Alexieff și ale colonelului Tatarinoff relativ la situația forțelor austro-germane și la proiectele bulgare în privința Dobrogei, reduceră cererile lor la 50.000 oameni. Generalul Alexieff propuse la început o divizie de infanterie, însă în urma stăruințelor d-lui Brătianu, stăruințe pe care am crezut că e datoria mea a le susține la colegul meu rus, am obținut dela acesta două divizii de infanterie (una rusă și una sârbă), cum și o divizie de cavalerie.

A fost vorba chiar de o a treia divizie de infanterie însă generalul Alexieff nici nu voia să audă de așa ceva.

Tratatивele pentru încheierea convenției militare erau astfel precizate, însă convenția însăși nu putea fi iscălită decât după convenția politică, care determină tratative, la care, bine înțeles, n'am luat parte.

Însfârșit, după multe amânări din partea Rușilor, ajunserăm la înțelegere și fiindcă d. Brătianu obținu satisfacție asupra tuturor punctelor cele două convenții, militară și politică, ele fură semnate.

Pe aceasta din urmă am semnat-o după ce am cerut și am primit confirmarea puterilor mele pentru aceasta, cum și autorizarea de-a prelungi termenul fixat la început la 1 (14) August.

In ce privește planul de campanie, acesta a fost stabilit, după cum am arătat, sub influența Rușilor și a informațiilor date de generalul Alexieff, relativ la forțele înarmate. Predominarea influenței rusești în această chestiune era firească dat fiind că armata română nu era decât o prelungire a armatei rusești și că Rușii participau la acțiunea României cu forțele pe care se obligaseră a le trimite în Dobrogea.

Am comunicat acest plan îndată ce l-am cunoscut și nu mi s'a făcut nici o obiecțiune în privința lui.

Am cu atât mai mult cuvânt a crede că a fost aprobat întru cât la începutul lui Septembrie, atunci când lucrurile mergeau prost în Dobrogea, s'a telegrafiat Cartierului General Român ca să se ia măsurile ce se impuneau mai urgent

în această parte, dar că odată situația restabilită va trebui să se revie la planul primitiv.

În afară de chestia ofensivei contra Bulgariei expusă mai sus în darea de seamă asupra tratativilor pentru încheierea convenției militare, am mai avut să intervin asupra următoarei chestiuni de detaliu :

Am constatat în adevăr că etapele stabilite pentru transportarea forțelor rusești dela Reni sau dela Cerna-Voda la locul lor de concentrare, era de treizeci până la treizeci și cinci de kilometri distanță, ceea ce îmi păru cu atât mai enormă *tu cât cunoaștem încetineala Rușilor și îmi dădeam seama cât era de important ca aceste forțe să sosească la timp.* Am comunicat aceste observații șefului biuroului de operații, care aprobă punctul meu de vedere și deci reduse etapele.

Aceasta este geneza intrării în acțiune a României și origina planului ei de campanie.

Este incontestabil că telegramele categorice ale generalului Alexieff au hotărât definitiv pe Români.

În timpul perioadei de tratative, la care am participat și eu, acțiunea franceză a avut de scop ca să sprijine punctul de vedere rusesc pe lângă Români și să oblige pe Ruși să cedeze revendicărilor românești, politice și militare, în măsura ce li se va părea justă, *dată fiind importanța pe care o atribuiam concursului lor în momentul când urma a se produce.*

Din citirea acestui raport interesant reiese în mod clar reaua dispoziție a generalului Alexieff față de România. Refuzul său categoric de a spori numărul forțelor rusești cari aveau să opereze în Dobrogea, o certifică pe deplin, deși cu ocazia vizitei lui Nicu Filipescu, în primăvara anului 1916, la Cartierul general rus, îi promisesese acestuia voios că va da României un sprijin armat efectiv de 200.000 oameni.

Din această cauză guvernul Brătianu ezita să intre încă în acțiune. Atunci Rusia, guvernată de nefastul Stürmer, a comunicat la București că dacă România nu vrea să intre nici de astădată în campanie, toate învoielile teritoriale făcute ead, iar dacă România va voi mai târziu să intre în războiu, condițiile și prin urmare și revendicările teritoriale ale României se vor discuta din nou atunci.

Față de această situație și față de convenția militară, *care de fapt nu s'a îndeplinit*, ca atât pe frontul dela Salonic cât și pe frontul bucovino-galițian să se facă o puternică ofensivă, România a iscălit ambele convenții și în urma consiliului de Coroană, ținut la Palatul Cotroceni în ziua de Duminică, 14/27 August, a intrat în războiu în seara aceleiași zile.

În acest consiliu, menit în gândul aproape unanim al celor cari au luat parte la dânsul să însemneze cea mai măreață zi din istoria neamului românesc, s'a decretat mobilizarea armatei române, fapt, care, că o scânteie electrică, a aprins în toate inimile conștiințe ale Românilor de pretutindeni eroismul strămoșesc și nădejdea într'un viitor mai bun, mai plin de dreptate și libertate pentru întreg neamul românesc, atât de nedreptățit de destinele dureroase ale istorii.

Un singur glas s'a găsit și cu acest prilej înălțător ca să accentueze în mod marcat o notă discordantă: acela al fostului prim-ministru P. P. Carp, care, în esență, a rostit următoarele cuvinte ¹⁾:

Sire,

În urma cuvintelor Majestății Voastre, am înțeles că suntem convocați aici în fața unui fapt împlinit: intrarea în războiu în contra Puterilor centrale, pe care a hotărât-o Majestatea Voastră cu guvernul său.

Țin să constat însă că acest sistem constituie o lipsă de deferență față de mine și față de toți acei sfetnici ai Tronului, cari timp de 48 de ani au urmat linia de conduită politică trasată de regele Carol, unchiul Majestății Voastre.

În fața hotărârei ce ați luat, vă promit că cu înepere

¹⁾ Acest rezumat al scurtei și răutăcioasei cuvântări pronunțată de P. P. Carp l-am făcut, la Odessa, după un text scris, pe care mi l-a citit numai o singură dată și după stăruitoare rugăciuni deputatul liberal de Gorj, C. Neamțu, care pretindea că îl are din partea unui cunoscut diplomat român cu angajamentul de onoare că nu-l va înmâna nimănui! Pe atunci, d. Neamțu, tună și fulgera, ca atâți alți liberali de mareă, în contra guvernului Brătianu sub cuvânt că nenorocit țara, vârând-o în războiu în contra Nemților.

de mâine, ziarul meu¹⁾ nu va mai apare, iar cei trei fi ai mei vor merge sub drapel și vor muri pentru el²⁾).

In aceste condițiuni este evident ca nu pot ura ca armatele Majestații Voastre sa fie înfrânte, deși numai astfel se va putea salva țara și dinastia.

Mă tem însă că după războiu, Tronul vă este amenințat și că vom asista la o republică, al cărei președinte va fi sau un Take Ionescu sau un Ion I. C. Brătianu.

De această părere, cu oarecare mici nuanțe, au fost în consiliul de coroană dela Palatul Cǎtroceni și foștii prim-miniștri Theodor Rosetti și Titu Maiorescu, precum și Alex. Marghiloman.

În privința părerilor lui Titu Maiorescu, ziarul vienez *Reichspost*, nu mult după intrarea noastră în acțiune, raporta următoarea conversație dintre regele Ferdinand și fostul președinte de consiliu, conversație care a avut loc la București în preajma mobilizărei:

„Raporturile în ultimele 14 zile s'au schimbat cu totul, intru în războiu“, — zise regele adresându-se fostului său sfetnic.

Maiorescu nu și-a ascuns consternarea și a făcut atent pe rege de teribila urmare a pasului său. El i-a amintit că și ca Hohenzolern nu trebuie să comită acest act de necredință.

Nervos, regele răspunse: — „În primul rând sunt român și abia în a 2-a sau a 3-a linie Hohenzolern“.

— „Majestatea Voastră se înșală, răspunse neclintit Maiorescu! Noi Românii trebuie să fim mai întâi Români. M. Voastră^{*} însă nu. De aceea am chemat în țară o dinastie străină, nu fiind-că n'au fost candidați la noi, ci fiind-că ne trebuia o dinastie germană, care în orele grele să stea d'asupra părțimilor unei țări pusă dinaintea celor mai grele contraste. Consider ca cea mai mare nenorocire a românismului dacă M. Voastră ar voi să piarză aceasta din vedere“.

Toți acești bărbați politici nemșofili — P. Carp, Th.

¹⁾ Ziarul *Moldova*.

²⁾ Intr'adevăr, locotenentul de cavalerie P. Carp a murit vitejește, în Secuime, cu ocazia retragerii armatei generalului Prezan în spre culmele Carpaților, unde cavaleria a luptat ca infanterie.

Rosetti, Titu Maiorescu și Alex. Marghiloman — nu voiau să înțeleagă următoarele motive puternice pentru care România nu putea să facă față tratatului ei de alianță cu Puterile Centrale:

1. Fiind-că Austro-Ungaria, în August 1914, începuse un războiu ofensiv în contra Serbiei, aliata noastră naturală în Balcani, pe când tratatul nostru cu Tripla alianță era pur defensiv.

2. Fiind-că prin războiul deslănțuit de Austro-Ungaria se desființa tratatul dela București din 1913, prin care se recunoștea, pentru prima oară, dreptul statelor din Orientul Europei și deci și al nostru, de a hotărî singure de soarta lor.

3. Fiind-că războiul început de Austro-Ungaria era un războiu de negațiunea dreptului naționalităților, principiu care formează rațiunea de existență a statului român modern.

4. Fiind-că în condițiile, în care se începea acest războiu, izbânda Austro-Ungariei însemna consolidarea vrășmașilor neamului nostru: *a Ungurilor și a Bulgarilor*. Ar fi fost un ajutor, pe care l'am fi dat azi pentru a sugruma pe frații noștri și pentru a primejdiu* mâine existența Statului român.

5. Fiind-că dela începutul războiului european, atât Austro-Ungaria cât și Germania au afirmat o politică absolut contrarie și cu interesele statului nostru național și cu posibilitatea lui de dezvoltare în viitor¹⁾.

Ceea-ce n'au voit în ruptul capului să admită și să înțeleagă cei patru sfetnici ai Tronului, a admis și înțeles însă regele Ferdinand al României, el însuși un Hohenzollern de sânge, care învingându-se pe sine, cum a mărturisit în consiliul de coroană, și identificându-se cu aspirațiile neamului românesc, a lansat în ziua de 14 (27) August 1916 după amiazi următoarea proclamație către toți Români:

Români,

„Războiul, care de 2 ani a închis tot mai strâns hotarele noastre, a sdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat că pentru viitor numai pe temelul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor.

¹⁾ Vezi broșura: *Pentru neam: De ce Românii nu putea urma altă cale?* Iași, 1918.

„Pentru neamul nostru el a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua unirei lui.

„După vremuri îndelungate de nenorociri și de grele încercări, înaintașii noștri au reușit să întemeze Statul român prin Unirea Principatelor, prin războiul independenței, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională.

„Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazu a infăptuit numai pentru o clipă: Unirea Românilor de pe cele două părți ale Carpaților.

„De noi atârnă azi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul lui de veci.

„In noi, în virtuțile, în vitejia noastră stă puțința de a le reda dreptul ca într'o Românie întregită și liberă, dela Tisa până la Mare, să propășească în pace potrivit destinelor și aspirațiunilor gintei noastre.

Țomâni,

„Insuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen războiu, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credința neclintită în menirea lui.

„Ne vor răsplăti roadele glorioase ale izbândeii.

„Cu Dumnezeu înainte!“

FERDINAND

În seară, aceleași zile, la orele 8.45, ministrul României la Viena, d. Edgar Mavrocordat, înmâna contelui Berchtold, cancelarul austro-ungar, declarația noastră de războiu, al cărei text în întregime este următorul:

„Alianța încheiată între Germania, Austro-Ungaria și Italia nu avea, după chiar declarațiile guvernelor, decât un caracter esențial conservator și defensiv. Obiectul său principal era să garanteze țările aliate împotriva oricărui atac din afară și să consolideze starea de lucruri creată prin tratatele anterioare. Numai în dorința să-și pună politica sa în acord cu aceste tendințe pacifice, România se alipise la

acea alianță. Consacrată cu totul operii sale de reconstituire în'erioară și cred'ncioasă nestrămutatei sale hotărâri de a fi în regiunea Dunării-de-jos un element de ordine și de echilibru, România nu a încetat să contribuie la menținerea păcii în Balcani. Ultimele războaie din Balcani, distrugând statul-quo, i-au impus o nouă linie de conduită. Intervențiunea sa a grăbit pacea și a restabilit echilibrul; pentru ea însăși, România s'a mulțumit cu o modificare de frontieră, care-i dă mai multă siguranță contra unei agresiuni și care repară, în acelaș timp, nedreptatea făptuită în paguba sa la congresul din Berlin. Inșă în urmărirea acestui scop, România a avut decepțiunea să constate că nu găsisese pe lângă cabinetul din Viena atitudinea la care era în drept să se aștepte.

Când a izbucnit războiul actual, România, astfel precum făcuse și Italia, a refuzat să se asocieze la declarațiunea de războiu a Austro-Ungariei, de care nu fusese prevenită de către cabinetul din Viena. În primăvara anului 1915, Italia declară războiu Austro-Ungariei: Tripla Alianță nu mai exista. Motivele care determinară alipirea României la acest sistem politic, dispăreau în acelaș timp. În locul unei grupări de state, cari să caute prin efortări comune a lucra împreună pentru asigurarea păcii și păstrarea situațiilor de fapt și de drept create prin tratate, România se găsea în fața unor Puteri, cari luptau între ele tocmai în scopul de-a ajunge să transforme cu totul vechile alcătuii cari serviseră de bază tratatului lor de alianță.

Aceste adânci schimbări erau pentru România o dovadă evidentă că scopul ce ea urmărise alipindu-se la Tripla-Alianță, nu mai putea fi atins și că trebuia să-și îndrepteze vederile și efortările sale spre noi căi, — cu atât mai mult, cu cât opera întreprinsă de Austro-Ungaria lua un caracter amenințător pentru interesele esențiale ale României, ca și pentru aspirațiunile sale naționale cele mai legitime.

În fața unei modificări atât de radicale a situațiunii, creată între monarhia austro-ungară și România, aceasta diu urmă și-a reluat libertatea sa de acțiune.

Neutralitatea ce Guvernul Regal și-a impus, în urma unei declarațiuni de războiu făcută în afară de voința sa și contrarie intereselor sale, fusese adoptată în prima linie pe baza asigurărilor date la început de Guvernul Imperial și

Regal, că Monarhia declarând războiul Serbiei, nu fusese inspirată de un spirit de cucerire și că nu urmărea în nici un fel acțiuni teritoriale. Aceste asigurări nu s'au îndeplinit.

Astăzi ne găsim înaintea unor situațiuni de fapt, din cari pot eși mari transformări teritoriale și schimbări politice de natură a constitui o gravă amenințare pentru siguranța și viitorul României. Opera de pace, pe care România, credincioasă spiritului Triplei Alianțe, încercase să o îndeplinească, a fost astfel izbită de sterilitate de către aceia chiar, cari erau chemați să o sprijinească și să o apere.

Aderând în 1873 la grupul Puterilor Centrale, România, departe de a uita legăturile de sânge ce aveau populațiunile Regatului cu Românii suptși Monarhiei austro-ungare, văzuse în raporturile de prietenie și de alianță ce se stabiliseră între cele trei Mari Puteri o cheazășie prețioasă pentru liniștea sa 'n'ernă, ca și pentru îmbunătățirea soartei Românilor din Austro-Ungaria. În adevăr, Germania și Italia, cari își reconstituiseră Statele lor pe baza principiului naționalităților, nu puteau să nu recunoască legitimitatea temeliei pe care era așezată însăși propria lor existență. Cât despre Austro-Ungaria, ea găsea în relațiunile amice le ce se stabileau între dânsa și Regatul României asigurări pen'ru liniștea sa, cât și la fruntari'le noastre comune, căci ea nu ignora până la ce grad nemulțumirea populațiunii sale românești se repercuta la noi, amenințând să turbare în fiecare minut bunele raporturi între cele două State.

Speranța ce noi puseserăm, d'n acest punct de vedere, pe adeziunea noas'ră la tripla Alianță, a fost înșe'ată. În cursul unei perioade de mai bine de 30 de ani, Românii din monarhie nu numai că n'au văzut nici odată introducându-se vre-o reformă de natură a le da măcar o speranță de satisfacție, dar, din potrivă au fost tratați ca o rasă inferioară și condamnați să sufere apăsarea unui element străin, care nu constituie decât o minoritate în mijlocul naționalităților deosebite din cari se compune Statul austro-ungar. Toate nedreptățile, pe cari frații noștri erau astfel siliți să le suporte, au întreținut între Tara noastră și Monarhie o stare continuă de animozitate, pe care guvernele Regatului nu reușeau să o potolească, decât cu prețul a mari greutate și numeroase sacrificii.

Când a izbucnit războiul actual, se putea spera că guvernul Austro-Ungariei, cel puțin în ultimul moment, va sfârși convingându-se de necesitatea grabnică de a face să înceteze această nedreptate, care pune în pericol, nu numai relațiile noastre de prietenie, dar chiar raporturile normale ce trebuie să existe între Statele vecine.

Doi ani de războiu, în cursul cărora România a păstrat neutralitatea, au dovedit că Austro-Ungaria, ostilă oricărei reforme interne, putând a face mai bună viață popoarelor ce guvernează, s'a arătat, pe atât de gata să le sacrifice, pe cât de neputinciosă să le apere împotriva atacurilor din afară. Războiul, la care ia parte întreaga Europa, pune în discuție cele mai grele probleme, atingând dezvoltarea națională și chiar existența statelor. România, împinsă de dorința de a contribui să grăbească sfârșitul conflictului și sub imperiul necesității de a și salva interesele sale de rasă, se vede nevoită să intre în luptă alături de aceia cari pot să i asigure înfăptuirea unității sale naționale.

Pentru aceste motive, ea se consideră, încă din acest moment, în stare de războiu cu Austro-Ungaria“.

Din clipa aceasta, România se afla în stare de războiu cu Austro-Ungaria. La orele 9 seara, bravii noștri ostași, cu un entuziasm nemărginit, au început prin 18 puncte înaintarea peste seculara, dar vitrega graniță a Ardealului, și a doua zi ea fusese trecută și desființată de fapt în toate punctele de către acești șoimi ai Carpaților.

Deși România nu declarase războiu decât Austro-Ungariei, totuși Germania s'a considerat imediat și ea în stare de războiu cu noi, urmată fiind apoi și de Bulgaria și de Turcia.

CAPITOLUL V

„Cartea roșie austro-ungară“

Nu este desigur fără interes ca cititorul să cunoască și din spusele dușmanului cum a decurs neutralitatea României până în momentul declarației de războiu adresată de guvernul Brătianu imperiului austro-ungar.

Spre acest scop *Cartea roșie austro-ungară* ne va fi de un folos real.

Ce este *Cartea roșie austro-ungară*?¹⁾ O broșură de 68 pagini, conținând toată corespondența mărturisibilă, schimbată dela 9 (22) Iulie 1914 și până la 14 (27) August 1916 între guvernele austro-ungar și român.

Ea este opera contelui Ottokar Czernin, fost ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei la București din toamna anului 1913 și până în August 1916, iar din Noembrie acest an ministru de externe al fostei monarhii vecine până în Aprilie 1918.

Din notele scrise și publicate de contele Czernin în sus numita broșură se pot urmări, aproape zi cu zi, impresiile căpătate de dânsul atât din relațiunile sale cu curtea noastră regală, cât și din cele avute cu principalii oameni politici dela noi, precum și profețiile trase de el din ceea ce a văzut și a aflat că se petrecea în jurul său.

¹⁾ Vezi în *La Revue des deux mondes* (Maiu 1917): Les entretiens du comte Czernin d'après „Le livre rouge autr.-hongroise“, articol semnat de Johan de Witte

Este adevărat că, după *Cartea roșie*, contele Czernin a fost când nedrept, când foarte aspru cu România și cu cei cari o reprezentau. Această aversiune are o explicație. Contele Czernin a trăit în România în vremea cea mai grea pentru un ministru al Austro-Ungariei.

Din această cauză, neputând mai ales uita cum a fost rulat politicește de guvernul Brătianu, contele Czernin, pătimăș și mie la suflet, a jurat răzbunare României. În Decembrie 1916, el a căutat să încheie pace separată cu Rușii pe spiarea României, dar s'a poticnit. În schimb și-a luat revanșa în primăvara anului 1918, când, cu încheierea păcei impusă guvernului Alex. Marghiloman, a ținut să dovedească poporului român până unde poate merge insolenta și cruzimea austro-maghiară, din fericire însă de foarte scurtă durată și azi înmormantate pentru totdeauna.

Ținta principală, pe care a urmărit-o contele Czernin prin publicarea *Cărții roșii*, a fost ca să nu creadă nimeni că el s'ar fi înșelat cumva asupra celor ce a văzut în România, că nu a înțeles și nu prevăzut tot. De altfel, însăși mărturisiri făcute, după intrarea noastră în războiu, de către regretatul Nicu Filipescu și d. Take Ionescu, cu cari diplomatul austro-ungar a avut în timpul neutralității conversații lentice și din cele mai interesante, dovedesc că contele Czernin vedea clar situația din România.

Niciodată contele Czernin, ca e drept, nu s'a înșelat asupra simpatiilor, pe cari marea majoritate a Românilor le hrănea pentru Intreita și mai târziu Quadrupla Înțelegere, precum nici în ceea ce privea dorința noastră arzătoare de a profita de marele cataclism, deslanțuit de Austro-Ungaria și Germania, pentru a elibera de sub jugul unguresc pe cele 4 milioane de Români, frați ai noștri.

Interesanta broșură ne mai arată cu câtă claritate și siguranță anunța el, cu două luni înainte de decretarea mobilizării și cu toate denegările guvernului Brătianu, epoca precisă când armata României va intra în campanie, fapt care dovedește cât de bine informat era contele Czernin, prin agenții săi secrete, până și despre ceea ce se petrecea la ședințele consiliului de miniștri.

Cu toate acestea, la începutul războiului, diplomatul austro-ungar putea să tragă nădejde că România va pă-

stra cel puțin neutralitatea. El știa că în sufletul românesc luarea Basarabiei de către Ruși, a doua zi după glorioasa campanie din 1877/78 în contra Turcilor, lăsase o rană destul de adâncă. Înainte de toate, el compta pe cuvântul regelui Carol, care, rămas „tot Hohenzollern“, cum singur îi plăcea să se numească în Memoriile sale, se găsea în plin desaccord cu supușii săi și era cât p'aci să-și piardă chiar coroana din cauza înfrângerilor franceze dela 1870, dar care știind să speculeze chestea răpirii Basarabiei și să profite de popularitatea ce și-o câstigase în fața Plevnei, a condus din ce în ce mai mult politica României alături de Tripla alianță, cu care apoi, la 1883, a și încheiat un tratat secret, care a fost reînnoit în mai multe rânduri.

Cea mai mare parte a Românilor, însă, cu toate aparențele de filo-germanism, n'au uitat niciodată ceea ce datorau Franței — și din acest punct de vedere situația sufletească a României s'a schimbat complect îndată după moartea regelui Carol (Septembrie 1914).

Intr'adevăr, urmașul său, regele Ferdinand, fiind crescut ca prinț moștenitor mai mult în România și luând în căsătorie o prințesă de sânge anglo-rus, a fost nevoit, încetul cu încetul, să uite originea sa germană și, *învîngându-se pe sine însuși*, cum personal a declarat în consiliul de coroană dela 14/27 August 1916, să adopte și să se identifice cu velerile și interesele poporului său. Din momentul urcării pe tron a regelui Ferdinand, contele Czernin nu mai putea spera că noul suveran o să reziste mult timp curentului, care împingea pe Români să dea mâna cu Puterile Înțelegerii.

De aceea, pentru a întârzia cât mai mult această clipă fatală, contele Czernin a întrebuintat toată arta sa, ajutat fiind de colegul său baronul Busche, ministrul Germaniei la București. Nădăjluia omul că viitoare victorii decisive ale armatelor Puterilor centrale o să oblige România să păstreze și mai departe o neutralitate binevoitoare față de Austro-Ungaria. Tot în acest scop, contele Czernin încerca să inspire primului ministru Brătianu sperietori trecătoare, iar regelui Ferdinand remușcări, aducându-i aminte de angajamentele luate de unchiul său, precum și

imposibilitatea morală de a rupe „pactul de onoare“, care îl lega, adică tratatul secret din 1883.

La 22 Iulie 1914, contele Berchtold, cancelarul austro-ungar, însărcina pe contele Czernin, ca și pe ceilalți reprezentanți ai monarhiei dualiste în străinătate, să comunice guvernului, pe lângă care era acreditat, nota pe care ministerul comun de externe austro-ungar urma s'o trimită la Belgrad, notă ¹⁾ prin care Serbia era pusă în situație să răspundă categoric în 48 de ore. Se știe în ce termeni imperativi era redactat acest *ultimatum* și pretențiunile.

¹⁾ Această notă a fost motivată de atentatul comis de către fanaticii sârbi Prinzip și Cabrinovici în ziua de Duminecă, 28 Iunie 1914, orele 11 dimineața, la Serajevo, capitala Bosniei, în contra archiducelui moștenitor Franz Ferdinand și a soției sale ducesa Sofia de Hohenberg. Ea avea ca scop represiunea tendințelor pan-sârbe, pe cari — susținea Austro-Ungaria — că le tolera Serbia.

Nota-ultimatum, care a fost înmănată guvernului sârb în ziua de 23 Iulie, orele 6 după amiază, cuprindea zece cereri din partea Austro-Ungariei. Intre altele, guvernul sârb era obligat să publice în prima pagină a organului său oficial o declarație, al cărei conținut era dictat pe dea întregul și prin care se condamna orice propagandă în contra Austro-Ungariei și promitea să pedepsească riguros pe toți acei — mai ales ofițeri și funcționari — cari în viitor ar mai lua parte la asemenea mișcări naționale. În afară de aceasta, guvernul sârb trebuia să se angajeze: să suprima publicațiile și să disolve societățile naționaliste, să facă să dispară din cărțile de școală tot ceea ce era de natură ostilă Austro-Ungariei, să îndepărteze din slujbe pe toți ofițerii și funcționarii vinovați de propagandă anti-austriacă, să închidă pe cei desemnați ca compromiși în complotul asasinatului dela Serajevo, să împiedice orice trafic ilicit de arme peste frontieră, etc.

Punctul 5 din nota înmănată guvernului sârb cerea Serbiei „să primească colaborarea organelor austro-ungare pentru suprimarea mișcării subversive îndreptată în contra integrității teritoriale a monarhiei“, iar punctul 6 pretindea „să se deschidă o anchetă judiciară în contra partizanilor complotului, cari se găsesc pe teritoriul sârb, și ca delegați ai guvernului austro-ungar să ia parte la cercetările ce vor avea loc în acest scop“.

Guvernul sârb a fost obligat să dea răspunsul său în 48 ore, adică până la 25 Iulie orele 6 p. m. Răspunsul Serbiei admitea toate cererile Austro-Ungariei afară de punctele 5 și 6, relativ la cari cerea o deciziune a tribunalului internațional dela Haga sau a marilor puteri europene, cari au luat parte la elaborarea declarațiunii făcută de guvernul sârb la 18/31 Martie 1909, cu prilejul anexării Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria.

Guvernul austro-ungar refuzând ca monarhia austro-ungară „să fie citată în fața unui tribunal european“, a declarat războiul Serbiei în ziua de 28 Iulie și a doua zi Belgradul fu bombardat de artileria austro-ungară. Astfel s'a pus scânteia războiului european.

care erau formulate. Cu toate acestea, guvernul sârb, dornic să evite cu orice preț un războiu, pentru care el nu era de loc preparat, cedă la toate punctele, afară de două mici rezerve, adăugând, de altfel, „că el e oricând gata să primească un acord pacific și să încredințeze rezolvarea acestei chestiuni fie Tribunalului arbitral dela Haga, fie marilor puteri“.

La 26 Iulie, cu toată cererea urgentă a guvernului rus de a obține o prelungire a termenului impus Serbiei, guvernul austro-ungar rupea relațiile sale diplomatice cu Belgradul. Conte Berchtold, însărcinând pe contele Czernin să anunțe regelui Carol al României vestea aceasta, adăuga:

„Maiestatea sa cunoaște dragostea de pace și sentimentul de înaltă răspundere ale Maiestății sale Apostolice... Din nenorocire, nu mai rămâne nici o speranță de a găsi o soluție pacinică. Austro-Ungaria nu urmărește nici un plan egoist în Serbia, însă ea este datoare să apere drepturile ei contra unui vecin, a cărui întreagă politică țineste să desprindă populația dela frontiera monarhiei. Trebuie să isprăvim odată!

„Noi nu pretindem nici o mărire teritorială în Serbia. De altfel avem nădejdea că, dacă războiul devine necesar, el va putea fi localizat.

„Noi așteptăm dela fidelitatea Maiestății Sale în tratate, ca și dela înalta sa înțelepciune menținerea României în o strictă neutralitate. Noi înșine, amintindu-ne datoritiile noastre de aliați, nu vom lua nici o deciziune, care ar atinge interesele României, fără a lua înțelegere cu dânsa. Dacă Rusia ar lua o atitudine agresivă față de monarhie, noi comptam pe cooperarea leală a României, ca fiind aliata noastră.“

Regele Carol, care se găsea atunci la reședința sa de vară din Sinaia, a primit această comunicare, garantând stricta neutralitate a României în conflictul austro-sârb. El se arăta foarte satisfăcut de asigurările date de Austro-Ungaria cu privire la interesele românești.

„Insă — adăuga contele Czernin, subliniind aș din raportul său — în cazul că Rusia ar merge în regele mi-a declarat că noi numai cu mari d' compta pe intervenția militară a României.

„Niciodată nu-l văzusem pe rege așa.

în momentul când îmi spunea că, dacă ar fi după impulsul inimei lui, armata sa ar merge alături de Tripla alianță, însă el nu putea să facă acest lucru; atâtea fapte se schimbaseră de un an încoace, încât se găsea în imposibilitate de a îndeplini angajamentele sale. Cu toate acestea, el mă însărcină să comunic Excelenței voastre că în cazul chiar, când Rusia ar intra în conflict, el ar păstra o strictă neutralitate: nici o putere din lume nu ar putea să-l facă să ridice armele în contra monarhiei austro-ungare“.

Ferm hotărât în dorința sa de a da un ajutor eficace Germaniei, regele Carol luă atunci o măsură excepțională, conform cu gravitatea împrejurărilor: convocă consiliul de coroană, pentru a-i expune situația internațională așa cum o înțelegea el.

Acest consiliu s'a ținut în ziua de 3 August st. n. după amiază, „*în momentul în care opinia publică din țară era mai excitată, ca oricând, în contra Triplei alianțe“*. Regele Carol, după cum însuși i-a declarat contelui Czernin, pledase în mod călduros chestia intervenției României, arătând situația primejdioasă în care se găsea ea, ca și datoriile ce contractase cu aliații ei.

„*După o lungă discuțiune — zice raportul contelui Czernin — în cursul căreia regele își exprimă clar modul său de a vedea, consiliul de coroană, în contra oricărei așteptări, fu de părere, cu unanimitate de voturi contra unui singur glas¹⁾, că nu era casus foederis²⁾ și se pronunță pentru neutralitate. Atitudinea Italiei a influențat mult această deciziune. Maiestatea Sa a protestat energic în contra unei interpretări așa de meschine a tratatului de alianță... În sfârșit el a împiedecat cel puțin o declarație formală de neutralitate și a cerut ca România să se decidă a-și apăra frontierele. O alianță cu Rusia a fost de asemenea respinsă în unanimitate ca imposibilă.*

„*Maiestatea sa m'a asigurat însă că păstrează ferma*

¹⁾ Al lui Petre P. Carp.

²⁾ *Tratatul era, într'adevăr, pur defensiv. De altfel, el n'a fost niciodată ratificat de Parlament. De aceea, când pentru prima oară regele Carol a scos la iveală oficial, la 3 August 1914, existența acestui tratat în fața membrilor consiliului de coroană, aceștia i-au răspuns că un astfel de tratat era fără nici o valoare constituțională și că nu angaja decât cel mult pe rege personal.*

speranță că România va avea astfel mâinile libere pentru viitor și că va găsi chidr mijlocul de a intra în acțiune“.

La acest raport, contele Czernin adăuga următoarele păreri personale:

„Aici (în România) se caută numai a se câștiga timp până în ziua, în care războiul european va da rezultate mai precise. Dacă noi suntem învingători — și aceasta este adevărata opinie a regelui — România va fi alături de noi; dacă însă, în contra oricărei prevederi, norocul ne va trăda, atunci cuvântul de ordine: „împărțirea Austro-Ungariei“ va ridica din nou pasiunile în contra noastră și România se va uni cu dușmanii noștri. Eu cred însă că, în cazul acesta, regele mai curând va abdica decât să-și dea consimțământul. În sfârșit, totul depinde de succesul nostru pe teatrul de războiu“.

Aceste vederi, contele Czernin le-a repetat, și la 8 August după o conversație avută cu Take Ionescu:

„Acest personajiu politic bine cunoscut, care posedă o mare influență, e încredințat că România va rămâne neutră până la sfârșitul războiului¹⁾, deși Brătianu lasă să se înțeleagă că România ar putea să meargă în contra Rusiei, dar niciodată în contra noastră. Cu toate acestea, el (Brătianu) pare preocupat de rolul Italiei“.

Este lucru curios că din rapoartele contelui Czernin nu se vede cum-că opinia publică românească să fi fost îngrijorată la știrea, cu toate astea impresionantă, a primelor victorii și a înaintării germane pe teritoriul francez. În schimb, în ziua de 13 Septembrie, diplomatul austro-ungar îl găsește pe Brătianu foarte impresionat de succesele rusești din Galiția și constată că o mișcare din ce în ce mai accentuată se manifestă în favoarea unei cooperări active cu Înțelegerea (Antanta).

„Situațiunea se agravează din zi în zi“, scria contele Czernin la 19 Septembrie. „Vestea retragerii armatei noastre (din Galiția) a făcut mai aprinsă dorința de a ne strivi. Există temerea de a pierde momentul (intrării în acțiune) și

¹⁾ Contele Czernin face aci aluzie la formula *neutralității definitive*, aruncată de Take Ionescu ca răspuns indirect la încercările regelui Carol, de a băga România în războiu alături de Puterile centrale.

de a sosi prea târziu pentru a lua parte la împărțirea prăzei monarhiei. Această mișcare este susținută în mod firesc de milioanele rusești. Strigătul: „Vrem Ardealul!“ este la ordinea zilei. Brătianu este mereu abătut și îngrijorat. Regele rămâne singura frînă care poate să oprească (România) de pe această pantă alunecătoare. Să avem răbdare și să lăsăm să țipe guralivii. Din ziua în care noi vom avea primul succes atât de așteptat în contra Rușilor, totul va intra aici în liniște“.

La Viena se voia cu orice preț într'una din zile ca, contele Czernin să obțină tranzitarea materialului de războiu austriac trimis Turciei. Brătianu răspundea la această idee printr'un refuz absolut, declarând tranzitul de imposibil, mai ales pe față și în cantități mari. În cantități mai mici și pe nesimțite toată lumea știe că s'a trecut cu tăcerea voită a primului ministru. Brătianu spunea totuși contelui Czernin „că un asemenea fapt ar stârni o explozie de indignare în întreaga țară, care cere războiu în contra Austriei“. Ministrul austro-ungar ripostă și el, găsind „că acest mod de a vedea era incompatibil cu o neutralitate binevoitoare și încă mai mult cu datoriile unui aliat“.

În acest timp, manifestațiuni din ce în ce mai semnificative se produceau „pe strade, în presă și în armată“; mii de persoane, aparținând tuturor stratelor sociale, străbăteau stradele Bucureștilor, cerând intrarea în acțiune și „năvălirea în Transilvania“, vis frumos, pentru urmărirea căruia Românii trebuiau să moară doi ani mai târziu. Ecoul acestor manifestațiuni ajungea până la căpătâiul regelui Carol, care trăgea să moară și care pe patul său de agonie era chinuit de viziunea anticipată a nepotului său (viitorul rege Ferdinand) — un Hohenzollern! — trăgând spada împotriva Germaniei. Ce viziune tragică!

Ultima dată, când contele Czernin a mai putut vedea pe regele Carol, acesta i-a zis, plângând:

„Nu doresc altceva decât să mor, ca să se termine odată!“.

„Frica de a nu-și putea ține cuvântul, de a fi târât la o trădare fără pereche în istorie, adică de a se necinsti, îi păreau regelui atât de odioase încât părea cu desăvârșire desființat. Și bătrânul rămâne singur. Excelența voastră cunoaște guvernul român și știe ce carte joacă. Anturagiul

cel mai „deaproape al regelui ¹⁾ este o piedecă pentru el, iar nu un ajutor“.

La 23 Septembrie, regele Carol fiind prea bolnav pentru a-l putea primi, contele Czernin avu o audiență la prințul moștenitor. Iată cum raportează el șefului său această întrevedere:

„E lucru foarte greu de a face o dare de seamă exactă asupra acestei audiențe. Prințul și-a schimbat așa de des părerile, încât nu te poți nici decum baza pe vorbele lui. El începu prin a-mi spune că lumea întregă vrea războiul în contra noastră și repeta mereu: „Nu știu cum o să se isprăvească chestia asta. Un singur lucru este imposibil: războiul în contra Rusiei, încolo totul e posibil!“

„Prințul califica de altfel această politică voită de popor ca „o sinucidere a României; dacă România ar merge cu Rusia, ea ar deveni vasala ei și, dacă Austria va fi victorioasă, România ar fi pedepsită pentru atitudinea ei“. Inșă repetă el: „Ce poți să faci în contra voinei unui popor?“

„Eu i-am răspuns: Maiestatea Sa, stăpânul meu prea grațios, cunoaște greutățile situației, inșă știe că Alteța Voastră este la fel, ca și regele, un om de onoare și prin urmare incapabil de o astfel de trădare mizerabilă.

„Atunci prințul regal își schimbă cu totul părerea, zicând: „Dacă ași face una ca aceasta, m'ași conduce ca un om ordinar. Inainte de toate, onoarea! Istoria n'are să înregistreze o asemenea trădare“.

„In scurt, prințul spunea cu totul contrariu de cecece zisese la început. Impresia mea este din cele mai rele. Prințul este instrumentul fără voiață al anturagiului său, care nu inspiră nici o încredere“.

La 30 Septembrie, regele Carol scria încă cu mâna sa slăbită următoarele rânduri contelui Czernin:

„Consiliul de coroană se va întruni din nou peste câteva zile; sănătatea mea și dorința de a câștiga timp au

¹⁾ Ce admirabil caracterizează d-nul N. Iorga pe contele Czernin, când spune despre dânsul că „urmărea pe bătrân ca pe o pradă ce i-se cuvenea!“ (Vezi: Două răspunsuri ale unui istoric: D. Czernin și politica României. — Un studiu al d-lui Vesnici, de N. Iorga).

întârziat acest consiliu. Ar fi de dorit ca să se mărginească la o declarație de neutralitate. Pentru moment, este cel mai bun lucru¹⁾. Să dea Dumnezeu ca în curând să avem știri de noi victorii!"

În acest moment se zvonea, în cercurile Curței, că consiliul de coroană va hotărî intrarea trupelor românești în Transilvania. „Se vorbea ca de un fapt îndeplinit“, precum și de abdicarea regelui Carol și de urcarea pe tron a prințului moștenitor... Cu 48 ore mai târziu, întreaga situație era schimbată: opoziția se înțelesese cu guvernul Brătianu pentru a menține neutralitatea și pentru trimiterea rezerviștilor la vetre. Aceasta pentru motivul că, și de o parte și de alta, zilele regelui se considerau ca numărate... Într'adevăr, regele Carol a încetat din viață la 27 Septembrie (10 Octombrie st. n.) 1914.

Puțin timp după acest eveniment, contele Czernin înștiința guvernul său că situația se agravasese considerabil. În acest moment (pe la începutul lunii Novembre 1914), se știa că armata austriacă se retrăsese, bătută, din fața Rușilor și de aceea partidul războinic în cap cu N. Filipescu și Take Ionescu încerca din nou să împingă România la intrarea în acțiune.

Contele Czernin raporta la Viena: „Aici se crede în victoria Rusiei. O teamă nebună de a sosi prea târziu la împărțirea monarhiei stăpânește din nou pe „fidelii noștri aliați“, în timp ce dușmanii noștri profită. Dela moartea regelui Carol, aici nu se desemnează decât numai două grupări compacte: Unii crezând că a sosit momentul favorabil de a ne cădea în spate; alții, „prieteni noștri“, cred că situația nu este încă clară, zicând că trebuie să se aștepte până vom fi într'adevăr batuți. În această categorie intră familia regală și președintele consiliului. Acesta din urmă mi se scuză mereu, spunând că, pentru a se menține, el trebuie să se prefacă și să urle cu lupii“.

Vremea era înaintată și perspectiva unei campanii de iarnă calma zelul chiar al celor mai războinici, cari, în ne-

¹⁾ Asta era părerea regelui Carol, după victoria franceză dela Marna și ocuparea Lembergului de către Ruși. Gândul său intim era însă ca, la prima nouă victorie a Puterilor Centrale, să vâre România în războiu alături de ele

răbdarea lor, „erau gata să răstoarne guvernul Brătianu“
Cu toate acestea, contele Czernin simția lămurit că situația aceasta nu putea să dăinuiască mult. Deși noul rege evita să-i vorbească, mulți oameni politici se arătau mai puțin rezervați și ministrul austro-ungar vedea cum toate simpatiile se îndreaptă spre Franța, iar „ura pasionată“ în contra Puterilor centrale.

Aceste sentimente se manifestară și mai pe față în primăvara anului 1915, când Italia se alipi definitiv de Antantă. Din nenorocire, în acel timp, se întâmplă înaintarea armatelor germano-austriace în Galiția. Contele Czernin profită pentru a lucra pe lângă Brătianu, căruia îi declară: „*Austria și Germania sunt mai puternice ca nicio dată: se poate să câpătăm victoria mai greu, dar nimeni nu va mai putea să ne-o zmulgă*“.

Baronul Burian, care tocmai atunci succedase contelui Berchtold ca cancelar, însărcină pe contele Czernin de a face să se înțeleagă la București că ar fi o nebunie ca România să se așeze alături de Ruși, căci chiar o victorie, dacă ar putea vreodată s'o obțină, le-ar da acestora supremația în Balcani—și aceasta ar fi moartea României. Însă, după marile înfrângeri suferite de Ruși în Galiția, „*România nu mai putea să rămâie neutră, ea trebuia să dea concursul ei militar Austriei*“, lucru ce contele Czernin încercă să-l facă să fie înțeles și de regele Ferdinand într'o lungă audiență ce o obținu în ziua de 26 Maiu și în decursul căreia avu grija să insiste asupra *perfidiei italiene*.

Regele evita să-contrazică pe interlocutorul său; el repetă de mai multe ori că va face tot posibilul să rămână neutru, adăugând însă „*că suveranii constituționali nu sunt stăpâni pe situație*“. El nu ascunse că în cazul când Austriacii ar fi bătuiți, pozițiunea lui ar deveni nesigură: „*furtuna ar târa cu dânsa dinastia*“.

Erau în acest moment (26 Iunie 1915), după spusele contelui Czernin, patru partide politice în România, cari își disputau direcția de dat politice românești: 1) partidul liberal; 2) partidul lui Alex. Marghiloman; 3) „grupul“ Lahovari și 4) Takiștii. Ultimele două partide „*chiar atunci se înțelesese pentru intrarea în acțiune alături de Quadrupla*“.

Timp de mai multe luni au avut loc discuțiuni cu

privire la trupele românești, massate la frontiera ungară. De câte-ori contele Czernin presa pe Brătianu sau chiar pe rege să retragă aceste trupe dela graniță, el se izbea de un răspuns dilatoriu: sau că Austro-Ungaria, închizându-și frontierele dinspre România, era natural ca aceasta să ia măsuri de precauțiune în fața unei atitudini așa de ostile sau chiar în cazul că Austro-Ungaria ar fi ridicat aceste prohibițiuni, guvernul român pretexta că nu putea să retragă trupele brusc dela graniță, fără să producă o puternică emoție în țară, fapt care trebuia evitat.

În fine, regele ordonă retragerea trupelor cu 10 kilometri înapoi de linia frontierei, dar contele Czernin află în curând că acest „*ordin formal*“ nu fusese executat și el scria destul de ironic regelui „*spre a-l informa că generalii săi ignorează ordinele Maiestății sale*“ (14 Septembrie 1915).

Totul părea a arăta că la această dată România era pe punctul de a mobiliza¹⁾. Contele Czernin căuta să găsească pe primul ministru, pentru a-l avertiza „*nu în mod oficial, ci umical*“, că România s'ar pune într'o grea situație, cazul ei nefiind ca al Greciei²⁾. La Viena și la Berlin se hotărî a se cere explicațiuni guvernului român. Brătianu arată însă că România este singurul stat din Balcani, care n'a mobilizat; doar și ea are dreptul să se apere ca ceilalți.

Contele Czernin nu admite acest motiv. „*România — răspunde el — n'are nici un pretext pentru a se apăra. D-voastră știți foarte bine că atât Austro-Ungaria cât și Bulgaria nu se gândesc să vă atace, în vreme ce aci un partid puternic împinge neconținut la războiu în contra Austriei — și dacă ostilități se vor produce, România va fi responsabilă și urmările pot fi foarte grave.*

„*Brătianu mi-a părut vizibil neliniștit; el mi-a mulțumit pentru demersul meu, însă a refuzat de a face ori-ce promisiune*“.

Demersul contelui Czernin a găsit întreaga aprobare a ministerului de externe din Viena. Baronul Burian însă-

¹⁾ Afirmație hazardată, deoarece România, față eu retragerea Rușilor din Carpați și din Galiția, nu se putea gândi în acel moment la o eventuală mobilizare,

²⁾ Se știe că Grecia condusă de Venizelos, și-a mobilizat armata, ca răspuns la atacul Bulgariei în contra Serbiei.

cină chiar pe ministrul său plenipotențiar de a reinoui avertismentele către Brătianu, aducându-i aminte de marile interese politice cari au condus România la contractarea alianței cu Austro-Ungaria și Germania. Scopul era atunci de a opune un zid solid înaintării rusești, mai întâiu spre Europa centrală și apoi spre Balcani. Acest scop nu putea fi uitat în acel moment. Când chiar Bulgaria știu să se libereze de teroarea moscovită, România trebuia să aibă energia de a intra pe calea arătată de istorie, ca și de înțelepciune și de adevăratele interese ale țării.

Iarna anului 1915/1916 trecu astfel în negocieri diplomatice. În sfârșit, prin luna Martie 1916, contele Czernin fu însărcinat de Ballplatz să ceară lămuriri însuși regelui Ferdinand „sub o formă amabilă, însă nu mai puțin hotărâtă”, pentru-ca România să păstreze o strictă neutralitate, apărându-și frontiera din spre Rusia, după cum o apără și față de celelalte puteri vecine. Regele răspunse la acest demers prin cuvinte asigurătoare, însă mai mult vagi. Ministrul său de externe, Em. Porumbaru, arăta că România nu putea fi considerată ca responsabilă în cazul că trupele rusești ar invadea teritoriul său prin surpriză și fără înștiințare prealabilă, la ceea ce contele Czernin riposta: „Cum să mai vorbim de surpriză, când, pentru a treia oară, înștiințez guvernul român de o asemenea eventualitate?”

În convorbirile pe cari le-a avut diplomatul austro-ungar cu șeful cabinetului român în primăvara anului 1916, Brătianu a încercat să-l convingă că teribilul războiu, care de două ani aprinsese Europa, e destinat în mod fatal „să se termine fără nici un rezultat”, că „România trebuie să se felicite de a nu fi intrat în luptă și că are tot interesul să continue a aștepta evenimentele până în ziua — dacă aceasta ar fi să sosească vreodată — când victoria s’ar desemna lămurit pentru una din cele două tabere”.

„Europa — spune contelui Czernin că ’i-ar fi declarat Brătianu — este într’o stare de înfrigurare, care o împiedică dela ori-ce judecată. Cât despre mine, mi-am păstrat sângele rece și n’am decât să mă felicitez că a fi rezistat sfaturilor acelor cari vor să ne târască în răz’oim, fie pentru o parte, fie pentru alta. Unde am fi noi acum?... Se poate ca, în șase luni, situația să fie complet schim-

bată și atunci să mă văd obligat să iau alte hotărâri. Pentru moment, în timp ce marile Puteri se sfârșesc într'o luptă fără pereche în istorie, România face admirabile afaceri¹⁾ și afară de câte-va capete exaltate, nimeni nu se mai plânge în țară!"

Contele Czernin declară că a rămas trăznit de „leali-tatea cinică“, cu care Brătianu lăsa să se înțeleagă că România s'ar' întoarce în contra Austro-Ungariei, aliata ei, dacă aceasta ar fi bătută; în cazul neprobabil că războiul ar ajunge la un rezultat, el crede mai mult în zdrobirea Austro-Ungariei decât în cea a Rusiei.

„Am căutat — scria contele Czernin — să-i combat ideile din punct de vedere moral și rațional: un războiu fără rezultat este tot așa de inadmisibil pentru noi, ca și înfrângerea noastră. Și ipoteza unei cooperățiuni din partea României, după ce noi vom fi obținut victoria, este o utopie“.

În acest timp succesul ofensivei ruse, care chiar atunci se produsese în Galiția, înflăcăra în mod viu spiritele — și contele Czernin, întotdeauna bine informat, scria la 25 Iunie șefului său că a aflat *din izvor foarte bine informat* că la ultimul consiliu de miniștri s'a agitat chestiunea părăsirii neutralității, pentru ca România să se alieze cu Înțelegerea. El ceru imediat o audiență la rege și conchise din aerul încurcat, precum și din răspunsurile evasive ale Soveranului, că, dacă nimic nu este hotărît, totuși România tratează în mod intensiv cu Puterile Înțelegerei și că se va decide repede să intre în campanie, mai ales dacă Rușii vor continua înaintarea lor în Galiția. Comenzi mari de muniții se făcuseră în Rusia, iar Franța trebuia să trimeată artilerie grea.

Pentru concursul României, Brătianu a cerut următoarele condițiuni:

1. O ofensivă generală a Înțelegerei și o înaintare victorioasă a forțelor rusești.
2. Garanții în contra Bulgariei.
3. Transilvania, Bucovina și Banatul.

¹⁾ Brătianu făcea, desigur, aluzie la exportul cerealelor românești în Germania și Austro-Ungaria, în baza contractului pentru furnizarea a 50.000 vagoane-

4. România va declara războiul numai Austro-Ungariei, nu și Germaniei.

5. Furnituri de muniții și material.

Contele Czernin știa că România nu posedă artilerie și muniții îndeajuns și cu o remarcabilă prevedere, bazată fără îndoială pe informațiile furnizate de agenții săi secreți, el fixa, la data de 28 Iunie 1916, că „România nu va începe ostilitățile înainte de a doua jumătate a lunii August“.

Ministrul austro-ungar nu mai avea curajul să pună preț „pe slaba rezistență a regelui, care, influențat de Brătianu, — zicea el — va comite o rușinoasă trădare în contra sângelui Hohenzollern-ilor“.

În curând, la 30 Iunie, președintele consiliului, într-o lungă convorbire avută cu contele Czernin, căuta din nou să-l convingă de viua sa dorință de a menține neutralitatea, scoțând în relief meritul ce-l avea de a nu fi profitat, în mai multe rânduri, de situația critică în care se găsea monarhia austro-ungară.

Chiar în acel moment, Brătianu ar fi putut să ia Bucovina, însă el n'o făcea, ci se încerca să probeze cât era de grea situația sa, precum și dificultățile cu cari ar avea de luptat în contra sentimentului național, dacă Austro-Ungaria n'ar izbuti să oprească ofensiva rusească. Dar contele Czernin nu se lăsa să fie mistificat de aceste declarații, el era încredințat că Brătianu îi vorbea astfel, pentru a putea și mai bine să-și mascheze proiectele sale.

„Eu cred — telegrafia reprezentantului austro-ungar în ziua de 30 Iunie — că armata română va intra în campanie peste 6 până la 8 săptămâni, adică îndată după strânsul recoltei, când vor fi primite munițiile trimise de Rusia, căci, se spune, că în timp de 6 săptămâni vor sosi zilnic de la Arkhangel și Wladiwostok câte 15 vagoane cu furnituri militare; artileria românească ar avea atunci în mijlociu 3000 de proiectile de fiecare tun“¹⁾.

Contele Czernin căuta să laude pe primul ministru Brătianu, mărturisindu-i admirația sa pentru dibăcia cu care

¹⁾ Desigur, așa ar fi fost să fie, dacă nu intervenea trădarea lui Stürmer, primul ministru și ministru de externe al Rusiei, din ordinul căruia transporturile cu munițiuni destinate României erau oprite, rătăcind prin gările siberiene.

a condus frânele guvernului în timp de 2 ani de zile și a știut să ferească țara de o catastrofă.

„Atunci — zice Czernin — Brătianu a avut un cuvânt, care a proiectat ca o rază electrică adevăratele sale sentimente: Este foarte adevărat ceea ce spuneți, dar de astădată nu mai e de loc acelaș lucru. Războiul se apropie de sfârșit. Apoi Brătianu îmi prezintă Austro-Ungaria ca ne mai având numărul de oameni necesar pentru a lupta împotriva maselor inepuizabile ale Rusiei“.

Ministrul austro-ungar, firește, a căutat să arate interlocutorului său cât de false erau pronosticurile sale, repli-cându-i:

„Austro-Ungaria și Germania posedă încă rezerve numeroase. Noi rămânem solizi și uniți, în vreme ce semne evidente de adâncă descompunere se manifestă în tabăra dușmană — și eu știu din sursă sigură că chiar în cursul săptămânilor viitoare, situația va fi complect schimbată“.

Contele Czernin își da bine seama atunci (30 Iunie 1916) că Brătianu, ferm decis pentru războiu, „nu așteaptă decât ora propice pentru a face o preumblare militară în Transilvania. Fructul nu-i pare destul de copt... Totul depinde de întorsătura ce vor lua-o evenimentele...“

Câteva zile mai târziu (7 Iulie), diplomatul austro-ungar, întotdeauna exact informat de cele ce se petreceau în culise, înștiințează la Viena că Puterile Înțelegerii, devenind din ce în ce mai zorite, au amenințat, fiecare separat, că nu se vor interesa de România cu ocazia încheierii păcii. În acest timp, în ultimul consiliu de miniștri, fiind de față toți miniștrii, s'a admis părerea lui Brătianu de a conserva încă în mod provizoriu neutralitatea. De părere contrară a fost numai ministrul de finanțe Costinescu, care cerea mobilizarea imediată și intrarea lui N. Filipescu în cabinetul Brătianu ¹⁾.

Totul indica însă că această situație de expectativă nu putea să dureze mult timp. La 12 Iulie, contele Czernin semnala ordinele date primarilor români cu privire la proviziile de alimente în vederea unei apropiate mobilizări; felina-

¹⁾ Afirmațiunea contelui Czernin că ministrul de finanțe Emil Costinescu ar fi cerut intrarea în cabinet a lui N. Filipescu, este inexactă.

rele din București fuseseră vopsite în negru ca precauțiune încontra aeroplanelor etc.

Baronul Burian, președintele consiliului austro-ungar și ministru de externe, ținea la curent guvernul din Berlin cu informațiunile culese de Czernin. *Cartea roșie* cuprinde o lungă scrisoare, în care baronul Burian expunea, la 18 Iulie 1916, prințului de Hohenlohe situațiunea exactă, așa după cum reeșia din informațiunile furnizate de reprezentantul Austro-Ungariei la București.

În timpul acesta contele Czernin continua să pună la curent pe șeful său de conversațiile avute cu Brătianu și cu ceilalți miniștri. La 26 Iulie, cu o lună înainte de începerea ostilităților, Brătianu tot mai încerca încă să-l convingă de intențiile sale pacifice. Cu toate acestea, el a dat să se înțeleagă că în cazul unei prăbușiri a monarhiei dualiste ar cere Transilvania; însă „*o asemenea eventualitate nu se va produce* — ar fi spus Brătianu contelui Czernin — *deoarece Austro-Ungaria, unită cu Germania, formează un bloc atât de puternic, încât nu va putea fi zdrobit*”. Șeful guvernului român era obligat să rămână în buni termeni cu Înțelegerea pentru a obține munițiuni, „*dar el nu contractase nici o alianță cu ea și mai curând și-ar da demisia decât să-și arunce țara în războiu*”. Brătianu trebuia, cu toate acestea, să menajeze opoziția din țară, să uzeze de amânări și să lucreze, într'un cuvânt, foarte prudent de frica de a nu provoca o revoluție. Cât despre el, era încredințat că războiul va ține mult timp și va fi fără rezultat.

A doua zi după această lungă convorbire, rezumată mai sus, contele Czernin obținut o audiență la rege. Acesta se ținu în rezervă; afirmă, cu toate acestea, că are aceleași păreri ca și unchiul său, însă cu mai puțină autoritate. El încercă din toate puterile să convingă pe interlocutorul său, recunoscând însă că Înțelegerea exercita o presiune foarte mare la București, ceea ce nu însemna că Brătianu i-ar ceda și „*chiar în cazul când primul ministru ar consimți, acest fapt nu l'ar angaja pe rege*”.

„*Fără îndoială — continuă regele — Brătianu ar vrea ca România să-și ia partea cuvenită din monarhia fărmămitată, însă să nu contribuie la fărmămitarea ei*” și în această privință regele stabili o mare deosebire între a profita

de împărțeala și de a împinge la ea, un mod de a vorbi, pe care contele Czernin îl găsea foarte subtil.

Regele regreta mult starea de excitare și de înfrigurare din țară. Cât despre Rusia, „care posedă încă mulți oameni, însă căreia îi lipsesc ofițerii“, el declara că România nu 'i-ar permite să-i încălce teritoriul.

Contele Czernin nu se îndoia de sinceritatea suveranului României, însă el credea că Brătianu ar putea să-i forțeze mâna, punându-l subit în fața unui *fapt împlinit*.

„Românii mai au ei sau nu frică de noi? Intreaga chestie politică e aici și regele nu ne va veni în ajutor dacă Brătianu nu mai are teamă“ — zicea contele Czernin în raportul său.

Informat din diverse părți despre negocierile urzite de Brătianu cu Puterile Înțelegerii, baronul Burian, la 18 Iulie, da instrucții contelui Czernin de a lucra direct asupra regelui :

„Deși nu se poate compta destul pe forța de rezistență a firei sale atât de lipsită de energie și de impersonală, trebuie totuși încercat un nou demers pe lângă regele Ferdinand, spre a-i pune sub ochi deplorabilul efect moral, pe care l'ar produce nerespectarea în chip așa de ordinar a cuvântului său și de a-i reaminti că, încă de la începutul războiului, noi am hotărât ferm, de acord cu defunctul rege Carol, că menținerea alianței nu trebuie să fie modificată“.

Intr'o scrisoare a contelui Czernin, cu data de 29 Iulie 1916, se găsesc detalii extrem de interesante, prin care trimisul austro-ungar raportează șefului său, baronul Burian, cum s'a luat pe lângă Brătianu pentru a provoca din partea acestuia mărturisiri „de o lealitate surprinzătoare și cinică“ :

„I-am spus că era poate una din ultimele convorbiri ce puteam avea împreună. Când, după 3 ani de ședere în această țară, ajunseseam să stabilesc cu el o intimă prietenie, ar fi fost nedemn de noi să nu ne explicăm cinstit, înainte de a ne despărți. Știam că prepara războiul. El negocia cu Înțelegera; toți intimitii săi anunțau o mobilizare imediată. Chiar el excita într'atâta spiritele, încât Bucureștii păreau o casă de nebuni. Desigur, nu era să reluăm vechea temă a datoriiilor alianței și a moralei în politică, însă el trebuia să știe că noi prevedeam cu mult sânge rece perspectiva unei declarații de războiu. Cred că i-am spus aceasta sub o formă dulce.

„Brătianu mi-a răspuns pe un ton nu mai puțin prietenos :

că el nu m'a înșelat niciodată, nu mi-a tăinuit că, dacă monarhia dualistă s'ar prăbuși, România avea să profite de aceasta, neputând sta la o parte. Transilvania, în cazul acesta, nu trebuia să fie lăsată Ungurilor. Aceasta nu era politica specială a lui Brătianu: nici un personaj politic român nu ar putea să rețină pe compatrioții săi, dacă Rușii ar merge «spre Budapesta». Primul ministru nu credea că aceasta s'ar putea întâmpla; el credea mai curând (și aici mințea) într'un sfârșit al războiului fără rezultat, fără schimbări teritoriale.

„El n'a citit rapoartele mele către Excelența Voastră, însă, după conjecturile lui, eu v'am scris că Brătianu ținea cu totul alt limbaj față de Înțelegere. Era adevărat. El lăsa Înțelegerea să spere că România va lua armele alături de ea. Însă el o făcea pentru motive de politică internă, spre a împiedica o revoluție (aici Brătianu mințea pentru a doua oară) și amâna mereu atacul, pentru a ne lăsa timp ca să ne îmbunătățim situația militară și să răcească astfel ardoarea războinică a Românilor (această a treia minciună era absolut grotească). El voia să aibă munițiile, cari erau deja de mult plătite și, natural, nu le putea primi decât în cazul când Antanta era bine dispusă pentru el. Pentru moment, el nu se gândea la războiu, nu din cauza lipsei mijloacelor de apărare, ci pentru că nu voia să ne agraveze de loc situația noastră, afară de cazul — precum și spusese — când înfrângerile noastre ar fi ireparabile. (Această mărturisire, prin care tindea să obțină Transilvania fără războiu, se numește în limba germană hojje, nu cucerire; într'adevăr, ea nu ne învăța nimic nou, însă nu era mai puțin interesantă de reținut, venind din gura lui). Apoi Brătianu se pierdea în amănunte asupra dificultăților luptei sale pentru neutralitate și voia să afle, dacă eu îmi dam bine socoteală despre aceasta.

„Eram, până la un punct, de aceleași păreri. Brătianu nu trebuie să se gândească că a pierdut orice mijloc de a merge cu noi; el trebuie să creadă că noi comptăm încă pe el ca pe o ancoră care asigură neutralitatea. Natural, i-am răspuns însă că e foarte greu de a primi modul său de a vedea: ideea lui despre „Rușii la porțile Budapestei“ îmi părea comică. El nu va vedea aceasta și credința într'o înfrângere a Puterilor centrale putea, prin urmările ei, să fie fatală micii României. Eu aveam datoria morală să-l previn că leul, considerat ca mort, putea cu o lovitură de labă să facă din România o altă Serbie.

„Conversațiunea noastră a durat un ceas și s'a terminat în modul cel mai amical, Brătianu sforțându-se chiar să ia un ton sentimental și cordial.

„Din toate acestea am conchis: Brătianu (eu las la o parte perifrizele sale mincinoase) este convins că înfrângerea noastră este iminentă. El vrea să mai aștepte încă puțin. Cât timp? Exact atât cât se va teme de noi, nici un minut mai mult.

„Brătianu știe însă cum vom răspunde noi la trădarea sa, că trupe germane vor fi trimise în Transilvania și că înfine o jumătate de milion de Bulgari îi vor cădea în spate.

„Am vorbit de asemeni și cu regele. Se înțelege dela sine că cu el a trebuit să îndrăznesc mai mult. Am vorbit despre regele Carol și i-am amintit cuvintele pe cari mi le-a spus regretatul său unchiu: „Dacă Italia vă atacă, va fi o porcărie, de care un Hohenzollern nu e capabil“.

„Regele mi-a răspuns: „Am aceleași idei ca și unchiul meu, însă trebuie să vă gândiți că eu dispun de mai puțină autoritate“.

„Am replicat că puteam să înțeleg numai un singur lucru: *Maiestatea Sa nu poate garanta că își va impune voința, dar că își va păstra voința sau va abdica.*

„Regele a rămas mut.

„Exceleța voastră sunteți destul de edificat, pentru a ști că nu putem avea mare încredere în *Maiestatea Sa*. Regele este un instrument în mâinile lui Brătianu“.

În primele zile din August, contele Czernin a avut mai multe întrevederi cu Brătianu. Acesta totdeauna încerca să-l convingă că nu se gândea de loc să iasă din neutralitate și, cum diplomatul austriac era neîncrezător și îi dovedea că cu toate promisiunile sale, continuă a se masa trupe românești la frontieră, Brătianu dădea ordine chiar în fața lui pentru a-i lămuri situația.

Primul ministru se arăta preocupat de nouile succese raportate de Ruși. Contele Czernin pretindea că aceste succese erau prea exagerate:

„*Atâtea minciuni au fost răspândite pentru a câștiga România la cauza Antantei!*“.

— „*E adevărat, răspundea Brătianu; Rusia face ca cocoșul sălbatec, care joacă în fața găinilor.*“.

Mișcările de trupe spre frontieră continuau mereu să se producă, trădând astfel planurile guvernului român.

Ministerul de externe din Viena gândi atunci că singurul mijloc de a reține pe Brătianu era de a-l asigura complet de concursul Triplei alianțe față de Rusia în momentul în care această putere s'ar pregăti să invadeze teritoriul român cu forțe considerabile. Baronul Burian însărcină, în consecință, pe contele Czernin să transmită verbal la București următoarea comunicare :

„Incredător în afirmațiile d-lui Brătianu cum că România ar respinge cu forța orice încercare armată în contra neutralității sale, eventualitate, care — dat fiind incidentul dela Mamornița — ar putea să se repete dintr'o zi într'alta în dimensiuni cu mult mai serioase, guvernul imperial și regal, cu intențiunea de a lămuri și asigura de pe acum guvernul român, îi face cunoscut că în cazul în care guvernul român nu s'ar găsi sau nu s'ar crede în măsură să se opună în mod eficace unei invazii din partea armatei rusești, va lua el tocte măsurile militare, pe care le impun siguranța frontierelor austro-ungare și cari vor fi judecate ca necesare pentru a restabili o stare de lucruri, care să permită României să-și păstreze neutralitatea .*

După cererea baronului Burian, prințul de Hohenlohe trimitea din Berlin instrucțiuni la fel reprezentantului Germaniei la București.

Primul ministru Brătianu căuta încă să câștige vreme. El răspunse la această comunicare că Austro-Ungaria ar putea să ajute mult menținerea neutralității României, cedându-i un teritoriu în Bucovina.

„Am evitat să răspund direct la această încercare de smulgere — scria contele Czernin șefului său — pentru că nu cunoșteam intențiile Excelenței voastre în această chestiune. I-am spus numai că ideea unei cedări de teritoriu din partea noastră, ca preț al neutralității României, trebuie să fie cu totul părăsită.

„Intr'adevăr, Românii puteau foarte bine să primească o asemenea concesiune și totuși să ne atace în urmă, dacă ne considerau ca bătuți, spre a câștiga încă și mai mult.

„Intrevederea noastră continuând, i-am imputat că se trimit mereu trupe în contra noastră. De astădată i-am vorbit și mai răspicat ca de obicei și i-am zis „că de vrea războiul,

„*Il za aveq*“, dar că nu trebuia să mă creadă așa de prost încât să nu văd preparativele sale.

„Brătianu îmi manifestă atunci o emoție vizibilă și, ca întotdeauna, opuse o desmișnire categorică faptelor pe cari i-le expusesem într'un chip așa de amănunțit. După el, pregătirile militare, de cari mă plângeam, fusese impuse de motive bine cunoscute de politică internă și, ulterior, de teama unei surprize din partea Bulgariei. Această temere, zicea Brătianu, n'avea nimic în sine extra-ordinar, căci era foarte posibil ca atât la noi, cât și la Sofia, să se caute a se isprăvi odată cu România.

„*I-am răspuns că o asemenea idee provoacă râsul. Desigur, noi am proceda foarte energic împotriva României, dacă ea ne-ar ataca, noi însă nu-i cerem decât o neutralitate corectă și bune relații cu noi. De alt-fel, Brătianu putea imediat să aibă probe că-i spuneam adevărul: n'avea decât să demobilizeze și să proclame în mod public neutralitatea definitivă a României — și eu mă angajam față de el să-i ușurez situația, retrăgând trupele noastre dela frontieră.*

„Brătianu îmi obiectă că noi avem aici sute de spioni, cari supraveghează toate măsurile luate, pe cât timp el nu putea să controleze mișcările de trupe nici la noi, nici la Bulgari. Din această cauză, motive de politică internă îl opreau cu desăvârșire să demobilizeze. Eu trebuiam „ca și mai înainte“ să mă încred în cuvintele lui și să cred că făcea tot ce-i sta în putință, pentru a păstra neutralitatea.“

La 9 August, baronul Burian însărcină, într'adevăr, pe contele Czernin să răspundă printr'un refuz, exprimat în forma cea mai amabilă, în ceace privește „tentativa de smulgere“ (extorsiune) încercată de Brătianu.

În cursul zilelor următoare, deși numeroase indicii anunțau ruptura apropiată, șvonuri contradictorii circulau încă la București în jurul intențiilor guvernului român. Baronul Burian telegrafia dela Viena, în ziua de 10 August, că după informațiuni sosite din diferite părți, o convențiune militară s'a încheiat între România și Rusia și că România se prepară să încheie și o altă convențiune cu cele patru puteri ale Antantei.

„*Cu toate acestea — sfătuia baronul Burian pe contele Czernin — nu trebuie ca Brătianu să afle că noi suntem în curent cu hotărîrea luată în contra noastră*“.

La 11 August, contele Czernin comunică la Viena chemarea sub arme a contingentelor 1890 până la 1914; contingente și mai vechi au primit ordin să fie gata. Cu toate aceasta, la acea dată și chiar câte-va zile mai târziu, la Sinaia circula șvonul că regele nu e de acord cu primul său ministru și că ar căuta să înlocuiască cabinetul Brătianu printr'un minister T. Maiorescu. Regele, se zicea, n'ar refuza să meargă în contra Puterilor centrale, dacă ele ar fi bătute, însă el nu crede în înfrângerea lor.

În curând, pe la 23 August, anunțându-se convocarea apropiată a consiliului de coroană, contele Czernin nu se îndoiește că majoritatea consiliului va da adesiunea sa politiceii lui Brătianu. Intrunirea consiliului fiind fixată pe dimineața zilei de 14/27 August, contele Czernin obține în ajun o audiență la rege și, conform instrucțiilor primite din Viena, eî exprimă în modul cel mai amical părerea sa de rău de a vedea România hotărâtă să declare războiul Austro-Ungariei, deși aceasta nu ceruse României nici-odată decât raporturi amicale și o neutralitate corectă.

„La sfârșitul întrevederii — zice contele Czernin — l'am făcut pe rege să înțeleagă că dacă România ar voi războiul, ea ne-ar găsi gata și am insistat, natural, asupra faptului că preparativele făcute de România ne-ar constrânge să luăm o atitudine energică.

„Regele îmi răspunde într'un mod confuz, cu care era obicinuit. El îmi declară că ziua de poimăine va fi decisivă. Cât despre el, nu voia războiul, însă nu putea să dea singur o hotărâre. Aceasta depindea de consiliul de coroană. El spera încă în posibilitatea de a rămâne neutru, nu putea însă să-mi promită. Desigur, regele nu se simțea legat de aranjamentele lui Brătianu, dar, pe de altă parte, el credea că armata sa n'ar voi să oprească înaintarea Rușilor.

„Regele nu era, deci, stăpân complet pe hotărârile sale... El îmi vorbi în termeni călduroși de Maiorescu și se temea ca acesta să nu poată obține o majoritate în Parlament.“

Intrevederea a continuat astfel timp de o oră, fără a se ajunge la o soluție. Cu toate acestea, pe drept sași pe nedrept, contele Czernin plecă cu impresia că regele Ferdinand ar fi voit să păstreze neutralitatea, dar că nu va putea rezista constrângerii exercitată de Brătianu. „Qua-

drupla Înțelegere; de acord cu acesta, amenința pe rege de a obține, la nevoie cu forța, intrarea Rușilor în România⁴.

Contele Czernin avu în noaptea dela 25 spre 26 August o ultimă întrevedere cu Brătianu. Președintele consiliului îi declara categoric „că el voia, putea și trebuia să rămână neutru; consiliul de coroană va aduce poimăine dovada că el spune adevărul. Consiliul fusese convocat în contra dorinței lui Brătianu; acesta zicea că *Maiorescu* vrea să-l răstoarnă. În mai multe rânduri, Brătianu repetă că atât cât va sta la putere, România nu va intra în războiu decât dacă va fi atacată, ceea ce nu se putea într'adevăr întâmpla decât din partea Bulgariei“.

Aceste asigurări înșelătoare par a fi creat în Germania oarecari iluzii, dacă se judecă după limbajul unor anumite ziare din Berlin în a doua jumătate a lunii August 1916. Contele Czernin, mai sceptic, termina telegrama sa din 26 August, spunând că are proba că „*acuma însuși regele pare hotărît pentru războiu*“.

Și contele Czernin nu se înșelase: După 2 zile și anume, Duminecă, 14/27 August, consiliul de coroană, întrunit la Palatul Cotroceni, decidea, „*cu toată opoziția ireductibilă a bătrânului germano-fil P. Carp*“, intrarea în războiu a României alături de Puterile Antantei. Decretul de mobilizare era afișat în după amiaza zilei, iar la Viena știrea fusese adusă la cunoștința Ballplatz-ului în timpul serei — orele 8.45 — de către ministrul României, Edgar Mavrocordat, printr'o declarație de războiu în toată regula și al cărei text l'am publicat în capitolul precedent.

Cartea roșie a conțelui Czernin se încheie cu o telegramă a sa și care n'a putut fi transmisă la Viena decât la 23 Septembrie prin intermediul conțelui Hadik, ministrul Austro-Ungariei la Stockholm, telegramă prin care el comunică la Viena că Rusia ar fi adresat guvernului român, la 24 August, un ultimatum conținând, pe deoparte vagi făgădueli relativ la Transilvania, Banat și Bucovina, poate chiar și în chestia gurilor Dunărei, iar, pe de altă parte, amenințarea unei invazii a 100.000 de Ruși: „*România să aleagă, dacă aceștia să vină ca prieteni sau ca dușmani*“.

După contele Czernin, Brătianu ar fi voit să mai aștepte încă, fapt care explică asigurările pe cari le-a dat

până în ultimul moment ministrului austro-ungar cum că România va rămâne neutră. Însă puterile Quadruplei o forțase să declare fără întârziere războiul Austro-Ungariei.

În ce privește pe regele Ferdinand, avem tot dreptul să credem cum că el era sincer când manifestase, în mai multe rânduri, contelui Czernin dorința de a păstra o strictă neutralitate și nu trebuie să ne mirăm că acest prinț, descendent dintr-o veche familie germană, a ezitat mult timp înainte de a se ralia vederilor primului său ministru.

Se povestește că în ajunul zilei decisive, regele ar fi arătat reginei Maria o fotografie a castelului din Sigmaringen, zicându-i cu lacrimile în ochi: „*Ca copil, m'am jucat sub acești arbori frumoși... N'am să-i mai văd niciodată!*”

Este ușor de ghicit ce torturi morale a suferit el în clipa aceea supremă. Toate ezitățile, regretele, scrupulele lui de suveran constituțional, încurajat fiind de brava sa soție regina Maria, s'au topit însă, declarând „*că nu vrea să fie o piedecă voinței poporului său, nici să pună preferințele sale personale mai presus de interesele țării*”. Zădarnic reprezentanții Germaniei și Austro-Ungariei i-au reamintit neconținut, timp de doi ani, origina sa germană și tratatul de alianță semnat odinioară de unchiul său. Datoria unui Hohenzollern, devenit rege al României, era să uite origina sa și să rupă definitiv o alianță, cari niciodată n'a fost aprobată de popor și care n'avea existență legală de oarece n'a fost supusă Parlamentului spre ratificare¹⁾.

„*M'am învins pe mine însu-mi, — a declarat regele Ferdinand în consiliul de coroană din ziua de 14 (27) August 1916 — și numai în urma acestei victorii, am dat aprobarea mea hotărârii guvernului meu. Grație armatei mele, poporului meu și concursului tuturor vom face România mare!*”

¹⁾ O probă că, cu tot tratatul secret de alianță, Germania nu compta de loc pe alianța României, a fost pusă în lumină de scriitorul francez Charles Nordmann, care, în *Revue des Deux Mondes* dela 1 Martie 1917, destăiește că Germanii furnizând tunurile Krupp, comandate de România, au avut grija să deranjeze un detaliu optic, menit să asigure justețta tragerii.

Tot astfel se știe de toată lumea dela noi că 22 vagoane cu obuze, ce am primit dela Nemți, pe cale de compensație, în 1915, aveau toate focoasele stricate.

Este evident că, dacă Nemții ar fi fost absolut siguri că România va merge cu ei, nu s'ar fi dat la asemenea proceduri necinstite.

CAPITOLUL VI

Ion I. C. Brătianu

Din cele exprese pân' aci și chiar din rapoartele interesate și de multe-ori nedrepte ale contelui Czernin rezultă, în chip luminos, cum că bărbatul politic, care a luat partea cea mai însemnată, mai plină de răspundere, dar și de glorie, în tot cursul războiului nostru de întregire națională, a fost fără îndoială d. Ion I. C. Brătianu. Și nici nu se putea să fie altfel, întru cât d. Ion I. C. Brătianu a avut în mâinile sale aproape exclusivă conducere a destinelor României dela Ianuarie 1914 și până în Septembrie 1919 ¹⁾.

E firesc dar ca toate succesele obținute de politica românească în acest răstimp, ca și toate insuccesele și greșelile — căci, din nenorocire, s'au făcut și greșeli — să fie atribuite guvernării d-lui Ion I. C. Brătianu, șeful partidului liberal și prim-ministru timp de 5 ani de zile, în momentele cele mai grele din istoria poporului românesc.

A serie istoria activității politice a acestui bărbat de stat, socotesc însă o sarcină peste puterile mele. În tot cazul nici n'ar fi timpul, cred, de a depune această muncă acum, când nu sunt încă cunoscute pe deplin toate documentele

¹⁾ În guvernarea d-lui Brătianu au fost următoarele întreruperi: guvernul Averescu vre-o 30 de zile (sfârșitul lunii Ianuarie 1918 până la sfârșitul lui Februarie același an), apoi guvernul Alex. Marghiloman din Martie până în Octombrie 1918. În timpul guvernului național cu conservatorii (Decembrie 1916 și până în Ianuarie 1918), portofoliul ministerului de externe a aparținut totdeauna d-lui I. C. Brătianu.

diplomatice relative la războiul nostru. Istoria imparțială numai pe baza cunoștinței și studiului unor asemenea acte va putea acorda d-lui Ion I. C. Brătianu toată partea de merit, ca și de răspundere ce i-se cuvine. Pe de altă parte, oricât talent ar avea cineva și ori câtă trudă și pătrundere ar depune scriitorul cel mai imparțial, 'i-ar fi imposibil azi să facă o operă de istorie adevărată și nebănuită, când încă tot se mai aude pe la câte un colț de stradă croncănitul lugubru al unor scribi, cari din timpul neutralității și până azi nu au încetat de a fi groparii' aspirațiunilor legitime ale neamului românesc, cu toată înfăptuirea lor elocuentă și glorioasă.

O asemenea operă folositoare se va putea face numai atunci când pașimile politice se vor fi potolit, când rațiunea și dreapta judecată nu vor mai fi răsturnate, când realitatea lucrurilor nu va mai fi mistificată și adevărul nu va mai fi înăbușit.

În luptă cu calomnia, în față cu cea mai oribilă dintre lașitățile morale, istoria, oricât de reală și cinstită ar fi ea, nu poate trăi neatinsă, nejenată. Când nevroza de azi însă își va fi trăit traiul, adevărul și dreptatea nu vor putea fi distruse din conștiințele, cari au urmărit desfășurarea evenimentelor cu onestitatea și limpezimea de cugetare, cari se ridică pe deasupra atmosferelor încărcate.

Pân' atunci fie-mi permis a constata că partidul național-liberal, ca și partidul conservator (fuzionat în timpul neutralității cu partidul conservator-democrat), — exceptând, bine înțeles, pe nemțofilul Alex. Marghiloman cu amicii săi — ași putea zice că și marea majoritate a țării, pronunțându-se pentru ideia războiului în contra Austro-Ungariei, n'au făcut, precum am mai spus deja în introducere, decât să corespundă unui imperativ național, dictat de cerințele vremii, care punea pe tapet chestiunea realizării revendicărilor naționale ale statului român, ca pavăză a românismului.

Iou I. C. Brătianu, fiind șeful guvernului român, soarta 'i-a hărăzit onoarea și marea sarcină ca, precumpănind toate împrejurările cu înțelepciune și patriotism, să hotărască *el* clipa înfăptuirii acestor revendicări naționale, adânc cristalizate în toate inimile curate românești.

Pentru mințile ascuțite și pătrunse de idealul național, n'a fost de fapt nici o greutate spre a ghici, chiar la începutul războiului european, cu cine și încotro va merge într'o bună zi România. În această privință, partidul liberal, ea și partidul conservator-democrat, își fixaseră bine încă din toamna anului 1913 punctul lor de vedere asupra noii orientări impuse de împrejurări în politica externă. Atitudinea dușinănoasă a monarhiei austro-ungare față de România la 1913, în timpul războiului balcanic, apoi reaua credință pusă de contele Tisza în tratativele de împăcare a Românilor cu Ungurii, au fost hotărâtoare pentru schimbarea politicii externe a României, care nu mai putea rămâne legată în viitor de politica perfidă a Austro-Ungariei și Germaniei. Și Ion I. C. Brătianu are meritul de fi avizat despre această schimbare de front pe regele Carol în ziua în care l-a însărcinat, la începutul lui Ianuarie 1914, cu formarea cabinetului. De altfel din ziua izbucnirii războiului deslanțuit de Austro-Ungaria în complicitate vadită cu Germania, următoarea credință din ce în ce mai accentuată prinsese rădăcini adânci în toate sufletele românești: *că catastrofa provocată de Austro-Ungaria cu sprijinul ocult al Germaniei, era imposibil să nu se sfârșească cu prăbușirea monarhiei austro-ungare.*

Totdeauna s'a crezut la București că aceasta prăbușire va fi una din marile urmări ale războiului mondial.

Sub imboldul acestei puternice convingeri România a fost dela început câștigată cauzei drepte a Puterilor Înțelegerii. Lucrul acesta s'a banuia destul de limpede și la Viena și la Berlin. La 30 Iulie 1916, contele Czernin însuși comunica la Viena „că Brătianu nu așteaptă decât ora propice ca să facă o preumblare militară în Transilvania“. Și apoi nu trebuie să se uite că deși consiliul de coroană, ținut sub președinția regelui Carol I, proclamase neutralitatea, nu încăpea însă nici o îndoială că această neutralitate era numai provizorie.

Guvernele din Berlin, Viena și Budapesta n'aveau deja de mult timp îndoieli în această privință, după cum prea bine s'a putut vedea și din „*Cartea Roșie austro-ungară*“, în care se constată că chiar la 4 August 1914, imediat după consiliul de coroană dela Sinaia, contele Czernin

raporta șefului său, contele Berchtold, la Viena, următoarele:

„Aici se caută numai a se câștiga timp până în ziua, în care războiul european va da rezultate mai precise... Dacă norocul ne va trăda, atunci cuvântul de ordine: împărțirea Austro-Ungariei va ridica din nou pasiunile în contra noastră și România se va uni cu dușmanii noștri“.

Numai în țară, la noi, mai existau oarecari nedumeriri. Cine nu-și aduce aminte cum încă în Iunie 1916, când Ion I. C. Brătianu făcea mai mult decât oricând pe Sfinxul, era el lăudat de partizani pentru-că tace și hulit de alții pentru-că tot amână și scapă momentul prielnic pentru intrarea în acțiune ?

Este adevărat însă că, la această dată, primul ministru Brătianu tot mai era încă bănuț de unii neștiători, dacă fu de germano-filie, cel puțin de șovăire și nehotărâre. Și motivele pentru o asemenea bănuială le furnizau, din păcate, chiar unele gesturi ale d-lui Brătianu, pe cari mulți le-au considerat totdeauna ca mari greșeli politice.

Iată câteva din aceste gesturi, în ordinea lor cronologică:

1. Consimțământul ce l'a dat lui C. Stere, cu aprobarea regelui Carol și după unii și a contelui Czernin, de a merge în Ardeal și la Viena în Iulie 1914, înainte cu câteva zile de izbucnirea războiului european, spre a influența, sau *liniști*, cum a explicat d. Brătianu faptul în Parlament (Dec. 1919), prin fruntașii Românilor de peste Carpați, opinia publică de acolo în sensul unei politici *românești*, pe care o va desemna viitorul. Faptul acesta a provocat față de noi prima neîncredere din partea viitorilor noștri aliați.

2. Modul nehotărât, ca să nu zic puțin leal, cu care a condus neutralitatea României, lăsând la început să treacă prin țară transporturi de marinari și munițiuni pentru Turcia, ceea ce a sporit și mai mult această neîncredere.

3. Intransigența pusă în tratativele pentru stabilirea teritoriilor cuvenite României, în caz de victorie a aliaților, căci am nemulțumit cu pretențiile noastre, oricât de justificate sunt ele, fără nici un profit, pe Sârbi, singurii noștri aliați naturali în Balcani.

Oprese înșirarea aci, întrucât în cadrul lucrării de față nu intră decât evenimentele petrecute până la semnarea înositoarei păci dela București a guvernului Marghiloman.

Oricâte greșeli a comis însă Ion I. C. Brătianu înainte și după intrarea noastră în războiu, ar fi o injurie grosolană și neeneritată de a nega acestui bărbat de Stat cel mai curat și mai cald patriotism. Desigur, multe din aceste greșeli își aveau rostul lor și în primul rând acela de a deruta, cu abilitate, pe Austro-Ungaria, era de o mare importanță. Nu trebuie să se uite că dacă bătrânul Ion C. Brătianu a făcut războiul din 1877/78, care a dat țării independența și regatul, cine ar putea tăgădui că fiul acestuia Ion I. C. Brătianu nu voia, nu râvnea și nu urmărea din toate puterile sufletului său ca, profitând de războiul european, să mărească patrimoniul național lăsat de părintele său și să facă România Mare, întrunind într'un stat mare și puternic pe toți Românii subjugăți?

Este adevărat, Ion I. C. Brătianu a făcut multe și regretabile greșeli politice, voind să mascheze politica sa de revendicări naționale, dar în definitiv politica lui trebuie judecată după rezultatele fericite ce le-a dat și cari nu se pot contesta decât de copii și de oamenii orbiți de patimi.

Preocuparea principală de tot ceasul și de tot minutul a lui Ion I. C. Brătianu a fost ca, aruncând țara în războiu, să caute ca cu cele mai mici riscuri și sacrificii să obțină avantajii cât mai mari posibile. Mistuît de ac astă politică, el urmărea cu ardoare patriotică ca alegerea momentului intrării în acțiune s'o facă *el*, la momentul oportun, cât s'ar fi putut mai aproape de sfârșitul cataclismului mondial, iar nu să 'i-se impună de aliați sau de împrejurări.

Lucrurile însă s'au întâmplat tocmai invers de cum dorea și plănuia șeful guvernului român.

Marea chestiune, care se pune deci, este următoarea : Cari au putut fi motivele ce au determinat guvernul Brătianu să intre în războiu încontra voinței sale, la o dată fixată de alții, cu toată nepregătirea știută a armatei noastre ? De ce 'și-a asumat Brătianu atâta răspundere și 'și-a încărcat sufletul cu atâtea riscuri și nenorociri abătute în timpul campaniei asupra României ?

Această întrebare se pune cu atât mai mult, cu cât se

știe precis că, deși primul ministru Brătianu avea, ca toată lumea inițiată de altfel, viziunea clară sau, mai exact, statornică credință despre prăbușirea Austro-Ungariei, totuși până în Iunie 1916 el șovăia încă și vrea să întindă neutralitatea cât s'ar fi putut mai mult, urmărind să câștige timp, în decursul căruia să mai poată înzestra armata cu ceea ce îi lipsea și avea neapărată nevoie.

Trei au fost motivele puternice în fața cărora d. Brătianu a trebuit să se decidă să intre în războiu—și fiecare din ele ar fi fost deajuns ca să-l hotărăască în acest sens.

Armata română nu putea căpăta dela aliați tot materialul necesar, fără a se iscăli tratatele de alianță, iar tratatele de alianță nu se puteau semna, fără a se fixa și data pentru intrarea noastră în război.

Mă explic. În privința munițiilor, armata română nu a dus propriu zis lipsă niciodată. Ea tânjea în special de artilerie grea și de aviație—și aliații nu puteau să se despoaie pe dânșii pentru România, fără a fi siguri de intrarea ei în războiu.

S'ar fi putut, poate, face un depozit în Rusia meridională, dar Brătianu, foarte mândru, n'ar fi primit un asemenea aranjament, care semăna a lipsă de încredere. Și apoi în această privință era o chestie enigmatică concursul sincer și binevoitor al Rusiei, cum s'a dovedit în urmă.

Deci Brătianu știa că chiar dacă ar amâna intrarea în războiu, preparația materială va rămâne aceeași.

Dar el nu mai putea amâna intrarea în acțiune.

În primăvara anului 1915, puțin timp după intrarea Italiei în războiu (10 Maiu), Brătianu fusese pe punctul de a iscăli tratatele de alianță și de a intra în acțiune. Dezastul Rușilor dela Dunajetz, în Galiția, l'a făcut însă să ceară dela aliați, cari au consimțit, ca să amâne atât iscălirea tratatelor, cât și intrarea în acțiune până ce armata rusă se va desmetici.

În toamna lui 1915, când Austro-Germanii au atacat Serbia, aliații au cerut lui Brătianu să intre în războiu, ceea ce de altfel îi cerea și opoziția în fruntea cu N. Filipescu și Take Ionescu, știind că astfel se va împiedica căderea dela putere a lui Venizelos, care, intrând România în acțiune, ar fi adus și aportul militar al Greciei.

Brătianu a refuzat pe motivul că frontul rusesc nu putea lua atunci ofensiva și că, la Salonic. Anglo-Francezii n'aveau timpul necesar ca să trimită trupe destule.

În primăvara anului 1916, fulgerătoarea ofensivă a generalului Brusiloff a dovedit că armata rusă trecuse perioada de reculegere și că își recăpătase toate forțele ei.

De astădată, România nu ar mai fi putut să întârzieze intrarea ei în acțiune. Convins fiind de aceasta, Brătianu în chipul cel mai logic reluă firul tratativelor cu aliații, întrerupt în primăvara anului 1915.

Lucru curios. Rusia nu arăta la început nici o dorință pentru intrarea României în acțiune. Generalul Alexieff, șeful marelui cartier general rus, era convins că mărirea frontului nu era compensată prin sporul de divizii, pe care îl aducea armata română.

Pe de altă parte, pretenția României asupra Banatului întreg și asupra Bucovinei întregi era văzută cu mare neplăcere și de guvernul din Petrograd și de statul major rus.

Franța însă, care vedea în crearea unei Românie mari un interes de prima ordine, făcea asupra Rusiei cele mai mari presiuni ca să accepte toate condițiile României. Este lucru de sine înțeles că Franța n'ar fi putut face aceste presiuni, dacă ar fi fost vorba ca România să amâne din nou intrarea ei în războiu.

Grație concursului puternic și inimos al guvernului francez, statul major rus a cedat, *însă s'a răzbunat*, neacordând ca ajutor material decât două divizii de infanterie și o divizie de cavalerie.

Argumentul statului major rus ca să nu acorde mai mult era că, prin ofensiva victorioasă a lui Brusiloff, nu era nevoie de mai mult.

Legenda că guvernul Brătianu n'ar fi știut că Bulgarii ne vor ataca, este o legendă absurdă. Adevărul istoric este că guvernul Brătianu a avertizat mereu pe aliați despre duplicitatea Bulgariei, iar statul nostru major propunea generalului Alexieff, șeful marelui cartier general rus, ocuparea capetelor de punte dela Rusciuk și Șistov, spre a se împiedeca o eventuală trecere a Dunărei de către Bulgari, și mai cerea 8 divizii rusești, spre a stăpâni pe cei două sute de mii de Bulgari, susținuți de câteva di-

vizii germano-austro-turcești, concentrate la granițele Dobrogei. Numărul acesta de forțe rusești, cerute de noi, atingea aproape cifra, pe care reușise N. Filipescu s'o obțină dela Sasonoff, cu ocazia vizitei sale în Rusia din primăvara anului 1916.

Adăpostită astfel împotriva unui pericol dela Sud, armata română ar fi putut, făcând joncțiunea cu aripa stângă a armatei lui Brusiloff, precum se stăbilise, să atace Transilvania cu oarecare șanse de izbândă. Cum se știe, însă, armata lu Brusiloff, cu toată alianța noastră militară cu Rusia, se opri la începutul lunii August, spre a scăpa de înconjurarea diviziilor lui Hindenburg.

Dar înainte de toate, guvernul și statul major român cereau și insistau să li se predea cele 4.000 de mitraliere, pe cari guvernul Stürmer făgăduise să le țină gata la frontieră pentru ziua intrării noastre în acțiune.

Răspunsul trădătorilor Stürmer și Protopopoff, a fost că ori-ce operație pe Dunăre era inutilă, *deoarece ei sunt siguri că Bulgarii nu vor ataca și vor lepăda armele!* Ei își luau în această privință întreaga răspundere.

Operațiile nu trebuiau cu nici un preț — zicea compania Stürmer-Protopopoff — îndreptate spre Sud. Cine amenința Dobrogea? întreba însuși generalul Alexieff (la 23 Iunie) în ajunul intrării noastre în acțiune. Și când statul nostru major *insista* asupra informațiilor ce avea, spunând precis că 8 divizii — 5 bulgare, 1 germană, 1 turcească și 1 austriacă — înaintau spre frontiera Dobrogei, o nouă telegramă din Petrograd anunța la București că *guvernul rus consimțise să trimită două divizii de infanterie și una de cavalerie.*

Cât despre cele 4.000 de mitraliere, Stürmer și Protopopoff tăceau. Le păstrau oamenii pentru a le așeza pe acoperișurile caselor din Petrograd, în vederea revoluției care mocnea și care la 27 Februarie 1917, i-a măturat și pe ei, după ce însă noi abia mai aveam un colțișor din țară, grație trădării lor mizerabile, pe care voiu căuta s'o ilustrez cu probe nediscutabile în capitolele următoare.

Dar are și guvernul Brătianu o vină în această privință.

Vina d-lui Brătianu este de a fi fost prea intransigent

în chestiile politice, mai ales teritoriale, ceea ce fatal l'a forțat să fie mai tratabil în chestia ajutorului militar.

Așa se explică și faimosul *ultimatum* rus. Guvernul din Petrograd, împins fiind de guvernul francez ca să cedeze asupra tuturor condițiilor României, când a cedat, a adăugat că, dacă totuși România nu se hotărăște să intre în războiu până la un anumit termen, ea va putea să intre și mai târziu, însă, într'un asemenea caz, condițiile politice și teritoriale vor fi examinate din nou.

Aceasta nu se cheamă propriu zis *ultimatum*, ci pur și simplu declarație că pentru concursul nostru în anume moment, avem dreptul la alte condiții decât în alt moment.

Cuvântul de *ultimatum*, întrebunțat de altfel și de colonelul francez Desprès în luminosul său raport, l-am imprumutat din *L'Indépendance roumaine*, organul oficial al fostului prim ministru Brătianu, care în numărul dela 28 Octombrie 1917 scrie în această privință următoarele:

„La 1 Iulie¹⁾ (1916), guvernul imperial al Rusiei trimise guvernului român un ultimatum, azi celebru, a cărui brutalitate nu e egalată decât de perfidia sa.

„Azi sau nici-odată“ — declara Stürmer guvernului român — „căci nu trebuie să socotiți că altfel vom permite armatei române de a mai face o plimbare militară și de a năvăli triumfătoare teritoriul Austro-Ungariei“.

În fondul lucrurilor tot chestia Banatului întreg, ca și a Bucovinei întregi apăsau asupra României.

Brătianu, care făcuse o chestie *sine qua non* din întreg Banatul și întreagă Bucovina, nu mai putea să amâne intrarea în războiu. Așa cel puțin se prezinta atunci, la fațadă, chestiunea din punctul de vedere al acțiunii diplomatice rusești. În realitate azi se știe—și o voiu dovedi în altă parte—că stăruința Rusiei de a intra România în războiu cu formula *acum ori niciodată*, ascundea de fapt o mizerabilă trădare față de aliați și față de România în special, care

¹⁾ Ultimatumul, recte telegrama generalului Alexieff, poartă data cartierului general rus de 23 Iunie st. v. Dacă ea a fost înmănată numai la 1 Iulie guvernului român, asta e o dovadă că ea s'a mai plimbat și pe la marele comandament al aliaților înainte de a fi remisă de col. Tatafynoff sau că data remiterii se socotește după stilul nou.

în concepția trinității diabolice *împărăteasa Alexandra-Rasputin-Stürmer*, trebuia sacrificată cu orice preț, pentru ca pe ruinele ei să poată împinge pe Țarul Nicolae la o pace separată cu Germanii.

Al treilea cuvânt, care a hotărât pe Brătianu, era cunoștința foarte întemeiată că Austro-Germanii pândeau momentul ca să dea ei un ultimatum României, cerându-i să înceteze pregătirile ei militare. Peste o lună sau două România ar fi fost atacată ea, dacă nu ar fi consimțit să ia unele măsuri desonorante.

Brătianu nu voia să trateze cu aliații asupra avantajilor României când va fi sub amenințarea Puterilor centrale și prin urmare mai puțin liber de a formula el condițiile față de aliați.

În aceste condițiuni s'a ajuns la consiliul de Coroană, ținut în palatul dela Cotroceni în ziua de 14 (27) August 1916, când s'a și decretat mobilizarea, iar România a declarat războiu Austro-Ungariei.

În general, situația din Europa era atunci așa încât nici guvernul Brătianu, nici Statul major român nu puteau să reziste, fără prea mari riscuri, somațiunii Rusiei — care era sprijinită și de aliați — și astfel s'a hotărât intrarea în acțiune.

Asupra momentului intrării noastre în războiu, ziarul *L'Echo de Bulgarie*, organul ministerului de externe din Sofia, cu data de 6 Martie 1918, adică în cursul tratativelor de pace ale guvernului Marghiloman, face următoarele reflexiuni tendențioase:

„România nu s'a mulțumit să-și trădeze amicii și aliații, n'a stat la îndoială să-i asalteze în cel mai primejdios moment pentru dânșii.

„Pe când bătălia era în toi pe Somme, pe când Brusiloff își avânta ca o trombă armatele nenumărate pe câmpiile Galiției și pe când Cadorna și Sarraill¹⁾ făceau mari sforțări pe Isonzo și Cerna (Macedonia), România nu 'și-a făcut nici cel mai mic scrupul de a arunca trupele sale proaspete în direcția Budapestei cu scopul de a aduce dezastrul Austro-Ungariei pentru a grăbi pacea generală în Europa“.

¹⁾ Absolut inexact.

Fie că Brătianu a cedat presiunii exercitate de nota lui Stürmer-Alexieff—și acesta este adevărul adevărat, deși după discursul său recent din Camera României-Mari (16 Dec. 1919) nu poate fi vorba de presiune, căci se lăsase la discreția aliaților să fixeze termenul — fie că personal credea că a sosit momentul pentru intrarea României în campanie, grație situației de pe fronturi, cum susține ziarul bulgăresc, lucru pe care îl va lămuri complet numai istoria viitoare, fapt cert și azi destul de cunoscut este că tocmai în acel moment România n'a putut obține nici un ajutor efectiv din partea Franței și Angliei, prea îndepărtate de noi și prea absorbite de războiul pe frontul occidental.

Este adevărat că Franța ne făgăduise de a începe ofensiva pe frontul dela Salonic cu 8 zile înainte de intrarea noastră în acțiune, dar, din nenorocire, ofensiva aceasta, pe care se compta foarte mult în cercurile noastre politice și militare, n'a putut să se realizeze, deoarece Germano-Bulgarii fiind avertizați de partizanii lor dela Atena, au luat-o înainte și generalul Sarrail, atacat pe neașteptate în două flancuri, a fost nevoit să-și regrupeze forțele.

Astfel Statul major român se văzu dela început redus numai la propriile sale mijloace și în consecință nevoit să lupte singur cu 600.000 de combatanți (din 800.000 de mobilizați) pe un front de 1400 kilometri! Atacați de dușman și la Nord și la Sud cu forțe superioare și admirabil de bine utilate ca armament, Românii s'au luptat ca lei, dând dovada unui eroism legendar și needând fiecare bucățică din pământul strămoșesc decât cu prețul unor mari jertfe omenești suferite de inamicul impetuos, care credea că distrugând România, a și câștigat victoria definitivă!

Laurii câștigați de eroicele trupe românești în crâncenele lupte din Carpați vor rămâne neperitori în cartea neamului, cu toată dureroasa retragere pe care au fost nevoite s'o facă în Moldova, sub presiunea formidabilă a unui adversar vădit superior ca număr și armament, ca și a nepăsării unui aliat de rea credință, — e vorba de armata rusă — precum o voiu dovedi în altă parte a lucrării de față.

Retrașă în Moldova, armata română, ca o nouă probă a vitalității conștiente a poporului nostru, s'a refăcut de minune în câteva luni de zile și în vara anului 1917 ea

s'a acoperit de un vecinic renume, prin lecțiile sângeroase și vitejești ce le-a dat dușmanului îngâmfat în mărețele lupte dela Mărăști, Mărășești și Oituz.

Astfel, unind eforturile noastre uriașe cu voința neînfrântă a aliaților *de a învinge cu orice preț* — aliații își asiguraseră, spre acest scop, în primăvara anului 1917 și concursul puternic al Statelor-Unite ale Americii, care în multe privințe a fost deciziv în campania anului 1918 — sacrificiile imense și suferințele României de tot felul s'au impus prin greutatea și puterea lor morală, recunoscându-ni-se, din partea conferinței păcii din Paris, dreptul de a înfăptui România-Mare prin anexarea tuturor ținuturilor românești sub sceptrul regelui Ferdinand I.

Deci realizarea idealului național al tuturor Românilor este azi un fapt împlinit, grație politicii sănătoase și înțelepte preconizată de Ion I. C. Brătianu în taină, dar în unire cu toți acei bărbați de stat, ca N. Filipescu, Take Ionescu, N. Iorga etc., cari au hotărât drumul pe care trebuia să-l urmeze România ca să poată izbândi desăvârșirea complectă a aspirațiilor sale naționale.

Nu mă preocup aci decât de politica războiului nostru, care, fără îndoială, a fost conștientă și patriotică, precum o dovedesc rezultatele ei mărețe. Ei bine, în această politică d. Ion I. C. Brătianu are incontestabil partea sa de mare merit, ca unul care a condus de fapt frânele guvernului în vremurile cele mai dificile pentru țară.

Desigur, meritul d-lui Brătianu ar fi putut fi însă cu mult mai strălucit, dacă personalitatea d-sale n'ar fi fost prea absorbantă, prea egoistă. Excesiv de perseverent, d. Brătianu putea să treacă în istorie într'o lăuminașă și mai frumoasă, dacă înainte de a pleca la conferința păcii din Paris ar fi consimțit să fie mai generos, cel puțin în sensul de a nu fi pus tot soiul de piedici ideii salvatoare pentru formarea unui *guvern național*, compus din reprezentanți ai tuturor partidelor politice din țară, ceace nu putea decât să-i sporească prestigiul său și deci și al României în fața marelui areopag al lumii, mai ales când s'ar fi înfățișat în fața lui la braț cu d. Take Ionescu, autorul politicii instinctului național, și cu d. N. Iorga, savant cu reputație universală.

Dacă conservatorii erau buni în guvern în zile de restriște, iar d. Iorga un apostol neprețuit al datoriei către neam, de ce pare n'ar fi fost buni, pentru aceeași treabă, în zile de bucurie, de înălțare sufletească și de cimentare națională?

Nu ezit de a crede că, procedând în modul acesta, d. Brătianu ar fi înregistrat alte succese și în chestia Banatului și ar fi ferit și țara de consecințele periculoase ale politicianismului mărunț, care amenință azi cu desființarea însăși organizația veche și destul de puternică a partidului liberal.

CAPITOLUL VII

Un om nefast: Boris Stürmer

Hotărârile istoriei au voit ca în momentele cele mai supreme pentru România, puterea guvernamentală din imperiul Țarilor să fie deținută de o adevărată slugă a Nemților, care a fost nefastul Boris Stürmer.

Fără acest om, a cărui chemare în fruntea afacerilor împărăției rusești însemna cântecul lebedei pentru însăși existența Rusiei, sunt adânc convins că și soarta de azi a României-Mari ar fi fost alta, de sigur mult mai bună. Poate chiar omenirea întreagă s'ar fi resimțit în bine, lipsind acest trist personagiu dela conducerea fostului imperiu rusec. Scriitori competenți și mai abili decât mine vor pune la timp, în lumina ei adevărată; opera catastrofală a acestui simplu funcționar de carieră, ridicat deodată, ca prin farmec, la înalta demnitate de prim-ministru și apoi de ministru de externe al Rusiei.

Pân' atunci socotesc că nu va fi fără interes publicarea notelor și însemnărilor culese de mine în pribegie asupra acestui om fatal, ca și a împrejurărilor din imperiul moscovit în momentul când el a luat în mână frânele guvernului țarist.

În timpul pe când guvernul Brătianu trata cu aliații condițiile intrării României în războiu și studia momentul prielnic pentru acțiunea ei militară, în viața politică a Rusiei se urzea o trădare monstruoasă față de țara noastră și

totodată se cocea o mișcare din cele mai profunde, două calamități în privința cărora guvernul și oamenii noștri de Stat n'aveau însă nici o cunoștință, nici o informație pozitivă, grație insuficienței reprezentantului României la Petrograd, prea comodul C. Diamandi.

O mentalitate bolnăvicioasă și specifică cuprinsese capetele păturilor guvernante și ale partidelor politice—toate d'avalma — din Rusia în ceea ce privea scopul războiului. Atât partizanii Țarismului cât și adversarii săi erau mistuiți de teama de a avea o victorie prea mare în contra Puterilor centrale. Guvernanții erau îngrijorați de victorie, pentru că într'un asemenea caz elementele înaintate, întoarse odată de pe front acasă, vor cere libertăți și regim constituțional, din care cauză începuseră a se gândi la posibilitatea unei păci separate. Spre acest scop era nevoie de trădarea și sacrificarea României, precum vom vedea.

Invers de credința guvernanților, partidele liberale și socialiste aveau frică de victorie, convinse fiind că aceasta ar întări Țarismul și astfel n'ar putea ajunge la obținerea libertăților rivnite. Din acest motiv, elementele democrate și socialiste preparau, în taină, marea mișcare revoluționară, care, după calculul lor, trebuia să conducă, chiar de pe vremea războiului și tocmai din cauza lui, la izbânda realizării postulatelor lor.

Era desigur la mijloc o credință profund eronată.

Dacă, în 1905, revoluția, izbucnită la Petersburg în timpul războiului ruso-japonez, n'a dat decât rezultate modeste, ca înființarea Dumei imperiului — un soi de birou de înregistrare a dorințelor populare, — de astădată se urmărea ceva mai mult: emanciparea politică și socială a poporului rus. Spre a ajunge la țintă, democrații și socialiștii ruși au crezut că nu au altă cale decât să profite de războiu. O curată nebunie, care a și condus Rusia la dezastru.

În privința aceasta, avem azi mărturisirea prețioasă a unuia din cei mai de seamă bărbați politici ruși, a lui P. Miliukoff, șeful partidului cadet. În toiul anarhiei, care a succedat, ca un trist corolar, revoluției ruse, adică prin luna Novembre 1917, ziarele rusești publicau următoarea scrisoare adresată de Miliukoff unuia din partizanii săi și

pe care o reproduce în întregime ca o contribuție la înțelegerea sufletului și mentalității păturilor conducătoare democratice din Rusia:

„... Imi cereți sa vă răspund în ce fel văd revoluția, pe care noi am făcut-o să izbucnească, ce aștept dela viitor și ce cred asupra influenței partidelor existente, asupra atitudinii și organizațiilor lor politice.

„Trebuie să mărturisesc că vă scriu rândurile acestea cu sufletul încărcat de amărăciune. *Nici vorbă că nu ne-am așteptat, de loc la ceea ce a urmat.*

„Știți că scopul nostru era limitat: să ajungem la re publică sau/ chiar la o monarhie constituțională cu un împărat, a cărui prerogativă să fie de a domni fără autoritate directă, partidele conducătoare să fie de sine stătătoare și în același timp ceream și toate drepturile pentru Evrei.

„Negreșit că nu am voit și nu credeam că odată cu revoluția să avem și anarhia; ne-am dat însă seama că în armată vor avea loc turburări. Am crezut că primul nostru cabinet își va păstra influența, că turburările din armată vor putea fi aplanate și că victoria în războiul ce duceam în contra Germanilor va fi a noastră. Dar trebuie să mărturisim că unele din partide își-au dat tot concursul la evenimentele ce au survenit și că, foarte alarmați, vedeam venind desorganizarea în massă a lucrătorilor și propaganda în armată.

„Ce să facem? În 1905, ne-am înșelat dintr-o parte și acum ne înșelăm de alta: atunci n'am știut să apreciem forța dreptului, iar pentru moment n'am putut sesiza pe aceea a socialiștilor. Mărturisesc că vedeam cu spaimă cum șefii partidelor uvriere, deputații, ne conduc la krachul financiar și economic.

„După mine, chestiunea unei păci fără anexiuni și contribuțiuni ne-a stricat în relațiile cu aliații noștri și ne-a distrus creditul. Natural că nu a mai fost o surprindere pentru inițiatorii proiectului acestuia. Nu trebuie să vă mai așteptez pentru ce le era necesar toate acestea. În rezumat, vreau să vă spun că aci au jucat rol pe de o parte cei cu deplină conștiință a trădării — și partidul nostru voia să pescuiască în apă turbure — iar pe de alta cei cu simpla pasiune a popularității

„Natural, trebuie să avem însă în vedere și responsabilitatea morală, care eade întreagă asupra Dumei (Camerei).

„Știți că hotărârea noastră era fermă: ca să profităm de războiul acesta încă dela începutul lui sau acum în vederea ofensivei, care trebuia să se ia în Aprilie (1917) și care, în caz de victorie, ar fi adus armata cu un nou atașament față de Țar și de guvern, astfel că dintr'o singură lovitură, proiectele noastre nu ar mai fi fost posibile.

„Înțelegeți dar pentru-ce eu nu ezitam în ultimul moment să dau autorizația mea pentru pourparleuri și înțelegeți acum, care este impresia mea intimă față de timpul ce străbatem. Istoria va blestema pe șefii noștri, adică proletarii, dar ne va blestema și pe noi.

„Să vă spun ce este de făcut? ... dar nici eu nu știu. Adică în interiorul nostru știm că salvarea Rusiei ar fi reîntronarea monarhiei, pentru-că toate cele ce s'au petrecut în ultimele luni ne-au arătat destul de limpede că poporul n'a știut să aprecieze libertatea și că cea mai mare parte a poporului e pentru monarhie și chiar dacă a iscălit pentru republică, n'a făcut-o decât forțat. Și cu toate acestea, s'o explicăm aceasta clar, nu se poate.

„Adevărul é un mare faliment al vieței noastre politice, al întregii afaceri și al tuturor vederilor ce reprezentăm. Ca să aprobăm și să lucrăm împotriva noastră, aceasta nu se poate; să ne reunim și să ne supunem aceluiași drepturi încontra cărora am combătut, nici aceasta nu e posibil.

„Iată ce pot să vă spun, puținul ce am de spus — și aceasta de tot confidențial și neputând fi împărtășit decât unora din partizanii noștri“.

E lămurit deci că revoluționarii ruși voiau, în extraordinara lor incapacitate de a pricepe realitatea, să profite de războiul pentru înfăptuirea proiectelor lor. Fără să-și dea seama, ei puneau interesele patriei lor sub scutul vorbelor și iluziilor, în loc de al baionetelor. Evreii, Polonii, Finlandezii, Ucrainenii etc. — toți constituiți tacit în disidențe naționale — împingeau la dărâmarea împărăției rusești, prin revoluție. În special Evreii sadeau zi cu zi sămânța revoltei și urei în inimile tuturor, fie ca element pus în slujba Germaniei,

fie din răzbunare pentru mizeriile și suferințele lor din partea regimului țarist. Din acest punct de vedere, nu este de loc dimitor că uraganul, care a bântuit mai târziu marea rusă, i-a ridicat pe Evrei în culmea valurilor.

Aceasta era situația politică și sufletească în Rusia, când la 20 Ianuarie 1916, Țarul Nicolae II, recte camarila din jurul lui, îi încredință lui Boris Stürmer, fost director în ministerul de interne, președinția consiliului de miniștri, iar pe la sfârșitul lunii Iunie același an îi puse pe umeri și conducerea afacerilor externe, în locul înțeleptului Sasonoff, care fu silit să se retragă.

Stürmer din primele zile ale guvernării sale a căutat să îndrumeze politica Rusiei în apele germane. Având deja reputația de germanofil convins, nefastul prim-ministru a făcut tot posibilul ca să inspire compatrioților săi și aliaților Rusiei convingerea că el este un agent al Germaniei și că prepară o pace separată între aceasta și împărăția Țarilor.

Totuși ministrul României la Petersburg nu vedea nimic, nu iscodea și nu simțea nimic, raportând mereu la București că totul mergea admirabil în imperiul lui Nicolae II!

Și întradevăr, să fi fost oare așa de greu, așa de obstinant pentru un om activ și perspicace ca să ia informații sigure de ceea-ce se petrecea în cursul anului 1916, în culisele politicii rusești? Nu — și iată proba cea mai evidentă de modul cum era privită în *inșiși cercurile diplomatice rusești* aducerea lui Stürmer în capul guvernului rusesc și la conducerea trebilor din afară.

Eminentul și cunoscutul ziarist rus E. Semenoff face în ziarul *L'Entente*¹⁾ din Petrograd, cu data de 23 August 1917, următoarea prețioasă destăinuire:

„În luna Iulie 1916, mă găseam la Londra, unde primiram știrea despre disgrația lui Sasonoff și numirea lui Stürmer în locul lui. *Efectul fu catastrofal.*

„Ambasadorul rus, contele Benckendorff, mă rugă să

¹⁾ Acest ziar a fost scos timp de mai multe luni în cursul anului 1917 la Petrograd de către d. N. D. Cocea, actual deputat și director al ziarului socialist-bolșevist *Chemarea*, cu ajutorul financiar al guvernului Brătianu.

trec pe la el. L'am găsit la ambasadă, însă eu totul desorientat. Omul acesta, totdeauna atât de rezervat și atât de stăpân pe sine, mă întâmpină dela intrare cu cuvintele :

— „Este o adevărată catastrofă ! Zău, nu mai înțeleg nimic din ceace se petrece la Petrograd. Cum au putut ei face o asemenea numire, pe care nimeni, nici aici, nici în Franța, n'o va înghiți nici-odată ? !

Contele Benckendorff avea dreptate. Reputația de agent german a lui Stürmer era solid stabilită printre toți aliații. La Londra, ca și la Paris și la Roma, lumea se aștepta că Stürmer o să îndrăznească într'o bună zi să precepă catastrofa: pacea separată cu Germania.

„De altfel, acest sentiment general era comun la toți aliații noștri ; n'am fost singurul care l'am constatat.

„Miliukoff, care vizitate, după mine, toate țările aliate, se convinsese și el despre întreaga stare de lucruri, pe care a adus-o apoi la cunoștința Dumei printr'un celebru discurs al său, care a fost, la adresa lui Stürmer, cel mai sângeros rechizițoriu din câte cunoaște istoria.

„Nimeni n'a uitat acuzațiunile formulate de Miliukoff împotriva lui Stürmer, ca ministru de externe.

— „Toate secretele ministerului nostru de afaceri străine, a spus între altele Miliukoff, sunt imediat cunoscute de dușmanii noștri“.

Intr'adevăr, discursul acesta memorabil al lui Miliukoff, pentru capul căruia Țarina oferise 100.000 ruble spre a i-se închide gura, a avut un răsunet imens.

La sfârșitul discursului său, Miliukoff, arătând lui Stürmer un teanc de documente, pe cari le avea în mână, i-a strigat: *Iuda trădătorul!* și adresându-se Dumei, a declarat:

— „Am aici, d-lor deputați, evidența trădării lui Stürmer, piesele și cifrele sunt aici împreună cu prețul trădării!“

Nici un șgomot, nici o mișcare nu se semnală în auditoriul înmărmurit. Adevărul înspăimântător eșise la la mină.

În momentul, în care Miliukoff se cobora dela tribună, deputatul conservator Purișkieviți s'a sculat din bancă, ce-

rând indulgența și permisiunea auditorului pentru a face un scurt discurs în limba germană. El pronunță numai aceste două cuvinte: *Hofmeister Stürmer!*

Duma înțelese imediat și strigă un: *ura!* prelungit și semnificativ.

În acest timp, împărăteasa, palidă și tremurândă, asculta la telefon acuzațiunile îndreptate în contra „sfântului său părinte” Rasputin și a protejatului său Stürmer. Deodată ea dădu un țipăt, după care leșină.

Lumina începuse să se ivească. În aceeași după amiază ceasul de expiație sunase pentru familia imperială a Romanoff-ilor.

Ei bine, cu Stürmer, cu acest vândut Nemților, i-a fost hărăzit de soartă României să trateze cele mai superioare interese ale ei, în clipa cea mai supremă pentru realizarea aspirațiilor de veacuri ale neamului românesc.

Istoria nu cunoaște o neșansă mai dramatică, mai tragică!

Fără să se poată bănui ceva, grație stupidei noastre diplomații, destinele României erau hotărâte și pecetluite de Stürmer, omul Nemților, numit de Țarul Nicolae în fruntea guvernului rus.

Cititorul își va pune însă întrebarea — și cu drept cuvânt — în ce scop urmărea Stürmer această politică față de România, care dintr’o zi într’alta știa că o să fie aliata Rusiei?

Iată explicația, trasă din mersul evenimentelor, la această întrebare: Azi nu mai e un secret că în ziua în care înmâna declarația sa de războiu la Viena, *României i-se impusese de către guvernul din Petrograd tot, dimpreună cu planul de campanie.*

De asemeni se știe azi cu prisosință că Stürmer și ministrul său de interne Protopopoff, neputând învinge slaba rezistență a Țarului Nicolae II, de care se izbeau ori de câte ori încercau să-l convingă de necesitatea unei păci separate, nu urmăreau alt scop decât de a pune Rusia într’o așa situație, încât Țarul să fie obligat să încheie pace.

Eșecul intervenției armatei române, în care se puneau atâtea speranțe de către aliații noștri din Occident, dar condamnată la neizbândă de către politica odioasă urmă-

rită tot timpul de trădătorul Stürmer față de mica Românie, părea că servește de minune planul guvernului din Petrograd. E stabilit azi că ofensiva generalului Brusiloff se oprise la începutul lunii lui August 1916. Într'un interview publicat în presa rusă, prin August 1917, eminentul general rus mărturisea fără înconjur cum era spionat în operațiile sale militare, în cursul ofensivei din Galiția, de către spionii împărătesei Alexandra. Din această cauză, armatele sale erau în pericol de a fi înconjurate.

Oprit, într'adevăr, de armata generalului ungar Koeves în defileurile cari eșiau în câmpia Ungariei, generalul Brusiloff fu nevoit de a îndrepta frontul armatelor sale spre Nord-Vest, în direcția Lembergului, descoperindu-și altfel flancul diviziilor, pe cari Hindenburg le aducea în contra lui. Natural, *o înfrângere completă, de care ar fi fost răspunzători în fața împăratului, a Rusiei și aliaților, nu le convenea lui Stürmer și Protopopoff.*

Infrângerea României, care mai putea fi atribuită insuficienței armatei sale, lucru de care îngrijise personal Stürmer, precum voiu dovedi în altă parte, *dădea același rezultat, fără să compromită prestigiul lui personal.* Furtuna ce amenința frontul rusesc din Galiția, trebuia să fie evitată cu orice preț. Atunci au pus în aplicare planul lor diabolic: împingerea României în războiu prin celebra telegramă cu formula: *acum ori niciodată.*

Pentru-ca cititorul să înțeleagă adevăratul motiv, care se ascunde în dosul acestui gest neașteptat al statului major rus, e nevoie de oarecari lămuriri, despre cari am amintit la începutul acestui capitol și asupra cărora țin să insist mai mult, căci au importanța lor capitală.

Pe la începutul verei anului 1916, adică la un an după ruperea de către Nemți a frontului rusesc la Gorlice, în Galiția, care a avut ca consecință evacuarea de către Ruși a Bucovinei, Galiției și Poloniei, situația spiritelor în Rusia era nrmătoarea:

Starea sufletească dela Curtea Țarului se putea rezuma astfel: frica de orice victorie la gândul că soldații, odată biruitori și reîntorși la vetrele lor, vor cere *drepturi și libertăți*, deși, la început, războiul era privit ca mijloc sigur pentru întărirea autocrației.

Pe de altă parte, în cercurile democrate, cari, la început, vedeau cu ochi răi războiul, convingându-se încetul cu încetul și mai ales în primele luni ale anului 1916 că mersul prost al operațiilor militare se datora incapacității guvernanților Țarului, *voiau* să facă războiul lor, luând, bine înțeles, conducerea afacerilor din mâinile reacționarilor. Liberalii considerau această sarcină ca o operă de eliberare. Războiul ar fi al *lor* și victoria tot *astfel*.

Nefastul Stürmer, care fu chemat la cârmă în Ianuarie 1916, pricepu aceasta și nu întârzie să ia din mâinile națiunii beneficiile eforturilor ei și să închidă poporului rus drumul spre un viitor mai bun, mai liber.

Astfel Stürmer, vândut Nemților și protejat fiind de monstruosul călugăr Rasputin — el însuși o unealtă a împărătesei Alexandra și câștigat cu bani grei intereselor germane, — concepu ideia unei păci separate cu Puterile centrale, sub pretextul de a înlătura un pericol interior.

Este adevărat că Țarul Nicolae II, dominat de testamentul tatălui său de a nu știrbi nimic din patrimoniul moștenit, respingea ideia unei păci separate, însă Stürmer, fără a ține socoteală de vederile Suveranului său, lucra din răspuțeri în direcția păcii, ajutat de Țarina, de Rasputin și de întreaga clișă dela Curte.

În această privință sunt foarte luminoase următoarele constatări, pe cari le găsim în interesanta carte: *Le Dernier Romanoff*, apărută la Paris în vara anului 1917 și datorită distinsului corespondent dela Petrograd al ziarului parisian *Le Temps*, Charles Rivet:

„Cu venirea lui Stürmer la guvern interveni planul machiavelic, a cărui victimă trebuia să fie România. Escomptarea înfrângerii sale trebuia să conducă în mod fatal, în gândul autorilor acestui complot, la o pace ruso-germană. Pacea aceasta avea și un caracter profitabil: Rusia și alipea Moldova, iar Austriei i-se da Muntenia.

„România esita încă să se alătore de Antantă. Ea nu era gata. Dar conducătorii ruși trimiseră la București, sub formă unui ultimatum, aceste cuvinte, cari au precipitat un popor la înfrângere: „*Acum ori niciodată!*“.

„Guvernul român se văzu silit sau să opteze pentru

o partidă dintre cele mai riscate sau să renunțe la realizarea aspirațiilor sale naționale. El fu luat de curentul patriotic. De astădată el cedă injoncțiunilor dela Petrograd. Cu toate acestea n'o făcea decât cu anumite condițiuni. Temându-se de Bulgari, guvernul român obținu promisiunea unui ajutor serios rusec în Dobrogea, unde trebuiau să fie aruncate patru corpuri de armată.

„Ce-l importa pe Stürmer să promită, când era ferm decis să nu se țină de cuvânt! Se știe ce a urmat. Românii, lăsați la singurele lor forțe, fură sdrobiți; cooperațiunea rusească, din derizorie ce fusese în timpul înaintărei triumfale a Nemților în Oltenia și Muntenia, nu devine eficace decât pe linia Siretului.

„Pentru ce? Pentru că acolo era locul hotărât de Stürmer să se oprească retragerea, în scopul ca negocierile de pace separată să poată să ia semnificarea, pe care voia el să le-o dea.

„Trebuia ca opinia publică rusească să înțeleagă inutilitatea unor sforțări mai îndelungate, însă să nu resimtă sageata unei înfrângeri implântată însăși Rusiei. Austro-Germanii, oprîți pe linia Siretului, Rusia era aceia care avea să stăpânească înaintarea lor din momentul ce aceasta amenința teritoriul rus.

„Singură România era învinsă. Și din această nouă victorie germană reeșea faptul că puterea germană de ofensivă nu era încă înfrântă.

„Ce era de făcut atunci decât o pace?

„Deoarece Rusia nu era umilită de o înfrângere, oare s'o atingă direct, ea trebuia să văză rece lucrurile, să descearnă propriul ei interes. Acesta nu-i impunea oare să-și deschidă ochii în fața realității? Devenind cert faptul că Germania era invincibilă, nu era oare mai bine să se trateze cu ea în momentul în care se putea face, fără a fi constrinsă de pierderea cu totul a campaniei, care, dacă nu ar fi fost oprită, era să fie îndreptată și de astădată împotriva Rusiei?

„Manopera putea reuși. Dar Miliukoff și Duma i-au pus capăt. Leaderul cadeților, într'unu discurs istoric, a desvălit cu curaj scopurile aventurierilor, denunțând dela tribuna Camerei planurile urzite pentru a ajunge „la infamia ne mai auzită ce ar fi fost o pace separată“.

Dar planul trădătorului Stürmer, autorul ultimatumului adresat României, a fost demascat și de generalul D. Iliescu, fostul șef al marelui nostru cartier general, care, prin ziarul *Le Matin* No. 12089 din 3 Aprilie 1917, publică următoarele destăinuri făcute în fața unui auditor restrâns la biroul presei române din Paris și pe cari sôcotesc interesant de a le reproduce aci în întregime:

„Dela începutul marelui războiu, România era sigură că va trebui să intre în linie alături de aliați. Încă din luna August 1914, noi am început să preparăm și să reorganizăm armata noastră. Dela 180.000 de oameni, trebuia să ridicăm armata noastră la 820.000, din cari 500.000 combatanți. Cadrele noastre de ofițeri cereau să fie triplate. N'aveam nici munițiuni, nici mitraliere.

„Această afirmațiune să nu vă surprinda: în Iulie 1916, date fiind imensele dificultăți de transport și comunicații cu aliații noștri occidentali, România, tot lucrând fără încetare, *nu era gata*. Și tocmai la această epocă ne sosi din Rusia un fel de avertisment (*mise en demeure*).

„Acum sau niciodată, glășuia acest document, al cărui text îl țiu la dispoziția Dv.

„Guvernul rus ne șupuse un plan de campanie în întregime elaborat. *In el nu se ținea socoteală de rolul probabil al Bulgariei*. La obiecțiunea noastră, d. Boris Stürmer, pe atunci președinte de consiliu, a răspuns că niciodată Bulgaria nu va lupta în contra Rusiei. Am cerut atunci 200.000 de oameni, trupe rusești, pentru frontul din Dobrogea. El ne-a răspuns că 20.000 de oameni sunt prea suficienți pentru o demonstrație cu un caracter pur politic.

„In două rânduri, statul nostru major a cerut guvernului rus să înceapă printr'o operație în contra Bulgariei, care s'ar fi tradus prin ocupațiunea unei bande teritoriale pe partea dreaptă a Dunărei. Luarea Rusciukului ar fi fost o siguranță pentru capitala noastră.

„Statul major francez a împărtășit pe deaîntregul punctul nostru de vedere, *dar Rusia ne-a opus un veto absolut*.

„Generalul Iliescu ne-a dat detalii cu toate preciziunile posibile asupra istoricului campaniei din Transilvania. Armata I trebuia să servească de pivot pe Jiu, în regiunea

Orșova. Armata II, trecând prin pasurile centrale, urma să invadeze în Transilvania, în vreme ce a treia urma să înainteze în legătură cu trupele rusești dela Vatra-Dornei.

„Vai! ne spuse gen. Iliescu. trupele rusești dela Vatra-Dornei n'au înaintat niciodată măcar cu un metru. Chiar azi ele se găesc în același loc, unde erau în momentul când am intrat în războiu. Această nemișcare compromitea chiar planul ordonat de Ruși, fiindcă, spre a reuși, trebuia să mergem repede, să scurtăm cât mai iute posibil imensul front transilvănean de 800 de kilometri, ocupând hipotenuza triunghiului mergând dela Vatra-Dornei la Orșova.

„După ce a explicat faptele petrecute, ca atacul bulgar pe Dunăre, luarea Turtucai și a Silistrei și retragerea din Transilvania, generalul Iliescu continuă:

„Silite să dea înapoi, armatele noastre timp de 40 de zile au luptat în trecători împotriva unui inamic superior în armament. Cinci divizii românești au fost așezate pe Argeș pentru a acoperi Capitala. Acolo una din divizii a slăbit. Era aceea aflată sub comanda generalului Socec, condamnat apoi de consiliul de războiu. Generalul acesta, seara la 9, a plecat fără autorizație la București. La 9^{1/2}, pe întunec, inamicul a atacat această divizie, care cedă. Linia Argeșului era sfărâmată: capitala dată inamicului.

„Mă rezum: Intrarea în linie a României răspundea unui îndoit plan: politic și strategic. *Guvernul d-lui Stürmer ne-a forțat să declarăm războiul, căci el avea trebuință de trupele noastre spre a acoperi flancul stâng al armatei rusești din Bucovina. Trupeli aflate în această regiune erau destinate, contrar asigurărilor date României și Franței, să rămână pe loc. Înfrângerea României era prevăzută și organizată de d. Stürmer, care voia să termine războiul prin acest fapt răsunător.*

„Așa, încă din luna Septembrie, armatele rusești orga nizau linia Siretului, în deplină cunoștință de desfășurarea evenimentelor.

„Iată care era, după părerea mea, planul d-lui Stürmer, când ne-a forțat mâna, când a organizat campania noastră: *A lăsa să fie invadată România până la Siret, a face să reiasă puterea militară a țărilor centrale, a încheia pacea separată în urma unei înfrângeri, care, nefiind o înfrângere*

rusească, nu putea sdruncina întru nimic nici prestigiul său, nici al Țarului.

„Incheiu. Am fost bătuți, de oarece eram mai puțin înarmați ca dușmanul, pentru că comandamentul său era vădit superior celui al nostru, dar cauza inițială a înfrângerii noastre a fost planul neleal al guvernului germanofil din Petrograd, care s'a jucat cu soarta României, spre a ușura o trădare premeditată. Aci găsim acel „imponderabil“, pe care nici un diplomat român, francez sau englez n'ar fi putut să-l prevadă. Asta ne-a pierdut“.

Fatal țării sale, Boris Stürmer a ținut să fie fatal și României, aliata Rusiei. Când politicianii ruși s'au deșteptat din somn și au văzut primejdia, era prea târziu, căci corupția și demoralizarea, pricinuite de propaganda germană în rândurile armatei ruse, începuse să dea roade.

Se știe că după istoricul discurs al lui Miliukoff din Duma imperiului, Stürmer era mort politicește și peste puține zile — la 10 Novembre 1916 — el căzu dela putere, cedând locul generalului Trepoff și peste 3 luni prințului Galitzin, sub care la 27 Februarie 1917, izbucnind revoluția, s'a și prăbușit regimul țarist.

În tot timpul guvernării sale, Stürmer a fost slujitorul conștient al intereselor germane. Ajuns la cea mai înaltă demnitate în Stat, grație sprijinului interesat al odiosului călugăr Rasputin, care, prin concursul împărătesei Alexandra, mereu fascinată de „calitățile“ monstrului îmbrăcat în costum monahal, reușise să obțină din partea Țarului Nicolae II, numirea protejatului său în fruntea guvernului Rusiei, Stürmer a fost dela început până la sfârșit un adevărat trădător al țării sale. Cele 9 luni de guvernare Stürmeriană au fost de ajuns ca să desorganizeze și demoralizeze iremediabil Rusia.

Acuzat de trădare, el a fost arestat din primele zile ale revoluției. Dar norocul l-a favorizat până la urmă: Boris Stürmer a murit închis într'un sanatoriu chiar în ziua, în care trupele germane ocupaseră bogatul oraș Riga (primele zile ale luni August 1917). Moartea lui neașteptată a făcut imposibilă aruncarea unei lumini complete asupra oribilelor dedesubturi ale fostului regim țarist. Dat în judecata tribunalului revoluționar, trădătorul Stürmer a sucombat

înainte de a fi ascultat și judecat, ducând cu el în mormânt mai mult decât un secret compromițător pentru propria-i persoană și anturagiul său, dar desigur și pentru alții și mai sus situați decât el.

Norocos în timpul carierei lui de funcționar administrativ, fortuna l-a însoțit până în ultima clipă. Stürmer nu a avut ceeace se cheamă o presă rea, deoarece în momentul dispariției sale atențiunea generală din Rusia nu era ațintită asupra lui ca trădător mizerabil ori a altora de teapa lui, ca generalul Sukomlinoff, fost ministru de războiu, D. A. Protopopoff, fost ministru de interne etc. Toate gândurile Rusiei conștiente și toată atențiunea erau în acele zile fixate asupra tragediei, care se iuca la Riga.

CAPITOLUL VIII

Un monstru: Rasputin

Rasputin! Iată tipul cel mai detestat și mai hidos dintre toți trădătorii Rusiei țariste, după urma faptelor căruia nu puțin a avut să sufere și România nevinovată. El a fost produsul tipic al poporului și societății rusești.

Este imposibil însă a vorbi de războiul și de martiragiul României fără a cunoaște, măcar în liniamente generale, aspectul poporului și societății rusești, din sânul căror a eșit Rasputin distrugătorul.

Nu trebuie să ne ferim de a constata că, printr'o greșală fundamentală a politicii și mentalității întronate la noi de defunctul rege Carol I, Rusia, deși imediat vecină, a fost un fel de *terra ignota* pentru toți Români. Par'că un adevărat zid chinezesc ne-ar fi despărțit de imperiul moscovit.

Dacă, în tot timpul domniei regelui Carol, Dim. A. Sturdza, fostul prim-ministru liberal de tristă memorie, a evitat Țările și Franța, spre a nu-și supăra Suveranul, tot astfel nici un român de vază nu s'a încumetat să viziteze Rusia și să studieze viața de aici sub toate formele ei variate pentru a o face apoi, în scrieri obiective și luminoase, cunoscută marelui public românesc. Nu cunosc — eu cel puțin — în toată literatura românească o carte serioasă despre Rusia, atât de trebuincioasă înainte de 1916. A vizitat el spătarul Nicolae Milescu Rusia și chiar China în

anul 1675, dar nici un român nu s'a învrednicit să facă o asemenea călătorie în imperiul Țărilor în secolul luminei, cu așa mijloace repezi și tihnite de comunicație. Și în ce mod grozav s'a răzbunat această nepăsare, această mentalitate înapoiată! Soarta ne-a pedepsit amar, silindu-ne să ne înhămăm la o treabă așa de grea și de primejdiosă, cum a fost războiul nostru, cu un popor vecin, dar al cărui trecut și mai ales prezentul ne era tot așa de necunoscut ca și istoria Chinei.

Desigur, s'au găsit și la noi mulți oameni de bună credință, chiar miniștri, cari să se bizue pe rapoartele reprezentanților noștri diplomatici dela Petersburg, cărora de drept le incumba datoria de a informa guvernul țării despre tot ceace se petrecea, dacă n'î în vasta Rusie și în sufletul poporului rus, cel puțin la Petersburg, adică în văzul și sub nasul lor. Dar nimic de seamă n'au făcut în această direcție trimișii României de pe țărmurile Nevei. Insuficienți, comozi și nuli, toți miniștrii noștri la Petersburg din vremea din urmă, ca Alex. C. Catargiu, G. Rosetti Solescu ¹⁾ și prezumțiosul C. Diamandi ²⁾, au ignorat fiecare, rând pe rând, interesele superioare ale statului și neamului românesc, mulțumindu-se să incaseze lefuri grase și cheltueli de reprezentație la fel, să frecventeze cluburile nobleței, printre cari excela *Clubul nautic*, și să ducă o viață de trândavi, fără să dreseze măcar un raport cu miez,

¹⁾ G. Rosetti Solescu a fost până aproape înainte de izbucnirea războiului mondial, mai bine de 10 ani, ministrul României la Petersburg. În tinerețe, ca secretar delegațiune la Petersburg, el s'a căsătorit cu fiica cancelarului Rusiei, d. de Giers, a cărui familie a furnizat o serie de diplomați de carieră Rusiei țariste. Rosetti Solescu era însă de sentiment mai mult rus decât român. Când vorbea de Rusia, el, de obicei, zicea *Sfânta Rusie!*

²⁾ Ceace n'a observat și n'a întrevăzut „distinsul diplomat” Diamandi că se petrecea la Petrograd sub guvernul lui Stürmer și Rasputin, este foarte semnificativ că alții au văzut. De pildă, vechiul meu amic C. Romanescu, fost prefect de Suceava, reintorcându-se în Decembrie 1916 din Petrograd la Iași, mi-a comunicat că Rusia, unde Rasputin domnea, era în ajunul revoluției. Această comunicare d. Romanescu o făcuse și d-lui Take Ionescu și altora, dar nimeni n'a crezut. D. Sever Bocu, actual deputat, care se afla în casa mea de refugiat la Iași și a auzit din gura d-lui Romanescu toate cele ce s'au întâmplat în urmă în Rusia, a recunoscut acum cât de bine era informat d. Romanescu, care nu stătuse ani de zile la Petrograd și nici nu este un distins diplomat!

conștiincios și exact despre ceea ce se frământa în politica și viața rusă.

Am intima convingere că eu mult mai bună și mai netedă ar fi fost situația de azi a României, dacă din timp de pace am fi cunoscut, prin noi înși-ne, așa precum era poporul rus: de o bunătate înăscută, bun creștin și ospitalier, *dar cu totul lipsit de caracter, de sentimentul disciplinei și al noțiunii de răspundere.*

Intr'adevăr, vecinătatea Asiei și robia tatară au făcut ca poporul rus să rămână mai mult oriental decât occidental, iar regimul politic, sub care a trait, i-a deformat natura-i generoasă, atrofiându-i bunele impulsuri. Regimul absolutist a creat din el un apostol al tuturor teoriilor generoase, refractar însă simțului realității, servindu-se de el un timp foarte îndelungat ca de un bogat izvor de venituri, prin consumarea alcoolului, greu impus la taxe fiscale.

Clasa de mijloc, adică burghezia, datează în Rusia abia de ieri de alaltăieri. Ea se compune fie din fii de țărani ajunși să învețe la universități, fie din fii ai locuitorilor dela orașe sau din cei ai micii noblete din serviciul statului.

Această burghezie născândă cuprinde însă multe elemente disparate, lipsite de omogenitate atât în ce privește nivelul intelectual, cât și în tendințele ei, după origină, Rusia fiind un adevărat mozaic de popoare sau naționalități.

În ultimii ani de domnie ai Țarului Nicolae II și mai ales în urma revoluției din 1905, guvernele rusești prin incapacitatea și crimele lor, cari au revoltat toate conștiințele oneste, au contribuit în cea mai largă măsură ca să creeze și în această clasă de oameni o așa unitate de vederi politice, în cât la 27 Februarie 1917 st. v. fiind canalizate de Duma imperiului, s'au putut deslănțui memorabilele lupte de stradă din Petrograd, cari au condus la prăvălirea regimului țarist.

Ca și țăranul, burghezul rus, chiar cultivat, suferă de aceeași lipsă de energie și a simțului realității lucrurilor. Găsim însă în el o înfățișare bogată și fecundă, mulți poeți, cari, din entuziasm, adoptă toate ideile frumoase, dar cari sunt incapabili să urmărească realizarea lor. Schimbăcios și versatil, burghezul rus e lipsit de sistem, de răbdare și de talent de organizație. *A te încrede în el, însemnează*

a te expune la decepțiuni, cum am pățit-o noi, Români, din nefericire.

Aristocrația rusă este împărțită în două tabere: una apărătoare a demorației, în frunte cu prinții Kropotkin, Lvoff, Trubetzkoi, conții Tolstoi etc. și alta reacționară și intrigantă, în mare parte de origine germană, ca prinții Galitzin, Demidoff, conții Benckendorff, Frederiksz, baronii Korff, Budberg, Schilling etc.

Desfrâul și viața desordonată a aristocratului rus trădează, ca și la compatrioții săi burghezi și țărani, aceiași lipsă de disciplină, care formează caracteristica poporului rus. Indolent și slab de caracter, ca și ceilalți, aristocratul rus e câteodată om de spirit, uneori și de inimă, dar nici odată un temperament.

În ce privește guvernământul rus, ministerele și Parlamentul, adică Duma, nu erau în Rusia decât niște numiri pentru înțelesul opiniei publice europene. Adevărata stăpână a destinului imperiului era casta administrativă, reprezentată prin satrapii ei, așa numiții *cinovnici*. Executarea legilor, ca și întreaga administrație a țării atârna de cinovnici, iar nenorociții de administrați, ca să scape de aplicarea *ad-litteram* a regulamentelor sau de abuzul satrapilor, nu aveau decât un remediu: corupția tiranilor. Numai bacșisul — *vsiatka* — îi putea împlânzi și tempera.

Rusia, fiind o țară a comisiunilor și para-comisiunilor, a pretextelor de vorbă și a proceselor-verbale, administrația ei venală făcea ca soluția diferitelor chestiuni, oricât de simple ar fi fost ele, să dureze cu anii, evident mult mai rău ca în binecuvântata țară românească.

Liberalul prinț Eugen Trubetzkoi, într-o ședință a consiliului imperiului, ținută la 19 Iunie 1916 și consacrată aume discuțiunii legii asupra responsabilității funcționarilor, caracteriza în următorul chip lapidar administrația rusească:

„Între societate și clasa funcționarilor noștri este adevărată prăpastie. În nici o parte a lumii, funcționarul nu este așa de discreditat ca în Rusia. *Un fenomen patologic* divizează întreaga populațiune a Rusiei în două clase: funcționarii și celelalte elemente ale populației.

„Ce face, în războiul actual, slăbiciunea Rusiei? *E această fatală diviziune.* Când armatele noastre încep o ofensivă glorioasă, pentru ce oare avem teamă de a ne bucura? Pentru ce îndoielile, cari vin să răcească entuziasmul nostru? Un singur cuvânt ajunge spre a răspunde: *cinovnicul*“.

Reacționară și de origine germană, casta biurocratică rusă lucra *din instinct* pentru regimul militarist, feudal și asupritor al Germaniei.

Nemți din Germania sau din provinciile baltice, toți acești demnitari și funcționari din serviciul Rusiei, lipsiți fiind de o sincera afecțiune pentru noua lor patrie, lucrau însă cu o simpatie atavică pentru țara lor de origine, din care plecaseră, pentru neamul lor.

Un exemplu elocuent în această privință este următorul fapt extraordinar: Nobilul *von Schwandenbach*, ajungând în ultimii timp ministru al instrucției publice în pravoslavnică Rusia, își făcea rapoartele sale secrete în două exemplare: *unul era destinat țarului și altul împăratului Germaniei.*

Intreb: la ce rezultat putea să ajungă Rusia cu atâția dușmani interni, pe cari îi opoșia la sânul ei? Puternic organizați, ei mai aveau un reprezentant prețios chiar pe tronul Țarilor: *împărăteasa Alexandra* cu camarilla ei, pusă la adăpostul regimului absolutist.

Absolutismul rusesc se baza, în întregimea lui, pe instituțiunea faimoasă, detestată și omni-potentă a *poliției*.

Principala ei secțiune era aceea a poliției politice, vestita și redutabila *okhrana*, numită și a treia divizie a cancelariei imperiale. Organizația ei era formidabilă, cuprinzând pe lângă o direcțiune în anturagiul imediat al Țarului, o numeroasă gendarmerie, răspândită pe tot întinsul imperiului, precum și o armată întreagă de agenți secreți, recrutați din toate clasele societății până la *dvornicii* (portarii) oaselor — instituție obligatorie pentru fiecare imobil rus — a căror sarcină era să adune bețivii căzuți pe stradă și să raporteze comisarilor de poliție cine a intrat și cine a eșit din casă.

Toată viața publică era supusă inchiziției polițienești a *okhranei*, ceea ce făcea atmosfera din Rusia cu totul

insuportabilă. Având la dispoziție fonduri secrete imense, agenții ei se numărau cu zecile de mii. În saloane, în restaurante, în redacțiile ziarelor, ca și în întrunirile clandestine ale liberalilor și socialiștilor, era imposibil să nu se găsească un mizerabil sau un provocator.

Delațiunea era generală. Fiecare cetățean rus de vază, fie în țara lui, fie în străinătate, avea fișa lui misterioasă la poliție, în arhivele căreia figurau nu sub numele adevărat, ci cu porecle. Astfel deputatul socialist Cehidze era cunoscut sub cuvântul de *salon*, iar trădătorul fost ministru de războiu Sukomlinoff sub acel de *glicerină*.

Orice corespondență era violată și censurată. Perchiizițiile, arestările, interogatoriile și arestul preventiv durau cu săptămânile, cu lunile și adeseori chiar cu anii. Vai și amar era de acela, care, visând un viitor mai bun, își permitea să formuleze în scris ceea ce îndrăznise să gândească. Îndată era deportat în Siberia sau aruncat în celulele forțarețelor Petropavlovsk ori Schlüsselburg.

Ai făcut vre-un delict? O coardă de piele, îmbrăcată într'o stofă cenușie, numită „*cravata lui Stolipin*“, îți trimitea sufletul la Dumnezeu!

Okhrana avea la activul ei crime nenumărate și îngrozitoare. Analele martirologiei ruse cuprind volume întregi. Ea întrebuinta în scopurile ei o armată de provocatori. Dintre aceștia, cel mai celebru a fost Favno Azeff, demascată de neobositul cercetător și luptător în contra regimului țarist, socialistul Burtzeff.

O bandă întreagă. — cuvântul e al fostului cancelar Sasonoff — ajunsese prin 1916, când România intrase în acțiune, la conducerea vastului imperiu, sub ordinele sinistrului călugăr Rasputin, ajuns atotputernic, putând să impună Țarului până și numirea de miniștri, favoriți ai săi.

Un singur nume rezuma epoca: *Rasputin*, cheia edificiului care troznează. Toți aveau gândurile îndreptate spre el: miniștrii, demnitarii statului, ca și cei dela Curte, comiteau cele mai umilitoare slugărnicii în fața acestui monstru distrugător, numai spre a-i câștiga favoarea, cu ajutorul căreia știau că pot ajunge la averi și onoruri nemeritate. Și cum Rusia se afla în stare de războiu, era și de unde căci aurul curgea în valuri.

A face istoricul vieții tipului mizerabil și corupt, care a fost Grigore Efimovici Rasputin, cea mai mare nenorocire pentru Rusia și implicit și pentru România, este o sarcină destul de ingrată. O îndeplinește însă, cu toată scârba ce o resimt, pentru-ca cititorul să-și poată face o idee temeinică de prăbușirea, pe care o deslănțuie totdeauna corupția și desfrâul, fie de jos, fie de sus.

Rasputin s'a născut la 1871, în satul Pokrowsk (Siberia), dintr'o familie cu totul ordinară și săracă. Tatăl său se numea Efim. Pentru a i-se da o stare civilă, 'i-s'a adăugat porecla de *Rasputin*, ceea-ce în românește însemnează *distru-gător*. Ce predestinare!

Cam ce fel de tacâm era tânărul Grigore, e destul să spun că el apăruse de trei ori în fața tribunalului din Tobolsk ca inculpat pentru următoarele delictе: primul, furt de cai; al doilea pentru sperjur și al treilea pentru violul unei bătrâne cerșetoare și a două fete de câte 12 ani.

Intr'o zi, Grigore Efimovici Rasputin, ducând cu căruța într'un sat vecin pe un preot foarte respectat, acesta voi să-l convertească din drumul lui greșit, arătându-i calea călugăriei. Bătrânul părinte e ascultat, căci Rasputin intră și stă cât-va timp în mănăstirea Verkhoturie, pentru a reapare mai târziu în satul său natal Pokrowsk și prin împrejurimi ca călugăr, adunând bani pentru o pretinsă mănăstire. Apoi începu să facă pe pustnicul, vorbind numai în parabole, fapt care impresiona populația proastă și incultă.

Rasputin dela început știu să câștige o mare influență asupra femeilor, reușind să aibă și el Magdalenele lui, cari se uniră și formară un fel de societate, la a cărei bază era însă mai mult amorul decât cultul religiei. /

Principiile învățătorei lui Rasputin erau următoarele: „Mântuirea este remușcare“, spunea șiretul călugăr. „Remușcarea nu poate veni decât după păcat. Să păcătuiți deci, surorile mele, pentru a merita mântuirea noastră!“

„Păcătuiți cu mine“, propovăduia el când ajunse la apogeul puterii șale, „mântuirea este cu atât mai sigură, deoarece, eu sunt întruparea Sfântului Duș“.

Țăranii din Pokrowsk, fiind mai puțini avizi și corupți, n'au îmbrățișat cu toții doctrina lui Rasputin, iar clerul local nu întârzie să adreseze sfântului Sinod din Petersburg o

plângere, prin care descrie în termenii următorii scenele serbărilor „religioase“ ale lui Rasputin:

„În timpul nopții, adepții lui Rasputin se întrunesc pe câmp împrejurul unui rug, pe care se împrăstie smirnă și plante mirositoare. Se dă foc rugului și apoi, ținându-se de mână, bărbați și femei, joacă hora împrejurul focului, repetând într'una: „Doamne, iartă-ne păcatele, ca răsplată a remușcărei noastre!“. Hora se desprinde, vorbele nu mai sunt decât mormăeli, iar când cercul se rupe dimprejurul focului, care se stinge, bărbații și femeile cad la pământ și se împerechiază la noroc. Bărbații zmulg tovarășelor lor o bucată din haină, pentru a afla pe urmă cu cine au împărțit deliciale... Se întâmpla adesea că părintele își recunoștea fata, iar mama ful!“

Plângerile generale însă, departe de a-i face rău inovatorului imund, atrag din potrivă mai mult atenția asupra lui și autoritățile superioare eclesiastice ordonă clerului să supravegheze și să examineze procedurile lui Rasputin. În acest timp, reputația lui creștea, lumea venea de departe să-i sărute anteriorul și să obțină blagoslovenia acestui „sfânt“, despre care se șvonișe că vindecă toate relele prin auto-sugestie.

Nobilele doamne din Tobolsk se uniră și ele cu naivele țărance din Pokrowsk. Faîma lui Rasputin trecu dincolo de hotarele județului său. El devenise ambițios; prostia ome-nească, pe care putuse s'o constatare că e fără de margini, îl făcu încrezător în el însuși.

Pela începutul anului 1904, starețul mănăstirei Verkhoturie, unde Rasputin servise câțva timp ca frate, îi dă o scrisoare de recomandare către vestitul popa Ion din Crönstadt (fortăreață în golful finlandic), care avea mare trecere la Curtea împărătească. Având scrisoarea acestuia în buzunar, țărânoiu! călugărit își părăsește nevasta și două fete și pleacă dela Tobolsk la Petersburg. Părintele Ion primi foarte bine pe acela, care nu se numea încă decât *cuvios*. El îl prezintă mai multor prelați, cari se lăsară seduși de smerenia „sfântului om“, și îl introduce în casa cea mai greu de pătruns din Petersburg, aceea a contesei Ignatieff, unde se întâlneau marii demnitari ai bisericii ortodoxe, înalții funcționari civili,

ea și gradele superioare ale armatei, spre a face politică, sub pretext de religie.

Rasputin devine încurând oracolul acestui cerc. După afirmația primilor săi întroducători, printre cări arhiepiscopul Teofan, se făcea mare caz de vorbele acestui țăran. Coccoanele bătrâne, ca și fetele tinere, nu întârziară să-i facă cor și să-l admire.

Deși stricat și demonic, Rasputin ajunsese încurând să fie socotit ca *reprezentantul lui D-zeu!* Lumea îl venera ca atare, ca profet și ca o întrupare a divinității! El devine celebru, de o celebritate, a cărei rumoare răzbate până la Palatul imperial din Țarskoe-Seļō, prin gura uneia dintre primele sale „adepte“, d-na de onoare Virubova. Porțile Curței împărătești i-se deschid — și din acest moment nu mai e posibil să i-se numere credincioșii!

Rasputin avea acum partizani din toate straturile sociale, dar mai cu seamă printre doamnele din înalta aristocrație, degenerată și cuprinsă de nevroză, ca și printre ariviștii nerușinați, cari înghițeau vorbele respingătoare ale ordinarului călugăr numai spre a putea obține, prin intermediul său, o înaintare pentru ei sau prietenii lor.

Ascendentul lui Rasputin asupra împărătesei Alexandra fu extraordinar. Nefastul călugăr, ai cărui ochi strălucitori și limpezi aveau o privire într'adevăr răscolitoare, o magnetiza, o povățuia și o calma! El o tutuia și o subjuga prin pilde din Evanghelie, interpretate de el în mod original.

O scrisoare publicată de ziarul moscovit *Utro' Rossy*, după detronarea Țarului, arată stăpânirea atotputernică, pe care o pusese Rasputin asupra împărătesei:

Sfinte Părinte!

Pentru ce n'ai scris? Pentru ce această lungă tăcere dătătoare de moarte, când inima mea sărmană ostează oră cu oră pentru a avea vestile și cuvintele voastre de îmbărbătare.

Vai, sunt slabă, dar te iubesc pentru că ești totul pentru mine. O! dacă cel puțin ași putea ține mâna voastră și a răzima oșpul meu pe umărul vostru. A! uita-voi vreodată

senzația de pace complecti și dulce uitare, pe cari le resimt când ești lângă mine? Acum că ai plecat, viața nu mai este pentru mine decât o mare cenușie de desperare. Curtea s'a întrunit eri seară; eu nu eram. Ana (d-na Virubova) și cu mine am cetit scumpele voastre scrisori și am îmbrățișat portretul vostru.

După cum ți-am spus adeseori, scumpe părinte, vreau să fiu o fiică devotată lui Crist. dar vai! e așa de greu.

Ajută-mă, scumpe părinte! Roagă-te totdeauna pentru Alexis. Reîntoarce-te îndată. 'Niky (Țarul) spune că viața îi este nesuferită fără voi, căci suntem înconjurați de primejdii. In cecece mă privește doresc arzător reîntoarcerea voastră. Totul este trist fără întâlnirile noastre săptămânale.

Veșnic războiul ăsta nesuferit. Germania câștigă victorii; ea va triumfa. Dar trebuie să avem o bună ținută în fața poporului nostru rus. N'am încredere decât în voi. Dea Domnul să vă reîntoarceți curând! Alexis întreabă zilnic de d-ta. Trebuie să plecăm la Yalta; nu mă voiu mișca însă până nu vă voiu vedea aci.

Te sărut; Niky și Ana deasemeni.

Fiică devotată,
Alexandra.

Dar nu numai împărăteasa era în corespondență cu scleratul călugăr, ci și ficele sale. Iată, de exemplu, ce scrisoare îi adresa marea ducesă Olga, fiica cea mai mare a Țarului:

Palatul Peterhof, 23 Martie 1916.

Scumpe Părinte, scump și leal amic, cu toate suntem dezolate de absența voastră. Când revii dela Pokrowsk? Ai făgăduit să fi aci la 3 ale lunii acesteia; cu toate acestea, n'am primit nici un cuvânt dela D-ta, scumpe părinte și mare amic.

Ce fac Matroyska (soția lui Rasputin) și copiii? Le trimet amicitățile mele. Tatiana și cu mine le trimetem câte ceva prin curierul de azi. De câte ori ne ducem la Ana¹⁾, nu găsim decât desnădejde.

¹⁾ E vorba de Ana Virubova, doamna de onoare a împărătesei și com-
plicea lui Rasputin la toata crimele și infamiile.

Dulcele și binefăcătoarele noastre întruniri ne lipsesc și noi dorim cu ardoare reîntoarcerea D-voastră. Ești, sfinte părinte, nestimatul meu amic. Nu mă mai gândesc la Nicolae (un ofițer de care marea ducesă era îndrăgostită), ci numai la D-ta și la sfânta noastră religie. Mama mea este mahnită de absența D-tale.

Sărut scumpele D-tale mâni, fiica D-tale, care te iubește.

Olga.

Ce crudă ironie a lucrurilor, când mă gândesc că marea ducesă Olga, după ce fusese amoroasă de frumosul ofițer din garda imperială, Nicolae Lutkievici¹⁾, căzuse și ea în brațele „sfântului părinte” Rasputin, pentru ca să fie în cele din urmă desemnată ca viitoare soție a principelui nostru moștenitor Carol, deci viitoare regină a României!

Numai ignoranța complectă asupra celor ce se petreceau la Petrograd din partea d-lui Diamandi, ministrul României pe lângă Curtea Tarului, a putut pune pe primul ministru al României, d. Ion I. C. Brătianu, în penibilă situație de a merge la Petrograd în Ianuarie 1917, cu principele Carol al României, între altele și în scopuri matrimoniale.

Dar alte scrisori găsite și păstrate la Petrograd sunt adevărate scrisori de amor, ba chiar de comploturi și de crime.

Fascinată cu totul de monstrul călugărit, împărăteasa ingenuunchia în fața lui și consimțea, după însăși mărturisirea unui mare duce, la atingeri revoltătoare, în timp ce după fața ei curgeau lacrimi de fericire. Era la mijloc păcatul unei exaltate sau extazul unei Messaline? Infamul călugăr o binecuvânta în acest timp *în numele lui D-zeu!*

Rasputin, ordinar cum era, spunea prin toate colțurile de câte favoruri se bucura din partea acestei femei. Întrebat într-o noapte de urgență la un restaurant mare din Moscova asupra cauzei puterii sale, acest ignobil personaj se dădu la o expunere obscenă și *precisă*, care înmărmuri pe asistenți.

¹⁾ Vezi volumul: *Histoire extraordinaire de Raspoutine, le moine scélérat*, de William Le Gueux, Paris 1919, pagina 131.

În fața casei sadicului călugăr era un întreg pelerinaj de trăsuri și cupeuri elegante, cari conduceau pe aristocratele Petrogradului în goana lor de a găsi *mântuire* la Rasputin. Bachanalele, cari se petreceau la el acasă, nu au nume. Scenele de urgie dela domiciliul său, dela stăbilimentele de băi ¹⁾ sau din apartamentele princiare, nu se pot descrie, precum nu se pot califica nici degradarea și nerușinarea adeptelor sale. Boccacio era nimic pe lângă acest „*sfânt părinte*“, cum îl numea împărăteasa Alexandra. Comediile îndrăcite pe cari le inventa acest erotic „*pentru a scăpa pe fiicele sale spirituale de plăcerea cărnei*“, ar fi înmărmurit de dorință chiar pe răposatul marchiz de Sade. Au fost părinți, cari și-au dat fiicele, și bărbați, cari și-au dat soțiile.

Intr'una din zile, fiind invitat la masă într'o familie de mare nume, Rasputin, la sfârșitul prânzului, prinse de mijloc pe fata nobilului amfitrion și o conduse într'un salon vecin. Revenind după câteva minute, roșu ca un rac fiert, o văduvă respectabilă căutând să scuze purtarea nespus de scandalosă a nerușinatului călugăr, exclamă:

— „*Ce bun e acest sfânt părinte! Nu e oare drept ca și el să guste din plăcerile pământești?*“

Era, cu alte cuvinte. Bizanțul în plina și urîta lui decadentă.

Am spus mai sus că d-na de onoare Virubova a fost prima dela Curtea împărătească, care a căzut victima vigurosului și depravatului călugăr. Ea a fost aceea, care a introdus pe acest monstru la Palatul imperial și l-a prezentat împărătesei, care fiind de o sensualitate morfinomană deveni sclava lui desăvârșită.

Rasputin, care considera ca natural norocul său extraordinar, se purta chiar dela început necuvincios față de Țarina, pe care o numea „*mămușă*“. El o subjugă până într'atât, încât

¹⁾ Într'o scrisoare a călugărului Iliodor se găsește următorul pasaj relativ la urgiile lui Rasputin:

„Profetul (adică Rasputin) îmi povesti cu multe detalii cum făcuse baie cu d-na Virubova, dimpreună cu alte doamne; cum își risipea *consolațiile* sale doicei copiilor imperiali și altor femei; cum în odăița părintelui Macarié, dela mănăstirea Verkhoturie, aceste femei îi arătau dragoste lui“.

ea pretinse și ficelor sale Olga și Tatiana să aibă în fiecare zi *examen de conștiință* cu acest „*demn*” om, întrupare vădită a divinității, spre marea uimire și indignare a guvernantei fetelor — o englezoaică — care părăsi Curtea.

Marele duce moștenitor Alexis fu și el unul din discipolii săi. Împăratul Nicolae admitea, după cum făcuseră și străbunii săi față de alții, declarațiile înflăcărâte ale acestui fakir siberian. El suporta această atmosferă de știu și de greșeală, pentru a avea liniște în menajul său.

Dar, la un moment dat, clerul înalt fu revoltat de zilnicele scandaluri ale „*sfântului părinte*”. Pe de altă parte Duma imperiului, prin gura lui Guțicoff, se indignă și ea de ospitalitatea dată banditului Rasputin de către familia imperială. Intervenția lui Guțicoff în plină Dumă avu de efect hotărârea Curții de a se debarasa de Rasputin, nu însă fără pădere de rău. I-se dete ordin să plece în satul său natal.

Țarul și familia imperială se aflau pe atunci în vilegiatură la Spala. Rasputin pleaca, dar în momentul despărțirii el declară Țarinei:

— „*Alungați pe omul Domnului, D-zeu are să-mă răzbune, lovindu-vă în ceea ce aveți mai scump!*”

Pe drum Rasputin, spunea:

— „*O să vedeți că nu trec de Moscova și voi fi rechemat!*”.

Și, într'adevăr, printr'o coincidență nenorocită pentru însăși soarta Romanoff-ilor, Țarevicul Alexis căzu bolnav în acel moment. Împărăteasa, desperată, văzu într'aceasta mâna lui D-zeu, ceea ce nu era însă decât o simplă întâmplare. O telegramă îi porunceă lui Rasputin să se întorcă imediat din drum.

Și monstrul reveni, mai puternic ca niciodată. El putu de aci înainte să se consacre în mod liber și deschis urgiilor sale abominabile, ca și intrigilor sale periculoase. Cum ar mai fi avut el acum nevoie de cămașa lui Nessos, din moment ce era considerat la Curte ca *mascotta* fragilului moștenitor al tronului!

Rasputin deveni un fel de Messia, lucru pe care el îl înțelese și îl făcu să se simtă. Cu credincioșii el poza încă în sfânt, din obicei, zicându-le:

— „ *Dacă tu mă respingi, D-zeu te va pedepsi!*“

Scepticilor le ținea un limbajiu și mai pământean, dar nu mai puțin convingător:

— „ *Dacă tu nu mă ascuți, voi ști să te pedepsesc prin prietenii mei!*“

Cu modul acesta, el avea tot felul de clienți. Alături de mulțimea de femei isterice sau cel puțin practice, el avea și năvala ambițioșilor, a dornicilor de portofolii ministeriale și de cârji episcopale.

Puterea lui Rasputin ajunsese nemărginită. Înaintea lui se ploconeau personagiile cele mai de seamă, iar acela care îndrăznea să-l pună la locul lui, era imediat destituit. Veritabilul împărat era *el*. Cât despre Țarul Nicolae, el nu făcea decât să iscălească decretul ce i-se prezentau. }

În fața izbucnirilor conștiinței populare și după sfaturile amicale ale contelui Vorontzoff-Dașkoff, unul dintre puținii intimi ai Curții, se hotărâ din nou îndepărtarea nedemnului călugăr din Palatul imperial. El plecă la gara Nicolae, însoțit de o mulțime de credincioși. Se prefăcea că merge în Siberia, dar se întoarse în curând, rechemat iarăși de împărăteasa.

Atunci, arhiepiscopul Teofan, copleșit de remușcări de a fi permis acestui mizerabil să devină rău-făcătorul Rusiei, care pretindea că întrunește în el vocea lui D-zeu, în unire cu episcopul Ermogen, tot unul dintre vechii săi protectori, ca și cu fanaticul călugăr Iliodor, despre care s'ar putea scrie un întreg volum în legătură cu misticismul din Rusia — un moment și el amicul prostit al lui Rasputin — încercară cu toții, pornind din intențiuni laudabile, ca să prăvălească această falsă divinitate, demascându-i practicile sale odioase și înșelătoare.

Dar Rasputin rezistă și acestor încercări și puternic prin relațiile sale, el le jură răzbunare. Într'adevăr, în scurtă vreme Ermogen fu trimis într'o mănăstire, Teofan în Crimeia și Iliodor, urmărit de poliție, fu silit să se refugieze în Norvegia, de unde fu gonit în urma intervenției guvernului din Petersburg.

Sărmanul Iliodor își dădu repede seama de greșeala sa față de atotputernicia lui Rasputin. Într'un memoriu al său asupra acestui apostat, Iliodor spune următoarele:

„Cu ocazia unei vizite canonice ce făceam la Tzaritzin dimpreună cu Ermogen, Rasputin îmi ceru voie ca să ne însoțească și el în turneul ce făceam printre credincioșii mei. Peste tot fu primit ca un înger picat din cer. Oameni culti, ca și ceilalți, 'i-se prosternau până la pământ. El însă, în orice casă intra, săruta femeile tinere și frumoase, ocolind pe cele în vârstă. În timpul șederii noastre la Tzaritzin, Rasputin dispăru într'o zi timp de 4 ceasuri în compania unei tinere fete, călugăriță într'o mănăstire din oraș, căreia el voia să-i dea din plin *mângăierile sale*.

„Spre sfârșitul lui Novembre, Rasputin mă luă cu el la Pokrowsk, satul său natal. În timpul călătoriei, care fu destul de lungă, mă încercai să descoper în el proba valorii lui, a puterii lui miraculoase, ca și a darurilor lui excepționale. Dar totul a fost în zadar. Rasputin nu-mi vorbea decât numai de femei. Cuvintele ce-mi adresa relativ la influența ce exercitam asupra credincioșilor mei, mă umplură de un sentiment de pudoare și mă făcură să mă îndoiesc de *sfîntenia* interlocutorului meu.

„În timpul unui alt voiaj, el îmi vorbi despre Țar și Țarină. *Pentru Țar, îmi spunea el, sunt Christos. Țarul și Țarina mă salută și se închină în fața mea. Copiii Țarului se prosternă la genunchii mei și îmi sărută mâinile.*

„El îmi mai spuse și multe alte lucruri, la cari *m'am înroșit, ascultându-le.*

„Sosirăm în sfârșit la Pokrowsk, unde m'am pus în urmărirea cea mai încordată a lui Rasputin. El trăia din larg, poseda o casă frumoasă, împodobită cu covoare prețioase, cu icoane, cu tablouri și cadouri d'ale Majestaților Lor. Deși totdeauna era îmbrăcat cu multă îngrijire, țărani din județ îl priveau ca pe un om de nimic. Preoții îl ponegreau într'atât, încât erau pe punctul să mă ia și pe mine drept un mizerabil, fiindcă eram prieten cu el. Anton, archiepiscopul din Tobolsk, îi arăta aceiași ostilitate. Pentru toți acești oameni, Rasputin nu era decât un bandit și „*ștricat*“.

La Petrograd însă „*sfântul părinte*“, protectorul de fapt al marelui duce moștenitor Alexis, triumfa, învingând toate obstacolele. Satisfacția lui insolentă nu mai cunoștea margini.

Intr'o zi de Paște — aceasta se petrecea în vremea războiului european — Rasputin dejuna la sora d-nei de onoare Virubova. Aceasta era așteptată să vină dela Țarskoe-Selo. Când Virubova intră în sufragerie, ea ținea în mână un mic pachet, pe care îl înmână lui Rasputin cu cuvintele:

— „Este un dar din partea Majestății Sale Impărăteasa, care n'a dormit aproape toată noaptea, pentru a vi-l putea aduce azi, de oarece împărăteasa dorește ca să îmbrăcați chiar azi, după sfânta cuminecătură, ceace a cusut ea cu mâinile ei“.

Rasputin desfăcu pachetul: era o cămașă albastră de mătase, tip rusesc dela țară.

— „Vom vedea asta pe urmă!“ zise el cu un aer mândros și aruncând cămașa împărătească pe un scaun dela spate; adaugă: — „Acum să mâncăm!“

În arhivele poliției secrete rusești s'a găsit un raport către Țar, din Martie 1915, în care se arată cum a petrecut Rasputin la Moscova într'un restaurant de lux cu prieteni și dame, pe când un cor de femei îi ajuta să joace *matchiche* și *cakewalk*. Rasputin a dansat și *căzăceasca*. Uneia din damele corului 'i-a zis:

— „Vezi cămașa aceasta, mi a dat-o baba, împărăteasa, care a cusut-o cu mâna ei! Ce ar zice Șușka (diminutivul rusesc al numelui împărăteșei Alexandra) dacă m'ar vedea?“

La observația care 'i-se făcu, nerușinatul răspunse „că așa ține el să se poarte cu toate femeile, oricât de sus puse ar fi ele“. Apoi mizerabilul călugăr se desgoli și începu a împărți cărți poștale cu inscripția: „*Iubește-mă cu o iubire desinteresată!*“

Așa o mocirlă ticăloasă și deasupra atâta sânge!

Intr'o zi plictisit de plăcerile lascive și devenit nesimțitor la darurile solicitatorilor ¹⁾, cari alergau la el pentru

¹⁾ Rasputin avea la el acasă o adevărată gardă. Șeful ei era un anume Striapceff, vechiul tovarăș de hoinăreală al lui Rasputin la Pokrowsk. Ca secretar, odiosul călugăr avea pe sora unui alt prieten al său Varnava, pe care îl ridicase din simplu grădinar la rangul de episcop. Fiecare dintre solicitatori trebuiau să verse în mâinile șefului gardei sau a secretarei sume mari de bani, în raport cu situația solicitatorilor și a importanței serviciului ce-i cereau lui Rasputin.

fel și fel de hatâruri, Rasputin ajunse, din vîndecător al răului, om politic. Și el reuși.

Deși individual era lipsit de cea mai elementară instrucție, totuși părerea lui avea greutate atât în domeniul politicii interne, cât și în cel al politicii din afară. Unul din prietenii săi, prințul Andronikoff, escroc influent, trebuia să-i arate pe hartă locul Franței, al Rusiei și al Germaniei, cu ocazia războiului, atât era de ignorant.

Rasputin se pierdea în idei și se înecura în programe. Dar ce importa? Astea nu erau decât discuții pământești și apoi soluțiunile, pe cari le enunța el în formă biblică, singura de reținut, nu erau oare ele dictate de D-zeu prin întruparea *alesului său Rasputin?*

Intr'un moment, la Curte, Japonia era privită cu ochi răi numai pentrucă grotescul consilier spusesese Țarului, cu ocazia eșirei baronului Motono, ambasadorul japonez, d'n cabinetul imperial:

— „*Să ne păzim de acești draci!*“

Cu alt prilej, după izbucnirea războiului european, Rasputin, vorbind de Germani, îndemna:

— „*Trebue să le sucim gâtul!*“

Mai târziu însă, după ce a intervenit convingerea mărcilor de aur germane și sfaturile duioase ale Țarinei Alexandra, arghirofilul și monstruosul călugăr găsea „*că războiul este un lucru înspăimîntător, căruia trebue să i-se pună capăt*“.

Aceia cari cunoșteau înalta biurocrație rusă, compusă în mare parte din Germani de origine, căpătuiți și la Curte, ca conții Frederiksz, Benckendorf și trădătorul nenobil Stürmer, la cari se alipi partidul germanofil, credeau că a sosit momentul să triumfe.

Rasputin ajunse la 1916 cel mai puternic și mai prețios spion al intereselor nemțești din Rusia. El lucra sub ordinele directe ale împăratului Wilhelm II, de care a și fost primit în audiență chiar în cursul războiului și anume în luna Octombrie 1916, când sceleratul personagiu a stat în Berlin, la Hotelul *Westfälischer Hof*, sub numele de pastorul olandez *van Meeuwen*.

Iată cum raportează el despre această audiență la îm-

păratul Wilhelm ministrului de interne rus Protopopoff, alta uneltă infamă a lui Rasputin și Stürmer:

Exceleței Sale ministrului Protopopoff

Totul merge bine. Am obținut azi la Neues Palais o audiență, care a durat 3 ore. Spune marelui duce Carol Mihail de Mecklemburg Strelitz¹⁾ că (împăratul Wilhelm) îi trimite salutările sale și că a primit telegrama pe care el 'i-o trimisese în ziua de 3 Octombrie curent. Retragerea trupelor, care erau gata ca să invadeze Anglittera, a fost socotită ca necesară. Statul major general german, după ce a stuliat îndelung chestiunea, a decis că o invaziune ar fi expusă unui dezastru și își îndreaptă acum toată atențiunea asupra atacurilor aeriene și submarinelor, pentru ca să reducă la voia întâmplărei pe Marea-Britanie.

Am aflat dintr'o conversație avută cu Kaiserul că Londra va fi distrusă printr'o serie de bombardări de aeroplane gigantice, cari vor asvârli noi bombe asfixiante și explosive de o putere distrugătoare teribilă.

Insistați pe lângă Stürmer ca să respingă contractele încheiate cu Rickerts. Plățile sunt cu desăvârșire jalbe. Nam nici o grijă în privința denunțatorului lui Sukomlinoff²⁾; este discreditat și nu-l va crede nimeni. Cu toate acestea, ar fi preferabil ca Țarul să ordone anularea judecăței (lui Sukomlinoff).

Salutări vouă și scumpei voastre împărătese. Mă rog pentru voi și vă trimit binecuvântarea mea.

Al vostru frate
Grigore Efimovici

Sinistrul Rasputin a continuat până în ultimul moment relațiunile sale mârșave cu Berlinul. Printr'insul guverhul german a văzut posibilitatea ca să răspândească în Rusia pesta bubonică și holera asiatică, întocmai precum vroia

¹⁾ Marele duce Carol Mihail de Mecklemburg Strelitz era consilierul german al Țarinei Alexandra, care fusese naturalizat rus în Iulie 1914.

²⁾ Fost ministru de războiu al Rusiei, altă uneltă a împărătesei Alexandra, a lui Rasputin și Stürmer pentru a mijloci înfrangerea Rusiei și încheierea păcei separate cu Germania.

să le răspândească în România pe timpul neutralității, prin baronul Busche și agenții săi dela legațiunea germană, în curtea căreia s'au găsit îngropate lăzi cu microbi și explozive, caz notoriu și care a format obiectul unui protest formal din partea guvernului Brătianu.

Scopul lui Stürmer și a lui Rasputin era ca răspândind în centrul Rusiei aceste teribile boale, să aibă pretextul de a cere Țarului salvarea imperiului printr'o pace separată cu Germania. Dintr'o telegramă secretă, expediată din Berlin și găsită în corespondența lui Rasputin, se constată ca guvernul german a trimis la Petrograd pe bacteriologul Karl Iohnke, care ducea cu el 120 butoaie mare de Canada și 90 de lăzi cu banane din insulele Canare, toate otrăvite și care trebuiau împărțite între Kazan, Harkow și Odessa. Ministrul Protopopoff avea însărcinarea să înlesnească transportul cu mare ieftală a acestor fructe în regiunile indicate, pentru ca în 3 săptămâni dela ivirea lor să izbucnească holera și ciurma.

Pedeapsa lui D-zeu a venit însă repede. Bacteriologul Iohnke a manevrat rău lăzile cu bacili și a căzut singur victima odioasei sale misiuni.

Neputând reuși cu acest plan infernal de a ajunge la o pace separată, Germanii, prin Rasputin și Stürmer, au pus la cale alt plan pentru a forța Rusia să încheie pace.

În acest plan mica Românie avea onoarea să formeze obiectivul principal. Și iată cum:

Generalul Brusiloff începuse ofensiva sa, care dădea mult de gândit statului major german. România ezita încă să intre în acțiune alături de aliați. Hărțile lui Rasputin și depeșile trimise la București conțin proba documentară a complotului urzit pentru distrugerea României.

În ziua marelui victorii a generalului Lechitzky un mesagiu criptografic, primit de Rasputin, descopere un adevărat plan machiavelic, cu concursul Țarinei, în scopul de a împinge cu un ceas mai curând România în războiu. Se pusese la cale ca Stürmer să trimită la București, prin generalul Alexieff, cunoscuta telegramă dela 23 Iunie 1916, care conținea faimosul ultimatum, punându-se în vedere României că *acum sau niciodată* să intre în războiu alături de aliați. În caz contrar România, după planul nemțesc, trebuia să

se bată contra Rusiei. Dezastrul României trebuia să aducă numai decât încheierea păcei separate între Rusia și Germania, pe care Rasputin o preconiza, spunând împărătesei că a avut o viziune, în care i-a apărut Țarul fraternizând cu Kaizerul.

E de notat că încă înainte de trimiterea ultimatumului României, sceleratul Rasputin a făcut o tentativă de pace separată chiar pe lângă marele duce Nicolae, generalisimul armatei rusești, care era un adevărat patriot.

Dar marele duce Nicolae se opuse acestor manopere deochiate și nedemne de un popor mare. Intr'adevăr, marele duce Nicolae, deși cunoaștea mai bine decât oricine trecerea, de care se bucura Rasputin la Curte, avu curajul cavaleresc să repeadă pe obraznicul călugăr, care, pus de Nemți, se dusesse la cartierul general ca să-i vorbească „*de o pace necesară pentru binele imperiului*”.

Rasputin, nevănuind patriotismul marelui duce, întrebuiță față de acesta un calambur, care, dacă reușia așa de bine pe lângă creduli și proști, nu putea să treacă în fața unui caracter întregu și a unei minți luminate ca a generalisimului armatei rusești.

— „*Războiul este o mare calamitate, Alteță!*” începu ignobilul călugăr. „*Trebue să-i puneți capăt. Sfânta Fecioară mi-a apărut în vis și mi-a spus că trebue să încheiăm pace. Am venit să te înștiințez de voința sa*”.

— „*Când ai văzut pe Fecioara?*”, întrebă marele duce Nicolae.

— „*Sunt trei zile!*”

— „*Ce lucru curios! Și eu — continuă generalisimul — am văzut-o acum două zile numai și mi-a spus așa: Rasputin va veni să te vadă. El te va povățui pentru o pace separată. Nu-l asculta și alungă-l ca pe un mizerabil ce este! Și dacă insistă, bate-l și este tocmai ceea ce am să și fac, canalie, dacă nu pieri imediat din fața mea!*”

Evident, în urma acestui limbaj demn și hotărît, țărănoiuil trimis al „*sfintei Fecioare*” dispăru încremenit și alergă la împărăteasa Alexandra — Șașka lui — ca să-i povestească primirea ce i-o făcuse „*îndrăcitul*” de mare duce Nicolae. Rezultatul? Insuși acest distins și patriot membru al familiei imperiale fu pedepsit pentru atitudinea sa bărbătească față de șarlatanul și vîndutul Rasputin: El

fu desărcinat din înalta funcțiune de generalisim al armatelor rusești și trimis ca comandant al trupelor de pe frontul caucazian.

După nereușita acestei tentative îndrăznețe, Rasputin își aruncă privirile, dimpreună cu protejatul său Stürmer, asupra nicei României, care trebuia cu orice preț vîrîtă în războiu la o dată fixă, ca să fie bătută și apoi, pe spinarea ei, Rusia să încheie pace separată cu Germania.

Planul monstruosului călugăr n'a reușit însă decât în parte și anume în ce privea intrarea României în războiu. Încheierea păcii separate a fost zădărnicită de discursul istoric al lui P. Miliukoff, care, în ședința Dumei dela 14 Noiembrie 1916, a arătat cu documente trădarea lui Rasputin și Stürmer.

După acest mare discurs, care a fost lovitura cea mai puternică dată familiei țarului și camarilei mizerabile din jurul ei, țarina jurase răzbunare lui Miliukoff, lui Kerensky, pe atunci cel mai popular hărbat politic rus și dușman al țarismului, cum și marelui duce Nicolae, care îi adresase țarului un memorandum energic asupra stărei în care se găsea Rusia condusă de Rasputin.

Iată cum implora împărăteasa concursul criminalului călugăr:

Sfinte Părinte!

Te aștept cu mare nerăbdare. Boris¹⁾ și baronul Frederiksz sunt cu mine. Evenimentele devin din ce în ce mai critice. Grăbește și vino, pentru a lecui pe sărmanul micuț Alexis. Altminteri va muri. Medicii sunt neputincioși.

Am primit instrucțiuni peremptorii din Berlin. Miliukoff, Kerensky și Nicolae²⁾ trebuie să dispară. Boris a aranjat totul. D-ta ai mijloacele. Nicolae a remis lui Niky³⁾ o scrisoare îngrozitoare de amenințări.

Ambasadorul englez, ca om bine informat, știe aceasta. Telegramele pentru Londra trebuie să fie interceptate. Îți trimit trăsura.

Mă grăbesc încă odată de a săruta mâinile tale scumpe.

Alexandra.

¹⁾ Adică Boris Stürmer.

²⁾ E vorba de marele duce Nicolae.

³⁾ Niky este țarul Nicolae II.

Miliukoff, Kerensky și marele duce, luând cele mai strașnice măsuri de precauțiune, au scăpat cu viață, dar poporul rus trebuia să bea cupa amărăciunilor până la fund.

Rasputin era adevăratul Țar. El înlocuia și numea pe miniștri; Maklakoff, un soi de paiată, fu cocoțat ministru de interne în cabinetul prezidat de Kokovtsoff, el susținu pe trădătorul ministru de războiu generalul Sukomlinoff și reuși să obțină, în schimbul unui gras băceșis, numirea trădătorului Boris Stürmer ca ministru președinte, la 20 Ianuarie 1916.

Distribuitor de favoruri imperiale, Rasputin dă titlul de *Excelență* unui cunoscut și veros speculant, cu numele Manus, fapt care indignează și pe poliția rusească.

Dar neobrăzatul Rasputin nu se mulțumea numai cu succesele lui provocatoare. Pentru a dovedi că nu se îndoia de nimic și că își poate bate joc de tot și de toate, el începu deodată să facă și să canonizeze sfinți!

Prietenul său de odinioară din Pokrowsk, un anume Varnava, grădinar de meserie, nu a fost nici mai mult, nici mai puțin decât sfințit episcop, în urma cererei lui Rasputin. Și acest Varnava, om cu „ambiiții“, voia să-și perpetueze memoria în eparchia sa. El convinse pe protectorul său ca să obțină din partea sf. Sinod canonizarea unui vechiu mitropolit din eparchia lui.

Procedura era pe cale bună când izbucni războiul european. Ministrul căilor ferate, care fusese consultat, observă că nu e momentul pe vreme de războiu să se canonizeze sfinți și să ocupe trenurile cu transporturi de pelerini, în loc de trupe și armament. Sf. Sinod, convins de această serioasă obiecțiune, hotărâ amânarea canonizării până după războiu.

Episcopul Varnava și Rasputin insistau însă din răsuputeri să se facă voia lor și primul canoniză pe mitropolit fără să se sinchisească de decizia Sinodului. Varnava fu chemat de urgență la Petrograd ca să răspundă în fața Sinodului de fapta sa și primi aspre observațiuni. Episcopul recalcitrant se supără, declară că nu mai recunoaște autoritatea Sinodului și refuză să ia parte la ședințele ulterioare ale acestuia.

Atunci Sinodul ceru din nou lui Varnava să se prezinte înaintea lui, dar acesta se ascunse la prințul Andronikoff, al treilea pungaș. Polițiștii se puseră în urmărirea epis-

copului rebel, care, la rândul său, îi denunță lui Rasputin. Sinodul declară că nici o canonizare nu e valabilă fără consimțământul și ratificarea împăratului, Varnava răspunse, după sfatul lui Rasputin, că *canonizarea a fost recunoscută decătore împărăteasa* și că atât era de ajuns!

Sigur de impunitate, grădinarul ajuns episcop se întoarce în dieceza sa și trecând pela Moscova, voi să vadă pe Samarin, procurorul Sf. Sinod, un personagiu ilustru, întregu și cu mare autoritate. Acesta, cu inima sfâșiată de siniștra comedie jucată în paguba prestigiului bisericeii de aventurieri ca Rasputin și Varnava, refuză să-l primească.

Consecința acestei demné atitudini din partea procurorului Sinodului fu *demisionarea* lui puțin timp în urmă. Astfel episcopul Varnava triumfa în dieceza sa, Rasputin la Petrograd și sfântul rămase bun canonizat!

Valurile urei ridicate de neomeniile și ticăloșiile lui Rasputin începură însă să dea roade.

Un atentat fu comis încontra monstruosului călugăr în gara Tumen, din Sib ria, decătore o femeie din popor, care i-a tras un foc de revolver, rănindu-l grav în burtă. Ea voia să răzbune pe călugărul Iliodor, eclipsat la Petersburg de șarlatan și izgonit de aci în urma insistențelor lui Rasputin, după ce îi deveni-e dușman.

Dar vigurosul țărănoiu scăpă. Două săptămâni de zile se zbatu bestia între viață și moarte, zile de nebunie pentru împărăteasa Alexandra, care zilnic cerea știri telegrafice despre starea sănătății stăpânului ei Rasputin. Insuși Țarul citea telegramele cu foarte multă atenție, cu alt scop însă decătore împărăteasa. El dorea mult în sufletul lui să se vadă scăpat odată de acest personagiu compromițător, de care nu se putea debarasa din cauza soției sale isterice, care îi interzicea să-l alunge.

Câteva luni după acest atentat, deputatul din dreapta. Kvostoff, fu numit, în 1915, ministru de interne, în baza recomandăției lui Rasputin. Kvostoff, considerând pe protectorul său drept o primejdie națională, hotărî suprimarea lui. Spre a-și pune planul în execuție, noul ministru de interne recurse la serviciile unui anume Riewsky, fost ofițer, devenit apoi polițist și ziarist. Kvostoff îl însărcină să meargă în Norvegia, la Christiania, ca să regăsească pe .

călugărul Iliodor și să-i ceară acestuia ca, în unire cu partizanii săi cei mai devotați, să scape Rusia de blestematul antechrist Rasputin.

Riewsky plecă la Christiania, unde dibuind pe Iliodor, îi oferi, în numele lui Kvostoff, 200.000 de ruble pentru executarea planului făurit. Intre timp, nefastul Boris Stürmer, grație protecției lui Rasputin, ajunsese prim-ministru al vastului imperiu rusesc. Printr'o nenorocită întâmplare, acesta află, prin Stripceff, inseparabilul gendarm al lui Rasputin, despre complotul pus la cale de ministrul Kvostoff în contra protectorului lor. Stripceff fusese pus la curent de amanta lui Riewsky, ca răzbunare pentru că acesta o măltrata și bătea.

Riewsky, care se pregătea pentru al doilea voiaj la Christiania, fu provocat chiar în tren, sub un pretext de nimic, de către un ofițer. După o scenă violentă, Riewsky fu dat jos din tren și condus la un post de gendarmi, spre a se explica. Strâns cu ușa, căzu în cursă și mărturisii tot. Din ordinul lui Stürmer, Riewsky fu arestat de către polițiști, puși sub conducerea omului său de afaceri Manassievici-Manuiloff. Kvostoff, rămas pradă în mâinile adversarilor săi, demisionă, iar Riewsky fu deportat în Siberia, cu toate că, printr'o scrisoare umilitoare, ceruse scuze atotputernicului Rasputin. Manassievici-Manuiloff, polițist și ziarist, care împărțea câștigul tripotagiilor sale cu Stürmer, fu ridicat la rangul de *Excelență!*

Dar nu s'a terminat. Guvernul rusesc convinse autoritățile norvegiene să extrădeze pe Iliodor. Acesta, aflând, reușește să se refugieze în America. Aici, în luna Octombrie 1916, apărură *Memoriile* sale în revista din New-York *The Metropolitan*.

Deodată însă publicarea încetează. Cauza? E greu de precizat. Se pretinde că această întrerupere a fost motivată de intervenția ambasadei ruse dela Washington și a mitropolitului ortodox din Statele-Unite. Iliodor lăsa să circule svonul cum că aceste autorități i-ar fi oferit 25.000 de dolari și dreptul de a se întoarce nesupărat în Rusia, dacă va renunța la continuarea *Memoriilor* sale. Fapt cert este că Iliodor a refuzat această ofertă și că a intentat proces de daune editorilor sus zisei reviste americane.

Intrebarea este: cărui mobil au cedat aceștia de a nu publica până la sfârșit destăinuirile lui Iliodor?

Nu se știe. Se pare însă că Evreii din Rusia au intervenit pelângă editori, despăgubindu-i tot-odată, ca să înceteze cu publicarea supărătoare a *Memoriilor*, cari, continuând, ar fi putut provoca noi progromuri în contra lor din partea guvernului rus.

Ori-ce ar fi fost însă, Rasputin învingea și de astă-dată.

Dar toate lucrurile au un sfârșit pe lumea aceasta.

Călugărul nerușinat devenea, din ce în ce mai primejdios pentru existența Țarismului. Dacă Țarul Nicolae n'o vedea, monarhiștii fanatici o pricepeau și pentru el.

Influența distrugătoare a lui Rasputin de mirare sub guvernul Kokovtsoff și preponderență sub Goremikin, devenise *omnipotentă* sub ministerul lui Stürmer.

În toate partidele politice clocotea ceva. La denunțările democrației se asociară și protestările monarhiștilor.

Cunoscutul deputat conservator Purișchievici, luând cuvântul în Dumă, în Novembre 1916, striga:

„Nu trebuie să mai dureze sistemul ca printr'o simplă carte de vizită din partea lui Rasputin să se urce la cele mai înalte demnități în Stat oamenii cei mai josnici, vânduți și revânduți.

„Bazele idealului nostru se sdruncină. Rasputin este azi mai periculos decât era în timpul istoriei noastre falșul Dimitrie.

„Sus, domnilor miniștri! Mergeți la Cartierul General și rugați pe Țar să împiedice ca Rasputin să mai rămână mult timp conducătorul politicei rusești!“

Dar inimosul Purișkievici vorbea în pustiu. Păpușile dela guvern nu cutezau să deschidă gura în contra *aceluiia*, care trăgea toate sforile; creaturile lui Rasputin nu se gândeau să se întoarcă în contra lui, căci văzuseră ce pățise Kvostoff.

Înșișii marii duci, cari se vedeau grav atinși în amorul lor propriu de aroganța și nerușinarea lui Rasputin, care nu respecta nimic și pe nimeni, rămâneau neputincioși

pe lângă rudenia lor, Țarul, a cărui întregă voință dispărea în fața scenelor ce i-se făceau de către soția sa.

Numai o lovitură puternică putea scăpa Rusia. Cercurile monarchiste conservatoare se opriră la această scândură de scăpare, pe când elementele liberale, mai conștiente de rădăcinile adânci ale răului, știau că Rasputin, *mort*, corupția va rămân

Consevr . ii hotărâre totuși suprimarea *cu orice preț* a odiosului c ugăr. Purișchievici se puse în mișcare și organizează complotul pentru asasinarea lui Rasputin, în unire cu marele duce Dimitrie Pavlovici și cu prințul Yusupoff, conte de Sumarok-Elstor, însurat cu marea ducesă Irina, fiica marei ducese Xenia — aceasta din urmă soră a Țarului Nicolae II.

Tragedia s'a petrecut în următoarele împrejurări dictate chiar de un personaj din complot corespondentului ziarului parisian *Figaro*, care le-a publicat în numărul dela 8 August 1917:

Asasinatul s'a întâmplat în ziua de Vineri, 15 Decembre 1916 st. vechiu, la orele 12 seara, în frumoasa locuință a prințului Yusupoff.

Cinci bărbați și o femeie erau adunați în salonul dela primul etaj. Erău de față: stăpânul casei, prințul Yusupoff, marele duce Dimitrie Pavlovici, deputatul extremei drepte Purișkievici, fratele cavalerului de gardă Stepanoff și celebra dansatoare C..., metresa unuia dintre aceste personaje, sosită chiar în dimineața aceea dela Moscova.

— Crezi tu că va veni Rasputin? întrebă marele duce Dimitrie pe prințul Yusupoff.

— Sunt aproape sigur. I-am promis infamului că îi voi procura o noapte de urgii incomparabilă; el nu e omul să reziste la așa ceva.

— Cu atât mai bine, exclamă deputatul din Dumă Purișkievici. Pentru onoarea Țarului și viitorul Sfintei noastre Rusii trebuie ca acest mizerabil să dispară. Dacă noi nu vom pune ordine, Rasputin ne va arunca în brațele Germaniei sau ne va exila pe toți; căci împărăteasa nu vede decât prin prisma ochilor lui și Țarul are atât de puțină voință!...

Vila prințului Yusupoff, situată în mijlocul unei mari

grădini, se întinde din strada Morskaia în strada Ofițerskaia. Intrarea principală e pe Morskaia cu o eșire și prin Ofițerskaia, aceasta rezervată mai ales servitorilor și vizitelor secrete. Alături de poarta dinspre Ofițerskaia se află un mic chioșc, în care familia Yusupoff vinde celebrul ei vin de Crimeia.

Era hotărît ca Rasputin să sosească prin partea aceasta. Infamul călugăr inzistase personal ca vizita lui la Yusupoff să treacă nebagată de seamă. El se știa urmărit, ca unul care forma obiectul tuturor criticelor ca erou al istoriilor celor mai scandaloase, și nu voia să mai dea dușmanilor rău-tăcioși prilej de vorba.

La orele 11 din noapte, Rasputin încă nu sosise. Conjurații erau îngrijorați. În salonul, unde îl așteptau, era întuneric complet. Nu trebuia, într'adevăr, ca călugărul să aibă cea mai mică bănuială, căci dacă el ar fi distins lumină printre perdelele ferestrelor dela primul etaj, desigur că ar fi refuzat să intre în vilă, fiind-că singur Yusupoff și o doamnă, care nu trebuia să sosească decât la miezul nopții, erau cei pe cari Rasputin trebuia să-i vadă în cel mai profund mister.

11 ore și 20 minute! Înaintea porții de pe Ofițerskaia un automobil se opri. Din vehicul se coborî un om îmbrăcat într'o mare manta de vulpe albastră. El sună. Imediat, prințul Yusupoff aleargă să-i deschidă: orice servitor al casei era concediat pentru seara aceea.

— Intră și n'avea frică. Suntem singuri...! îl întâmpină prințul.

În vestibulul vilei, Rasputin își lăsă galoșii.

— Unde mă duci tu? întrebă el pe amfitrionul său.

— Mergem în sala de mâncare. Numai aici vom fi perfect liniștiți! răspunse prințul Yusupoff. Și apoi am dat ordin să ni se prepare câteva sticle de vin, cari ne vor ajuta să așteptăm pe prințesa.

Pentru a intra în sala de mâncare, care se găsește la parter, trebuie să cobori trei trepte. Pe masă erau 2 sticle de vin roșu. Una conținea o mare doză de cyanură de potasă. Cu aceiași „delicată“ compoziție erau preparate și mielile prăjite, aurite și seducătoare, cari erau așezate pe o tavă de argint. Otrava părea a fi fără greș. Ea fusese încercată, abia cu 2 ore mai înainte, asupra unui câine cie-

băneș al lui Purișkievici. Bietul animal cazuse trăznit și cadavrul său era încă în grădină, sub un arbore.

— Vrei să bei, frumosule călugăr? îl invită prințul Yusupoff, surizând și întinzându-i sticla cu vin otrăvit.

Rasputin avu o mică ezitare, apoi răspuse:

— Nu, mulțumesc; nu 'mi-e de loc sete!

Prințul și călugărul începură să vorbească despre spiritism, căci mania lui Rasputin era să treacă ca un om supranatural, care întreține conversații zilnice cu spiritele. Pe când vorbeau, de prea multă vorbă, prințului Yusupoff 'i-se făcu sete. El puse mâna pe o sticlă de vin inofensiv, își umplu paharul și cu o înghițitură îl golî.

— Dă-mi și mie puțin! zise Rasputin.

Conversația reîncepe. Călugărul, care prinsese gust de vin, nu întârzie să dea gata sticla. Intre timp, distrat, el gustă din prăjituri și, găsindu-le excelente, le onorează, luând de mai multe ori din ele. Dar la prăjituri se cere băutură. În focul discuției, Rasputin uită orice prudență și chiar el, printr'un gest hotărît, ia sticla cu vin otrăvit și se servește.

În fața lui, amfritrionul, palid și cu respirația ca oprită, îl privea. Să fi sunat oare ceasul expiațiunii pentru acela, care a comis atâtea infamii și crime? Însă nu! Rasputin continuă să mănânee fără ca cyanura de potasă 'să-l încomodeze câtuși de puțin. Atunci Yusupoff e cuprins de spaimă violentă. Misticismul, care doarme în orice spirit slav, începe, încet-încet, să se deștepte. Nu e oare cu adevărat supranatural acela care poate să înghită fără efect cea mai puternică dintre otrăvi? Oare, într'adevăr, D-zeu îl protegea? Și, sub un motiv oarecare, prințul părăsi câteva clipe pe oaspetele său și conjurații urcă treptele, cari conduc la salon.

— Călugărul nu are gând să moară! murmură prințul, îngrijorat.

— Tu glumești! îl ia în răs unul din conjurați. Ia revolverul acesta și, vezi, servește-te bine de el! Ai să vezi, dacă Rasputin are să reziste glonțului tot așa de încăpățânat ca și cyanurei!

Yusupoff prinse din nou curaj. El apucă revolverul cu mâna stângă, îl ascunde la spate, scoboară în sala de mâncare, deschide ușa cu mâna dreaptă și vede pe călugăr.

foarte agitat, cu fața înădușită, măsurând camera, gemând sinistru și sughițând teribil.

— Dar ce ai tu?

Mă simt foarte rău! răspunse Rasputin, încruntând din sprâncene. Vinul tău e bun de băut, dar el pedepsește lăcomia mea.

— Nu te îngriji! E un rău trecător. Nu te mai gândi și vino de admiră acest splendid obiect de artă, care o să-ți placă.!

Spunând aceste cuvinte, prințul Yusupoff, având mâna dreaptă liberă, îi arată o statueta admirabilă de fildeș reprezentând pe Christos, așezată pe o consolă. Rasputin se apropie. Tărănciul afectează că se pricepe în lucrurile de artă. El are acasă splendide icoane, toate daruri din partea doamnelor din aristocrație, prietene ale sale.

Cei doi bărbați, alături unul de altul, examinează operele de artă.

În acest timp, prințul Yusupoff, cu toate că sta aplecat, a putut să-și treacă revolverul în mâna dreaptă și fără să atragă atenția lui Rasputin, îndreaptă arma exact în inima depravatului călugăr.

Yusupoff trage două focuri. Rasputin cade ghiomotoc la pământ. Ucigașul îl pipăie, constată că n'are asupra lui nici o armă și apoi aleargă să-și vadă prietenii.

— De astădată, el e mort deabinelea!

Conjurații felicită pe prinț, bucurându-se cu toții. Marele duce Dimitrie se oferă să meargă la el acasă — locuia foarte aproape — ca să-și aducă automobilul, cu care să transporte cadavrul ca să-l arunce în Neva, după cum hotărâseră.

Marele duce plecă pe pragul primului etaj, Yusupoff, Purișkievici, fratele ca alerului din gardă Stepanoff și dansatoarea C.... jubilează în răre reșușări, mândri de această liberare, care va regenera Rusia, când deodată un pas greoiu se aude călcând în parter.

E sgomot jos! exclamă Purișkievici.

El se apleacă pe balustradă. Jos, în vestibulul dela parter, un spectacol oribil se arată ochilor săi: plin de sânge, de o păloare cadaverică, călugărul urcă cele 3 trepte,

își vâră cu greutate galoșii în picioare, se sprijina de ușa de la intrare, parvine s'o deschidă și iese în grădină.

Purișkievici a privit toată scena cu sânge rece. Scoțând revolverul din buzunar, el se aruncă însă în urmărirea victimei recalcitrante, în timp ce Yusupoff desprinde de pe o panoplie o ghioagă teribilă.

Rasputin se îndreaptă în grabă, atât cât îi permiteau puterile, spre poarta care da pe Ofiterskaia. Picături de sânge marcheaza pe zăpada parcursul său. E pe punctul să ajungă la grilaj și chiar îl ajunge. În acest moment trei gloanțe din revolverul lui Purișkievici îl întind din nou la pământ, iar ghioaga lui Yusupoff îi zdrobește îngrozitor capul. Fruntea călugărului e o tumoare întreaga; un ochiu i-a sărit din orbită. De astădată, s'a terminat cu el.

Insa polițiștii — oare nu călugărul îi prevenise și invitase să stea prin apropiere? — aud ultimele lovituri de foc. Ei vin la grilaj și cer să li-se deschida. Vad cadavrul, se retrag înspăimântați, recunoscând pe Rasputin.

— Pe acest om l'am omorât eu! declară cu voce liniștită Purișkievici. Nu e o crimă ceceace am comis, ci o pedeapsa dată unui dușman al patriei. Iata cartea mea de vizită, sunt membru al Dumei.

Polițiștii se retrag imediat, fie că se grăbesc să raporteze șefilor, fie că calitatea omorătorilor le inspiră oare care prudența, fie ca i-a înspăimântat recunoașterea victimei.

Trec 5 minute. Marele duce Dimitrie Pavlovici revine. Automobilul său e condus de d-rul Stanislas Stanislavovici L...., amic personal al lui Purișkievici, pe care l'a găsit la el acasă și care primise cu bucurie să facă parte din conjurație. Marele duce aduse de asemeni cu el și pe una din ordonanțele sale, soldatul Ivan F..., care era credincios ca un câine.

Cadavrul e pus în automobil, unde iau loc de asemenea toți conjurații. E ora 2 din noapte. Trecătorii ăred într'o plimbare veselă de noctambuli. Cu cea mai mare viteză, soferul d-rului Stanislas L.... se îndreaptă spre podul Petrowsky. Aici, între arcada a doua și a treia, se oprește. Corpul lui Rasputin e tras din automobil de doctor și de soldatul Ivan, unul ținându-l de picioare și altul de umeri. Sforțându-se, cei doi bărbați ridică pe Rasputin,

il rezemă de balustradă, însă ce surpriză? Călugărul mai are încă o ultimă tresărire de viață și cu mâna sa dreapta, în chip disperat, se agață de epoletul soldatului, găsind destulă putere pentru a i-l smulge. O ultimă îmbrânceană... Corpul aruncat se strivește de un picior al podului, apoi cade pe o bucată de ghiață din Neva, se mai zbate câte-va momente, alunecă și pierе în valuri.

Dreptatea s'a făcut! Omul care făcuse atâta rău patriei sale și prin repercusiune și României, care provocase atata doliu, își primise în fine pedeapsa meritată.

Durerea împărătesei Alexandra, la primirea acestei știri, fu însă incomensurabilă. Ea nu se poate măsura decât prin ura ce o simția față de persoanele bănuite ca autori ai tragediei.

În baza unui ordin al ei personal — căci Țarul se găsea în Mohilew, la Cartierul general — prințul Yusupoff fu arestat în gara Nicolae în momentul când voia să plece în Crimeia, iar în ce privește pe marele duce Dimitrie Pavlovici ea telegrafia Țarului la 18 Decembrie st. v.:

„Ordonă lui Maximovici¹⁾ să aresteze pe Dimitrie în numele tău. El a încercat azi să mă văză, însă eu am refuzat.“

Marele duce Dimitrie fu, într'adevăr, arestat și apoi expulzat pe frontul persan — se spune că cu ordin în surdină „ca să i-se piardă urna“. Dar marele duce Nicolae care era comandantul suprem al trupelor de pe acest front, telegrafia generalului Baratoff cum-că îl face personal răspunzător de 'i se va mișca cel mai mic păr din cap marelui duce Dimitrie Pavlovici.

Prințul Yusupoff a fost expulzat la o moșie a sa din gubernia Kursk.

De Purișkievici nimeni n'ă îndrăznit să se atingă, căci se știa că e păzit de fanaticii membri ai asociației extremei drepte *Alianța Arhanghelului Mihail*, întemeiată de el. Ca să fie totuși la adăpost de ori-ce urmăriri supărătoare, el

¹⁾ Prefectul poliției din Petrograd.

s'a refugiat pentru cât-va timp în Moldova, la Iași, unde a venit cu un tren sanitar, care îi purta numele — căci era construit cu cheltuiala lui — admirabil de confortabil și de bine înzestrat cu toate cele necesare pentru răniți.

Ancheta judiciară oficială, condusă de însuși ministrul justiției Makaroff, un om demn și cinstit, nu a dat nici un rezultat apreciabil. De aceea, Makaroff fu înlocuit cu senatorul Dobrovolsky, care ancheta de astă-dată sub inspirația spiritului „sfântului părinte Rasputin“¹⁾.

Totul fu însă în zadar. Suprimarea lui Rasputin era preludiul marelui revoluții dela sfârșitul lui Februarie 1917 — adică peste două luni și jumătate — care mătură întreg regimul țarist.

Cititorul, parcurgând cele de mai sus, să nu creadă însă că citește povești din *O mie și una de nopți*. Nu, căci s'ar înșela amar: toate faptele istorisite aci sunt expresia purului adevăr, eules dintr'o întreagă literatură apărută în ultimul timp asupra acestui tip scelerat, care prin acțiunea lui mârșavă și odioasă a contribuit în așa largă măsură la anarhia și prăbușirea vastului imperiu rusesc de până mai eri.

1) Vezi volumul : *Le dernier Romanoff*, de Charles Rivet, Paris 1917.

CAPITOLUL IX

România în război. Cum ne-a trădat Rusia

Din capitolele precedente asupra nefastului Stürmer și odiosului Rasputin cititorul și-a putut forma o idee mai temeinică despre starea de ticăloșie și de destrămare politică și morală, în care se zbatca vastul imperiu rusesc în momentul în care mica Românie pornea voioasă și entuziastă la război în contra Austro-Ungariei pentru înfăptuirea ideii naționale al tuturor Românilor. În consecință, el va rămâne mai puțin surprins de toate grelele lovituri, pe cari le-a primit și îndurat țara noastră din partea colosului dela Nord, atât de putred și de lipsit de sentimentul onoarei internaționale, cu toate tratatele de alianță semnate de el.

O descriere a războiului nostru din punct de vedere pur militar, cerând o anumită pregătire, nu mă voiu încumeta s'o fac. Las această sarcină pe seama altor bărbați mai competenți decât mine și mai în măsură de a avea la îndemână toate actele și dosarele comandamentului nostru militar, necesare unei asemenea opere delicate și de specialitate.

Scopul meu este mult mai restrâns și anume de a ilustra, pe cât îmi va fi posibil, suferințele micii României, din partea aliatei sale, pravoslavnică Rusia.

Cititorul va recunoaște desigur că România, intrând în război la 14/27 August 1916, s'a înhămat la cea mai

grea treabă din câte cunoaște istoria cu un aliat crezut încă atotputernic, cu resurse inepuizabile de energie și de oameni și care prin vecinătatea cu noi, ca și prin comunitatea de religie și ascendentul ce știuse să câștige în ochii popoarelor de origine slavă, nădărduiam să ne fie de cel mai mare sprijin pentru înfăptuirea unității noastre naționale.

Evenimente și destăinuiri ulterioare zilei de 14 August 1916 s'au însărcinat însă să ne dovedească că tovarășul nostru de luptă ne-a trădat în toata regula, chiar cu prețul ruinei sale complete. Când se va cunoaște în toate amănunțele istoria militară a războiului nostru, pe bază de acte și documente oficiale, trădarea rusească va apare la tot pasul și în culori din cele mai compromițătoare.

Se știe că în urma unui acord româno-rus, toate transporturile de munițiuni destinate României, mai ales după tăierea liniei Salonicului, ocazionată de atacul bulgar în contra Serbiei, se efectuau prin Rusia și anume unele *via* Wladivostok-Petrograd-Ungheni-Iași și altele *via* Archanghelsk-Vologda-Petrograd-Ungheni-Iași. Mai multe din aceste transporturi, înainte de a ajunge în porturile rusești, au căzut victimă sub-marinelor germane. Printre acestea, vaporul *Bistrița* al societății de navigație *România*, încărcat cu munițiuni și armament, a fost cufundat de pirații neștiți în apropiere de coastele Norvegiei. Pe lângă aceste dificultăți și pagube imense, guvernul nemernicului Stürmer, îndată ce a ajuns la putere, în loc să ajute România în silințele ei de a-și procura materialul trebuincios de războiu, boicota el și dăuna sistematic toate transporturile noastre, care aveau norocul să atingă teritoriul Rusiei.

În hârtiile găsite la Rasputin și cari au căzut, din fericire, în mâinile partidului patriotic rusesc, se găsește între altele și o telegramă secretă trimisă din Berlin spionului Rasputin, protectorul lui Stürmer, în termenii următori:

„Ne vei face personal un raport asupra negocierilor cu România și asupra eforturilor pe cari noi le facem ca materialul de războiu englez să nu sosească în România“.

Intr'adevăr, o mulțime din materialul obținut cu prețul celor mai grele negocieri, nu sosea în țară decât cu mari dificultăți, iar când sosea, era adeseori neutilizabil.

Așa, obuzelor de tun sau aeroplanelor le lipsea totdeauna partea esențială, care, dată fiind lipsa materialului brut din țară, nu mai putea să fie înlocuită.

Ce se întâmpla, de fapt? Piesele erau sustrase în timpul lungului tranzit pe cale ferată rusești de către anumiți agenți, cunoscuți și protejați de Stürmer. Ingeniozitatea agenților dușmani găsisese mijlocul să împiedice ca materialul de războiu să ajungă la destinație în bune condițiuni. Dar câte alte sute de vagoane, cu încărcături pentru România, n'au stat rătăcite prin gările Siberiei până în vara anului 1917, când abia au putut fi dibuite de ofițeri francezi și aduse în țară?

Nu e deci de mirare, dacă armamentul armatei române la începutul intrării sale în campanie era absolut insuficient. Ast-fel în loc de *patru mii de mitraliere*, socotite indispensabile, armata României aliate nu posedă în acel moment decât *patru sute!*

În bună parte, tot mainilor criminale din Rusia lui Stürmer se datorește și faptul că n'am avut la București nici un aparat aerian de luptă pentru apărarea orașului în contra Zeppelinelor și aeroplanelor germane, cari efectuau aproape zilnic raiduri asupra capitalei, făcând numeroase victime printre populația civilă nevinovată.

Se poate spune că din clipa în care a pus mâna pe arme, România n'a mai cunoscut o zi bună până la sosirea glorioaselor zile dela Mărăști, Mărășești și Oituz.

Intr-adevăr, abia trecuseră câte-va zile dela intrarea noastră în acțiune și s'a văzut că toate asigurările dela Petrograd asupra atitudinii Bulgariei erau neîntemeiate, iar ajutoarele rusești insuficiente. Lovitura dată de Mackensen la Turtucaia, care a condus apoi gradat la pierderea Dobrogei, este prea elocventă. Și Românii s'au luptat ca lei în Dobrogea! În această privință, un ofițer sârb din armata austro-ungară, căzut prizonier la Ruși și care a luptat în Dobrogea cu divizia sârba, mi-a făcut la Odessă, în Maiu 1917, următoarea declarațiune:

— „Domnul meu, noi, Sârbii, ne-am luptat în Dobrogea cu elanul și cunoscuta noastră ură de moarte încontra bandiților bulgari. Totuși în fața uraganului de foc al artileriei

germano-bulgare, am avut momente de groază când a trebuit să reculăm. Românii însă, spre marea noastră uimire, au rămas toți neclintiți în tranșee la posturile lor, înfruntând eu o bravură extraordinară moartea, pe care o semănau în rândurile lor obuzele tunurilor germane de mare calibru. Acesta este un adevăr istoric și eu, ca sârb, țin să-l accentuez și să felicit eroica armată română. În luptele din Dobrogea dinainte de căderea Constanței, victoria, definitivă trebuia să fie a noastră, dacă generalul Zaiancikowski ar fi trimis la timp încă două divizii rusești, pe cari le promisese generalului Averescu și pe cari spunea că le are la Cernavodă, divizii cari însă n'au sosit în toată vremea cât am luptat eu în Dobrogea“.

După dezastrul dela Turtucaia, regele a telegrafiat imediat Țarului Nicolae II, cerându-i grabnic ajutor. Colonelul-adjutant Anghelescu a fost trimis ceva mai târziu în misiune la Mohilew pe lângă marele cartier general ruș (*Stavka*).

Ca urmare a acestor intervențiuni, noi divizii ruse încep să sosească încet și tardiv în țară. Din istoria militară se știe numărul și data sosirii lor. Mijloacele noastre de comunicație erau însă și ele cu totul restrânse. În timp de pace tăiasem sau mai bine zis împiedicaseam orice comunicație cu Rusia. De abia aveam linia Iași-Ungheni-Chișinău-Bender-Odesa și linia pela Burdujeni, deoarece Rușii erau din nou stăpâni pe Bucovina, iar linia Bender-Bolgrad-Galați pe atunci se oprea la Reni.

În chestia transportului trupelor de ajutor rusești a urmat o adevărată ceartă între autoritățile românești și cele ruse. Noi ne plângeam că Rușii nu vin destul de repede, iar Rușii că nu li-se dă nici pe jumătate din trenurile, pe cari ei comptase.

În această privință, iată ce raportează guvernului său colonelul Maurice Desprès, atașat militar al Franței la București:

„Din punct de vedere general, trebuie să constat că, din cauza informațiilor date de generalul Alexieff relativ la situația forțelor austriace și la disponibilitățile germane, armata română fusese provocată să ocupe un front considerabil

și că atunci când evenimentele arătau greșea prevederilor Rușilor, aceștia nu acordară și nici nu trimiseră cu toată repeziciunea dorită ajutoarele cerute în modul cel mai stăruitor“

Oa un corolar al trădării rusești se poate deci socoti și sosirea trupelor Țarului pe frontul român. Acest fapt este recunoscut azi și de generalul Nicolae de Monkevitz, șeful statului major al armatei IV ruse de pe frontul român, care în cartea sa „*La décomposition de l'armée russe*“ (apărută la Paris în 1919) spune lămurit că „din nenorocire, ajutorul trupelor ruse a sosit prea târziu“. De ce? Autorul aruncă vina pe căile noastre ferate, cari nu erau amenajate pentru transporturi mari de trupe. Asta înseamnă să dai o explicațiune alături cu adevărul, căci dacă cererile repetate de ajutor ale României găseau mai din vreme, cu bunăvoință și fără gând ascuns, *ecou* la marele cartier general rus, sosirea forțelor rusești putea să fie făcută la timp și cu efect. Un asemenea gest din partea Rusiei nu cadra însă cu interesele României, care trebuia îngenunchiată, precum cereau guvernânții ruși, cari împingeau la încheierea unei păci separate cu Germanii.

La 11 Septembre 1916, mareșalul Joffre trimitea atașatului militar francez, la București, următoarea telegramă:

„In circumstanțele actuale este o necesitate pentru armata română de a-și consolida situația în Dobrogea.

„Pentru a ajunge la acest rezultat, pare necesar ca să se concentreze cât mai repede posibil pe țărmul drept al Dunărei unități solide în număr suficient, așa ca să se obție dintr'odată o superioritate numerică incontestabilă.

„In ceea ce mă privește, am prescriș generalului Sarrail ca să atace à fond și să urmeze fără răgaz ofensivă, astfel ca să poată obține ca un rezultat minim reținerea a cât mai multe din forțele bulgare, care se găsesc pe frontiera greacă.

„Intărirea trupelor române din Dobrogea va avea poate ca consecință încetinirea momentană a ofensivelor din Transilvania.

„Inșă planul inițial va trebui reluat, după părerea mea, cu toată intensitatea, de îndată ce situația va fi restabilită în Dobrogea.

„Vă rog să informați comandamentul român că am cerut generalului Alexieff să examineze fără întârziere posibilitatea de a trimite forțe noi în Dobrogea.“

(ss) Joffre

Ei bine, cu toată cererea mareșalului Joffre; generalul Alexieff nu s'a sinchisit de loc de clipele grozave, prin care trecea România din cauza celei credințe rusești. Mai mult chiar, când generalul Coandă, trimisul guvernului român pe lângă marele cartier general rus, implora la 21 Sept. 1916, prin telegrame alarmante, ajutorul Rusiei, același general Alexieff ne propunea nouă să abandonăm în mâinile inamicului Oltenia și mare parte din Muntenia, fixându-ne următorul front: *Vatra Dornei—Ciuc Sereida—Brașov—București—Dunure—Constanța*. Bine înțeles că propunerea aceasta a fost respinsă cu indignare.

Generalul Alexieff ar fi fixat o linie și mai la est ca linia Siretului, dar știa bine ce penibilă impresiune ar fi produs în cercurile românești abandonarea liniei Predeal-București, fără ca ea să se fi hotărât în urma unei lovituri, catastrofale, ci numai din simple considerațiuni strategice de cabinet, presupunând că propunătorul ar fi fost de o perfectă bună credință și de o nedesmințită lealitate¹⁾ față de România aliată, ceea-ce nu era cazul.

Ce să mai zicem de faptul că în bătălia dela Argeș (16—21 Novembre 1916), divizia 40 rusă avea ordin să treacă la sud-vest de București și să coopereze cu trupele românești, dar nu s'a executat?

Deasemenea în luptele dela Stâlpul și Bălăria (19 Nov. 1916), când generalul Prezan a ordonat grupului apărării Dunărei să se pună în legătură cu Rușii, comandamentul rus a făcut cunoscut că el nu poate ataca decât a doua zi (20 Nov.), ceea-ce era inutil fiind prea târziu.

Fapt cert este că — fie din cauza liniilor noastre insuficiente de comunicație, dar mai ales din cauza modului ușor cu care privea lucrurile generalul Alexieff, care, pentru motivul că nu 'i-se ascultase anumite păreri, nu puna de loc grabă în a ne sări într'ajutor — sosirea armatelor ruse pe

¹⁾ Vezi: *România în timpul războiului*, fascicola No. 4, pagina 76, de Romulus Seșanu și Alex. Rațiu.

frontul nostru n'a fost îndestul de la vreme, pentru ca să împiedice căderea Bucureștilor, evacuarea Dobrogeii și a Munteniei, ca și pierderea unui mare număr de prizonieri și a unor importante cantități de material de războiu.

În asemenea condițiuni nu e de mirare că anul 1916 se încheia pentru neamul românesc cu un dezastru. După sacrificiul Belgiei în 1914, după aceluși al Serbiei și Muntenegrului în 1915, 'i-a fost urșit României să fie sacrificată și ea pe altarul Zeului nemțesc!

Când înaintarea germano-austriacă a fost oprită la Siret, armata română nu mai era reprezentată decât prin 4 divizii — și acelea schelet.

În iarna anului 1916/1917, la un moment dat, era o așa teamă că nici Moldova nu va putea fi păstrată, încât guvernul român și guvernul rus au început să trateze, prin comisiuni speciale, chestia evacuării resturilor armatei și a recruților, a guvernului și a regelui, ca și a părții esențiale a aparatului administrativ. Așunci s'au evacuat și tezaurul, arhivele și o mulțime de alte lucruri, cari trebuiau puse în siguranță.

Înamicul însă și-a oprit înaintarea în fața noilor linii ruso-române. Rigoarea iernei a ajutat și ea România în această privință.

Dar pe când armatele noastre se găseau în plină retragere spre Moldova, în mentalitatea Rusiei oficiale se producea o schimbare pe cât de caracteristică chipului perfid cu care priveau Rușii alianța cu România, pe atât și de dăunătoare Statului român, ajuns, prin trădarea Rusiei, la marginea prăpastiei.

O probă evidentă despre aceasta a furnizat-o istoriei guvernul maximalist al lui Lenin și Trotzky, publicând un document secret de cel mai mare interes asupra intervenției României și anume: un raport al generalului Polivanoff, fost ministru de războiu, scris prin luna Decembrie 1916, și prin care acest marcant bărbat de Stat rus, la câteva zile după ce a părăsit fotoliul ministerial¹⁾, făcea Țarului o

¹⁾ Succesorul său a fost generalul Șuvaieff, care cu puțin înainte de izbucnirea revoluției ruse (27 Febr. 1917) a fost înlocuit prin generalul Belaieff, fost comandant de armată pe frontul român.

Generalul Polivanoff, după eșirea din guvern, a ocupat postul înalt de director al munițiilor și mai în urmă pe acela de președinte al comisiei pentru apărarea națională.

o dare de seamă amănunțită asupra diferitelor faze, ce au condus la intrarea în acțiune a României, care atunci cerea cu atâta zor ajutoare Rusiei.

Aceșt document l'am găsit publicat în *Le Journal de Russie* No. 36 (anul I) de Marți, 14/27 Novembre 1917, care apărea la Petrograd ca o continuare a fostului *Journal de Petrograd* și care îl reproducea după ziarul *Izvestia*, organul Sovietelor, deci al lui Trozky, pe atunci ministru de externe.

În acest număr al lui *Le Journal de Russie* sunt publicate 9 documente diplomatice secrete, printre cari și raportul generalului Polivanoff cu mențiunea: „*Imprejurările în cari a intrat România în războiu și considerațiuni ulterioare*“.

Iată-l în întregime:

„Chiar dela începutul războiului european, România s'a declarat oficial neutră, dar de fapt înclina tot timpul când de o parte, când de alta, după cum era mersul operațiunilor militare. Această conduită avea două motive principale: dorința de a nu ajunge prea târziu la împărțeală Austriei și aceea de a câștiga cât mai mulți bani posibil pe socoteala beligeranților.“

Succesele noastre din Galiția și din Bucovina în 1914 și la începutul anului 1915 după luarea Lembergului și Przemysl-ului, apariția avangardelor noastre dincolo de poalele Carpaților, au adus la ordinea zilei cheștiunea intrării în războiu a României. Tratatивele întreprinse s'au târăgnat din cauza insistențelor autorităților noastre militare pentru crearea în Bucovina a unei frontiere strategice astfel făcută, ca toată această regiune să rămână în stăpânirea Rusiei.

Pela sfârșitul lui Mai 1915 începu retragerea noastră din Galiția și Polonia și evacuarea Bucovinei. Odată cu aceste evenimente s'a modificat și starea de spirit a cercurilor conducătoare românești, iar tratativele pentru participarea României în războiu au încetat.

La sfârșitul anului 1915 și pela începutul lui 1916, după zdrobirea Serbiei și intrarea în războiu a Bulgariei, politica României înclina vizibil de partea dușmanilor noștri.

Guvernul român încheia în acest timp o serie întreagă de convențiuni comerciale avantajoase cu Austria și Germania pentru furnizarea de grâne și alte produse alimentare, în schimbul cărora ea primi aur și produsele industriale, de cari avea nevoie.

Aceste împrejurări au constrâns departamentele noastre dela războiu, dela finanțe și dela comerț să dea cea mai mare atențiune exportului Rusiei în România, precum și articolelor militare cu cari se aprovizionau dușmanii noștri. Aproape tot exportul fu suspendat de fapt.

Strălucita ofensivă a lui Brasiloff din primăvara și vara anului 1916 a făcut să se aplece din nou neutralitatea României spre Antantă și dădu posibilitatea de a relua tratativele întrerupte. Trebuie observat că chiar dela început, șeful Statului major al generalisimului aprecia, din considerațiuni de ordin militar, că neutralitatea României era mai avantajoasă pentru noi decât participarea ei în războiu. Dar, mai târziu, generalul Alexieff se raliă punctului de vedere al aliaților, cari priveau intrarea în războiu a României ca o ultimă lovitură dată Austriei, care va aduce sfârșitul războiului.

În August se încheie cu România o convenție militară și politică, prin care i-se acordau extinderi teritoriale (Bucovina, Banatul, Transilvania), cari, evident, nu corespundeau proporției participărei sale la operațiunile militare, deoarece ea nu se angajă decât să declare războiu Austro-Ungariei și își mărginea operațiunile numai în Transilvania. *Ultimele evenimente au arătat cât s'au înșelat aliații, dând o preă mare însemnătate intrării României în războiu.*

În momentul de față, dezvoltarea operațiunilor militare a pus pe al doilea plan toate chestiunile politice. Cea mai importantă dintre ele este acum evacuarea Moldovei, dacă împrejurările militare o vor cere. În prevederea acesteia, s'a format o comisiune specială sub președinția senatorului Zassiadko; după dizolvarea acestei comisiuni, toate chestiunile de evacuare fură încredințate lui Sterlinoff, împuternicit special. S'a prevăzut evacuarea guvernului, a Parlamentului și a instituțiunilor guvernamentale la Kherson, acordându-i-se guvernului român dreptul de exterritorialitate, întocmai ca și Belgiei. Rezervele de aur au

și fost deja trimise la Moscova. Relativ la evacuarea răniților, a refugiaților, uzinelor etc. etc. o comisiune tratează cu departamentele competente.

Sub influența catastrofei suferite, s'a creat în România un curent împotriva războiului, care și-a pus ca scop încheierea păcii, chiar separate, dar ferma hotărâre a Regelui și a guvernului său de a rezista până la urma este, se pare, de neînlăturat.

Schimbările intervenite în ultimul timp în ministerul Brătianu, în vederea unei înțelegeri dintre partidul liberal și cel conservator, au imprimat guvernului un caracter mai național și au întărit situația-i șovăitoare.

Nenorocirile, cari s'au abătut asupra României, sunt urmarea firească a lipsei sale absolute de pregătire militară și a politicei „cu două fețe“ a lui Brătianu.

Ușoarele victorii din 1913 și succesele diplomatice ale României după războiul balcanic au înlesnit în mare măsură încrederea înșelătoare a națiunii și guvernului. Politicește și militarește, Români s'au apreciat chiar ei pe ei mai mult decât valoarea lor reală și ei încearcă acum o mare desiluzie.

Din punct de privire al intereselor rusești, având în vedere starea actuală de lucruri din Rusia, noi trebuie să ne conducem de următoarele considerațiuni:

Dacă împrejurările s'ar desvolta ast-fel, încât convențiunea militară și politică din 1916 cu România s'ar putea realiza complet, s'ar crea ast-fel în Balcani un stat foarte puternic, compus din Moldova, Valachia, Dobrogea (România de azi), Transilvania, Banatul și Bucovina (întinderi teritoriale, conform tratatului din 1916), cu o populațiune de aproape 13 milioane de locuitori. Este evident că nu s'ar putea compta ca acest Stat să rămână amical față de Rusia și că el nu ar năzui să-și realizeze aspirațiile naționale asupra Basarabiei.

În Balcani, el s'ar strădui deasemenea să contrabalanseze influența Rusiei și fiind dat caracterul român predominant al populațiunii sale, el s'ar găsi sub marea influență politică a Italiei și Franței.

Iată de ce năruirea visurilor României în ce privește voința ei de a ajunge o mare putere, în poroziile arătate

mai sus, nu este în mod particular contrară intereselor politice ale Rusiei.

Noi trebuie să profităm de aceasta circumstanță, spre a strânge pentru un timp cât mai lung posibil *legăturile forțate*, cari unesc Rusia de România.

Dar dacă formarea de state puternice în Balcani nu ne este avantajoasă, tot astfel nu este în folosul Rusiei dispariția completă sau slăbirea organismelor politice existente.

Deci salvarea României de o descompunere definitivă trebuie actualmente să constituie unul din principalele noastre scopuri militare. Succesele noastre pe frontul românesc au pentru noi o deosebit de mare importanță, deoarece ele constituie singura posibilitate de a da o soluție definitivă și în sensul cum o dorim noi chestiunii Constantinopolului și strâmtoarelor.

Evenimentele, cari au loc acum în România, au modificat radical condițiile tratatului din 1916. În loc de un concurs militar relativ modest, pe care era obligată să-l dea în Dobrogea, Rusia trebuie să încredințeze trupelor sale aproape în întregime apărarea României. Acest ajutor militar al Rusiei a luat acum astfel de proporții, încât *promisiunile făcute României prin sus-numitul tratat relativ la compensațiunile teritoriale, în schimbul intrării sale în războiu, trebuie să fie fără nici o îndoială revizuite.*

Dacă, în împrejurările de față, ar fi deplasată ridicarea acestei chestiuni, ea trebuie însă oricum pusă la ordinea zilei în momentul cel mai apropiat și mai favorabil“.

(ss) **Polivanoff.**

Din cuprinsul acestui raport adresat Țarului Nicolae II, de către generalul Polivanoff, în scurtă vreme după plecarea sa dela conducerea ministerului, de războiu, se desprinde clar și luminos toată *dragostea* Rusiei față de România, care, pentru a doua oară, trebuia să cadă victima încrederei prea mari ce a pus — de astădată cu girul celor mai puternice și mai civilizate state ale Europei — în cuvântul colosului dela Nord..

Raportul generalului Polivanoff excelează printr'un

cinism, rea credință și rea voință, care mă dispensează de a-l mai comenta.

El este și va rămâne în istorie, printre multe altele, o probă elocuentă mai mult despre martiriul neamului românesc după urma recidivei rusești în materie de trădare față de aliații ei cei mai sinceri și mai apropiați.

CAPITOLUL X

Refacerea militară și politică din Moldova. Stânjenirea ultimelor noastre eforturi de către Ruși.

La sfârșitul anului 1916, din cei 600.000 soldați combatanți, cu cari pleasem la războiu în seara de 14/27 August același an, numai *a treia parte* ajunsese la Siret. Aproximativ 100.000 erau făcuți prizonieri, cam 150.000 morți și răniți în teritoriul ocupat și tot cam 150.000 răniți prin spitalele din Moldova sau mergând de colo până colo, spre a-și căuta adăpost în contra intemperiilor vremii.

Toate diviziile decimate — afară de 4 divizii comandate de generalul Avereșeu, destul de avariate și ele, cari țineau frontul muntos al Moldovei de jos — primiră ordin să se retragă mai în fundul Moldovei, în scop de refacere. Restul frontului până la Galați era menținut de trupe rusești, puse întâiu sub comanda generalului Saharoff și mai în urmă sub aceea a generalului Scerbaceff, care a rămas până la încheierea armistițiului.

Dintre diviziile noastre de pe frontul Moldovei în cursul iernei 1916/1917, una — cea cu No. 15 — era comandată de colonelul trădător Alex. Dim. Sturdza ¹⁾, care, prin Ia-

¹⁾ Fiu al fostului prim-ministru Dim. A. Sturdza, care trădase pe prințul Alex. Cuza Vodă, pe prințul Carol, mai în urmă rege al României (vezi broșura *Spionul prusian*, făcută de el și iscălită baronul de Haßn), apoi chesta națională (prin discursul din sala Orfeu și atitudinea lui ticăloasă în chestia rentei școalelor române din Brașov), colonelul Alex. D. Sturdza era firesc să fie și el un trădător al țării sale.

Făcându-și studiile numai în Germania, Sturdza încă ea sub-locotenent era îndrăzneț și atotputernic. Coloneli și generali se plecau înaintea lui și-l ascultau, *ca fiind băiatul tatălui său* și generale luă P. P. Carp. A trecut repede

nuari 1917, în complicitate cu locot-colonelul Crăiniceanu, comandantul regimentului 25 de infanterie, și locotenentul adjutant Costică Wachmann pusese la cale cea mai groaznică și mai mizerabilă trădare: *predarea întregii sale divizii în mâinile dușmanului*. Manifeste tipărite pe teritoriul unguresc fuseseră împărțite în taină ofițerilor și soldaților noștri în scopul de a-i convinge să dea mâna cu Nemții și să pornească împreună cu ei împotriva Rușilor.

Manifestul, intitulat *Chemare!*, poartă dată de 27 Ianuarie 1917 și are următorul text:

Chemare!

Eu, colonelul Alexandru D. Sturdza, cu care v'ați luptat cot la cot, vă trimit următoarea vorbă:

În fruntea voastră vreau să fac o oștră nouă, bine înzestrată cu mașinele războiului și bine condusa de șefi inimoși. Cu ea vreau să scăpăm ceiace s'a pierdut, să alungăm

prin toate gradele până la cel de colonel. În fond era un ofițer bun și instruit.

Ca director al școlii militare de infanterie din București a avut, în 1916, o purtare scandalosă și revoltătoare cu tinerii transilvăneni — vre-o 30 la număr — cari intrașeră în școală în vederea evenimentelor ce aveau să vie. Cu ocazia depunerii jurământului, colonelul Sturdza nu s'a sîmțit să taxeze de *sperjuri* pe toți acești tineri, cari fuseseră, înainte de a veni în țară, recrutați în armata austro-ungară. Pentru a-i umili și ofensa și mai mult, nedemnul comandant le-a aruncat apoi în față ardelenilor epitetul de *paraziți*, atrăgându-le atenția că *„dacă au fost primiți în școala militară, să știe că aici nu e azil de noapte“*.

Față cu un asemenea limbaj neobicinuit și cu totul antiromânesc. unii din tinerii ardeleni, cu desgustul în suflet, au părăsit imediat școala. Afiând și eu de abitudinea acestui trist personaj, am considerat ca o datorie să-l zgâlțai puțin prin ziarul *Adevărul* ca sa atrag atenția ministrului de războiu. Într'adevăr, intervenția mea drastică n'a rămas fără efect. Generalul Iliescu, pe atunci secretar general al ministerului de războiu, l'a chemat la minister și 'i-a pus în vedere să adopte o purtare mai cuviincioasă față de niște tineri inimoși, cari au intrat în școală numai manați de focul sacru al idealului național. Într'adevăr, din acest moment, colonelul Sturdza a început să fie mai blajin, mai afabil și chiar familiar, invitând în grupuri pe tinerii transilvăneni la ceaiu acasă la el, în str. Mercur. Insuși acest gest dovedește lichelismul și caracterul omului.

Azi aproape toți *sperjuri* și *paraziții* ardeleni ai trădătorului Sturdza dorm somnului de veci, unii pe pământul sfânt al Ardealului, alții prin văgăunile Carpaților sau pe câmpia Apeșului și Neajlovului, căzând vitajeste pentru eliberarea Transilvaniei și pentru apărarea pământului scumpei lor Români.

din țară pe jefuitorul rus și să facem ca mai repede să ne reîntoarcem la vetrele noastre. Ne vor ajuta la aceasta acei două sute de mii de prizonier români, pe cari îi voi scăpa.

Repede trebuie să vă hotărâți, oăci iută cum stăm acum :

Țara noastră și oștirea a rătăcit sub conducerea nepri-cepută a unor capete slabe : două treimi din ținutul ei s'a pierdut, cealaltă treime este prădată de Ruși. Ei își bat joc de ofițerii, de soldații noștri și de sărmanii locuitori; ei neșințesc nepedepsiți femeile noastre; ei ne răpesc ultimele vite, pe cari le avem, și ne-au împiedicat să lucrăm pământul. Averele țării s'a risipit și înstrăinat. Dacă nu ne hotărâm de pe acum, vom muri de foame cu copiii și nepoții. Ni se pregătește pribegia în străinătatea neagră; este vorba ca armata noastră să treacă Prutul, ca guvernul să fugă rușinos la Kherson, în Rusia, iar celor bugați să li se înlesnească așezarea în orase depărtate rusești, robiți de legi asupritoare.

Ați fost amagiți de cei mari prin cuvinte înșelătoare despre un ideal național! Ați văzut cum acest ideal s'a prăbușit din cauza ușurinței și ticăloșiei lor. Treziți-va și nu mai credeți minciunile ce vi se spun. Victoria Rușilor nu ne va scapa, caci ea nu poate fi. Disprețuiți pe acei cari se încăpățâneaza a lega soarta noastră de armate străine, cari nicăeri nu reușesc sa fie învingătoare.

Mai bine să mergem cu cei puțini, dar vrednici, cinstiți și tari. Lepadați-vă de acei ce s'au înșelat amar. Ați jurat credință țarei românești, iar nu unor netrebnici, cari vă conduc la peire.

Dacă aveți încredere în brațul vostru, în mintea și sfatul meu, veniți îndată la mine. Vă aștept în munții Vrancei. Veți căpăta semne dela mine. Voiu libera pe prizonierii noștri. Totul este pregătit. Cu ei vom forma o oaste nouă și cu ajutorul lui D-zeu vom recuceri ce s'a pierdut, vom întregi ce s'a stricat și vom da afară pentru totdeauna pe netrebnicii cari ne-au adus în starea de azi.

Treceți fără nici o întârziere cu arme cu tot spre mine.

Să scăpăm România! Dumnezeu va binecuvânta fapta noastră.

(ss) Colonel A. D. Sturdza.

Grație vigilenței neadormite a generalului Averescu și bănuielilor întemeiate ce deșteptase în ofițerii francezi de pe front atitudinea scandaloasă a colonelului Sturdza, odiosul complot fu descoperit înainte de a putea fi pus în execuție, grație soldaților români prizonieri la Unguri, însărcinați cu distribuirea manifestelor pe linia frontului și cari, în loc să le împartă camarazilor lor, au venit cu ele pachet și le-au predat comandamentelor diviziilor respective (diviziile I și XII). Cu distribuirea manifestelor la divizia XV fusese însărcinat locot.-colonelul Crăiniceanu, care a fost prins înainte de a le împărți, mulțumită agerimei colonelului Teodor Pirici, comandantul regimentului 15 de infanterie. Trădătorul Sturdza, bănuind că odiosul său plan va fi dat pe față, fugise de pe front cu câteva zile înainte, dimpreună cu adjutantul său Wachmann, în rândurile dușmane.

Locotenent-colonelul Crăiniceanu ¹⁾, care, în urma înțelegerii cu col. Sturdza, trecuse peste linia frontului spre a primi instrucțiuni dela acesta cum trebuia să procedeze, a fost prins la înapoiere. Dat în judecată, el a fost condamnat la moarte și împușcat.

Aceiași pedeapsă a fost pronunțată, în lipsă, de consiliul de războiu din Bacău și în contra trădătorilor Sturdza și Wachmann ²⁾. Ambii acești mizerabili vegetează azi prin Germania, acoperiți până și de disprețul Nemților, cari, vorba mult regretatului Caragiale, dacă iubesc trădarea, urăsc pe trădători.

Iși poate oricine închipui câtă amărăciune și revoltă a putut stârni în toate sufletele românești din Moldova — și fără asta așa de profund îndurerate — mișeleasca faptă a trădătorului Sturdza și a celorlalți doi complici ai săi.

¹⁾ Locot-colonelul Crăiniceanu, înainte de intrarea noastră în acțiune, fusese atașat militar la Atena. Aici a fost surprins de ofițeri francezi, procurând bidoane cu benzină sub-marinelor germane, cari operau în Marea Egee și în Mediterana.

²⁾ Const. Wachmann, fiul răposatului Ed. Wachmann, fost director al Conservatorului de muzică și declamațiune din București, era director al unei bănci din Salonic. După izbucnirea războiului european a fost prins de Francezii din Salonic cu spionaj în favoarea Nemților, arestat și dus în Franța, unde a fost pus în libertate numai după intervenții stăruitoare din partea guvernului Brătianu.

Intr'adevăr, în Ianuarie 1917 era nespus de înspăimântătoare atmosfera din capitala Moldovei. Trebuia să ai inima împietrită sau nesimțitoare ca să nu-ți scape lacrimi de durere, când, pe lângă toate acestea, mai vedeai trecând pe străzile Iașilor resturile diviziilor noastre decimate, cu căruțe stricate, trase de niște umbre de cai supti de nemân-care, iar soldații livizi de privațiuni, frig și mâhnire sufletească, în drumul lor spre centrele de refacere. Nu odată am fost cuprins de desnădejde la gândul că numai cel A-tot-puternic va mai putea face să renască brava noastră armată din August 1916, care dovedise atâta eroism și dispreț de moarte în fața unui dușman mai numeros și incomparabil mai bine utilat.

Mi se părea că toată mânia lui Dumnezeu se revărsase numai asupra bieteii României și că Dumnezeul Nemților e singurul puternic și poate pedepsi lumea! La dreptul vorbind, mi-e imposibil și n'am nici talentul ca să descriu în adevăratele-i culori grozăvia suferințelor noastre din iarna anului 1916/1917, în Moldova.

Nu există durere de orice fel și ori-cât de adâncă pe care să n'o fi îndurat, nu există jertfe pe care vre-un popor pe lume să le fi cunoscut, nu există suferință pe care vre-un neam s'o fi suportat așa cum a îndurat-o, cunoscut-o și străbătut poporul românesc.

Pe lângă chinurile morale, de tot soiul, a mai trebuit să vină peste noi o iarnă din cele mai grele, cu înfometarea, mizeria fizică și sufletească, iar ca corolar al acestor izbitori ale soartei noastre flagelul bolilor contagioase — mai ales al tifosului exantematic — cu tot cortegiul de nefericiri ce însoțesc o înfrângere militară. Peste 100.000 de suflete — soldați și civili — au căzut victima bolilor necruțătoare, a frigului și mizeriei. Numai doctori s'au stins vre-o 145, făcându-și datoria pentru patrie.

Intreb acum: în asemenea condițiuni mai puteam noi oare, cei din Moldova, să sperăm într'o așa refacere a armatei, care să fie în stare, în primăvară, ca să ia o contra-ofensivă și să alunge pe dușmani din țară?

În descurajarea ce ne cuprinsese, mai ales sub loviturile nemiloase ale soartei, mulți dintre noi, cei refugiați, nu mai credeam decât într'o minune dumnezeiască!

De altfel — de ce n'ași spune tot adevărul? — chiar și în sânul guvernului intrase temerea și descurajarea. Unii dintre miniștri, prea încrezători în amiciția aliaților noștri de peste Prut, erau de părere ca să se trimită toată armata spre refacere în Rusia. Se hotărâse chiar ca până și școalele militare să fie mutate în Rusia, la Jitomir sau Kamenetz-Podolsk — și comisiuni româno-ruse alergau pentru fixarea centrelor rusești, unde urma să fie dusă armata română pentru refacere.

Din fericire, s'a găsit un om înțelept, care, dându-și bine seama de spiritul ce domnea încă de p'atunci — Decembrie 1916 — în armata rusă și peste tot în Rusia, să se opună din răspuțeri la trecerea armatei noastre, în scop de *refacere*, peste Prut. Acest bărbat, cunoscător de oameni și de lucruri, a fost d. Alex. Constantinescu, ministrul de interne, al cărui punct de vedere a și triumfat în cele din urmă. Afară de o singură diviziune de cavalerie, care, din cauza lipsei de nutreț în țară, se dusesse să se refacă la Bălți, în Basarabia, încolo toate trupele, ca și școalele militare, au rămas pe pământul Moldovei.

Intr'o scrisoare, pe care mi-o adresa la Odesa în ziua de 20 August 1917, în toiul glorioaselor și crâncenelor lupte dela Mărășești, d. Alex. Constantinescu, plin de satisfacție, mă întreba:

„Cum rămân acum acei străini și Români, cari, în Decembrie 1916, cereau să trecem armata peste Prut la refacere? Cu ce spirit moral s'ar fi întors, dacă se mai întorcea?

„Ar fi rămas îngropată în ipsisucesele dela început faima vitejească a unui neam, iar la sfârșit am fi etalat pe mășă verde, nu fapte demne și mărețe, ci numai lamentările unor suflete, cari cer milă și pomană“.

Câtă mândrie și câtă dreptate exprimă aceste cuvinte, mai ales pentru cine cunoaște anarhia îngrozitoare, pe care a introdus-o revoluția din Februarie 1917 în toată armata rusească! Intr'adevăr, a fi dus armata României, spre *refacere*, tocmai în cel mai vast cuptor de anarhie, ar fi însemnat a o pierde cu desăvârșire. Ea s'ar fi întors adăpată la principiile faimosului pricaz No. 1, dat armatei rusești

de guvernul provizoriu revoluționar al prințului Lvoff și prin care se punea în vedere soldaților ruși să aleagă comitete de diriguire a diferitelor unități și *că nu mai au obligația de a saluta pe ofițeri, adică pe superiorii lor*. Grație acestui pricaz nebunesc, a avut loc invaziunea brutală a anarhiei în toate forțele armate ale Rusiei.

Câteva lămuriri asupra descompunerii armatei rusești sunt absolut necesare, pentruca cititorul să poată mai bine înțelege inensul serviciu ce s'a făcut armatei noastre prin dispoziția luată ca refacerea ei să se efectueze pe pământul Moldovei și nu în Rusia.

Intr'adevăr, din primele săptămâni ale revoluției s'a putut constata o bruscă și adâncă schimbare în atitudinea armatei ruse. Oamenii cumiți vedeau, înmărmuriți, cum Rusia întreaga mergea grăbită spre prăpastie, grație concepției greșite ce se da principiilor de libertate proclamate de revoluție.

Pentru soldați, toate cuceririle revoluției se reduceau la un singur gând: acela de a merge cât mai repede acasă. Toate celelalte idealuri de interes general erau iteră moartă pentru ei, căci nu le înțelegeau. Este evident că, din această cauză, disciplina suferea. Totuși când unii comandanți de unități se ofereau să ia măsuri severe pentru menținerea disciplinei, ei erau oprți, ba chiar pedepsiți. Astfel generalul conte Keller¹⁾, comandantul cavaleriei și un excelent tactician, făcând o asemenea ofertă, a primit drept răspuns punerea sa în retragere.

Zi de zi, sub influența articolelor unei prese defaitiste și a discursurilor unor oratori revoluționari, cari se abătuseră peste tot asupra armatei ca un stol de corbi, soldații începură să devină neîncrezători și apoi iritabili. Ba, la urmă, sub influența discursurilor incendiare și incoherente rostite în meetingurile de pe front, unde se preconiza ura de clase, ei ajunseră într'o așa stare de nesimțire și de sălbătecie, care eră egală cu pierderea definitivă a armatei rusești, odată atât de puternică.

În Petrograd, la două zile după revoluție, disciplina — baza indispensabilă a unei armate — fu complet uitată,

¹⁾ Înșurat cu o prințesă Moruzzi din Basarabia.

iar armata transformată în bande armate periculoase chiar pentru revoluționari, cari totuși nu întrelasară de a întinde starea de spirit din capitală și la armata de pe front. Și ținta aceasta a fost atinsă repede, grație pricazului No. 1 dat de ministrul de războiu Gučikoff, sub presiunea sovietului deputaților lucrătorilor și soldaților din Petrograd, cu privire la abrogarea părții celei mai importante a regulamentelor militare în ceea ce privea serviciul interior ¹⁾. Prin acest faimos pricaz, care permitea invaziunea anarhiei în armată, se desființa salutul superiorilor, ca și puterea disciplinară a șefilor, deci însăși disciplina. Mai mult chiar, se lăsa soldaților dreptul de a face comerț, de a lipsi dela cazarmă fără autorizație specială, de a umbla îmbrăcați civil afară din serviciu etc.

Ministrul de războiu Gučikoff, descurajat, văzând modul și iuteala cu care se întindea răul sub presiunea elementelor socialiste înaintate și fără judecată, își dă demisia, lăsând să treacă armata sub conducerea lui Kerensky. Acesta, îndată ce ia conducerea armatei, publică, împins de sovietul din Petrograd, ordinul de zi asupra drepturilor omului. În același timp autoriză crearea de organe militare autonome de administrație militară, sub forma de comitete de toate felurile. E lesne de înțeles că din acest moment disolvarea armatei progresa cu o rapiditate de necrezut: Tribunalele militare, alese de soldați, achitau pe capete pentru delikte vădite, de exemplu pentru lipsa dela serviciu pe front, pentru indisciplina, pentru insulta superiorului etc. Întreaga bază a armatei fu distrusă ca prin farmec. Toți soldații se considerau *cetățeni liberi*, iar deputații trimiși din Petrograd pe front, ca să lumineze armata asupra scopurilor revoluției, puteau vorbi nepedepsiți de necesitatea de a încheia o pace imediată și de a intra în tratative cu inamicul, de a arăta inutilitatea războiului etc.

În acest hal lamentabil și distructiv ajunsese armata rusă, grație pricazurilor miniștrilor de războiu Gučikoff

¹⁾ Generalul N. de Monkevitz, care a luptat pe frontul român, spune ca acest pricaz No. 1 era o copie fidelă a unui pricaz afișat la 1905, în gara Krasnoyarsk (Siberia), de către sovietul deputaților batalionului III de căi ferate de rezervă, pe vremea războiului ruso-japonez. Cu alte cuvinte, boala anarhiei din armata rusă a fost adusă din Manciuria și datează din luna Decembrie 1905.

și Kerensky, grație activității apostolilor socialiști în armată și influenței literaturii revoluționare.

În Iulie 1917, în momentul când începuse ofensiva pe frontul român, armata rusă încetase de a mai exista. Ea se asemăna cu resturile unei corăbii naufragiate. În loc de soldați conștienți și patrioți, redutabila armată rusă de odinioară se compunea acum din negustori speculanți, din răufăcători și din bande de hoți în toată regula. Așa se explică de ce grandioasa ofensivă dela 27 Iulie 1917, începută cu atâta entuziasm și așa mare succes de armata II română în unire cu armata IV rusă, a trebuit să fie oprită brusc, spre marea disperare a armatei I română, care aștepta și ea cu nerăbdare să atace dimpreună cu armata VI rusă.

Cauza acestei opriri neașteptate a fost refuzul infanteriei rusești din armata VI de a porni la atac.

Inacțiunea armatei VI ruse a avut consecințe grave și pentru armata IV rusă, care s'a molipsit și ea, atingându-se ultimele resturi de bravură.

Tot greul, toată munca și toate sacrificiile rămăseră deodată în sarcina trupelor românești, al căror patriotism și dispreț de moarte au salvat situațiunea, înscriind cu litere de aur în cartea neamului săngeroasele, dar strălucitele lupte dela Mărășești, precum recunoaște însuși generalul Monkevitz în volumul său asupra descompunerii armatei rusești.

Din acest moment, armata rusă de pe frontul român nu mai conta nimic din punct de vedere militar și devenise profund supărătoare pentru populație. În ce privește soldații noștri, ei disprețuiau din convingere pe foștii lor camarazi ruși, cari aveau o frică teribilă de ei. Nu putea uita modestul, dar bravul soldat român obrăznicia moșicului rus îmbrăcat în uniformă, care venind în țară se lăuda că vine ca protector, pentruca pe urmă să dea bir cu fugiții, să dezerteze de pe front, să fure și să lase foc și pârjol pe unde trecea.

Deacea trupele române, indignate de conduita incalificabilă a camarazilor ruși, când îi prindeau, îi tratau fără nici o milă, împușcându-i, precum s'a întâmplat la Spătărești lângă Fălticeni, la Mihăileni (Dorohoiu), la Galați, Iași etc.

Astfel, pe la sfârșitul lunii Decembrie 1917, odată cu deagregarea finală a armatei rusești, care în Novembre

plănuia încă să detroneze pe regele Ferdinand și să asasineze pe generalul Scerbaceff, comandantul suprem al forțelor rusești de pe frontul nostru, Moldova fu complect cucerită de hoardele rusești, cari formaseră odată armata temută a Țarilor Rusiei!

Numai când se cunosc toate aceste împrejurări, se poate judeca câtă înțelepciune și cât patriotism au dovedit acei bărbați politici, cari au scutit armata română de periculoasa ei *refacere* în Rusia revoluționară, ceea ce ar fi fost pe capul României un al *doilea dezastru*, încă și mai mare, căci ar fi fost ireparabil. Rămasă pe pământ românesc, armata noastră — ce e drept, după o muncă supra-omenească — a putut fi refăcută în condițiuni, cari au uimit o lume întreagă.

Intr'o carte franțuzească, intitulată *Alexandre Asiatique*, datorită prințesei G. Bibescu, găsesse următorul dialog între regele Macedoniei și pasărea Phoenix:

— Păsărică mea, îi zice Alexandru, învață-mă dacă noi, oamenii, putem să păstrăm în sufletul nostru o dorință, timp de o viață întreagă, fără să o satisfacem?

— Trebuie să vrei să mori și să renaști din propria ta cenușă! răspunse veselă Phoenix.

Ei bine, tot astfel, din cenușa ei, s'a renăscut și brava armată română, căreia i-a fost dat în vara anului 1917, la Mărășești, să învingă pe teribilul spărgător de fronturi, pe celebrul general Mackensen, și să acopere astfel de glorie un neam întreg, crezut de mulți ca și desființat.

Cum s'a operat această minune?

Oricât de crude și mari au fost nenorocirile, cari s'au abătut ca un uragan nimicitor asupra României în toamna și iarna anului 1916, totuși poporul român, cu durerea în suflet, nu și-a pierdut nădejdea și, oțelindu-și inima la flacăra celui mai sublim patriotism, s'a resemnat și s'a pus cu puteri îndoite la muncă, ajutat fiind în această operă mare cu inimă, pricepere și multă râvnă de către misiunea franceză în cap cu generalul Berthelot, marele amic al României, care niciodată nu va uita imensele servicii aduse armatei noastre de frații noștri de sânge și de arme francezi.

În asemenea condițiuni, anul 1917 se anunța în culori

mai trandafirii. Înainte de a arăta evenimentele anului 1917, se impune un cuvânt asupra politicii interne.

Războiul mondial găsisse la putere partidul liberal. În tot timpul până la intrarea României în războiu, naționaliștii și în special conservatorii de sub conducerea lui Take Ionescu și Nicu Filipescu, neavând act obiectiv decât războiul, s'au abținut aproape dela politica internă.

În Decembrie 1915, cu ocazia desbaterilor memorabile dela Cameră, în care desigur punctul culminant a fost discursul lui Take Ionescu asupra politicii instinctului național, discuții interne nu s'au făcut.

Când, după intrarea României în acțiune, au venit ceasurile grele, guvernul Brătianu a rugat pe conservatori să delege doi membrii, cari, deși fără nici o situație oficială, să ia parte la deliberările consiliului de miniștri. Astfel, până la evacuarea Bucureștilor, Take Ionescu și Mihail G. Cantacuzino au luat parte la discuțiile consiliului de miniștri.

Se știe că ei au propus să se aducă în Iași toți senatorii și toți deputații ca un serviciu comandat. Dar n'au reușit și mai târziu, la Iași, toți au recunoscut că Take Ionescu și Mihail G. Cantacuzino avuseseră dreptate.

În Decembrie 1916, în fața perspectivei de a vedea în Cameră discuții violente asupra pregătirii războiului și asupra conducerii lui, s'a format un guvern național de coaliție liberal-conservator, intrând în noul cabinet¹⁾ următorii conservatori: *Take Ionescu* fără portofoliu, *Mih. G. Cantacuzino* la justiție, *dr. C. Istrati* la industrie și *Dimitrie A. Grecianu* la lucrările publice. Astfel s'a asigurat în ochii țării și străinătății unitatea politică.

Această unitate politică, care ar fi fost de dorit să dăinuiască și la conferința de pace, în acele zile înălțătoare și de bucurie generală, a fost, fără îndoială, de mare folos țării. Grație ei și muncii comune pentru refa-

¹⁾ În August 1917, acest cabinet, în urma unei crize ministeriale provocată de conservatori, a suferit următoarea remaniere: d-lui *Take Ionescu* 'i-s'a dat vice-preșidenția consiliului de miniștri; portofoliul industriei a fost încredințat lui *Barbu Delavrancea*, finanțele lui *N. Titulescu*, iar *D. A. Grecianu* și-a păstrat și mai departe ministerul lucrărilor publice. Rămăneau deci în guvernul național tot 4 conservatori.

eerea armatei, anul 1917 începea, cum am spus deja, sub cele mai frumoase auspicii.

După două luni însă a venit, din nenorocire, revoluția rusă, pe care nimeni nu o aștepta înainte de sfârșitul războiului mondial și despre care mă voiu ocupa pe larg în capitolele următoare.

La început toată lumea a crezut că revoluția va întări sufletul național rus. Dar curând s'a văzut că o inexplicabilă boală sufletească cuprinsese poporul rus, care nu mai vrea să se bată.

Până în vară speranțele erau totuși încă mari. În acest timp am avut, la Iași, vizitele ministrului rus de războiu Gucikoff, a ministrului francez Albert Thomas, a ministrului belgian Vandervelde și a generalului american Scott. Tot atunci, prin concursul ambelor partide, s'a înfăptuit marea reformă a exproprierei pentru darea de pământ la țărani (2 milioane de hectare) și a votului universal.

Curând după aceasta o ofensivă reușită rusă în Galiciia dădea toate speranțele că războiul se va sfârși repede cu victoria aliaților noștri.

Armata noastră, admirabil refăcută în 15 divizii, mai puternică și mai războinică decât oricând, sta gata să spargă frontul german și desigur că în puține zile ar fi fost în Transilvania și pe malul râului Buzău. Deja armata II, după strălucita bătălie de la Mărăști, împinsese în 3 zile frontul cu 20 kilometri.

În ceasul în care era să se dea semnalul atacului și din partea armatei I române și a armatei VI ruse, a venit însă înfrângerea rușinoasă dela Tarnopol, care a produs defecțiuni și în rândurile armatei ruse de pe frontul român și care a fost începutul scofâlcirii puterii militare a Rusiei.

Restul se știe. La Mărășești și Oituz¹⁾, singură brava

¹⁾ În luptele din sectorul Oituzului a luat parte și contele Tisza, fostul prim-ministru al Ungariei, ca maior de rezerva într'un regiment de cavalerie. Teribilul dușman al Românilor a primit și botezul focului, participând la o luptă foarte violentă. Ziarul *Pesti Naplo* scrie: „Cucerirea a fost atât de puternică, încât până și ofițerul cu aprovizionarea regimentului a fost rănit. Contelui Tisza însă nu i-s'a întâmplat nimic, deși era totdeauna în frunte.”

noastră armată ținea cu eroism și cu mare succes piept asalturilor disperate făcute în mase compacte de trupele lui Mackensen și ale arhiducelui Iosif.

Criticul militar C. T. Robertson se exprimă astfel în ziarul *Plain Dealer* din Cleveland (Ohio) despre importanța rezistenței Românilor în Moldova:

„... Dar ca să fi putut cuceri Moldova, ar fi fost, pentru Germani, o victorie aproape incalculabila. O înaintare peste liniile din Moldova s'ar fi răsplătit din belșug cu prada ce o puteau avea. Numai așa este cu puțință calcularea valorii străduințelor eroice ale armatei române pentru civilizația întreagă“.

Cu privire la aceste glorioase și în veci neuitate lupte, eari vor alecătui pagina de aur a vitejiei românești, d. Alex. Constantinescu, ministrul de interne, îmi scria, la Odessa, armătoarele rânduri sublimie:

Iași, Duminică, 20 August 1917

Jubite amice!

Starea generala aici e tot incertă. Chiar în ultimele zile (la 15 August) au fost defecțiuni rusești complete și la Sud și la Nord, așa că dintr'un moment într'altul nu știți la ce să te aștepți.

O asemenea stare de lucruri nu are alt dar decât a provoca o extremă enervare la toți și în special la acei, cari au răspundere față de neamul lor. Trăim în speranța unor zile mai bune și pâna să le vedem venind, trebuie să suportăm încă mult timp greutatea apă-ătoare a ticăloșiei altora.

Ai noștri sunt lei. Luptă cu vigoarea omului conștient, dar desnădăjdut, cu un dispreț de moarte fără seamăn și când cade mort sau rănit, sunt sigur că gândul fiecăruia este cuprins de un dor de răzbunare mai mare față de cei dimprejur decât față de dușmanul din ochii lui.

Ceace au făcut vitejii noștri într'o luptă îndârjită de o lună, care, ca bătălie, e considerată ca cea mai însemnată din toate de pe frontul oriental, este de nedescris.

În fața frontului, la Mărășești, am ascultat spusa unui sergent, care a omorât singur trei Nemiți, dintre cari un ofițer, și a târât cu el 9 mitraliere capturate, pe cari singur le-a dus la o distanță de 200 metri și de unde, ajutat de 4 soldați, le-a adus în mijlocul tranșeeilor române. Apoi s'au reîntors și au cărat în mijlocul gloanțelor munițiile și, după 2 ore, toate 9 mitralierele funcționau încontra posesorilor lor de cu 2 ore mai înainte.

A meritat darul de 2000 lei ce i-am dat sergentului, iar camarazilor soldați câte 500 lei de fiecare. Am rugat pe rege sa-l facă sublocotenent, deși fără condiții legale, spre a-i putea astfel pune pe piept *Mihai Viteazul*, care nu se dă decât ofițerilor.

Prin noi nu vom pu ea p'eri. Nu numai că avem soldați disciplinați și ofițeri conștiinți, dar încă avem lei parale. Omenirea e uimită. Toată străinătatea vorbește de armata noastră și ne telegrafiază admirația pentru ea. Cu toate suferințele trecute de până în Noembrie — și morale și fizice — cu toate bolile ce au secerat-o, armata noastră a înviat în scurt timp în așa chip, încât a făcut faima lumii. În faptele ei mărețe, putem găsi consolarea suferințelor unei țări întregi

Cu cât delăsați de toți, la momente grele, suferințele ne-au fost mai mari, cu atât glasul jertfelor noastre va putea striga mai tare, cerând dreptate — și nu se va putea ca să nu o aibă, când durerile noastre sunt încununuate de vitejie și când, cu cât ele au fost mai mari, *cu atât acelea ale celor ce trebuiau să fie părtași concomitenți, se micșorau.*

Acum să vedem . . . sfârșitul. Am credința că va fi bun pentru tabăra noastră. Cu această credință am semnat războiul, în ea rămân nestrămutat.

Dar când va veni acea zi? Nu o pot ști, precum iar nu pot ști dacă eu o voi vedea. Cei ce o vor apuca însă, dacă vor judeca cu dreptate, vor spune că nu se putea să nu intrăm în acest vârtej al omenirii, decât dacă eram o generație de ticăloși, cari, pentru a ne desfăta noi în liniște, îngropam pentru totdeauna visul unui neam.

A. Constantinescu.

Desigur în vremile viitoare, când crivățul rusesc va netezi gropile și va astupa tranșeele unde au străjuit și sângerat eroii noștri, când pe câmpiile răscolite de obuze va luneca iarăși plugul păcei și în lanurile proaspete nu vor mai rămâne vestigii ale morții decât crucile evlavioase ca să binecuvinteze grâul nou al brazdei miruite de sânge¹, ecoul gloriei dela Mărășești va cânta sonor și triumfal în toate sufletele românești, chiar și în eele ale urmașilor ticăloșilor recenți, răsfrângând proporțiile gigantice ale faptelor deslănțuite odinioară, pe cari noi le-am trăit prea repede ca să le fi smuls un înțeles și le-am privit prea de aproape, ca să le fi putut măsura.

În clipele mărețe însă când brațul vânjos al oșteanului român secera moartea năpraznică în rândurile dușmanilor uluiți, destrămarea armatei rusești progresa în mod vertiginos, grație anarchiei ce o cuprinsese, făcând inevitabilă încheierea armistițiului. În momentul în care Rușii au încheiat armistițiu, Românii s'au crezut obligați să procedeze la fel.

De atunci însă a încetat înțelegerea dintre cele două partide, cari compuneau guvernul național. Conservatorii, pentru motive cari cu vremea se vor explica pe larg și pe cari istoria le va judeca, erau hotărâți ca nici într'un caz armata să nu depună armele, ba dimpotrivă să continue a lupta regrupându-și forțele pe așa numitul *triunghiul al morții* și sub nici o condiție România să nu încheie pace separată, iar pentru a evita pacea, cereau ca armata, regele și guvernul să treacă din vreme în sudul Rusiei, până unde se va putea, și în ceasul în care, dintr'o împrejurare sau alta, lupta nu ar mai fi posibilă, regele, guvernul și Parlamentul să se retragă într'una din țările aliate, făcând astfel imposibilă încheierea unei păci legale.

Liberalii credeau dimpotrivă că, în anume împrejurări și în anume condițiuni, pacea separată se impunea. Ei însă nu voiau s'o încheie dânsii decât dacă ar obține consimțământul aliaților, cari să rămână totuși obligați față de România. Dar acest consimțământ n'a fost obținut formal niciodată din partea guvernelor aliate.

¹) Vezi articolul din *România*, intitulat *Ecoul*, de Corneliu Moldovan.

În mai multe rânduri, față cu noua situație creată de defectiunea rusă, conservatorii au voit să-și dea demisia și ei n'au rămas în guvern decât fiindcă au fost avertizați că odată cu demisia lor se vor retrage și liberalii și va veni, la cârmă generalul Averescu, hotărît să încheie pacea.

Când, în Ianuarie 1918, a sosit ultimatul lui Mackensen, prin care se dădea României un răgaz de 4 zile ca să-și arate intențiile ei, spunându-i-se în același timp că dacă Germania a îngăduit pân' atunci armistițiul României, a fost fiindcă spera că timpul făcuse să vină minte la cap oamenilor politici dela Iași, criza guvernamentală a izbucnit în mod inevitabil.

Liberalii voiau să se trimită delegați, cari să afe condițiile păcii ce ni se propunea de Germano-Austriaci, pe când conservatorii refuzau să participe, prin prezența lor în guvern, la un început de tratative de pace.

Astfel guvernul național a demisionat pe la sfârșitul lunei Ianuarie 1918 și generalul Averescu a fost chemat la guvern.

În ultimele săptămâni ale guvernului național s'a făcut ocuparea Basarabiei. E bine să se știe că această ocupare a fost cerută de către generalul Berthelot, șeful misiunii militare franceze, cartierului general român, în urma unui demers al ministerului Republicii moldovenești a Basarabiei.

După puține zile a venit și o cerere formală a guvernului basarabean pentru trimitere de trupe, de preferință Ardeleni.

Iar nu este fără importanță să se știe că, la un moment dat, însăși Rada dela Kiew a cerut guvernului român să trimită trupe românești la Kiew, Pultava și Odessa pentru apărarea acestor orașe încontra anarhiei bolșeviste. Guvernul român a refuzat însă și atunci Rada s'a adresat Austro-Ungariei și Germaniei în acelaș scop. Cum se știe, pacificarea momentană a Ucrainei s'a făcut în urma înaintării trupelor germano-austriace la Kiew, Odesa, Harkow etc.

CAPITOLUL XI

Revoluția rusească

Una din marile imputări ce se pot aduce regimului autoerat al țarismului este, printre multe altele, înăbușirea oricărei tendințe de eliberare, a oricărei năzuințe după o viață politică și publică sănătoasă. Rezultatul fatal a fost: totala lipsa de pregătire politică atât pe timpul absolutismului, cât și imediat după prăbușirea țarismului, precum voiu dovedi.

Ce reprezenta de fapt această viață politică și publică sub vechiul țarism? Până la 1905, Rusia n'a cunoscut nici un partid politic. Erau oameni răzleți, cari aveau păreri liberale, dar cari n'aveau dreptul de a se grupa în partide politice fără să nu fie imediat decretați de ilegali și surghiuniți. Erau oameni cu vederi revoluționare, cari își duceau viața în închisori, iar în rarele momente libere își dezvoltau părerile în chip ascuns, în mod clandestin.

Mișcarea din 1905 a dat un quasi-constituționalism Rusiei și a format câteva grupări politice.

Ce reprezentau aceste partide? Partidul octobrist s'a zbatut între principiile constituționale și ideile autograte ale lui Stolipin până a fost înghițit de ultimul—și octobristul a fost un partid polițienesc discreditat în fața opiniei publice liberale ruse, în cât șeful său Gucicoff, om de mare talent, n'a putut fi ales în ultima Dumă, cu tot concursul poliției.

Partidul naționalist era un partid curat guvernamental,

care trăia din sinecure, și până și leaderul lui, basarabeanul Pavelake Krupenski¹⁾ — om de zece ori milionar — a fost găsit înscris în lista poliției secrete.

Singurul partid care îndrăznea să facă o opoziție mai aprigă și să iasă din sferel¹ „legale“, era partidul cadet și de aceea P. Miliukoff se și întitula „*opoziționistul M. S. Impăratului*“.

Totți oamenii aceștia erau ținuți însă departe de orice viață de Stat. Octobriștii și naționaliștii formau un decor constituțional guvernului absolut; cadeții erau opoziția acceptată ca o nenorocire.

A trebuit să vie războiul, pentru ca unii din octobriști, ca Gućkoff, Rodzianko și alții să fie chemați în diferite comitete ca să lucreze sau să fie invitați, ca și Miliukoff, să-și dea părerea în chestiile de politică externă. Incolo toate aceste partide aveau o existență în afară de frământările și creațiile guvernului rus, care lucra în autocrat.

Bine înțeles, partidele socialiste în diferitele lor formații erau în afară de orice viață politică legală și decretată de vrăjmași ai țării, urmăriți, condamnați, suspectați, surghiuniți, spânzurați. Masele nu puteau să-și manifeste voința, n'aveau reprezentanții lor legali, decât cu rare excepții. Tărăniimea alegea pe preoți sau pe alți reprezentanți impuși. Și cu toate acestea, masele trăiau o viață politică, căceau un crez social, se pregăteau pentru o existență publică.

Puțin câte puțin se desvolta în ele credința și conștiința că ele, prin ele înșile, vor putea trăi și se pot desvolta. Lipsa de contact cu intelectualitatea țării, lipsa de conducători a vieții lor politice îi făceau să-și creieze între ei un aparat politic în afară de orice influență a păturei culte.

Este evident că o asemenea viață politică, dezvoltată la întunec, fără să fie condusă de bărbați intelectuali liberi, iar nu din pușcării sau din exil, nu putea să aibă

¹⁾ Acesta este faimosul Krupenski, care dimpreună cu neamțul Schmidt, fost primar de Chișinău, au agitat și continuă încă să agite la Paris chestia Basarabiei, cerând ca să fie înapoiată sub stăpânirea Rusiei, aflată în plină descompunere.

decât urmări funeste, întâiu pentru țarism și al doilea pentru Rusia însăși. Din această cauză, toată mișcarea socialistă era bazată numai pe ura în contra intelectualității și pe respectul numai al muncii brute. Lucratorul și țărănil — iată oamenii, cari merită să trăiască. Toți ceilalți n'au ce căuta la prânzul vieții.

Primejdia acestei mișcări clandestine și nesănătoase a fost prevăzuta de mulți socialiști conștienți. Socialistul revoluționar Kibalci, care a luat parte la atentatul comis în contra împăratului Alexandru II, adresa din închisoare, în ajun de a fi executat, următoarea scrisoare noului Țar Alexandru III:

„Prima concluzie practica, pe care se impune s'o tragă oamenii de Stat ruși cari doresc binele țării lor, va trebui să lase sistemul de urmărire pentru propaganda ideilor socialiste și să dea libertatea presei și a cuvântului.

„Majestatea Voastră poate să facă totul pentru fericirea Rusciei. Bazându-vă pe interesele naționale și pe dorințele poporului, Majestatea Voastră poate face cele mai mari transformări politice și economice, cari pentru totdeauna vor asigura libertatea și buna stare a poporului. O singura voință, a Majestății Voastre, poate face ceea ce în alte țări se poate căpăta cu lupte mari și varsări de sânge. In contra Impăratului reformator, nimeni nu se va ridica. Un Impărat, care ar satisface nevoile poporului sau, nu va găsi printre revoluționari decât prieteni. Și partidele sociale în loc să facă o operă negativă, distrugătoare, ar face o operă creatoare pentru binele patriei lor“.

Așa scria Kibalci în ajun de a fi spânzurat. In aceste cuvinte este un întreg program. Dacă Alexandru al III-lea sau Nicolae al II-lea ar fi ascultat de sfatul socialiștilor ruși și ar fi dat, treptat-treptat, toate reformele necesare, dar mai ales pe aceea principală: *libertatea presei și a cuvântului*, ar fi creat de mult o viață politică, care n'ar fi avut nevoie de zguduirile de astăzi. Partidele ilegale, cari lucrau pe ascuns munca negativă, munca distrugătoare, ar fi devenit partide cu drept de control, ar fi creat oameni de Stat, ar fi stabilit un acord între masele populare și

clasa conducătoare și n'ar fi dus la revoluția din Februarie 1917, care pare că n'are sfârșit, căci lipsesc oamenii cu pregătire de Stat, cari să o ducă la o formă creatoare, la o mișcare ordonată.

Împăratul Alexandru al III-lea s'a mulțumit să pună pe serisoarea lui Kibalciei următoarea rezoluție: „*Nimic nou! Fantezia unei imaginații bolnave și se observă în tot punctul de vedere fals, pe care se bozează toți acești socialiști, triști copii ai patriei*“.

Cum nu a înțeles Alexandru al III-lea vremurile sale, așa nu le-a înțeles nici Nicolae al II-lea.

Dacă e cineva vinovat și cu adevărat de toate ultimele evenimente triste și dureroase din Rusia, este lipsa de prevedere, de bun simț a foștilor suverani ruși, mai ales a celor doi din urmă, cari au trăit în afară de viața și frământările Rusiei.

Este lămurit deci că nu cu un regim de opresiune ca cel practicat de Țarul Nicolae II, agravat încă de influența revoltătoare a detractului călugăr Rasputin și mai puțin cu miniștri vânduți și revânduți ca Stürmer și Protoșopoff, cum îi taxează Purișkievici, se putea, la începutul lui 1917, asana o întreagă situație politică compromisă de o serie de ani și devenită acum iremediabilă.

Quos vult perdere, Jupiter dementat său în românește: Pe cine D-zeu vrea să-l piardă, îi ia mai întâiu mințile.

În zadar, convinsul monarchist Purișkievici striga în Dumă, prin Decembre 1916, ca să audă Țarul Nicolae: „*Lucrurile nu mai pot continua astfel! Trebuie să se termine odată cu influențele oculte, cu trădătorii și cu scandalurile!*“

În zadar marii duși, cari prevedeau apropierea catastrofei, demonstau Țarului gravitatea situațiunei, în perspectiva exilului! În zadar tânărul mare duce Dimitrie Pavlovici, în momentul când pleca în exil pe frontul persan, scria vărului său Țarul Nicolae:

„*Dacă ești neputincios ca să-ți eliberezi soția de sub dominația persoanelor, cari o inspiră în rău, cel puțin fi cu ochii în patru și ia măsuri în contra înrădurii constante și sistematice a intriganților, cari se servesc de*

femeia ta ca de un instrument, căci e singura speranță de a te salva pe tine, ca și tronul și scumpa noastră patrie de teribilele și ireparabile nenorociri ce o așteaptă!”

În zadar își avertiza fiul rătăcit Țarina văduva Maria Feodorovna, în zadar marea ducesă Victoria Chiril Vladimirovici, sora reginei Maria a României, reclama Țarului un regim plin de aer, pentru a scăpa de lugubra farsă bizantino-rasputino-imperială, căci împărăteasa Alexandra răspundea invariabil:

„De 22 de ani sunt pe tron, cunosc Rusia și știu că poporul ne iubește! Cine o să îndrăznească deci să se ridice în contra noastră?”

Iar în acest timp, guvernul rus cu dictatorul său Protopopoff — Stürmer căzuse în Novembre — dansa pe un vulcan. Ambasadorul Angliei, sir G. Buchanan, luă atunci bărbăteasca hotărâre să previna personal pe Țar de apropierea furtanei, iar Miliükoff, profund înrijorat, declara în Duma imperiului:

„Ceasul de față e un ceas teribil. Noi vedem lupta politică și socială debordând peste marginile stricte ale legalității; vedem reapărând simptomele constatate la 1905.

„În acest moment un pumn de orbi și de nebuni încearcă să pună stavilă cursului impetuos al torentului, pe care noi, de acord cu țara, voim să-l menținem în legalitate.

„Domnilor, ar mai fi totuși vreme de îndreptare, dar timpul trece, atmosfera e supra-încărcată de electricitate și se simte apropierea vijeliei. Nimeni nu știe unde și când se va produce explozia!”

Îndelunga răbdare ajunsese, într'adevăr, la ultima limită. Joi, 24 Februarie st. v. 1917, începură să se manifesteze la Petrograd primele simptome de agitație. Încă dela 23 Februarie, lucrătorii uzinelor Putiloff făcură meeting și declarară greva. La 25 Februarie numai câteva fabrici mai funcționau. Cortegii împozante de manifestanți se formară pe strade, cerând *pâine!* Ei izbutiră să ajungă în centrul orașului, cu toate măsurile și rezistența poliției.

Se simțea că ienicerii țarismului — *cazaccii* — slăbiseră în entuziasmul și credința lor pentru Țar și regimul său. În cartierele muncitorești forțele se organizau și șefii se ridicau, spre a le conduce. Slăbiciunea celor de sus întărea curajul fricoșilor.

Deși Protopopoff luase toate măsurile de siguranță, instalând mitraliere pe clopotnițele bisericilor și pe acoperișele caselor — acestea erau mitralierele promise României! — populația declară la 26 Februarie greva generală. Magazinele se închid în vederea gravelor evenimente. Dar și de astădată armata „se lasă” învinsă de mulțime, care ajunge iar în centrul orașului, trecând Neva înghețată.

Duminică, 27 Februarie, un ukaz imperial ordonă dizolvarea Dumei. Această veste, pe măsură ce se răspândește, ridică în picioare *tot* cecece nu fusese răpit pânăcum în vâltoarea evenimentelor.

Un fapt simptomatic se petrece în același timp: În strada Basseinaia cazaccii culcă la pământ cu lovituri de sabie pe comisarul de poliție al circumscripției, care ranise cu câteva minute mai înainte pe un lucrător. Actele de insubordonare din partea armatei se înmulțesc. Un caz: Compania a IV-a din regimentul Paul, odinioară cea mai frumoasa podoabă a gardei imperiale, se revoltă și face cauză comună cu mulțimea, trăgând încontra trupelor rămase credincioase guvernului.

Duma, împotriva ordinului de dizolvare a Țarului, s' intrunește la miezul nopții de 27 Februarie și formează un comitet executiv, însărcinat cu restabilirea ordinii.

Luni, 28 Februarie, se anunță ca o zi decisivă. Armata, răsculându-se din ce în ce mai mult, se îndreaptă spre palatul Dumei, ca spre noul ei conducător. Se anunță incendii, au loc scene de războiu civil, mitralierele lui Protopopoff funcționează mai mult ca oricând. Guvernul lui Nicolae II își pierde minut cu minut terenul de sub picioare.

În fața armatelor adunate dinaintea palatului Dumei, deputatul lucrătorilor A. F. Kerensky ia cuvântul și le îmbărbătează. Armata intră în sala de ședințe, unde diferiți oratori rostesc discursuri, cerând revendicațiuni pentru lucrători și expunând teorii sociale, planuri și programe. În acest timp sosește la Dumă știrea ca palatul justiției e în

flăcări, închisoarea Kresty luată cu asalt, fortăreața Petropavlovsk s'a predat, arsenalul e devastat și că comisariatele de poliție—aceste citadele ale țarismului—ard ca unse cu gaz! Mulțimea stăpână pe oraș, lăsa să izbucească ura sa seculară încontra polițiștilor, cari mai încercau încă sa reziste.

Represaliile mulțimei revoltate fură teribile: agenții poliției erau linșați sau închiși, iar armata, care mai ținea cu guvernul, era împușcată.

La 29 Februarie, revoluția era în toiul ei. Regimente întregi se ridicau, ca unul. cu steaguri și ofiteri în frunte, defilând în fața Dumei, al carei președinte Rodzianko știa să găsească cuvântul propriu, spre a electriza pe acești copii dornici de libertate, cari îi strigau:

— „*Dispuneți de noi, suntem la ordinul voastre!*“.

Războiul civil mai continuă și guvernul, *invins*, își prăpădește ultimele cartușe. Pentru a-i paraliza ultimele-i eforturi, comitetul executiv al Dumei arestează pe membrii și susținătorii săi. Ei sunt aduși pe rând la palatul Dumei. Cei dintâi sunt: Sceglovitoff, președintele consiliului imperiului, fost ministru de justiție, și trădătorul Stürmer. La urmă de tot sosește și Protopopoff, care, văzând pe Kerensky, caută să-i vorbească, întitulându-l: *Excelență!*

La 1 Martie, Rusia respira liber.

La curte, ca și la marele cartier general (*Stavka*) dela Mohilew, se credea la început ca nu e la mijloc decât o răzvrătire a intelectualilor și a nobililor, care va putea fi ușor potolită, apoi văzând turnura gran lioasa a revoluției făcută de mulțime, se bănuia ca e datorită foamei și seumpetei,

Țarul, care se afla la Mohilew, în urma insistenței generalului Alexieff, șeful marelui stat major, de a fi mai puțin intransigent, precum și în urma telegramelor Țarinei, prii care îi spunea că „*câteva concesiuni sunt inevitabile*“, se hotărî să plece în ziua de 29 Februarie la Petrograd, pentru a avea o explicație cu Rodzianko, președintele Dumei.

Cum însă mișcarea revoluționara se întindea și în afară de capitală, trenul imperial nu putu să ajungă de cât până la stația Malaia Vichera, unde Țarul află adevăratele știri asupra situației. Văzând că drumul spre Petrograd poate deveni mai periculos, împăratul Nicolae luă direcția Pskow-ului,

spre a se întâlni cu generalul Rusky, comandantul armatei de Nord. Aci ajunse în ziua de 1 Martie.

Țarul declară generalului Rusky că e dispus să acorde Rusiei un *gubern responsabil*. Acesta îi raspunde: — „*Prea târziu, Sire! Decizia Majestății Voastre vine tardiv, c ci această concesie azi este insuficientă!*“

La Petrograd, în ziua de 2 Martie, se formă un *gubern provizoriu*, compus din 12 membri ai Dumei, cu prințul Lvoff, organizatorul Zemstvo-urilor, ca președinte, profesorul Miliukoff la externe, Gucikoff la războiu și socialistul-revoluționar Kerensky la justiție. Tot la 2 Martie, Rusky putu să comunice telefonic cu Rodzianko. Conversația dură 2 ore, dar fără nici un folos, deoarece Rusky nu putu decât să se ralieze opiniei generalilor Brusiloff și Evert. cari e reau abdicarea Țarului.

Duma însărcină pe Gucicoff și Șulgliu, membri ai guvernului provizoriu, să meargă la Pskow, spre a-i cere Țarului să abdice în favoarea fiului sau Alexis. Țarul refuză însă, spunând că nu se poate deslipi de marele duce moștenitor, dar că abdică în folosul fratelui sau Mihail Alexandrovici, ceea-ce și făcu, scriindu-și abdicarea chiar în tren, în gara Pskow, în noaptea de 2 spre 3 Martie.

În fața gravelor evenimente, pe cari le știăbat a, Țarul rămase totusi aț roape neschinbat. El era tacut, dar mânca, bea și dormea ca de obicei.

Spre a fi mai în siguranță, el se întoarse la Mohilew, unde se întâlni cu mamă-sa Țarina-Văduvă Maria Feodorovna, care venea dela Kiew, ca să-și vază fiul părăsit, deși de mai mulți ani nu-i mai vorbea, din cauza intrigelor soției sale.

Din ziua de 3 Martie, generalul Alexieff, șeful marelui cartier-general, nu-i mai adresă Țarului nici un raport.

La 8 Martie sosiră la Mohilew deputații Dumei, Bublikoff, Gribunin, Verkinin și Kalunin, pentru a aresta, în numele reprezentanței naționale, pe fostul Țar. El se supuse cu resemnare și acestui demers și despărțindu-se de mamă-sa, spre a se urca în trenul ce-l aștepta sub presiune, fostul Țar auzi din gura ei următoarele cuvinte:

„Ți-am spus că Alexandra o să-ți mănânce tronul și ea 'ți l-a mâncat!“

Acel care fusese, timp de aproape 20 ani. Țarul tuturor Rușilor, fu condus la Țarskoe Selo, unde fu arestat într'o aripă a palatului imperial.

Țarina Alexandra a încercat până în ultimul moment să-și apere tronul, considerat de ea ca un *ce*, de care poporul nu se poate atinge. Rásputin, cauza atâtor nenorociri, îi însuflase această credință cladită pe nisip. Când i-se citiră ziarele cu textul abdicării Țarului, ei nu-i venă să creadă. În fața faptelor îndeplinite, fosta împărăteasă fu nevoită să se plece, rugându-se de nouii stăpâni ai destinelor Rusiei să nu vază într'insa decât o soră de *caritate!*

Spre marea nenorocire a imperiului rus, marele duce Miail Alexandrovici refuza să primească a se urca pe tronul Țarilor până ce nu va fi ales de o adunare constituantă, ceea ce a fost o imensă greșeală, deoarece acceptând coroana și dând imediat poporului toate libertățile, putea să scape Rusia de toate zguduirile și suferințele ei din urmă.

Ministrul României la Petrograd, ineficientul C. Diamandi, voia cu orice preț însă să dea el Rusiei un țar. Avea candidatul *lui*: pe marele duce Chiril Vladimirovici, cumnatul Reginei noastre, pe care l'a convins să meargă la Dumă, asigurându-l că va fi aclamat ca Țar. Omul s'a executat, dar de la Dumă, unde a trebuit să *antichambreze*, s'a întors cu totul umilit, ceea ce are să mulțumească sărăciei de inteligență a reprezentantului României.

Din acest moment Romanoff-ii ¹⁾ devin suspexți.

¹⁾ După triumful revoluției, întreaga familie imperială fu arestată la Țarskoe Selo și sub guvernul Kerensky fu dusa în surghiun la Tobolsk, în Siberia. Sub regimul de teroare bolșevist familia Țarului fu transportată la Ekaterinenburg (Siberia), unde în vara anului 1918 a fost asasinată în condițiuni, cari vor rămâne vecinic o pată rușinoasă asupra poporului rus.

Dintr'o anchetă făcută și publicată de ziarul bolșevist *Pravda* s'a stabilit că au fost omorâte în total 11 persoane și anume membrii familiei Țarului în număr de 7 și alte 4 persoane din anturajul lor.

În calitate de inculpați au fost arestați 28 de inși, dintre care trei membri ai sovietului din Ekaterinenburg: Grusinof, Yakbontoff și Malutin; toați

Rusia, mergând cu pași repezi, voia *republică*. Adevăratul promotor al revoluției a fost poporul dimpreună cu armata, iar învingătorul ei *socialismul*, nici decum Duma.

femei, Maria Apraxina și Elisabeta Mironoff. Ceilalți inculpați aparțineau gărzii ex-țarului.

Țarul și celelalte persoane au fost împușcate; însă, după cum se hotărâse, n-au fost chinuți. Inculpatul principal, ex-membru al sovietului din Ekaterinburg, Iakhontoff, a mărturisit că asasinarea familiei Țarului a fost organizată de el pentru a discredita puterea sovietelor și în interesul partidului din care făcea parte: socialist revoluționar stâng. După mărturia lui Iakhontoff, asasinarea lui Nicolae Romanoff a fost hotărâta încă dela Tobolsk, însă Țarul era atunci prea bine păzit. La Ekaterinburg, când șefii sovietelor își puseseră capul, în urma înaintării Cehoslovacilor, Iakhontoff, profitând de dreptul de a prezida comisiunea extra-ordinară, porunci să fie împușcată familia țarului și persoanele din anturajul ei.

El a mai declarat că a fost martor ocular al execuției ei, că este pe deplin responsabil, dar că nu e vinovat de jefuirea victimelor, care s'a produs după asasinarea lor. În expunerea sa, acest trădător perfid a subliniat răsăpăcat ultimele cuvinte pe cari le-a pronunțat Nicolae Romanoff:

„Poporul va blestema pe bolșevici pentru moartea mea“.

Ceilalți încă pați, între cari și Gruşinoff și Malutin, au declarat că nu se îndoiău de trădarea lui Iakhontoff, dar ca au fost numai simpli executori ai ordinului lui Iakhontoff.

Pravda ada gă ca, pentru fapta sa, Iakhontoff a fost condamnat la moarte și împușcat.

Raportul generalului Almazoff comunică însă cu privire la această tragedie îngroșitoare următoarele:

„Țarul Nicolae, cu Țarina, cu cele patru mari ducese: Tatiana, Olga, Anastasia și Maria și cu țareviciul Alexis se găseau închiși într-o casă din Ekaterinburg. Suita lor, — în care intrau principele Dolgorukoff, principesa Hendrikowa, generalul Tatișcef și profesorul Botkin, — era deasemenea arestată.

Regimul aplicat acestor deținuți, ca și familiei imperiale ruse, era pur și simplu sălbatic: Din declarațiunea unui servitor al Țarului — singurul scăpat cu viață, prin fugă, — se știe că împăratul, împărăteasa, cu cele patru fete mari și cu băiatul lor, locuiau ziua și noaptea o singură odaie mizerabilă, o celulă, fără nici o mobilă și fără pat. Din bunăvoința foștilor lor supuși, cei șapte membri ai familiei imperiale dormeau toți la un loc, pe scândura goală a dușumelei, neavând altceva cu care să se învelească decât îmbrăcămintea de pe ei. Nu se poate preciza ce li se dădea de mâncare, însă e în afară de îndoială că nimic mai mult decât prea puțină pâine și apă. Batjocurile cele mai de rând erau cuvântul de salutare cu care păzitorii lor li se adresau la fiecare moment.

Trăiau acolo viața de cerșetori nemernici, fără să fie cruțați de lovituri.

În vremea aceasta, trupe cehoslovace înaintau asupra orașului Ekaterinburg, care urma să fie părăsit de bolșevici.

Ținându-se că victimele ar putea fi salvate, bolșevicii duseră pe toți prizonierii lor cu suta cu tot, într-o pivniță, unde nefericiții fură grămădiți unul

Chiar din ziua de 29 Februarie, când s'a putut constata reușita revoluției, pe lângă comitetul executiv al Dumei se formase și *comitetul deputaților lucrătorilor și soldaților*, care avea de scop să supravegheze acțiunea Dumei, bănuită în primul moment de socialiști că vrea să facă o *revoluție politică*, iar nu *socială*, precum voiau ei.

Succesul socialiștilor a fost mult înlesnit din clipa în care marele duce Mihail Alexandrovici refuzase să accepte tronul fără votul poporului.

Nepractici, lipsiți de pregătirea necesară pentru a governa, visători și mistici, prea încrezători în bunătatea omenească, socialiștii urmăreau o republică bazată pe in-

peste altul. Acolo, în întuneric, rușii bolșevici ținură șfat și scr seră, într'o pornire de neînchipuită ticăloșie, pagina cea mai marșavă și mai neagră din istoria rusească.

În fața împăratului și a familiei lui, fură loviți crunt oamenii din suită — cei arătați mai sus — și apoi pe rând împușcați chiar acolo, în pivniță. Fu întrebuițat revolverul: prea mica depărtare dintre victimă și călău nu îngăduia întrebuițarea puștei. Cadavrele se grămădiau.

Tatăl, omul, care fu Nicolae Romanow, și mama slabă, care fu Tatiana, fură de față la repetarea, — chiar acolo în pivniță, lângă cadavre, — a unei murdare nelegiuiri: cele patru mari ducese, copilele lor Olga, Tatiana, Anastasia și Maria, fură din nou necinstite de brutelile dimprejurul lor, cum erau, zilnic, de vre-o două săptămâni, mereu.

Nimeni n'a putut spune ce făceau în vremea aceasta acolo tatăl și mama copilelor.

Sigur este însă că gloanțele, cari s'au trap mai pe urmă în aceste ființe, prea nefericite, loviră niște făpturi despre cari nu se mai poate spune că trăiau... Marea ducesă Tatiana își dădea sufletul în spasmuri: un rus o lovi că patul puștei în cap, sfărâmându-i țeasta.

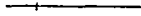
Țarul, — despre care servitorul spunea plângând că în toată vremea n'a scos o singură vorbă, ci a privit, alb la față, cu ochii stinși — a cerut la urmă o singură bunăvoință: să fie omorât odată cu copilul său, cu singurul lui băiat. Grația i-a fost acordată. Ținându-și mâinile în brațe, gloanțele i-au pătruns pe amândouă aproape în aceiași vreme.

Cadavrele au fost târâte și scoase afară în curte. S'au adunat scânduri și lemne și s'a improvisat un rug, pe care au fost suite, dându-se apoi foc. E probabil că arderea nu s'a făcut complet. Niște câini au fost văzuți umblând pe acolo, după câțeva vreme.

Servitorul, de care vorbim mai sus și care, plângând, răscolea grămada de oase, a găsit, într'o bucată din haina marei ducese Tatiana o piatră de briliant: era tot ce putuse lua sica puternicului Țar al Rusiei, temându-se că mâine poate va trebui să-și cumpere și ea pâine..“

ternaționalism. Bunul simț câștigă însă teren printre câțiva șefi: o ruptură se produce în partidul socialist. Unii, cei mai numeroși, numiți *socialiști-revoluționari*, având ca șef pe Kerensky, nu mergeau până la extrem; alții, mai puțin numeroși, intitulati *social-democrați*, cu Cehidze în frunte, cereau aplicarea principiilor lui Marx *în lumea întreagă!*

Socialiștii democrați s'au divizat și ei în două tabere: în *minimaliști* (menșevici), cari voiau un războiu pur defensiv, și *maximaliști* (bolșevici), cari erau pentru încetarea războiului și pacea imediată (partidul lui Lenin și Trotzky ¹⁾).

¹⁾ Vezi volumul: *Le dernier Romanoff*. de Charles Rivet.

CAPITOLUL XII

Dela revoluție până la armistițiu

Grație regimului asupritor al țarismului, ca și stării culturale și sufletești înapoiate în care a fost ținut poporul rus, revoluția rusească s'a înlăpăuit mai târziu decât în alte țări. Alegerea momentului pentru o asemenea profundă zguduire internă dovedește mai mult decât orice absoluta nepregătire politică și socială a poporului rus pentru opera nobilă, la care el s'a înlăpăuit în ziua de 27 Februarie 1917, în cap cu conducătorii săi. De aci și numărul enorm de probleme, cari se prezintau noului guvern revoluționar și Rusiei însăși.

Aproape peste tot locul revoluției a avut un caracter politic, de oarece mai toate problemele sociale ruse n'au fost atinse de vechiul regim și nu puteau fi cauza răzvrătirii din primele zile ale revoluției. În Rusia rămăsese nedeslegate o mulțime de chestiuni sociale, cari în restul Europei găsiseră de mult o soluțiune.

Dar imediat ce revoluția politică s'a produs, imediat ce împăratul Rusiei a trebuit să abdice și îndată ce frațele său Mihail a abdicat și el, toate acele probleme sociale au eșit la suprafață. Și nu era posibil să fie altfel. Tabloul politic și social se prezinta astfel în ajunul revoluției: administrația slabă, legaturile dintre diferitele organe ale Statului anormale, aceeași divergență anormală dintre naționalități, clase și caste. Totul avea nevoie de o primăvire. Muncă uriașă! Și într'adevăr, în prima lună a

revoluției s'a făcut mai mult pentru Rusia decât în timp de 100 de ani de regim autocratic!

În primul rând s'a dat autonomia Finlandei, contra eliberării căreia a luptat atât autocrația. Pentru prima oară, Rusia s'a exprimat clar în ce privește Polonia. Se desființează toate restricțiunile naționale și religioase, se permite în tribunale, în administrație și în școli întrebuintarea altor limbi decât cea rusă. Aurora autonomiei naționale a atâtor popoare lucește și la Odessa se pun bazele autonomiei Basarabiei de către un grup de oțetari moldoveni. În câteva săptămâni se săvârșesc cele mai mari prefaceri politice, la cari atâtor milioane de oameni le era teamă măcar să se gândească.

Dar unul din faptele mari ale revoluției ruse a fost abolirea pedepsei cu moarte, care nu exista de fapt în Rusia decât pentru crimele politice și în timp de războiu. Dacă însă abolirea pedepsei cu moarte era un act de liberalism, ștergerea ei din codul militar—și încă în timp de războiu—a fost o mare greșeală și foarte curând însuși omul care o făcuse, Kerensky, fu nevoit s'o reintroducă pe front.

Toate aceste mari reforme realizate în câteva zile, precum și repeziciunea cu care a fost săvârșită rasturnarea fostului regim se explică prin antipatia de care s'a bucurat guvernul și regimul Țarului Nicolae II. Această antipatie explică și deosebirea mare dintre revoluția franceză și cea rusă. La 1789, nobilimea franceză se despărțise în două tabere, una trecuse de partea revoluției, iar cealaltă emigra, lupta până la ultimul om sau se prăpădea în închisori.

În Rusia nu se vede nimic asemănător. Nobilimea acceptă cu bucurie revoluția politică. Mai mult chiar; pe când în Franța primii emigranți au fost membrii familiei regale, în Rusia marii-duci sunt primii cari vin să salute Duma revoluționară și să recunoască noul regim. Pe toată întinderea vastului imperiu nu s'a găsit un locșor, pe care să se semnaleze „*Vandea rusă*“.

Fără vrăjmași în interior și acceptată aproape de toată lumea, revoluția rusă în primele ei zile și sub forma curat politică, sub care se dezvoltase, ar fi putut să aibă rezul-

tate fericite și colosale nu numai pentru Rusia, dar și pentru întreaga Europă.

Dar inamicul din afară era o amenințare serioasă, din două puncte de vedere. Mai întâiu, Germania, cu toate declarațiile de simpatie pentru detronarea țarismului, nu putea permite dezvoltarea unei mari puteri democratice alături de autocratismul formei sale de guvernământ și, în al doilea rând, Rusia era obosită de războiu. Poporul rus, prin construcția lui psihică, era departe de popoarele anglo-saxone și latine, cari aveau rezistența sufletească necesară de a duce un războiu de lungă durată și el, după 3 ani de luptă, voia pacea.

Și în această privință, revoluția rusă diferă mult de cea franceză. La 1792, revoluția franceză se găsea, ca și cea rusă, în fața coaliției austro-germane, dar Francezii găseseră puterea de rezistență necesară și în bătălia de la Valmy ei reușiseră să învingă pe inamic.

În Rusia, lucrul se întâmpla pe dos. Într'adevăr, la 21 Martie 1917, armata revoluționară rusă suferă primul eșec la Stochod, unde două divizii ruse sunt măcelărite aproape complet de Germani. Lupta de la Stochod e prima dovadă a desorganizării armatei rusești.

Cu toate declarațiile formale făcute de guvernul revoluționar al prințului Lvoff că revoluția rusă nu poate exista cât timp inamicul va fi pe teritoriul ei, că lupta trebuie dusă alături de aliați pe viață și pe moarte, ideea de pace prinde tot mai multe rădăcini în rândurile armatei. Pe lângă partea psihică, de care am amintit mai sus și care explică lipsa de rezistență a Rușilor, nu e mai puțin adevărat că greșeli grave s'au comis în această direcție și de către elementele extreme revoluționare.

Odată cu formarea guvernului Lvoff, se formează la Petrograd așa numitul *comitet al lucrătorilor și soldaților*. Comitetul acesta are pretenția de a conduce țara și de a pune mâna pe putere. La început modest, el refuză de a lua parte în guvern și trimite pe un singur reprezentant al său, Kerensky ¹⁾, care ia portofoliul ministerului de justiție.

¹⁾ Kerensky, după mamă Adler, în scurt timp după intrarea sa în guvern, și-a dat arama pe față, numind pe un avocat evreu membru la Curtea de Casație din Petrograd.

tiție. Comitetul, sau *sovietul* pe rusește, duce însă pe ascuns politica sa de cucerire a puterii.

La câteva zile după revoluție, ziarul oficios al comitetului „*Isvestia*“ publică memorabilul *ordin de zi No. 1*, adresat armatei și în care se spunea clar soldaților:

„*Vu aveți încredere în ofițerii voștri: ei fiind burghezi, nu pot avea aceleași vederi politice și sociale ca acelea, pe cari le aveți voi!*“.

Efectul acestui ordin a fost dezastroos, căci el deschidea larg porțile anarhiei în armată. Într'adevăr, flota, compusă din elemente mai răzvrătite, a reacționat imediat și la Kronstadt și Vyborg au fost uciși o mulțime de ofițeri de înarină. În restul armatei s'a început lupta în contra comandamentului, s'au organizat în fiecare regiment comitete și anarhia a devenit generală. Armata rusă din ziua aceea a încetat de a mai fi o unitate războinică și reprezintă o masă diformă, amenințând ordinea în Stat.

În acest interval, la Petrograd soseau refugiații politici ruși mai din toate țările lumii. Înainte de a vorbi însă de opera, pe care ei au făcut-o în Rusia, socotesc necesar să spun câteva cuvinte de ideile lor în ceace privește războiul.

Odată cu deslănțuirea războiului mondial, socialiștii ruși s'au despărțit în două tabere. Unii suțineau că războiul trebuie să fie pierdūt pentru Rusia, dacă în această țară se dorește o reînviere politică. Ei se intitulau *porajenți* (învinși). Alții susțineau, dimpotrivă, că războiul trebuie să fie câștigat de Rusia, că Rușii trebuie să lupte și să se apere în contra militarismului german, pentru a vedea triumfând ideile democate în Rusia. Aceștia se numiau *oboronți* (apărători). Din primul grup făceau parte Lenin, Trotzky și chiar Cernoff, viitorul ministru de agricultură din cabinetul Kerensky, iar din al doilea Plechanoff, Alexinski, prințul Kropotkin etc.

Reîntoarse în țară, ambele grupări au început lupta în sensul ideilor lor. Lenin cu un mare grup de socialiști porajenți a acceptat să treacă în Rusia prin Germania. Bine înțeles, că Germania le-a pus la dispoziție, cu mare

bucurie, trenul, deoarece politica lui Lenin îi era cunoscută și ea știa bine că îi va fi utilă.

În curând s'a arătat de partea *cui* era Rusia. Deși Plechanoff a fost primit cu multă căldură de masele populare, cari salutau în el pe marele exilat, care timp de 40 de ani a fost părintele socialismului, iar Lenin n'a găsit în primele zile aderenți, totuși câte-va săptămâni — nu mai mult — au fost suficiente ca ideile lui Lenin să fie acceptate de masele populare și de armată. Omul acesta vorbea mulțimei aceea ce ea voia și spre ce tindea: *pacea*.

În loc să se ia măsuri ca propaganda anti-războinică și anti-militaristă să nu ia proporții mari și amenințătoare, însuși guvernul revoluționar mergea în fruntea acestei propagande pentru pace, la început sub o formă mai mult sau mai puțin moderată.

Sovietul din Petrograd adresează către toate națiunile un apel, în care spune :

„Noi vom apăra libertatea noastră de orice atac, fie din afară, fie dinlăuntru. Revoluția rusă nu se va da înapoi din fața baionetelor cuceritorilor și nu se va lăsa zdrobită de forța militară străină. Dar noi apelăm la voi, lucrători și țărani! Aruncați de pe umerii voștri jugul guvernelor voastre, cum am aruncat și noi autocratismul țarist, refuzați să fiți arma cuceririlor și agresiunilor în mâinile regilor, proprietarilor și bancherilor și cu toți să ne unim ca să terminăm acest războiu, care necinstește omenirea și care întunecă zilele de naștere ale revoluției ruse“.

Sub presiunea sovietului, guvernul revoluționar e nevoit să publice actul dela 27 Martie 1917, în care declară *„că guvernul rus n'are drept scop domnia asupra altor popoare, că nu vrea să se atingă de drepturile lor naționale, că nu vrea cuceriri de teritorii și că vrea o pace bazată pe auto-repartizarea națiunilor“.*

Principiul păcii fără contribuții și anexiuni și cu auto-repartizarea națiunilor este acceptat și de guvern. Totuși ideia de a lupta alături de aliați, ideia de a ajunge la pace prin îngenunchierea militarismului german exista la 27 Martie și a mai existat încă câțva timp, mai ales între con-

ducătorii burghezi. Ea e'ra acceptată în parte și de Kerensky și de o bună parte a social-democrației ruse din jurul lui Plechanoff, dar ea nu era crezul majorității lucrătorilor și soldaților, cari voiau cu orice chip *pacea*.

De unde maximaliștii, în primele zile, duceau o existență mizerabilă, refugiați în palatul fostei amante a Țarului, balerina Kșeșinskaia, ei în curând reușesc să aibă mare influență în sovietul din Petrograd și în sovietul sovieturilor (comitetul central al tuturor sovieturilor ruse).

Aceasta era situația primului guvern eșit din Duma imperului în primele zile ale revoluției și care purta numele de „*guvern provizoriu*“. Deși era autoritatea superioară în stat, el nu se bucura de toată puterea, pe care de frică o împărțea cu sovieturile, cari pe fiecare zi deveneau 'mai exigente.

Prima lună a revoluției a trecut foarte liniștită. În Aprilie însă liniștea începe să fie turburată deabinelea. Vestii triste sosesc din interiorul țării. Mișcări agrare au loc în mai multe gubernii. Știrile de pe front sunt și mai groaznice: multe regimente refuză sa îndeplinească ordinele date, motivând refuzul cu pretextul că n'au primit ordinul dela sovieturi.

Guvernul se simte slab. Massele n'au încredere mai ales în ministrul de războiu Gucikoff și în cel de externe Miliukoff. Primul era acuzat de a fi partizantul vechei discipline militare, iar al doilea că ar fi imperialist, că ar dori ca războiul să continue pentru a lua Constantinopolul și că nutrește idei monarhiste, deoarece Miliukoff în primele zile ale revoluției se declărase pentru o monarhie constituțională. Sovieturile, pe de altă parte, nu se mulțumesc a avea în minister un singur reprezentant, pe Kerensky, ci cer intrarea și a altor fruntași ai acestor sovieturi.

Față cu această stare de lucruri, guvernul este nevoit să declare „*că în vederea chemării la conducerea țării a acelor elemente creatoare și active ale patriei, cari până în prezent n'au luat parte directă la conducerea ei, el se reformează*“.

La 5 Maiu, Miliukoff, în urma unor manifestații de stradă, părăsește ministerul și este înlocuit cu Terescenko, al cărui portofoliu dela finanțe este încredințat Ini Șinga-

reff. Tot în acel timp demisionează și Gucicoff și conducerea ministerului de războiu și de marină trece în mâinile lui Kerensky, care devine sufletul noului guvern.

Noul cabinet se mai completează cu următoarele elemente socialiste: Perevertzeff — justiție, Skobeleff — muncă, Pieșechonoff — aprovizionare și Tzeretelli — poștă și telegraf. Mai intră în minister și prințul Șahovskoi, care este cadet. Din primul minister revoluționar își conservă portofoliile numai prințul Lvoff, Konovloff, Manuiloff, Nekrasoff, Godneff și Vladimir Lvoff.

Noul guvern face o nouă declarație. În ce privește politica internă, ea n'are mare importanță, ceace denotă că preocuparea principală a guvernului era de a da o satisfacție opiniei publice, care se interesa de o chestie mai presus de oricare alta, chestia externă, chestia războiului. Noua declarație spunea :

„Respingând orice idee de pace separată, guvernul pe fușă își pune drept scop căpătarea în cel mai scurt timp a păcei generale, care nu va avea ca tendință nici domnia asupra altor popoare, nici luarea drepturilor naționale a altor neamuri, nici cucerirea de teritorii, într'un cuvânt o pace fără anexiuni și contribuțiuni, pe principiul autorepartizării popoarelor“.

De aci înainte guvernul acesta, precum și guvernele cari îi urmează vor înota într'o adevărată utopie, atât în chestia internă cât și în cea externă. Autoritatea a slăbit într'atâta, încât ea e condusă de lozincile extreme ale partidelor extreme. Omul, care câștigă în autoritate, e Lenin. Această autoritate este încă slabă, dar ea crește pe fiecare zi.

Să nu anticipăm și să examinăm pe rând toate evenimentele.

Ordinul de zi No. 1, noul regulament militar prin care se desființează sălutul în armată, se democratizează oștirea până la punctul că gradele sunt alese, ca și notele guvernului adresate străinătăței și propaganda maximalistă, care se face peste tot locul, au desorganizat complet armata. Generalul Alexieff părăsește comamentul suprem și este înlocuit cu generalul Brusiloff. Pe

front se începe rușinoasa operă de fraternizare între armatele ruse și cele inamice, dezertările iau proporții uriașe, orașele sunt pline de soldați, cari se dedau negoțului și furtului. În marină se petrec adevărate acte de sălbătecie. Numeroși ofițeri sunt omorâți.

O oarecare ordine totuși se mai menține încă. Kerensky, care este în fruntea armatelor de uscat și de mare, mai nutrește oare-cari speranțe în forțele armatei. El crede încă în cinstea poporului rus. Și fie că farmecul persoanei sau a cuvântului său, fie că într'adevăr armata n'a fost încă complet demoralizată, ici-colo sunt semne îmbucurătoare.

Congresul militar al frontului român, ținut la Odessa și la care asistă și generalul Scerbaceff, numit comandant suprem în locul generalului Sacharoff, și chiar însuși Kerenski, votează o rezoluție războinică. Iar când consulul francez spune la acest congres că, pentru a se ajunge la pace, este o singură cale, adică calea victoriei, congresul îi face o manifestație furtunoasă. Aceiași hotărâre de a lupta o arată și deputații flotei Mărei Negre, cari la congresele din Moscova și Petrograd apelează la conștiința poporului de a lupta pentru a învinge, căci victoria va întări succesele revoluției ruse.

Kerensky este atât de încrezător în forțele armatelor sale, în spiritul lor de jertfă și în entuziasmul lor revoluționar, încât hotărăște ofensiva în contra armatelor austro-germane.

În ziua de 18 Iunie, armata rusă ia ofensiva pe frontul galițian.

În prima zi de luptă, soldații s'au purtat, după spusele comandamentului rus, în chip brav; participanții la luptă însă au mărturisit că avansarea s'a făcut din lipsa de rezistență și că soldații ruși mergeau la atac convinși că nimeni nu li se opune. În seara primei zile de luptă s'a și dovedit că armata nu mai avea spiritul militar, că era o hordă, de oarece soldații, după ce s'au dat la prădăciuni, au fugit în interior, spre a vinde lucrurile furate. O avansare în liniile dușmane totuși s'a făcut, câteva localități, ca Haliciul, au fost ocupate, dar această înaintare

ș'a datorat batalioanelor ceho-slovace și ale voluntarilor, printre cari era și un batalion 'e femei: *batalionul morței*.

Imediat însă ce forțele germane au apărut în contra regimentelor ruse, ultimele au luat-o la fugă într'un mod rușinos. În câteva zile tot teritoriul cucerit de Ruși a fost pierdut, iar în câteva săptămâni, după dezastrul dela Tarnopol¹⁾, Rușii au trebuit să evacueze toată Bucovina și acea parte din Galiția, pe care trupele rusești o ocupau din 1914, adică din primele zile ale războiului.

După cum mișcarea revoluționară rusă din Februarie și Martie 1917 a forțat partidele politice din România să se grăbească a se pune de acord în ce privește rezolvirea problemei agrare și electorale, deoarece și la noi se avea încredere în mișcarea ordonată a revoluției ruse din prima ei fază, tot astfel dezastrul dela Tarnopol a avut o înrăurire, de data asta dezastruoasă, asupra situației noastre politice.

Odată cu ofensiva rusă, armata română, admirabil refacută, antrenată și înzestrată din belșug cu munițiuni și armament, a luat și ea ofensiva la Mărăști și primele zile vorbeau de succese, cari vor rămâne vecinic înscrise în istoria glorioasă a poporului român. Inimile tuturor însoțeau cu admirație brava armată română, nădejdi temeinice se deșteptase în toată suflarea românească și încrederea reînvia în toți: recucerirea teritoriului pierdut din trupul țării părea ceva sigur.

Oprirea ofensivei ruse a trebuit, din motive strategice, să pună, din nenorocire, capăt și ofensivei române. Austro-Germanii înțelegând acum că toată rezistența este în armata română, au început să atace frontul român cu o extremă înverșunare. Și atunci a fost sortit armatei române să dea dovada de o rezistență, pe care aliații noștri Francezi au comparat-o cu rezistența eroică dela Verdun.

România s'a ridicat de astă-dată în ochii aliaților și a întregii lumi civilizate ca o serioasă putere vitală. Nimeni după luptele glorioase dela Mărăști, Mărășești, Slănic și

¹⁾ După debandada și retragerea rușinoasă a trupelor ruse dela Tarnopol, Germanii au pus mâna pe o imensă pradă de războiu în muniții, tunuri grele și provizii. Unii corespondenți evaluează această pradă la *trei miliarde*.

Oituz nu a mai putut nega rolul României, ea și revendicările drepte ale unui popor eroic și nobil. România, cu prețul a jertfe mari, și-a înscris un drept în istoria revendicărilor ei naționale.

Situația pentru moment însă a României devenea critică și, din cauza anarhiei din armata rusă, s'a discutat serios chestia evacuării Curței, a guvernului și a armatei chiar. De fapt membrii Parlamentului, după recomandăția guvernului, se și evacuează la Odessa, unde sunt trimise și mai multe depozite sanitare. Deasemenea refugiații ardeleni sunt evacuați la Elisabetgrad, Aleski și Kherson.

Situația din Rusia devenea însă și mai critică. Maximaliștii, cari au fost contra ofensivei, câștigau teren și mai mult și în primele zile din Iulie ei încearcă a lua puterea. Pe stradele Petrogradului au loc lupte între manifestanții maximaliști și între armatele credincioase guvernului; regiamente întregi, fără consimțământul guvernului, părăsesc cazărnicile și manifestează pentru pace și în contra guvernului. Revoluția din Iulie n'are însă succes, guvernul Kerensky reușește să înăbușe mișcarea maximalistă. Se ardează cați-va conducători maximaliști. În majoritate evrei, se dă mandat de arestare și împotriva șefului lor Lenin, dar acesta se refugiază din Petrograd și de departe continuă a dirige mișcarea maximalista.

Anarchia crește și trebuie luate măsuri atât în armată, cât și în țara. Diferite gubernii și orașe se declară independente de Statul rus. După Kronstadt se declară republică neatârnată orașul Tzaritzin (de pe Volga), apoi orașele Kazan, Tașkend (din Turkestan) etc. Pește tot locul izbucnesc mișcări agrare; căile ferate amenință cu o greva generală, cerând marirea salariilor. Mișcările naționale iau un caracter separatist. Finlanda se declară independentă, guvernul provizoriu disolvă Seimul (Camera), dar acesta, în contra voinței guvernului, se întrunește. Ucraina continuă opera ei de ucrainizare și cere formarea de regimente ucrainiene, ceea ce nu putea aduce decât desordine în armată.

Impotriva tuturor acestor mișcări, guvernul provizoriu trebuia să lupte. Dar o luptă și mai serioasă avea de dus cu sovieturile. Acestea erau în contra guvernului de coa-

liție și nu încetau a cere eșirea din guvern a cadetilor și a reprezentanților dreptei democrațe.

Dezastrul de pe front, desordinea interioară, mizeria economică și financiară, opoziția care se făcea reprezentanților burghezi — afară de Nekrasoff și Terescenko, cari, deși reprezentanții cei mai tipici ai capitalismului, erau agreați de sovieturi — impun o nouă remaniere ministerială. Prințul Lvoff părăsește președinția consiliului și Kerensky ia frânela guvernării Rusiei. La comandamentul suprem al armatei este numit generalul Korniloff.

Îndepărtarea generalului Brusiloff¹⁾ face într'un mod așa de puțin delicat, încât provoacă indignarea tuturor. Generalul Brusiloff era acuzat de a nu mai avea încredere în armată și d' a fi prevăzut dezastrul. Opinia publică este însă liniștită și împăcată prin faptul că noul generalissim al armatelor ruse este un general încercat, un om de mare energie, generalul Korniloff reușind să fugă din lagărul de prizonieri austriac în ajunul intrării noastre în acțiune¹⁾.

Generalul Korniloff n'are nici el încredere în armată, dăr are încredere în mijloacele de îndreptare, cari, aplicate, ar putea salva armata și existența Rusiei. Sub Tarnopol și în retragerea ulterioară, generalul Korniloff aplică, fără aprobarea guvernului, pedeapsa cu moarte și ia măsuri de represiune severe, cari dau rezultate satisfăcătoare.

Noul generalissim pricepe că nu sunt suficiente numai măsurile militare, că nu este de ajuns că frontul să fie puternic pentruca starea de defensivă și ofensivă a armatei să fie la înălțime — și el cere reforme în interiorul țării. În primul rând, generalul Korniloff cere punerea căilor ferate sub comanda lăment militar, el pretinde controlul productivității fabricelor și controlul comerțului. Dar mai presus de toate, generalul Korniloff cere ca toate elementele democrațe ale țării să ia parte la conducerea Statului și *nu* admite un guvern uniform socialist.

În jurul acestor pretențiuni ale generalului Korniloff

1) Generalul Korniloff a trecut Carpații îmbrăcat în haine de soldat ungar, ajungând după multe peripeții la Baia-de-Aramă și apoi la Turnu-Severin, de unde a plecat să lupte din nou în Rusia.

se începe discuțiunea în sânul guvernului. Kerensky este prea mult prizonierul sovietelor, pentru a lua o hotărâre fără consimțământul lor. El vrea să înlocuiască sovietele printr'un alt orgăn consultativ până la adunarea națională (Constituantă), organ consultativ și legislativ, care trebuia să pună bazele Rusiei revoluționare și a cărui convocare se hotărâse din prima zi a revoluției. Cum convocarea acestei adunări ar fi cerut prea multă vreme și cum cererile lui Korniloff nu puteau aștepta, se decide convocarea unei adunări naționale la Moscova, care, pentru moment, era organul consultativ al Rusiei.

Adunarea națională din Moscova este convocată prin invitări personale făcute de guvern. Sunt convocați membrii celor patru Dume, reprezentanții Curței de casație, ai Universităților din Rusia, ai barourilor, ai consiliilor comunale ¹⁾, ai sovietelor etc.

Frumoasă și impunătoare a fost această adunare, care este ultima în aceasta revoluție, la care iau parte reprezentanți ai tuturor claselor sociale. Ea este ultima încercare de o apropiere a claselor. Discursurile lui Kerensky, ale generalilor Korniloff și Alexieff, ale bărbaților politici ruși Miliukoff, Șingareff, Tzeretelli, a marilor industriași Riabușinski, Tretiakoff, Kișkin, etc. fac o impresie zguduitoare.

Rusia este în pericol — acesta e refrenul. Rusia nu mai are armată — aceasta este constatarea făcută de generalii Korniloff și Alexieff, în această adunare. Inamicul, când va voi, va putea înainta și în curând el va încerca luarea Rigei — spune Korniloff. Și cuvintele lui sunt profetice!

Adunarea se termină însă, cu toată patetica strângere de mână a reprezentantului muncitorimei Tzeretelli și a marelui financiar și industriaș Riabușinski — strângere de mână, care trebuia să reprezinte simbolul unirei ambelor clase — cu constatarea că o prăpastie adâncă este între ambele aceste clase.

În orice caz, adunarea dela Moscova fixează un lucru: necesitatea formării unui guvern de coaliție dintre elementele socialiste și cele ale comerțului și industriei.

¹⁾ Alegerile comunale au avut loc în cursul lunii Iunie și au dat o majoritate ecrasantă partidului socialist revoluționar, din care făcea parte Kerensky.

După câteva tergiversări și disrupții se ajunge la formarea acestui guvern.

Rezultatul practic al acestei coaliții este nul, iar rezultatul politic din cele mai proaste. Coaliția expasperează elementele extreme ale socialismului, cari hotărâse să lupte cu orice preț în contra coaliției. Maximalismul ia proporții nimitoare. Sovietul deputaților lucrătorilor și soldaților din Petrograd ia o atitudine curat maximalistă și, cu ocazia votării noului comitet, alege pe Trozky președinte. Cu mici excepții, întreg biroul sovietului este maximalist.

Nu mai puțin bine stau lucrurile și în sovietul sovietelor. Și aci ideia de pace devine obsedantă. Văzând că congresul dela Stockholm al socialiștilor internaționali n'a reușit, deoarece guvernele aliaților au refuzat să dea pașapoarte socialiștilor, sovietele vor să impună punctul lor de vedere guvernelor aliate și să le silească a discuta cu ele. Ocazia se prezintă. Pentru Octombrie 1917 se hotărâște convocarea la Paris a unei conferințe interaliate, la care era invitată și Rusia. Guvernul nu știe pe cine să trimită și în ultimul moment decide să fie reprezentat prin Maklakoff, unul din leaderii partidului cadet. Delegatul militar trebuia să fie generalul Alexieff, care este și chemat la Stavka (marele cartier general), unde are o întrevedere cu Kerensky, dar generalul refuză însărcinarea și declară ziaristilor.

— *„Eu nu am jucat niciodată cu cărți măsluite și nu voesc să joc nici de data asta!”*

Intr'adevăr, se cerea reprezentanților oficiali ai guvernului să aibă o situațiune caraghioasă. Pe când ei trebuiau să susțină războiul și lupta până la rezultatul final, alături de ei se fixase să meargă și un reprezentant al sovietelor, Skobeleff, fost ministru al muncii în cabinetul Kerensky și din care eșise după formarea noului guvern de coaliție cu elementele comerciale și industriale.

Skobeleff avea instrucțiuni precise din partea sovietelor. Aceste instrucțiuni erau cea mai monstruoasă caricatură a dezideratelor formulate în Martie și Maiu de către guvernul provizoriu. Instrucțiunile date lui Skobeleff uitau cu totul principiul auto-repartizării națiunilor, aduceau cea mai mare confuziune în spiritul popoarelor în ce privește drepturile

lor la existența națională, s' emiteau noi vederi asupra frontierelor și drepturilor națiunilor.

Țări, cari au făcut jertfe enorme, ca Belgia, Serbia, România, Muntenegru, erau uitate sau în loc de a se da satisfacție intereselor lor naționale, li-se știrbeau și acele libertăți pe cari le aveau. Intr'un cuvânt, instrucțiile erau fabricate cu scopul ca ideile emise în ele să fie acceptate nu de aliați, dar de Germani.

Imediat a urmat o serie de protestări din partea țărilor aliate. Ministrul Belgiei la Petrograd a adresat sovietelor o scrisoare demnă și hotărâtă, în care arăta cece a făcut Belgia pentru civilizație. Ministrul Serbiei, Spalaicovici, și consulul sârb din Odessa, Tzemovici, au publicat două memorii, cari au fost adresate deasemenea lui Skobeleff, arătându-i greșeala pe care o fac sovietele uitând drepturile sfinte ale Serbiei, atât de greu încercate. Profesorul Masaryk nu mai puțin s'a grăbit să protesteze, în numele poporului ceh, care se vedea uitat de democrația rusă numai ca să reușească, prin propuneri favorabile blocului german, la o pace apropiată.

Este curios că numai noi, Românii, n'am făcut nici un gest de protestare. Comodul ministru al României la Petrograd, C. Diamandi, nu avea nimic de apărut! Sufletul său bizantin nu simțea chemarea să ridice, în numele României, glasul în favoarea Românilor din Transilvania și Ungaria, ale căror drepturi la o viață independentă fuseseră doar recunoscute de înșiși aliații noștri. Spre rușinea și durerea noastră, trebuie să spun că grupul socialist român din Odessa a fost singurul, care, prin publicitate, s'a adresat cu un protest împotriva ignorării de către soviete a drepturilor României asupra Transilvaniei și a protestat în contra autonomiei Dobrogei, care nu poate fi decât o provincie românească.

Intru cât gestul grupului socialist român din Odessa, condus de faimosul agent bulgaro-nemțesc dr. C. Racovsky, a fost sau nu sincer și de bună credință, nu pot să apreciez. Fapt indiscutabil este că d-rul Racovsky a adresat comitetului central al sovietelor din Petrograd, la 26 Octombrie 1917, următoarea adresă de protestare:

Tovarăși! În instrucțiunile date lui Skobelev, delegatul democrației ruse la conferința din Paris, ați spus relativ la România următoarele: „România trebuie să fie restabilită în vechile ei granițe, cu obligațiunea să dea autonomie Dobrogei, care va fi liberă să dispună de soarta ei“.

Social-democrația română, care se găsește în majoritatea ei în Rusia în urma persecuțiilor guvernului român, crede de datoria sa să facă următoarele declarații în această chestiune :

Chestiunea Dobrogei se împarte în doua: 1) Chestiunea teritoriului, care a fost ocupat de Bulgari în 1913 și care se numește *Cadrilater*; și 2) Vechea Dobrogea.

În ceea ce privește Cadrilaterul, nu poate încapa vorba. Pământul, anexat cu forța, locuit de o masă compactă bulgară, trebuie să fie restituit statului vecin. Aci nu poate fi vorba nici de autonomie, ci numai de retrocedare.

Dar vechea Dobrogea a fost dată României în urma războiului din 1877 și în schimbul a lor 3 județe basarabene, cari au rămas libere după anexarea întregii Basarabii în 1812. Majoritatea populației din această provincie este românească. Minoritatea o formează Turci, Bulgari și Evrei. Acestei minorități trebuie să i-se dea liberă dezvoltare în marginile statului actual. Aci nu poate fi vorba de nici o autonomie, ci numai de introducerea unei stări democratice largi.

Mai mult încă, Dobrogea este plămânul României; fără aceasta provincie, care îi deschide esirea la mare, România nu se va putea dezvolta, nu va putea trai. A lua României Dobrogea, este același lucru ca și deslipirea de la Republica rusă a provinciilor baltice și ale celor de lângă Marea Neagră.

România ar degenera economic și politic și ar cădea sub influența statelor capitaliste.

Luarea malurilor mării, prin autonomia Dobrogei, ar avea consecințele, pe cari le-ar fi avut ocuparea trecătorilor de către Rusia țaristă.

Social-democrația română va lupta din toate puterile ca aceasta să nu se întâmple. E drept că populația Dobrogei a fost și este sub un regim excepțional de persecuție. Dar pentru acest regim nu este vinovat restul poporului român, cum nu poate fi poporul român răspunzător și de oligarhia română, care nu s'a purtat nici cu el mai bine.

Eșirea din această situație nu se va face cu autonomia Dobrogiei, ci cu distrugerea oligarhiei române și cu introducerea regimului republican.

Dar chestia românească nu se termină aci. Sunt mai bine de 4 milioane de Români sub jugul Ungurilor și Austriacilor. Probabil că a fost o scăpare din vedere că n'ați cerut și pentru Transilvania și Bucovina autonomia și dreptul de a dispune de soarta lor. Aceasta n'are nimic de a face cu tendințele imperialiste ale oligarhiei noastre.

Exprimăm dorința ca reprezentanții democrației rusești la conferința din Paris să nu uite și aceste chestiuni.

Toate acestea sunt cerințele noastre minimale și temporare, deoarece noi știm că numai o federație balcanică va pune capăt intrigilor dinastice, tendințelor imperialiste și războaielor fratricide, cum știm că numai revoluția internațională a proletariatului european va deschide omenirii noi drumuri.

Primiți, dragi tovarăși, salutul nostru frățesc.

Odessa, 26 Octombrie 1917.

Dr. C. Racovsky.

Instrucțiunile date însă lui Skobeleff n'au avut cinstea de a fi desvăluite la congresul interaliat, deoarece evenimente din ce în ce mai grave au turburat cu totul viața politică și socială a Rusiei.

Starea de anarhie, care lua proporții îngrozitoare, punea pe gânduri pe toți acei cari își iubeau țara. Ideia de a salva Rusia era în mintea tuturor. A aștepta era criminal.

Generalul Korniloff se hotărăște a acționa și cât mai curând. Istoricul întreprinderii acestui ardent patriot rus este încă obscur, desi ultimele destăinuirii făcute de generalul Alexieff, de Savinkoff și chiar de Kerensky permit să se poată trasa în liniamente mari care a fost adevărul în privința manifestării korniloviste.

Convinsi că numai o dictatură severă va putea scoate Rusia din pericol, că numai o luptă fără iertare în contra maximalismului, care devenise agresiv, va putea stinge focarele de anarhie, atât Kerensky cât și generalul Korniloff au fost de acord că trebuie luate măsuri extreme. La această hotărâre s'a alipit și ministrul de războiu Savinkoff, om de mare energie, cu un trecut revoluționar

serios, un om de talent, bun scriitor și care, în calitate de comisar militar al guvernului pe lângă frontul de sud-vest, luase acele măsuri energice în contra rușinoasei fugi de pe front, dimpreună cu generalul Korniloff.

Vremea cerea rezezi măsuri de îndreptare și cu orice preț. Între timp se produsese căderea orașului Riga. Căderea acestui însemnat punct comercial și industrial era o lovitură hotărâtoare pentru Rusia. Riga era un centru de export de mână întâia și ultimele statistice arătau că el făcea concurență și porturilor Mărei-Negre. Riga era, după Petrograd, a doua fereastră a Rusiei spre mare, fără de care în marea casă a imperiului nici aerul, nici lumina nu vor mai putea pătrunde.

Pierderea Rigei s'a făcut într'un mod rușinos. Armatele germane, după un atac de câte-va ore, au pus poduri peste râul Dvina în dreptul Ixkiulului. Repeziciunea, cu care a fost trecută Dvina, se explică numai cu absoluta lipsă de rezistență. Un strateg rus îmi spunea, la Odessa, că peste Dvina, care în locul unde a fost trecută, are o lărgime colosală, nu s'ar fi putut pune un pod decât în 14—16 ore, dacă s'ar fi arătat cea mai mică împotrivire. Ori Germanii, cum am mai spus, au așezat podurile în câteva ore, ceace denotă absoluta lipsă de rezistență.

Odată Dvina trecută. Germanii au avansat fără nici un obstacol. Armatele ruse au fugit în debandadă, fără să lupte. Multe regimente, cūprinse de nebunia revoluționară, se dau prizoniere cu muzica în frunte, cântând *Marsilieza*, convinse că fac opera păcei. Foarte în curând însă au trebuit să se convingă că Germanii nu priveau cu aceeași ochi mișcarea revoluționară și că au înăbușit în sânge încercările de revoltă din Riga. Pricina represiilor germane a fost devastarea Rigei de trupele ruse și de lucrătorii ruși în ajunul părăsirii acestui oraș, căci să nu se uite, dacă Rușii erau molâi în atacuri pe front, ei erau totdeauna gata și zoriți să lase foc și pârjol pe unde treceau. Așa au făcut în țară la noi, așa au făcut și pe teritoriul lor. Comandamentul german, imediat ce a ocupat Riga, a ordonat ca lucrurile furate să fie aduse sub pedeapsă de moarte. Trei zile s'a cărat pe piața principală a orașului materialul furat.

În asemenea condițiuni, armata rusă revoluționară a înscris în istoria omenirii o pagină din cele mai rușinoase.

Militar până în adâncul sufletului, generalul Korniloff a suferit mult de această rușine a armatei sale. Voind să nu ascundă nimic, toate comunicatele sale din acele zile vorbesc sincer de decăderea armatei ruse.

Dar maximalismul, care începe să priceapă unde este adevăratul său vrăjmaș, precum și mulți din socialiștii revoluționari, printre cari era și ministrul Cernoff din cabinetul lui Kerensky, simțiseră ca în Korniloff se ascunde omul care va continua războiul până la victorie, cu riscul chiar de a înabuși revoluția socială. Impotriva lui se începe deci o luptă aprigă. Căderea Rigei, în loc să deschidă acestor oameni ochii asupra stărei reale din Rusia, le permite să deslanțuie pe față o campanie în contra lui Korniloff. Mai întâi comisarul frontului de nord îndrăznește să susțină că Korniloff căută să ponegrească armata pentru a lua măsuri energice în contra ei, publicând comunicate calominoase pentru armata rusă, care ș'ar fi purtat în chip *eroic* în fața Rigei. Erau foarte interesante contra-zicerile dintre comunicatele generalisimului și acele ale comisarului frontului. Primul arăta lașitatea oamenilor, pe când al doilea făcea din ei niște eroi.

Jocul acesta nenorocit a servit mult cauza maximalismului, care a luat în mâinile sale conducerea suflotească a armatei.

Korniloff, fiind omul faptelor și dându-și socoteala că ar fi o crimă a aștepta urmările acestei situații intolerabile, s'a hotărât să facă o lovitură de stat. Aflând că, la Petrograd, maximaliștii pregătesc o încercare de a pune mâna pe putere, generalul Korniloff își îndreaptă armatele credincioase lui contra Petrogradului. Generalisimul era convins că lucra de acord cu Kerensky, care acceptase în totul planul generalului și al ajutorului de ministru de războiu Savinkoff.

Armatele lui Korniloff ajung aproape de Petrograd. Ele sunt conduse de generalul Krimoff, un distins ofițer. Petrogradul era în așteptarea evenimentelor hotărâtoare.

Dar deodată Kerensky face o schimbare de front. El acuză pe Korniloff de trădare, îl îndepărtează dela comandamentul suprem și ia el singur asupra-și această grea

sarcină, dând ordin armatei din garnizoana Petrogradului să pornească încontra armatei lui Korniloff. Savinkoff, numit în ajun guvernator general al Petrogradului, este scos din slujbă, iar generalul Korniloff este acuzat de Kerensky de a fi voit să puna mâna pe putere.

Omul nefast, care în momentul decisiv a împiedecat pe Kerensky de a merge alături de generalul Korniloff, care îi garanta ordinea și liniștea în țară, a fost, după ziarul socialist *Kiewskaia Misl*, ministrul Nekrasoff. Acest ziar spune că Kerensky, într'un raport al său asupra activității sale, acuză că este vinovat în fața lui Korniloff și geniul rău al lui a fost ministrul Nekrasoff. De altfel, din primele zile s'a vorbit ca apelul către națiune n'a fost scris de Kerensky, ci de Nekrasoff, care a fost cauza nereușitei întreprinderii lui Korniloff, singura care ar mai fi putut salva națiunea rusă.

Mișcarea kornilovistă eșuând, generalul Korniloff este arestat și trimis la Bihow. Tot odata cu el sunt arestați și comandanții frontului de sud-vest și apus, cari au fost solidari cu el. Lichidarea afacerii o ia generalul Alexieff, care însa, după ce prinește din mâinile lui Korniloff comandamentul și îl trece în mâinile lui Kerensky, părăsește el însuși marele cartier, deoarece văzuse toată urzeala de intrigi, cari se țescau în acest focar de minciuni și provocațiuni.

Mișcarea kornilovistă era simptomatică. Ea nu putea să rămână fără urmări. Miniștrii socialiști nu mai pot, în cabinetul Kerensky, sta alături de burghezii democrați, cari simpatizau gestul generalului Korniloff. Din minister ies Cernoff, Avksentieff și alți socialiști. Miniștrii burghezi nu cred nici ei posibil să mai rămână, căci sovietele țipau că sunt contra-revoluționari și korniloviști. O nouă criză ministerială are loc și guvernul, timp de două săptămâni, este condus de micul cabinet, adică de cinci miniștri: Kerensky, Nekrasoff, Terescenko, Nikitin și Pieșehonoff.

Guvernul se găsește în fața unei stări de lucruri nedefinită și anarhică. Situația se agravează pe zi ce trece. Deși dela Riga până la Petrograd este o distanță colosală pentru-ca armatele germane să poată încerca să meargă într'acolo, totuși flota germană ar putea forța golful finlandic. În marina rusă nu se poate avea încredere. Marinarii din Krönstadt cer darea în judecată a lui Kerensky, pentru că

acesta i-ar fi calomniat. Intr'adevăr, Kerensky într'un discurs al său se îndoia dacă Kronstadtul va rezista atacului german.

În Finlanda, mișcarea maximalistă ia proporții îngrozitoare. Din nou asasinate de ofițeri și revolte de soldați. Toată Rusia este într'o stare de anarhie prevestitoare de dezastru. Revoltele agrare iau proporții uriașe.

În această stare haotică se ivește pe deasupra și greva căilor ferate. Trebuie să insist asupra acestei greve, căci ea a fost prilejul a noui și dureroase evenimente. Căile ferate aveau, ce e drept, o situație precară în Rusia. Ultimele evenimente înrăutățise această situație. Fuga soldaților de pe front, lipsa de combustibil, reducerea mișcării și lipsa de vagoane supraîncărcase activitatea acestor modeste funcționari ai Statului. Dar pretențiile lucrătorilor și funcționarilor ceferiști erau așa de mari, încât statul nu putea rezista. Căile ferate cereau ca să li se mărească budgetul cu *trei miliarde de ruble!*

Bine înțeles, suma nu era prea mare pentru moment. Când se ia în vedere că, pentru 6 până la 8 ore de muncă, salariul mijlociu în Rusia varia între 25 și 50 ruble pe zi, se înțelege că dacă s'ar fi plătit lucrătorii căilor ferate în proporția restului lucrătorilor din Rusia, cele 3 miliarde abia ar fi acoperit salariul lor¹⁾.

Kerensky nu poate satisface cererile ceferiștilor și greva ține trei zile fără a căpăta satisfacția cerută. Lucrul acesta nu l'a iertat personalul căilor ferate și, la prima ocazie, comitetul ceferist a știut să se răzbune!

Anarhie, grevă, sărăcie și mai presus de toate războin! După-ce Germanii se liniștiseră cu ocuparea Rigei și se părea că se vor opri aci, după-ce din Petrograd au fost evacuate o parte din bogățiile capitalei și, față cu timpul înaintat, se credea că Germanii nu vor mai amenința capitala și evacuarea Petrogradului se oprișe, noui evenimente militare se produc.

Germanii atacă insula Oesel dela gura golfului Riga.

¹⁾ La Tzaritzia, cam în timpul grevei căilor ferate ruse, a izbucnit și greva lucrătorilor din port, cari câștigau la 250 ruble pe zi și totuși nu erau mulțumiți!

După o luptă de câteva ore, insula este ocupată. Câteva zile în urmă este ocupată și insula Dago și trecătoarea Moon-Sund. Și de data aceasta, ca și la Stochod, Tarnopol și Riga, se constată lipsa completă de rezistență a armatei ruse.

„Nu mai există armata rusă!” — a exclamat generalul Brusiloff la congresul național din Moscova și într'adevăr armata rusă nu mai exista....

„Cu artileria și submarinele, pe cari le poseda Rusia — scria un strateg rus — nu s'ar fi putut să se apropie nici un vas de războiu german de insulele acestea și orice flotă, care s'ar fi apropiat, ar fi pierdut jumătate din numărul ei înainte de a depune un singur soldat. Germanii au ocupat insulele în câteva ore, fără pierderi serioase. Baterii întreg s'au predat, fără să tragă un singur foc“.

Dezastrul dela Oesel și Dago punea iar pe tapet chestiunea evacuării Petrogradului și punea tot odată și chestiuni mai serioase, ca chestia continuării războiului sau a păcii.

Congresul dela Moscova nu dăduse nimic, iar Adunarea națională nu putea fi convocată, neprocedându-se încă la alegeri. Guvernul avea însă hevoe de o putere consultativă, căci singur nu mai știa ce să facă.

Sovietele, după cum am arătat, erau îmbibate de spiritul maximalist. Sovietul din Petrograd era curat maximalist și conducătorul lui era Leon Braunstein Trotzky. Sovietul general era în contra guvernului. Cernoff, după ce părăsise guvernul, în care avusese un rol foarte suspect și provocase revolta tuturilor acelora, cari voiau continuarea războiului, căci vedeau în aceasta mântuirea Rusiei, reluase în soviete politica lui anti-guvernamentală și în special contra lui Kerensky ¹⁾.

¹⁾ Am relevat că Cernoff a fost din partidul acelora, cari voiau înfrângerea Rusiei. Reîntors în Rusia, el a negat această și așa a ajuns ministru. Totuși, chiar fiind ministru, Cernoff a continuat politica sa de înfrângere. Într'un consiliu de miniștri, în care generalul Korniloff voia să facă destăinuire de ordin strategic, Kerensky și Savinkoff l'au intrerupt, nelăsându-l să vorbească, iar după ședința consiliului i-au explicat generalului că nu era bine să vorbească de planuri secrete de strategie în fața lui Cernoff. Frumos cabinet!

Sovietele voiau un guvern pur socialist, un guvern pacifist. Sovietul din Petrograd era mai categoric, el cerea pacea cu orice preț și era în contra evacuării Petrogradului.

Atunci a apărut ideea unei Adunări naționale. În care ar predomina elementul democrat. Adunarea dela Moscova a fost astfel ticluită, încât majoritatea o aveau elementele censitate, ceea ce nu exprima, după soviete, voința națională. Noua adunare, care trebuia să fie nu numai consultativă și de scurtă durată, dar și legislativă și prin urmare de mai lungă durată, trebuia să funcționeze până la Adunarea națională, care se hotărâse să se convoce pe la sfârșitul lunii Noiembrie, dar ale cărei alegeri nu au avut loc nici până azi! Noua adunare trebuia să poarte numele de *Ante-parlament*.

Convocată în grabă, adunarea din Petrograd era compusă din reprezentanții societăților, cooperativelor, sindicatelor muncitorești și ai diferitelor partide politice democratice, dar cu predominanța elementului lucrător și soldătesc. De fapt, *Ante-parlamentul* era sovietul general, plus câteva elemente democratice moderate. *Ante-parlamentul* avea un rol mare: el trebuia să decidă de soarta Rusiei, el trebuia să fie baza de rezistență a guvernului. Dar, din prima zi, el a dat proba lipsei celui mai elementar bun simț politic.

Chestiunea primă, care îi-a fost pusă, a fost aceea a reorganizării guvernului. Ce fel de guvern era necesar Rusiei: un guvern de coaliție cu elementele burgheze, cu reprezentanții comerțului și industriei sau un guvern curat socialist? Chestiunea părea simplă. Dar elementele dispărate, nepricisite în chestiunile politice, n'au putut sesiza chestiunea în toată lărgimea ei și votul *Ante-parlamentului* a fost unic în istoria parlamentară.

Prima zi de vot respinge ideea coaliției. Biroul *Ante-parlamentului* pricepe non-sensul acestui răspuns. Țara e în imposibilitate de a fi condusă numai de socialiști, țara e prea legată de clasa burghezo-capitalistă ca să nu se ducă în prăpastia ruinei și distrugerii, acceptând o politică demagogică — și în urma unui discurs al lui Tzeretelli, care este capul cel mai sănătos al socialiștilor ruși, *Ante-parlamentul* revine și chestia se pune din nou la vot.

De data aceasta, votul e și mai curios. Se votează că e necesar un guvern de coaliție, dar fără cadeți, cari sunt anti-revoluționari; se votează că e necesar un guvern cu reprezentanții burgheziei, dar când ambele aceste deziderate sunt unite într'o singură propunere, *ea este respinsă*.

Chestiunea rămâne cu chipul acesta nedeslegată. Totuși guvernul de coaliție se formează și în el intră Kișkin, Trețiakoff și alți reprezentanți ai comerțului și industriei rușe alături de elementele socialiste.

Ante-parlamentul ca și congresul dela Moscova nu vor rămâne în istoria revoluției rușe decât ca exemplul unor adunări, în cari s'au vorbit lucruri frumoase, dar nu s'au luat nici un fel de hotărâri serioase. Și lucrul nu e de mirare.

Revoluția, din politică cum era în primele ei zile, luase un caracter pur social. În fața masselor schimbarea de regim nu însemna nimic. Oamenii, cari contribuiseră la crearea noului regim, nu însemnau nimic dacă ei nu veneau cu lozinci, în cari principiile sociale cele mai lași să-și aibă locul. Toată lupta politică se concentrase în jurul ideilor sociale. *Pământul să fie al țăranilor, fabricile ale lucrătorilor, to'ul al fiecăruia și fiecare stăpân pe toate!*

Acesta era idealul social al mulțimei.

Nu putea prin urmare nici congresul dela Moscova, nici Ante-parlamentul să aducă ceva bun atât timp cât el trebuia să urmeze o politică de stat, o politică de ordine, o politică consecventă cu forma încă înăpoiată a Rusiei.

Massele muncitorești și soldații erau târați de șivoiul ideilor maximaliste. Pretențiile masselor sunt așa de amenințătoare, încât guvernul trebuie să cedeze și să elibereze pe unii din corifeii maximalismului arestați după evenimentele din Iulie. Armata este de partea maximaliștilor, cari singuri au drept lozincă în chestia războiului: *ideia de pace imediată*.

Guvernul Kerensky pierduse ocazia să pună frâu acestor pretențiuni și amenințări. Korniloff era arestat și ideia lui compromisă. Nu știu dacă a înțeles sau nu Kerensky că situația lui e pierdută, dar în ziua de 24 Octombrie (1917) el vine în Ante-parlament și cere consimțământul acestuia de a lupta în contra maximalismului, care pregătea o revoltă de stradă cu scopul de a pune mâna pe putere.

Discursul lui Kerensky a fost cântecul lebedei al acestui tribun, care a ținut fixată asupra lui atenția întregii lumi timp de 8 luni și care a făcut atâta rău nu numai Rusiei, dar întregii lumi democratice.

Nu am destule elemente ca să judec dacă Kerensky a fost un farsor sau un om cinstit în politica lui. Mai curând înclin a crede, judecând după ușurința cu care trecea dela o idee la alta, patetismul cu care vorbea, lipsa de prevedere, de judecată și de bun simț, care în atâtea rânduri l-au făcut să piardă situații create, mai curând zic că Kerensky a fost mai mult un om cinstit. În judecata bărbaților politici ruși trebuie totdeauna luată în seamă partea curat națională a ideilor lor.

Nu trebuie să se uite că Rusia a trăit într'o atmosferă de tiranie, dar și de misticism religios. Ca și Francezii în ajunul revoluției, Rușii au fost hrăniți cu ideile lui Tolstoi, Vladimir Solovieff, etc., idei umanitariste în genul ideilor lui J. J. Rousseau. Pentru filosoful rus, ca și pentru filosoful genevez, omul este bun, legile sociale sunt rele: aduceți o îndreptare în aceste legi și omul va fi liber!

Ei bine, Kerensky a fost îmbibat de acest umanitarism grotesc. Din ziua, în care, ca ministru de justiție, deschidea largi porțile închisorilor, nu numai pentru condamnații politici, ci și pentru criminalii de rând, spunând pușcăriașilor; „*Vă dau libertatea, fiți cinstiți!*“, se putea vedea că omul acesta nu era croit pentru a conduce un popor.

De altfel, tot restul activității lui este o serie întregă de greșeli de felul acesta. El dă libertăți nebunești soldatului, el lasă la judecata soldatului să aleagă dacă trebuie să lupte sau nu, bă într'un discurs al său, ținut soldaților, le spune:

— „*Oare numai cu cnutul trebuie să fiți împinși la războiu? Conștiința voastră de oameni liberi nu va fi suficientă ?*“

Naivitatea acestei întrebări arată cât de puțin cunoștea oamenii acest tânăr visător, care credea că este de ajuns să vorbești de conștiința unui om, pentru a-l face să accepte și ideea de moarte pentru un ideal.

Cu o asemenea mentalitate, era imposibil ca Kerensky, ajuns un moment conducătorul Rusiei, să nu dea de mal

democrația rusă abia născută și să nu facă tot răul ce se putea face popoarelor mici, cari și-au legat soarta de odioasă atât de temuta putere a colosului dela Nord!

Kerensky a îngropat pentru multă vreme ideia că masele se pot conduce cu vorba și cu convingerea și a lăsat în conștiința multora ideia că tot forța numai poate impune respectul legilor sociale, fie și cele mai liberale.

Guvernarea lui Kerensky, lipsită și de energie și de experiență, nu putea să se termine decât cu înlăturarea lui și cu triumful ideii de pace, care a condus repede la încheierea armistițiului cu Nemții, după cum voiu arăta în capitolul următor.

CAPITOLUL XIII

Guvernul maximalist Armistițiul și pacea dela Brest-Litowsk

Imprejurările extrem de grave, pe cari le străbătea Rusia, n'au putut totuși scoate la suprafață, din toată populația ei de peste 160 milioane locuitori, omul providențial, care s'o conducă și s'o salveze de pieire. Se tot credea că o să răsară, din zi în zi, un Napoleon, dar el nu se ivea de loc.

Precum am dovedit, Kerensky nu era la înălțimea enormei sarcini ce-și luase pe umerii săi neexperimentați. Germanii știaau foarte bine acest lucru și ca unii, cari cunoșteau până în cutele cele mai adânci sufletul fragil, misticismul, ca și slaba organizație de stat rusă, au făcut *totul*, uzând de *tot* și de *toate*, spre a desorganiza din fundament armata rusă și a constrânge astfel Rusia la o pace separată.

Intinderea maximalismului, conștient și metodic sprijinit prin *toate* mijloacele ¹⁾ de Germani, servea de minune scopul urmărit de Germania: sporirea nemulțumirii masselor populare și muncitorești încontra guvernului Kerensky, care era pentru continuarea războiului, alături de aliați, până la victorie sau până la posibilitatea încheierii unei păci onorabile.

¹⁾ Ziarul englez *Th. Russian Daily News* din Petrograd afirmă că Puterile centrale au eheltuit cu propaganda și corupția în Rusia aproximativ două miliarde de ruble, în mare parte bani fabricați în imprimăriile germane.

În seara de 5 Octombrie 1917, Lunaciarski, unul din șefii maximaliștilor, declara într'o conferință, ținută în sala „Circului modern“ din Petrograd, „că Rusia vrea pacea și o va avea“, că maximaliștii „vor ține guvernul provizoriu“, fie la Petrograd, fie la Moscova, unde avea intenția să se mute, și că maximaliștii „nu vor plăti datoriile fostelor regimuri, pe cari le vor ignora“.

Intr'un interview, acordat ziarului *L'Entente* (dela 20 Oct. 1917), un alt leader maximalist făcea următoarele destăinuiri relative la asaltul maximalist ce se pregătea pentru a pune mâna pe putere:

„Ziua de 20 Octombrie va fi calmă, cu toate temerile presei burgheze. Noi vom descinde în stradă la 25 Octombrie, în ceasul în care congresul sovietelor, întrunindu-se la Petrograd, va forma Parlamentul revoluționar, pe care ne vom sprijini. Lupta va fi teribilă și fără cruțare, uzând de toate forțele noastre până la sfârșit. Sunt în măsură să-ți afirm că toate șansele de succes sunt de partea noastră.

„După căderea guvernului provizoriu, incapabil de a rezolvi dificultățile momentului, noi vom proclama dictatura proletariatului. Un minister, a cărui listă este deja alcătuită cu Lenin și Trozky în frunte, va avea sarcina să scoată țara din impasul în care se află. Bazându-se pe soviete, noul guvern nu va semna o pace imediată, contrară idealului nostru revoluționar. Vom declara însă un armistițiu imediat pe toate fronturile rusești, pentru a face să înceteze această teribilă măcelărire. Astfel vom putea realiza de îndată marile reforme sociale, pe cari le proiectăm și printre cari figurează în prima linie trecerea pământului la țărani.

„Totodată vom aduce la cunoștința Germaniei și a aliaților condițiile unei păci într'adevăr democratice. Dacă vom fi tratați cu un refuz din partea Germaniei, atunci vom proclama războiul, războiul revoluționar până la sfârșit, în numele idealului nostru. Poporul va ști atunci pentru ce se bate și nu va merge, ca azi, la abatoriu, pentru ca capitaliștii, avizi de sânge, să-și construiască, cu averile lor îngămădite, palate, a căror fiecare piatră reprezintă cadavre și sudoare omenească.

„Dacă aliații vor refuza și ei să subscrie o pace

democratică, atunci va trebui să luptăm pe două fronturi. Poate vom muri, dar este nedemn să trăiască acela, care având șansa ce i-se oferă de a salva omenirea, n'o prinde și se înămolește în frumusețea visului său, a odihnei și destiniului său!"

Sprrijiniți dar pe soviete, maximaliștii se preparau să dea în curând lovitura de grație guvernului Kerensky.

Ce erau de fapt aceste soviete? Fostul ministru socialist Pieșechonoff le caracterizează în modul următor:

„In locul puterii supreme a Statului, avem o ficțiune. Această ficțiune se cheamă sovietul delegaților muncitorilor și soldaților; acest soviet se pleacă spre dreapta sau spre stânga, dintr'o zi într'alta, după hotărârile întâmplătoare ale unei întâmplătoare majorități, pe care o recrutează cutare sau cutare șef. Guvernul nu mai e răspunzător înaintea nației, ci înaintea elementelor schimbătoare ale sovietului. Mai mult încă: acest soviet, căruia miniștrii fi dau socoteală, cui poate da socoteală el însuși? Rusiei nu. N'a fost ales de dânsa. N'are dreptul să se zică răspunzător față de dânsa. Țara nu cunoaște măcar numele membrilor lui. Nimeni nu poate spune cu ce drept stau în ele anume delegați“.

Intr'un cuvânt, *soviet* înseamnă anarhia cea mai neagră. Grație acestor soviete, încă sub guvernul Kerensky, se desființează repede justiția, administrația și armata. Ofițerii sunt aleși de soviete și ei nu poartă nici un semn distinctiv, egali fiind cu tovarășii. Zeci de mii de ofițeri de carieră, cu familii, ajung, după urma sovietelor, muncitori prin porturi și hamali prin gări, ca să-și poată susține familiile prin muncă cinstită. Deasemenea nu se mai plătesc pensii nici la militari, nici la civili.

Nefiind administrație și justiție, ordinea dispare și ea și toate instinctele barbare ies la suprafață.

„Poate fi justiție, se întreabă publicistul de valoare rus Jablonovski în ziarul „*Ruskoe Slovo*“, când sunt sate unde toată populația se scoală într'o bună zi, înhamă caii la căruță și pleacă prin orașe să fure? E posibilă justiția

într'o țară în care sunt 10.000 de procese de samavolnicie? Se poate vorbi de justiție când la Kiev acuzații au aruncat pe fereastră pe unul din jurați, iar procurorul, ca să scape de acuzați, a trebuit să fugă pe acoperișul caselor și de acolo de pe o casă pe alta să alerge până l-au ținut picioarele?"

„*Nimic din ce a fost altă-dată!*“ pare a fi cuvântul de ordine al maximaliștilor, adică al bolșevicilor. Să se rupă firul istoriei, zic nebunii maximaliști, fără să se gândească înconștientii că voința omenească nu este în stare să schimbe întru nimic 'legile' vieții.

Pentru a ilustra și mai lămurit ce idei criminale își făceau curs în aceste zile printre muncitorimea din Petrograd, iată un pasagiu dintr'o conferință ținută, tot la „*Cercul Modern*“, la 15 Octombrie 1917, de către o femeie socialistă, d-na Kollontai:

„*Morala burgheziei este clădită pe ideia concurenței, pe când morala clasei muncitoare se bazează pe principiul solidarității.*

„*Camarazi, încă de pe băncile șeolei vi-s'a împuiat capul și inima cu minciuna ideii de patrie. Patria? Există ea singură? . . .*“

În mijlocul unei asemenea desmățate și oribile propa-gande, la 25 Octombrie 1917, guvernul Kerensky este doborât de masele populare și de garnizoana din Petrograd, condusă de maximaliștii triumfători. Lenin ¹⁾, omul nefast, care

¹⁾ *Vladimir Ilici Utianoff*, cu pseudonimul *Lenin*, s'a născut în anul 1870 la Simbirsk. Tatăl său era director al învățământului primar din această gubernie, post important, care îi da dreptul să poarte titlul de „*Excelență*“. Un frate al lui Lenin, cu numele Alexandru, a fost spânzurat în anul 1887, fiind dovedit ca șef al unui complot care pusese la cale un atentat în contra Țarului Alexandru III. Lenin din tinerețe aparținea partidului zis *populist*, care se inspira de ideile lui Karl Marx. Deși licențiat în drept din Petrograd, n'a profesat niciodată advocatura, fiind dela început un revoluționar de profesie. Persecutat și silit să se refugieze în străinătate din cauza ideilor sale prea înaintate, aici a publicat mai multe broșuri și ziare bolșeviste. În Martie 1917 el s'a reintors în Rusia, prin Germania, atrăgând prin acest fapt asupra lui atenția lumii întregi.

dispăruse, — de fapt după lovitura nereușită revoluționară din Iulie 1917 el fusese adăpostit de mateloți pe vasul de războiu *Aurora* — reapare.

Se formează primul guvern maximalist, sub numele de *Consiliul comisarilor poporului rus*. El se compune astfel:
Vladimir Ulianoff Lenin — președinte al consiliului;
Rikoff, președintele sovietului din Moscova — la interne;
*Leon Braunstein Trozky*¹⁾, președintele sovietului din Petrograd — la externe;

V. P. Miliutin — la agricultură;

Sleapnicoff — la ministerul muncii;

Lunaciarsky — la instrucția publică;

Skvortzoff — la finanțe;

*Oppokoff*²⁾ — la justiție;

Teodorovici — la aprovizionare;

Aviloff — poște și telegraf;

Stalin — pentru naționalități;

V. P. Nogin — industrie și comerț;

S'a văzut de îndată că el era în solda Germaniei, care urmărea provocarea anarhiei și deci distrugerea Rusiei pentru scopurile sale politice.

Ziarul *Daily Chronicle* susține că Lenin ar fi de origine evreu, cu numele Zederblum, ceea ce este neadevărat. Dimpotrivă, originar el este țăran rus. Ziarul englez are dreptate numai când taxează de evrei pe Trozky (*Braunstein*), Zinovieff (*Apfelbaum*), Kameneff (*Rosenfeld*), Stekloff (*Nathanikis*), Sutkanoff (*Gimmer*), Goreff (*Goldmann*), Ladin (*Lure*) etc., toți membri marcanți ai sovietului lucrătorilor și soldaților din Petrograd.

¹⁾ *Leon Braunstein Trozky* s'a născut în Rusia meridională, a făcut liceul la Nicolaev și universitatea la Odessa. În 1901 a fost arestat pentru manifestațiuni de partid și trimes în Siberia. În 1902 a fugit din exil și ajungând la Geneva, a luat o parte activă la lucrările partidului „Liberării muncii“ și la redactarea ziarului acestuia. Prin convingeri era *menșevik* (minimalist) și adversar hotărît al lui Lenin și al maximalismului. El a rămas *menșevik* până în 1905, când, reintorcându-se în Rusia, fu ales membru în comitetul partidului socialist și apoi prezident după arestarea lui Krustaleff. În 1906, fiind exilat din nou, s'a refugiat la Paris și Viena. În acest timp el trece în rândurile socialiştilor maximalişti sau bolșevişti, fidel stângei Zimmerwald-iene. Bolșevist înfocat, reintrând în Rusia după revoluția din Februarie 1917, Trozky devine cel mai convins partizan al lui Lenin. În înțelegere cu acesta, organizează răscoala dela 3 și 5 Iulie 1917 în contra guvernului Kerensky, dar nu are succes decât în mișcarea dela 25 Octombrie 1917, când pune mâna pe putere. Azi Trozky este ministru de războiu, portofoliul externelor fiind încredințat lui Cicerin.

²⁾ Pe la începutul lui Decembrie 1917, *Oppokoff* a fost înlocuit cu *Steinberg*.

*Praporcicul Krilenko*¹⁾ și soldatul *Sevcenko Antonoff*— la războiu;

Matelotul Dibenko — la marină.

Programul noului guvern este: 1) *Armistițiu general pe toate fronturile*; 2) *Trecerea pământului la țărani*; 3) *Convocarea de urgență a unei adevărate adunări constituante*.

Schimbarea de regim, cum era și de așteptat, nu se petrece fără vărsare de sânge, dar mai ales fără de neomenii și crime din cele mai josnice. E canalia, care a eșit pe stradă, nu este populația conștientă — și de aceea nu e nimic de mirare ca sângele nevinovat, crima ordinară, furtul, omorul, violul și incendiul să nu însoțească manifestația ei.

Palatul de iarnă, în care se adăpostise Kerensky și care era un monument de artă și o comoară de bogății, este devastat. Pictorul Riepin cu drept cuvânt imputa lui Kerensky însuși de a-și fi ales, ca locuință, numai dintr'un spirit de ambiție, tocmai acest palat, în care nici fostul

¹⁾ *Praporcicul Nicolae Vasilevici Krilenko*, devenit ministru de războiu și generalisim al armatelor rusești, care „prin voința poporului“ a primit sarcina să rezolve importanta problemă a păcii între statele beligerante, s'a născut la 2 Maiu 1885 în Bielom, districtul Smolensk. La 1895 a intrat în liceul din Lublin, de unde a plecat la 1903. Pronunțând un prim discurs la o adunare ilegală de studenți, el fu închis pentru 10 zile. Popularitatea sa datează din ziua în care a luat o parte activă la alegerile pentru întâia și a doua Dumă. Arestat pentru organizare de meetinguri, el fu dat în judecată dimpreună cu alți 51 de bolșevici, dar achitat de generalul Kalin, care n'a autorizat publicarea materialului furnizat de poliția secretă. În Iunie 1914 este arestat din nou și expulzat pentru 2 ani la Harkow, unde își trece examenele în drept. Urmărit din nou, Krilenko fuge în străinătate cu 2 săptămâni înainte de izbucnirea războiului european. El petrece primul an de războiu în Elveția, de unde în 1915 se întoarce în Rusia, când e arestat la Moscova și trimis la Harkow. După 6 luni de închisoare, e expedit pe front cu gradul de praporcic (sub-locotenent de rezervă), însoțit de o foaie secretă de informațiuni asupra persoanei lui către comandantul regimentului. Revoluția dintr'o lovitură îl ridică la postul influent de președinte al comitetului armatei a XI, din care demisionează după o lună de zile. În calitate de delegat al comitetului minorității regimentului, Krilenko ia parte la primul congres al sovietelor, după care e numit delegat al fracțiunii bolșeviste în comitetul executiv central. În ajunul revoluției dela 25 Octombrie, el urma să fie arestat de guvernul provizoriu, dar în urma reușitei loviturii bolșeviste, Krilenko e numit *ministru de războiu și generalisim!*

suveran Țarul Nicolae II nu locuia, de oarece îl conserva ca un monument de artă.

Elementele moderate socialiste caută să reziste. Consiliul comunal din Petrograd se declară comitet de *sălut publică* și vrea să ia în mainile lui conducerea statului. Membrii guvernului, cari au scăpat încă nearestați, publică un apel către țară, în care continuă să se intituleze „guvernul Rusiei”, iar Kerensky, cu puțină armată ce i-a rămas credincioasă, încearcă să recupe Petrogradul, dar el este bătut la Gacina și nevoit să fugă, travestit în soră de caritate.

Maximaliștii se arată dela început a fi mai mult *oameni de stat* decât guvernul provizoriu! Ei pricep că o minoritate nu poate governa cu vorbe frumoase, cu libertăți, cu presă liberă etc. Ei pornesc războiul, deschis împotriva tuturilor ac lora, cari nu-i recunosc.

În primul rând, noul guvern maximalist suspendă apariția ziarelor burgheze și chiar a ziarelor socialiste, cari sunt adversare ideilor lor; interzice întrunirile publice, arestează pe membrii consiliului comunal, ca și pe toți acei cari le stau în cale. Acolo unde armatele credincioase fostului guvern provizoriu îndrăznesc să se opună, maximaliștii nu recurg la discursuri ca Kerensky, ci trimit armate în regulă.

Moscova, care încearcă să reziste, este atacată ca un oraș inamie și lupta se dă fără nici o milă. Kremlinul, în care e depus tezaurul României și în care erau refugiate trupele partizane ale guvernului provizoriu, este atacat și nu se iau în considerare nici bogățiile, pe cari această fortăreață a vechei Moscove le ascundea, nici lucrurile istorice și de artă, pe cari le conținea. Kremlinul este bombardat în toată regula. Moscova se predă și maximalismul este stăpân pe situație. Aceeași organizare și același sistem politic de persecuții, arestări, executări se aplică și aici, ca și la Petrograd. Mai mulți foști miniștri burghezi, ca Șingaroff, Kokoșkin etc. sunt torturați și apoi omorâți.

În contra tuturilor acelora, cari nu voesc să recunoască autoritatea noului consiliu de comisari, se iau măsuri disciplinare, cari merg până la a priva de bonuri de alimente pe cei refractari. În primele zile ale revoltei maximaliste, mai toți funcționarii ministerelor, băncilor de stat și ai

altor instituții superioare refuză de a servi sub maximiști. Dar guvernul nu se sperie și ia măsuri de represiune, cari au eficacitatea lor.

Pe lângă înășurile polițieneste, pe cari le iau maximiștii în contra aceluia cari nu voesc să-i recunoască, ei preconizează măsuri politice, spre a-și câștiga noi aderenți.

Marele scriitor rus Maxim Gorki, el însuși maximișt, care a contribuit mult cu condeiul său puternic la venirea la putere a Heroștraților moderni Lenin și Troțky, văzându-i la lucru, îi descrie astfel în ziarul său *Novoia Jizn* (Viața nouă):

„Vladimir Lenin introduce în Rusia forma socialistă după metoda lui Neceaeff. Și Lenin și Troțky și toți ceilalți sunt convinși cu Neceaeff că „dreptul la necinste târăște după sine mai repede decât orice pe rus“. Și ei necinstesc cu sânge rece revoluția. Necinstesc clasa lucrătoare, făcând-o să facă progromuri, atentate, arestări. Forțează proletariatul să admită nimicirea presei și dau cu aceasta dreptul și vrăjmașilor democrației ca la rândul lor, când le va veni bine, să facă același lucru.

„Amenință cu foamea și progromul pe toți aceia cari nu sunt de acord cu despotismul lui Lenin-Troțky. Oamenii aceștia justifică despotismul, contra căruia oamenii cei mai buni ai țării au luptat multă vreme. Supunerea băeților de școală și proștilor, cari secondează pe Lenin și Troțky, a atins culmea. Aci înjurând pe șefii lor, aci revenind din nou la ei, băeții de școală și gugumanii aceștia, la urma urmelor, îndeplinesc voința dogmaticilor și tot mai mult deșteaptă în partea cea mai întunecată a populației credința într-o viață de trândăvie și fericire. Inchipuindu-și că sunt Napoleonii socialismului, Leniniștii rup și distrug totul, complectând dezastrul Rusiei. Poporul rus va plăti toate acestea cu valuri de sânge.

„Singur Lenin este, bine înțeles, un om de o putere fenomenală. Douăzeci și cinci de ani a stat în rândurile luptătorilor pentru triumful socialismului. El este una din figurile cele mai de valoare ale social-democrației internaționale. Lenin este un om de talent și are toate calitățile „șefului“ și chiar acea lipsă de morală necesară unui șef.

„Obosit și falit de războiu, poporul rus a plătit până acum cu mii de vieți experimentele lui Lenin și va plăti încă cu alte zeci de mii de vieți. Această neînălăturată tragedie nu sperie pe Lenin, robul dogmei. Viața, cu toate complicațiile, nu este cunoscută lui Lenin. El nu cunoaște masele populare, n'a trăit cu ele. Din cărți însă el a aflat cum se pot ridica masele acestea, cum se pot aprinde mai bine instinctele lor. Clasa lucrătoare este pentru Lenin ceea ce pentru un metalurg este o bucată de mineral. E oare posibil ca din bucată asta de mineral să iasă statul socialist? De sigur că nu! Totuși de ce n'am încercă? Cu ce riscă Lenin, dacă experiența nu va reuși? El lucrează ca un chimist în laboratorul său, cu atâta diferență că chimistul lucrează cu o materie moartă și munca lui dă rezultate prețioase omenirii, pe când Lenin lucrează cu material viu și munca lui duce la moartea revoluției“.

Instalat la putere prin sânge și foc, guvernul maximalist se preocupă din primele zile ale guvernării sale de următoarele două chestiuni: *a pământului și a păcei*.

Primul decret al noului guvern — care nu va fi sărac în decrete — este decretul referitor la pământ: Tot pământul este al țăranilor și imediat se va proceda la luarea din mâna proprietarilor a solului și a întregului inventar de către comitetele agrare din toată Rusia!

Celalalt demers, pe care îl fac maximaliștii, este de a începe tratativele de pace. Adresându-se întregului univers cu un manifest, în care vorbesc de pace, ei invită pe toți *proletarii* din lume să trimită delegați pentru a trata pacea! După ce termenul dat, pentru ca să sosească răspunsul dela proletari, expiră, maximaliștii recurg la un mijloc mai simplu: ei se adresează direct Puterilor centrale cu propuneri de pace.

Spre uimirea tuturor naivilor, acestea acceptă să stea de vorbă cu maximaliștii.

Față cu această situație, reprezentanții misiunilor militare aliate acreditate pe lângă marele cartier al armatei rusești înmânează, la Mohilew, generalului Duhonin, în ziua de 9 Novembre 1917, următorul protest:

Excelență!

Subscriși șefi ai misiilor militare acreditate pe lângă comandamentul superior rus, conformându-ne indicațiilor precise primite dela guvernele noastre prin reprezentanții lor la Petrograd, avem onoarea de a protesta în fața Rusiei și a comandamentului superior, în chipul cel mai energic, contra oricărei călcări a tratatului din 23 August 1914 dintre Statele Aliate, conform căruia toți aliații, și între ei și Rusia, au deciarat solemn că nu vor semna nici armistițiu, nici încetarea operațiilor militare.

Subsemnații șefi ai misiunilor cred de datoria lor să vă facă cunoscut Excelenței voastre, că orice călcare a tratatului va aduce după sine urmări foarte grave.

Rugăm pe Excelența Voastră să ne faceți cunoscut în scris de primirea acestui protest.

Semnați: General Barter, șeful misiunii militare engleze; general Coandă, șeful misiunii militare române; general Romeo, șeful misiunii militare italiene; general Takainaki, șeful misiunii militare japoneze; general Lavergne, șeful misiunii militare franceze; colonel Lutzkievici, șeful misiunii militare sârbe.

Statele-Unite ale Americii de Nord s'au alăturat și ele la acest protest, prin generalul Djedson, care a mai făcut cunoscut lui Lenin și Trotzky că guvernul american nu va mai face nici un fel de expedieri de munițiuni și mărfuri în Rusia până ce nu se va clarifica situația în această țară.

La acest protest, Leon Braunstein Trotzky, noul ministru de externe al Rusiei, a „binevoit“ să răspundă prin următoarea notă insolentă, comunicată și tuturor soldaților, lucrătorilor și țăranilor ruși:

Adresa reprezentanților militari înmănată unui general, care a fost îndepărtat dela postul său pentru nesupunere, însemnează, din punctul de vedere formal, amestecul în treburile țarei cu scop de a provoca războiul civil. De fapt, nota diplomatică, *dacă nu o fi apocrifă*, însemnează încercarea reprezentanților țărilor aliate de a sili prin amenințări armata rusă și poporul rus de a continua războiul,

pentru a executa tratatele încheiate de guvernul Țarului, a lui Miliukoff, Kerensky și Terescenko.

Consiliul de miniștri din prima zi a declarat pe față că nu socotește poporul rus legat de alianțele semnate pe spetele poporului, în folosul claselor burgheze ale Rusiei și ale țărilor aliate.

Indepărtând amenințările, cari se fac cu scop de a alunga masele populare dela pacea democrată, declarăm că noi nu propunem pacea separată, dar pacea generală pe toate fronturile, convinși că suntem expresia nu numai a voinței poporului rus, dar a tuturor popoarelor.

Soldați, lucrători, țărani! Guvernul nostru nu va permite ca să fiți trimiși în foc sub amenințarea burgheziei străine. Nu vă temeți de amenințări. Toate popoarele Europei sunt sătule de a lupta și nu vor permite guvernelor lor imperialiste ca să se arunce în contra Rusiei, pentru-că ea vrea pace.

Soldați! continuați lupta voastră pentru imediata pace. Alegeți delegați pentru tratative. Comandantul vestru sergentul Krilenko pleacă astăzi pe front, ca să ia în mâinile sale opera păcii.

Să trăiască lupta' pentru pacea generală! Jos cu tratatele de alianță și cu mașinațiile diplomatice!

Ministru de externe: L. Trotzky.

Acțiunea pentru încheierea armistițiului se continuă deci de guvernul maximalist cu toată ardoarea și vigoarea.

Comandantul suprem Duhonin, care a primit această sarcină după retragerea lui Kerensky, a plătit cu viața îndrăzneala sa de a nu voi să se supună ordinelor ministrului de războiu maximalist, care era praporceicul Krilenko. Generalul Skalon, trimis ca delegat tehnic și militar la Brest-Litowsk pentru tratativele de armistițiu, preferă să se sinucidă decât să iscălească condiții înjositoare pentru țara lui.

Totuși, la 22 Novembre 1917, se iscălește la Brest-Litowsk armistițiul ruso-german de pe frontul rusesc.

În ce privește frontul ruso-român, ziarul *România*, organul marelui cartier general, dela 23 Novembre 1917, publica următoarea notă oficială:

„Armata rusă a propus vrăjmaşului încheierea unui armistiţiu.

„Armata română, făcând parte din acest front, a hotărît să participe la această propunere“.

România, dela 24 Novembre, publică următoarele:

„Ziarele reproducând greşit textul comunicatului de ieri, îl dăm azi în cuprinsul său oficial:

„Armata rusă a propus armistiţiu vrăjmaşului.

„Armata română, făcând parte din acelaş front, guvernul a hotărît ca armata să participe la această propunere“.

In acelaş număr se publică comunicatul oficial No. 406 din 22 Novembre, având cuprinsul ce urmează:

FRONTUL ROMÂN. — *„Comandamentul rus, propunând vrăjmaşului încheierea armistiţiuului şi armatele române făcând parte din frontul rus, s'a hotărît ca şi trupele române să participe la această propunere.*

„In consecinţă, cu începere dela ora 8, ostilităţile au fost suspendate pe întregul front român.

„ namicul îşi manifestă sgomotos bucuria şi încearcă să se apropie de reţelele noastre de sârmă.

„Trupele române, păstrând o atitudine rezervată şi demnă, au respins cu hotărîre toate încercările de fraternizare“.

Pentru noi armistiţiuul e uşor de înţeles că s'a impus ca o fatalitate mai puternică decât voinţa şi decât forţele de care puteam dispune. Gruparea trupelor ruso-române pe frontul dela Marea Neagră până în Bucovina nu putea îngădui armatei române o acţiune izolată şi o situaţiune degajată de starea nouă de fapt ce s'a creat prin armistiţiuul încheiat pe întreg frontul oriental. Armata română fatal trebuia să intre în angrenajul situaţiunei noi produsă de armistiţiuul rusesc.

Astfel în ziua de 26 Novembre se încheie, la Focşani, armistiţiu şi pe frontul ruso-român. Procesul verbal oficial

a fost iscălit de următoarele persoane: In numele archiducelui Iosif și al feldmareșalului Mackensen: *Generalul de divizie Morgen și generalul de brigadă Hranilovici etc.*

In numele generalului Scerbaceff: comandantul armatei a 9-a ruse *Ketchewski etc.*

In numele generalului Prezan: *General Lupescu, colonel Rășcanu, colonel I. Manolescu și colonel N. Condeescu.*

Comunicatul nostru oficial No. 411 din 27 Novembre declara:

FRONTUL ROMÂN. — „Am încheiat armistițiul cu dușmanul.

„In consecință, cu începere dela 26 Novembre, ora 22,30, ostilitățile vor fi suspendate până la noi ordine“.

După încheierea armistițiului și pe frontul nostru, faimosul dr. Racovsky adresează din Stockholm, la 1 Decembrie 1917, consiliului comisarilor poporului rus o lungă scrisoare, în care, între altele, le solicită următoarele:

Acum când mâna puternică a soldaților, marinarilor și proletariatului revoluționar al Rusiei deschide drumul spre pacea apropiată, bucuria se naște și în inimile soldaților și întregului popor român.

Dar toate jertfele sale ne mai văzute din timpul celor 18 luni de războiu vor fi zadarnice, dacă odată cu încetarea războiului nu va înceta regimul *rușinos monarhist din România.*

Adresându-mă vouă tovarăși din guvernul socialist și din sovietul rusesc, îmi exprim speranța că nu veți uita poporul român.

El vede salvarea sa nu în guvernul românesc, care n'are nimic comun cu dânsul, ci în voi, reprezentanții puterii revoluționare din Rusia.

Datoria voastră este să cereți dela guvernul român ca, în politica lui internă, să recunoască dreptul poporului de a hotărî singur de soarta lui.

Amnistia generală, restabilirea libertății cuvântului și a întrunirilor, convocarea unei Constituante prin alegeri în baza votului universal — iată condițiile neapărate pentruca România să poată lua parte la congresul păcii.

In ce privește politica externă a social-democrației române, ea tinde, ca și politica Republicii ruse, la liberarea claselor și popoarelor.

In special, relativ la chestia balcanică, noi, ca și toată social-democrația din Balcani, apărăm principiul unei Republici federate balcanice. Același principiu federativ trebuie aplicat și în Austro-Ungaria, unde trăiesc aproape 4 milioane de Români.

Cu salut prietenesc și socialist.

Stockholm 1/XII 1917.

Dr. C. Racovsky

Efectul acestei insolite intervențiuni a șefului socialiștilor din România, cu sediul nominal la Odessa, s'a și văzut de îndată.

Intr'adevăr, într'un manifest pentru pace, adresat pe la 10 Decembre *Către popoarele Europei!* de către consiliul comisarilor poporului rus, aceștia nu omit de a se lăuda astfel:

„In contra voinței guvernului român, noi am făcut să participe la armistițiu și armata română“.

Este de prisos să adaug că toți aliații au întâmpinat cu un suveran dispreț toate rodomontadele din manifestul guvernului maximalist, refuzând să stea de vorbă asupra păcei visate de Lenin și Trotzky.

Dar intervenția d-rului bulgar Racovsky, care se dă drept român, a mai avut și alt efect. Pe la mijlocul lunii Decembrie 1917, Trotzky, fostul stipendiat al d-rului Racovsky, a adresat o notă, cu caracter ultimativ, ministrului nostru la Petrograd, C. Diamandi, în care protestează încontra pretensei arestări a revoluționarilor ruși de pe teritoriul român și a ocupării orașelului Leova pe teritoriul Basarabiei de trupe române. Trotzky întreabă ce măsuri se vor lua încontra „agresorilor“ și amenință cu represiuni împotriva Românilor, ori care ar fi ierarhia socială pe care ar ocupa-o, dacă nu se va da imediată satisfacție revoluționarilor ruși.

La nota aceasta a comisarului național Trotzky de la 16 Decembre 1917, ministrul României la Petrograd a

răspuns cu următoarea notă, pe care comisarul afacerilor străine, ne mai având ce obiecta, e silit s' o găsească complot satisfăcătoare :

„In vedere că în nota trimisă de d. Trotzky cu rugămintea să comunic, dacă suntem încunoștiințați de evenimentele de care se vorbește în acea notă, ministrul României crede de datoria sa, cu tot tonul și redacția notei, să comunice că este încunoștiințat de cele ce se petrec, deoarece prima datorie a reprezentanților aliaților a fost de a se susține legăturile de prietenie între două popoare aliate.

În ce privește Leova și acțiunea armatelor române acolo, ministrul României nu este exact informat, dar el știe că în ultimele zile au avut loc conflicte între Ruși și noi pe teritoriul român, conflicte pe care România le regretă foarte mult și pe cât știe ministrul României, guvernul român n'a permis să se desvolte, cu atât mai mult cu cât ciocnirile armate nu se pot produce fără să nu atingă viața și să nu fie dăunătoare populației românești.

Afară de aceasta, ministrul României știe că diviziuni întregi ruse, neașteptând demobilizarea în regulă, adică neștiind drumurile și locurile unde trebuie să fie încuarterate și neavând provizii, într'un cuvânt neavând acele dispoziții regulate ale demobilizării, cari cer ca și mobilizarea anumite pravili, au părăsit frontul și s'au dedat la furturi, devastări, incendii, provocând cu aceasta conflicte, de care suferă viața populației românești.

Guvernul român a fost nevoit să se amestece, ca să preîntâmpine o adevărată catastrofă, oprind demobilizarea precipitată, luând măsuri cari nu sunt decât în interesul armatelor ruse. Guvernul român nu face din aceasta un obiect de protestare; totuși e forțat să spună cu regret că suferințele populației orășenești și sătești, pricinuite de armatele ruse, au fost prea mari și dacă aceste suferințe n'au fost făcute cunoscute, s'a avut în vedere interesele amicale între cele două țări aliate.“

În momentul pe când Trotzky căuta să găsească nod în papură României și când la Petrograd inginerul Bruhm se ocupa cu invenția unui nou sistem de ghilotină, care

să poată decapita 500 oameni deodată, Rusia putea spune că, pentru ea, războiul se terminase.

De fapt însă războiul era sfârșit din prima zi a publicării pricazului No. 1. Când o armată pierde respectul superiorilor săi și disciplina necesară, ea nu mai este decât o turmă și nu un corp organizat. De aceea nu e nici o mirare că Rusia nu mai putea continua războiul și că pacea era singura eșire naturală din situația nenorocită creată.

Totuși au fost și în Rusia câteva elemente cinstite și nobile, pentru ca predarea să nu se fi făcut fără rezistență. Rusia constientă poate că n'a luptat suficient, dar nu se poate spune că *n'a luptat* în contra răului maximalist.

Atitudinea demnă a generalilor Duhonin și Skalon atestă aceasta. Pe de altă parte generalul Kaledin organizează o armată întreagă de cazaci în regiunea Donului, ca să lupte în contra maximalismului, pe care reușește să-l înfrâneze și să-l alunge pentru câțeva vreme din basinul Donului. Ucraina deasemenea nu acceptă maximalismul și deși are un program vecin cu al maximaliștilor, totuși vrea să fie stăpână pe destinele sale și nu voeste să se supună dictaturei maximaliste.

O dovadă vie despre aceasta constituie și luptele duse în contra bolșevicilor de către amiralul Kolceak în Siberia, de generalul Denikin în Rusia sudică și de generalul Judenici în Rusia de nord până la sfârșitul lunii Decembrie 1919, când au fost înfrânți de trupele maximaliste, numeroase și bine plătite. fapt care în Ianuarie 1920 a avut drept urmare ridicarea de către aliați a blocadei economice în contra Rusiei bolșeviste.

Rusia constientă a rezistat. Dacă n'ar fi fost trădări, dacă în momentele decisive nu s'ar fi luat în vedere micile interese de clopotniță, poate că Rusia eșia din încercarea maximalistă într'un chip frumos și măreț. Dar, vai! Micile interese și micile combinații de gașcă n'au putut opri catastrofa.

Un caz dintr'atâtea: purtarea generalului Klembowski. Omul acesta comanda armata de nord. Era omul lui Kerensky și întâmpina mari dificultăți ca să fie agreat de Korniloff, care nu avea încredere în el — și cu drept cuvânt. În momentul când maximaliștii ia'u puterea, Kerensky vine

la generalul Klembowski și îi cere ajutorul armatei de sub comanda sa, dar acesta, după ce dispune armatei să pornească în contra Petrogradului, tot el ordonă apoi să se retragă.

Alt exemplu: Căile ferate, nemulțumite de faptul că Kerensky le-a refuzat budgetul de 3 miliarde, găsesc ocazia să se răzbune în contra lui. Intr'adevar, *Vikjelul*, adică comitetul căilor ferate, în momentul când era necesar, să se trimeată trupe în contra Petrogradului, ordonă ca nici un tren să nu încarce trupe, deoarece comitetul vrea să mențină neutralitatea și să facă să înceteze războiul civil. Nu aceiași neutralitate o păstrează acest comitet, când peste câte-va zile permite matrozilor din Petrograd, în frunte cu Krilenko, să se îndrepte spre cartierul general dela Mohilew, unde generalul Duhonin este ucis în modul cel mai barbar.

Crima aceasta e oribilă prin modul cum a fost înfăptuită: Generalul Duhonin, după-ce a fost ucis prin lovituri și străpungeri de baionetă, este aruncat pe șinele liniei ferate, iar unui mașinist i-se ordonă să treacă de două ori cu o locomotivă peste cadavru. Încă o dovadă la câtă decădere morală a căzut oștirea rusă și ce adâncă ură de clasă au știut să sădească maximaliștii.

Dar crima în contra generalului Duhonin e floare la ureche. Toată Rusia din iarna anului 1917 și până azi este arena războiului civil. La Kazan ¹⁾, pe Don, la Harkow, în Caucaz, în Siberia, la Tașkend, la Odessa etc. au loc lupte de stradă. Ele sunt aci mai violente. aci au un caracter mai nevinovat; peste tot însă sângele curge ²⁾ și de unde primele zile ale revoluției din Martie 1917 păreau că vorbesc de o mișcare și prefacere ușoară, după 10 luni revoluția rusă ia caracterul tuturor zguduiriilor adânci sociale.

Cu toată rezistența, pe care ici-colo, o opune burghezimea rusă revoluției sociale, care vrea s'o scoată complet din circulație, totuși rezistența aceasta este slabă.

Observatori nepărtinitori o explică ast-fel: Faptul că

¹⁾ Aici canalia a ars pe rug un profesor dela școala militară. bănuit ca contra-revoluționar.

²⁾ După o statistică a academicianului francez Denys Cochin, dela începutul războiului mondial (1914) și până la începutul anului 1920. Rusia are o pierdere în oameni de 36 milioane suflete!

în primele zile ale revoluției din Martie toate elementele burgheze și nobile au acceptat noua stare de lucruri, a făcut ca să nu se formeze imediat acea opoziție necesară a ține piept ori-cărei mișcări anarhice. căci ori-cum revoluția este o mișcare de desordine. Imprejurarea că ideia monarhistă a fost din prima zi abandonată, iar acela care ar fi trebuit s'o întrupeze a renunțat la ea — e vorba de marele duce Mihail Alexandrovici, care a abdicat dela tronul remis de fratele său Țarul Nicolae II — a făcut ca să se risipească toți acei, cari aveau un *credo* monarhic. Neavând înaintea lor simbolul, ei n'aveau nici reazămul necesar.

Iată cecece a contribuit și mai mult la haosul situației ruse și la posibilitatea ajungerii la guvern a Herostratilor Lenin și Trotzky, cărora prea puțin le păsa de soarta Rusiei din moment ce urmăreau pacea cu orice preț, pentru-ca în urmă, pe ruinele unei Rusii îngenuchiate, despoiate și sărăcite, să-și poată aplica programul lor de reforme sociale nesăbuite și extreme ¹⁾.

¹⁾ Pentru ca cititorul să-și facă o idee de halul în care a ajuns Rusia și poporul rus decând 'i-a blestemat soarta să ajungă pe mâinile lui Lenin și Trotzky, reproduc din o lungă scrisoare, pe care corespondentul marelui iar elvețian *Journal de Genève* o trimite din Helsingfors în ziua de 1 Ianuarie 1920, următoarele pasagii:

„Condițiunile materiale de existență sunt îngrozitoare. Nici alimente, nici combustibil. Dacă la Petrograd mai există astăzi oameni în viață, este că rezistența organismului omenesc e cu mult mai mare decât și-o poate închipui omul. Medicul, care, la granița dintre Rusia și Finlanda, examinează pe nenorociții cari au reușit să se furișeze pentru a fugi din Rusia, mi-a spus că a constatat modificări curioase în structura și funcționarea celulelor. Unui călător, căruiua doctorul i-a dat să bea un pahar cu lapte, imediat ce l'a înghițit i-s'au innuiat amândouă mainile. Doctorul crede că organismele astfel atrofiate, pot rezista multă vreme, dar că într'o bună zi se vor prăbuși în mod subit, fără nici o cauză aparentă.

Pentru a se încălzi, locuitorii din Petrograd ard casele de lemn, ușile, mobilele, care nu mai au altă valoare de cât aceea a combustibilului pe care îl reprezintă.

S'au constatat în mod oficial cazuri de antropofagie. Ziarul *Pravda*, oficiosul lui Lenin, a istorisit, între altele, cazul unui călău chinez, care vindea apoi victimele sale în una din piețele Petrogradului. Carnea omenească, cu tot gustul ei dulceag, era foarte căutată, căci era vecinic proaspătă și costa mai puțin decât carnea de cal.

Petrogradul nu mai are decât patru spitale, în care nu se intră decât pentru a muri. Muribunzii sunt hrăniți cu scrubie sărată. Nimeni nu se însă-

Tratatul de armistițiu, odată încheiat, guvernul maximalist era zorit să procedeze la însuși tratatul pentru încheierea păcii definitive. Din prima zi a convorbirilor angajate în scopul acesta, ei s'au convins lesne de modul cum înțelegeau Germanii principiul păcii fără anexiuni și contribuțiuni: aceștia au refuzat hotărât delat început evacuarea teritoriilor rusești ocupate de armatele lor. Două luni întregi de vorbărie goală n'au putut duce însă la nici un rezultat.

În schimb mergeau admirabil tratatul de pace cu

nătoagează. Epidemiile nu mai sfârșesc, mai ales tifosul exantematic și un fel de gripă spaniolă înrudită cu ciuma bubonică.

Nașteri nu mai există aproape de loc, iar nenorocii copilași mor imediat după ce se nasc. O mamă spunea vecinei sale, care acum reușise să fugă din Petrograd: „N'am noroc cu copiii mei. Difteria a stins pe copiii surorii mele, dar din nenorocire ai mei au scăpat”.

Condițiunile de existență morală sunt mai rele: e putreziciunea completă. Moravurile au devenit abjecte. În regulă generală, pentru a trăi în Petrograd, trebuie să fii necănit. Cine nu transige cu conștiința și îi este rușine să fure, e condamnat să moară de foame și frig. Sovieturile sunt mândre de statistica criminalității, care pare a fi în scădere. Aceasta pentru că furtul, escrocheria, omorul și violul nu mai sunt considerate ca crime.

Școli nu mai există. Nimeni nu mai citește. Cărți nu se mai imprimă. Ziarele comuniste — singurele cari au voce să apară — sunt de o idiotie înspăimântătoare.

Am pus la mai mulți fugari întrebarea următoare: Dacă Europa renunță la o intervenție militară și se mulțumește să tragă în jurul Rusiei roșii o zonă neutră peste care nu se poate trece, sovieturile bolșevice mai pot dura multă vreme?

Răspunsul a fost afirmativ. Pentru a-l înțelege, trebuie să examinăm de aproape bazele vieții economice din Rusia bolșevică.

Populația agricolă întrece azi 90 la sută din populația totală, căci orașele au fost în cea mai mare parte evacuate. Această populație se hrănește la urma urmei cu produsele pământului, pe care îl cultivă în mod absolut primitiv. Nevoile acestei populații sunt minime. Trebuie să ne amintim că chiar înainte de război, fierul era un metal de lux la sate. Țăranii nu pot să sufere pe bolșevici, cari îi pradă și pretind că pământul trebuie să aparțină la toată lumea. Dar nu pot suferi nici pe proprietarii funciari, de teamă că aceștia, într-o zi, își vor relua pământurile și vor impune țăranilor să muncească mai mult decât muncesc astăzi. Tot ce dorește țăranii este să fie lăsați să trăiască în lene, în sălbătecie și ignoranță.

Orașele din provincie, pentru a scăpa de foamete, pradă satele dimprejur. Pentru îmbrăcămintea lumea se servește de hainele celor morți.

În astfel de condițiuni, trăind ca triburile sălbatice, Rusia roșie poate să mai țină din punct de vedere economic și împreună cu ea vor mai dura și sovietele. Cât timp? Nimeni nu poate preciza”.

republica ucraineană, opera politicei germano-austriace. Cu 3 zile înainte de semnarea păcii cu Ucraina, organul cancelariei din Berlin, *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, declara următoarele:

„Puterile centrale sunt mai puțin ca niciodată dispuse să cedeze Rusiei Curlanda și Lituania. Ele se vor opune oricărui compromis în aplicarea principiului dreptului popoarelor de a dispune de soarta lor.

.Dacă noi reușim să facem pace cu Ucraina, cursul pe care îl vor lua tratativele cu Trotzky ne lasă absolut reci. Dar, dacă Trotzky nu primește ultima posibilitate, pe care i-o oferim de a încheia pacea cu Puterile centrale, aceasta îl privește: *Rusia însă va plăti*“.

Și, cum voiu dovedi, Rusia ar fi plătit mult și bine, dacă pacea dela Brest-Litowsk ar fi rămas în picioare. Pentru a da o lovitură simțitoare guvernului maximalist, *Puterile centrale încheie la Brest-Litowsk, în ziua de 27 Ianuarie (9 Februarie) 1918, pacea cu republica ucraineană, organizație nerecunoscută de Trotzky.*

Tratatul cu Ucraina se mărginește a constata „*încețarea stărei de războiu*“, declarând că „*vor rămâne în vigoare granițele ce au existat între monarhia austro-ungară și Rusia înainte de izbucnirea actualului războiu*“. Un alt aliniat fixează și granițele dela Nord, în teritoriul ocupat de Austro-Germani, rămânând a se stabili amănunțele de „*o comisiune mixtă, care va avea în vedere raporturile etnografice și va lua în considerație dorințele populației*“. Hotărârile — eventuale — cu Germania se vor hotărî, pe urmă. Nu vor fi despăgubiri. Ultimul aliniat arată condițiile, în cari Ucraina își va exporta produsele alimentare, condiții cari constituie complectă aservire economică a noului stat ucrainean față de Germania și Austro-Ungaria.

Efectul acestei păci s'a văzut de îndată. La 28 Ianuarie (10 Febr.) 1918 o telegramă din Nauen anunța că, la Brest-Litowsk, „*teribilul*“ Trotzky veste pe delegații pentru pace ai Puterilor centrale că „*Rusia, renunțând la semnarea unei convenții de pace formală, declară terminată starea de războiu cu Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bul-*

garia, dându-l în același timp ordin pentru complectă demobilizare a forțelor de luptă rusești de pe toate fronturile“. Troțzky a mai declarat că discuțiile ulterioare, ce vor decurge din această situație, vor fi urmate printr'un schimb de vederi directe între guvernele respective și de către comisiunile Puterilor centrale, cari se aflau în acel timp la Petrograd.

Fostul librar din Viena, ajuns ministru de externe al Rusiei, stipendiatul d-rului Racovsky, faimosul Troțzky, se zburlise și invita pe învingători să meargă după el la Petrograd, dacă vor să mai trateze cu el personal pacea! Ce sinistră comedie pe spinarea imperiului rus!

Nici nu se uscaseră încă bine cerneala semnăturilor depe tratatul de pace dintre Puterile centrale și republica ucraineană—și o telegramă din Petrograd anunța în termenii următori denunțarea tratatului abia încheiat:

„Rada maximalistă din Kiew a pus mâna pe putere aseară, la orele 9 (30 Ianuarie) și a denunțat tratatul de pace încheiat decătre Rada austro-filă cu Puterile centrale“.

Intr'adevăr, maximaliștii, pentru a pune mâna pe Kiew, au dat câte-va zile dearândul lupte disperate în contra Ucrainenilor, stăpâni pânăci ai orașului. Inconjurându-l de toate părțile, maximaliștii au bombardat zile întregi Kiew-ul ca pe un oraș dușman, distrugându-l în bună parte și făcând mii de victime nevinovate.

Rada ucraineană a fost nevoită să se refugieze la Jitomir, unde, ajungând, a cerut ajutorul trupelor germane și austro-ungare, pentru a scăpa Ucraina de anarhia și furia maximaliștilor.

Față cu ruperea bruscă a tratativelor de pace de către Troțzky, la 28 Ianuarie (10 Febr. 1918) și cu atacul maximaliștilor în contra Kiew-ului, un comunicat german, cu data de 17 Februarie st. n. și iscălit de Ludendorff, anunța oficial că *armistițiul ruso-german a încetat pe ziua de 5 (18) Februarie*. Astfel, politica lui Troțzky, care continuase negocierile cu inima pe jumătate și târăgânise încheierea păcii, așteptând salvarea din toate încercăturile dela revoluția mondială ce își închipuia că trebuie să izbucnească, mai ales în Germania, a silit Rusia la reînceperea războiului-

lui, dacă s'ar mai fi putut vorbi de capacitatea combativă a armatei ruse.

Războiul reînceput, resturile armatei ruse, în loc să lupte, dau mereu bir cu fugiții, lăsând în mâinile trupelor germane și austriace, cari înaintau în interiorul Rusiei, munți întregi de muniții, mii de tunuri și tot felul de provizii, precum și un mare număr de prizonieri. În câteva zile provinciile Estonia și Livonia sunt ocupate de trupele germane.

Abia acum se deșteaptă comisarii poporului rus! La 22 Februarie st. n. guvernul german primește din partea acestora următoarea telegramă, prin care solicită pacea:

Vechiul armistițiu a fost întrerupt fără prevenire cu 7 zile înainte, cum se prevede în convenția dela 2/15 Dec. 1917 dintre ambele părți. Consiliul comisarilor populari vede aci creându-se situația constrângătoare a se declara de acord în a subscrie pacea în acele condiții, care au fost propuse de delegații uniunii celor patru puteri la Brest-Litovsk. Consiliul comisarilor populari declară că răspunsul la condițiile precise de pace propuse de guvernul german, va fi dat fără amânare.

Președintele consiliului comisarilor populari:

Ulianoff Lenin.

Comisarul popular la externe:

Trotzky

Astfel umilită și îngenunchiată, Rusia este silită să capituleze și să semneze în ziua de 3 Martie st. n. pacea cu Puterile centrale, care poate fi considerată ca cea mai rușinoasă pace din istoria omenirii.

Prin tratatul de pace, Rusia părăsește tot teritoriul ce ocupase în Asia dela Turci, obligându-se tot-odată să evacueze și districtele sale din Caucazia: Ardahan, Kars și Batum, în a căror nouă organizare Rusia n'are dreptul să se amestece. Provinciile Estonia și Livonia până la Narva, până la lacurile Peipus și Pskow și la Dvina se desfac de corpul republicii ruse. În provinciile cedate de Rusia, „poliția” va fi făcută de Germania. Rusia se obligă să încheie imediat pacea cu republica ucraineană și cu cea finlandeză.

Demobilizarea va fi imediată și generală, cu obligația ca să nu mai existe nici starea de războiu cu Ucraina și Finlanda. *Influența rusă în Persia și Afganistan incetează, etc.*

În asemenea condiții, nici cei mai mari dușmani nu-i puteau dori Rusiei o mai cumplită despoiere și o mai înjositoare umilință, decât acelea pe cari i le-au adus comisarii poporului prin pacea încheiată cu Puterile centrale, care deși, în urma victoriei aliaților, n'a rămas în picioare, fiind nevoie de alte condiții, cari se vor stabili din nou când pacea adevărată va fi încheiată între Antantă și Rusia sovietică, ea va figura vecinic ca un model de incapacitate și umilință pentru Rusia și de lăcomie și necruțare pentru Germania, pretinsă atunci învingătoare. Ademenitoarele principii maximaliste au rămas, cum era și natural să fie, sunete deșarte, al căror dureros și ultim ecou a fost înfrângerea și îngenunchierea puternicei Rusii de odinioară. Prin pacea încheiată, Rusia se întorcea cam la ceea ce a fost pe la mijlocul secolului al 17-lea, ca întindere teritorială, iar ca influență politică aproape dispăre.

După această înfrângere militară și diplomatică, maximalismul va rămâne ca amintirea celei mai tragice experiențe politice, atunci când ruina economică va fi desăvârșit prăbușirea inevitabilă, care, deși întârzie încă, se așteaptă totuși dintr'o zi într'alta spre binele nefericitului popor rus.

Am ajuns în expunerea evenimentelor din Rusia la acel punct, în care se cuvine să trag următoarele concluziuni:

Revoluția rusă a adus — de ce n'am mărturisit-o? — o mare schimbare în vederile politice ale multor oameni de Stat nu numai din Rusia, dar și de aiurea. Primele zguduiri au provocat în Germania o schimbare de cancelar, propuneri de o lege electorală mai liberală și chiar ideea de responsabilitate a guvernului în fața Reichstagului. *La noi s'au votat legea agrară și a votului universal.* În America, președintele Wilson, care în toamna anului 1916 fusese destul de pacifist, a acceptat ideea de războiu și a declarat războiul Puterilor centrale după primele săptămâni de revoluție rusă. Nu începe discuție că intrarea în acțiune a Americii e datorită prefacerilor politice din Rusia.

Fie că ideile pacifiste ale Rusiei au avut efect, fie că

slăbiciunea armatei ruse era un nou pretext de a grăbi pacea generală, totuși ideea de pace s'a întărit și în Anglia și în Franța. În Anglia, ministrul Henderson se pronunța pentru pace; în Franța socialiștii părăseau ministerul.

Aceasta este partea pozitivă a revoluției ruse¹⁾. Dacă

¹⁾ E de remarcat că, după intronarea la guvern a bolșevicilor, Lenin și Trotzky au început o întinsă propagandă bolșevică printre toți prizonierii din armata austro-ungară, căzuți în mâinile Rușilor. Nici prizonierii români n'au scăpat de școala bolșevică, cei mai mulți însă de nevoie, iar nu de plăcere sau din convingere. Ei erau bine plătiți — câte 800 ruble pe lună — îndată ce se arătau buni adepți ai principiilor maximaliste. Intelectualii, după naționalitate, erau întrebuințați la tipărirea de ziare în limba respectivă pentru răspândirea ideilor bolșeviste printre ceilalți prizonieri, cari urmau ca, la întoarcerea în țara lor, să ducă mai departe sămânța bolșevismului. Sediul propagandei era la Moscova.

Dintre Românii ardeleni a colaborat, de nevoie, la monitorul românesc bolșevist și talentatul ziarist Ghiță Pop, fost redactor la *Tribuna* din Arad și actualmente deputat în Parlamentul României Mari. Ghiță Pop era prim-redactor al ziarului *România Mare*, pe care o scotea la Kiew d. Sever Bocu, cu cheltuiala guvernului român, ca mijloc de propagandă printre prizonierii români din armata austro-ungară, spre a se înrola în legiunile ardeleni ce aveau să lupte pe frontul român. Opera îndeplinită de ziarul *România Mare* a fost din cele mai frumoase și folositoare. Ea 'și-a încetat apariția în primăvara anului 1918, când, după încheerea păcii cu Rusia, trupele austro-ungare înaintând în Ucraina și ocupând Kiew-ul, d. Sever Bocu, azi deputat și el în Parlamentul României-Mari, a avut norocul să se poată refugia în Moldova. iar Ghiță Pop la Moscova. Aici, ca să aibă cu ce trăi, Gh. Pop a consimțit să colaboreze la ediția românească a monitorului bolșevist, dând dovadă de patriotism și mult tact prin modul cum el a știut să convingă pe ceilalți colegi ai săi români ca să nu-și ia rolul în serios și să nu îmbrățișeze de-abinelea doctrina bolșevică. ceea ce era un lucru destul de riscant. Din fericire, așa zisii bolșeviți români s'au purtat corect și n'au trădat pe mentorul lor. Erau printre ei chiar oameni de un caracter remarcabil, cum a fost cazul bolșevistului Guiu, fost notar comunal în comitatul Aradului, care în vara anului 1918, când d-nii Octavian Goga și Sever Bocu hotăraseră să plece prin Rusia la Paris, le-a servit prin toată Rusia anarhică ca ghid și tovarăș de drum și le-a salvat astfel viața.

Dacă Românii erau refractari la ideile bolșeviste, în schimb Ungurii deveneau foarte repede bolșeviști cei mai convinși. Șeful lor era faimosul Bela Kun, dictatorul din vara anului 1919 al Ungariei nenorocite, care se bucura de pe atunci de mare trecere în fața lui Lenin și Trotzky. Dezastrul, în care se zbate azi Ungaria, este opera acestui descreerat iluminat, care, pozând în reformator și salvator al Ungariei oligarhice și șoviniste, a dat bravei noastre oștiri prilejul să distrugă armata bolșevică ungurească și să ocupe, la 4 August 1919. însăși Budapesta, ocupație, care, spre marele regret al populației maghiare, n'a durat decât numai 3 luni de zile.

ea s'ar fi mărginit numai la mișcarea curat politică și n'ar fi îmbrățișat chestiuni așa de complicate sociale, e posibil că revoluția rusă ar fi avut menirea de a dicta condițiile de pace europene. Ideile sociale au ucis însă ideia de patrie în poporul rus—și de aci au izbucnit toate acele conflicte, cari au condus la disolvarea armatei.

Fără armată, spuneau în urmă chiar Lenin, Trotzky și Krilenko, democrația rusă nu putea dicta pacea în condițiile dorite de ea.

Și, într'adevăr, desorganizarea armatei ruse a permis ca Germania să mai poată rezista, a permis ca ideile ei de cucerire să se mențină, a dat nădejde țărilor complect strivite de războiu ca Turcia, Austro-Ungaria și Bulgaria să mai creadă în scăpare, care însă n'a mai venit.

Dar ceea ce a făcut desorganizarea armatei ruse a fost mărirea suferințelor țărilor mici, ca Belgia, Serbia, Muntenegrul și România.

Am arătat cum dezastrul armatei ruse dela Tarnopol a avut ca rezultat încetarea ofensivei române la Mărășești, pe Siret și la Oituz, ca și distrugerea visului de desrobire a pământului strămoșesc, cucerit de Germani. Triumful maximalismului a pus România într'o situație și mai critică, care, din nenorocire, dăinuește încă.

Tratatul de armistițiu semnat pe tot frontul rus, bine înțeles au trebuit să fie admise și de noi, căci era imposibil ca odată ce armatele generalului Scerbaceff semnau armistițiul, să nu fie semnat și de armata română. Umilirea aceasta, la care am fost siliți, ne-a fost iertată și de aliați, dar nu ne-o vom putea ierta noi înșine niciodată, precum întreg neamul românesc nu va uita pe aceia, cari ne-au forțat s'o facem.

Situația neclară, în care era pus Statul român, neștiind ce cale va trebui să ia în cazul semnării păcii separate de către Rusia cu Puterile centrale, era rezultatul iarăși al desmățatei politice maximaliste.

Ceea ce pentru poporul român rămâne clar și frumos din toată această răscolire a întregii Rusii, este neîndoios readucerea la viață a fraților noștri moldoveni din Basarabia. După 106 ani, Basarabia își redobândește libertatea și devine o țară de sine stătătoare, cu adunarea ei națio-

nală (*Sfatul țării*), cu guvernul ei compus din moldoveni și cu armata ei, alcătuită numai din Basarabeni, având totdeauna putința să se unească cu patria mamă, ceea ce azi este de mult un fapt împlinit.

Basarabia, ca și Ucraina, ca și Finlanda, ca și Polonia, a răsuflet liber după un secol și mai bine de tiranie.

Când mai târziu se va culege pleava din grâu și se va scrie istoria revoluției ruse, din tot noianul de chinuri, banditisme și mizerii vor răsări și faptele frumoase și numai atunci se va judeca cât rău și cât bine a adus cea mai profundă zguduire politică dela începutul secolului al XX-lea.

CAPITOLUL XIV

Redeșteptarea Basarabiei

Din înșirarea faptelor de până aci, ca și a celor cari vor mai urma, cititorul a avut și va mai avea ocazia să constate, cu durere, toate loviturile și grelele suferințe pe care le-a îndurat România după urma alianței sale cu Rusia, apoi a revoluției rusești, cu toate zguduirile ei anarhice și neconținutele-i prefaceri.

Dealtfel însuși poporul rusesc — bine înțeles, lumea cultă și conștientă — simțindu-și sufletul împovărat de rușine și de răspunderea ce a contractat prin soarta ce Rusia, ca aliată, crease la un moment dat României, recunoaște acest mare și trist adevăr istoric.

Distinsul publicist rus B. Untkowski, într'un articol publicat în ziarul *Jizni Krai* din 7 Septembrie 1917, sub presiunea chinurilor sufletești provocate de dezastrul armatei rusești dela Tarnopol, exclamă:

„Mă închin până la pământ ție, o Românie, pentru pătimirile tale, pentru soarta ta eroică!

„Iar noi, Rușii, privind la nefericirea României, trebuie să-i sărim în ajutor: cinstea și conștiința noastră o cere“.

Cum au sărit Rușii în ajutorul nostru, am demonstrat în altă parte a lucrării de față.

Dar vorba Românului: *tot răul spre bine.*

Dreptatea imanentă, rezultată din ordinea morală a lucrurilor, a făcut ca România, care cu atâta entuziasm și

lealitate pornise la războiu în August 1916 alături de aliați și deci alături și de Rusia, pentru triumful dreptății în lume, deși trădată în cele mai grele momente de către pravoslavnicul imperiu rusec, să iasă din groaznicul măcel cu obraz curat, onorată și mărită, în chiar dauna aliatului ei vecin, dar putred și de rea credință.

Lăcomia rusească dela 1812 trebuia pedepsită — și ea a fost pedepsită prin însăși păcatele regimului țarist, care a disprețuit și nu a înțeles niciodată clocotul năzuințelor de eliberare a diferitelor popoare de sub pumnul său asupritor.

Singurul rezultat bun, pe care neamul românesc l'a putut culege după urma revoluției rusești, a fost chemarea la viața națională a Românilor din Basarabia, cari până atunci trăiseră în întuneric, fără școli, fără cărți și fără biserică națională.

Intr'adevăr, odată cu descompunerea țarismului, au început să se manifeste în Rusia noi forme de viață. Principiul naționalităților apare și se impune, pus de unii fățarnic, iar de alții în mod generos, ca mobil al războiului. Se ajunge la el după oare-cari rătăcirii, motivate de internaționalismul doctrinar al păturilor revoluționare ruse, care, în unele puncte, se întâlnea cu calea bătută de atotputerenicia centralistă a vechilor imperialiști.

Revoluția, cu răscolirea tuturor energiilor latente, ca și în alte părți, s'a resimțit și în Basarabia. Politicește Basarabienii sau mai bine Moldovenii din Basarabia s'au afiliat la marile curente, cari au luat în stăpânire societatea rusească, au adoptat deci lozincele în circulație cu toate calitățile și defectele lor. Din primele zile însă libertatea, — „slobozenia“, cum zic ei în bătrânul limbaj cronicăresc, — i-a înrunit pe toți pentru salvarea patrimoniului cultural.

Strângându-se împreună o seamă de frunțași, profesori, preoți, învățători și câțiva proprietari, au căutat dela început mijloacele unei redeșteptări naționale prin cultivarea limbei strămoșești. S'a pornit astfel în acest colț de pământ, sub ocrotirea autorităților binevoitoare, opera grea a liberării din întuneric. În cele câteva luni dela detronarea Țarului s'a desfășurat aici procesul de conștiință al unui neam întârziat, dar plin de vigoare. Istoriograful de mâine al culturii ro-

mânești va avea de înregistrat pagini mișcătoare din perioada anilor 1917 și 1918 trăiți de Basarabia, unde, cu o sută de ani mai târziu, abia atunci se trăiau zilele lui George Lazăr...

Sub conducerea unor bune elemente de îndrumare, sosite din Ardeal, ¹⁾ și grație bunăvoinței decesebite a organelor publice, munca a mers cu pași rezezi. Societatea culturală a Moldovenilor, înjghebată în pripă, și-a dat seama dela început ca preocuparea de căperenie să-i fie luminarea masselor populare, problema învățământului primar în școlile din Basarabia. Cu sprijinul zemstvei guberniale deci, care a recunoscut fără nici o ezitare necesitatea de a se introduce limba românească în școli, un mănunchiu de profesori au ținut în lunile *Iunie-August 1917* cursuri pe seama învățătorilor, dându-le pregătirea profesională. Peste 400 de învățători basarabeni au luat parte la aceste cursuri, a căror cheltuială de *optzeci de mii* de ruble a fost toată achitată de zemstvă. Tot adunarea provincială a pus la dispoziție fondul pentru tipărirea abecedarelor și manualelor didactice. Cele trei luni, în cari luminătorii satelor de peste Prut au cunoscut pentru întâia oară alfabetul latin, au adus roade binefăcătoare de pedagogie națională, dovadă revista școlară ²⁾ ce-au înființat,

¹⁾ În fruntea apostolilor transilvăneni pentru redeșteptarea Basarabiei trebuie așezat cu cinste d-rul Onisifor Ghibu, care, smuls de acasă de războin, a trecut la Chișinău, ca misionar cultural al Ardealului. Ceeace a făcut George Lazăr în Muntenia la 1821, a desăvârșit Ghibu în Basarabia la 1917. El a adus la Chișinău tipografie cu litere latine, a tipărit primul Abecedar, a scos ziarul „*Ardealul*“, a ținut cursuri de vară la 400 de învățători basarabeni, în sfârșit o muncă prodigioasă și din cele mai folositoare și meritoase. Muncă românească și folositoare a desvoltat în Basarabia și profesorul ploștean C. Munteanu-Râmnic, actual deputat, apoi părintele I. Moța din Orăștie, dr. Mateiu etc.

²⁾ La sfârșitul anului 1917 următoarele publicațiuni românești apăreau la Chișinău:

„*Ardealul*“, ziar săptămânal sub direcțiunea d-lui dr. Onisifor Ghibu; „*Cuvânt moldovenesc*“, gazetă națională pentru Moldovenii basarabeni apare de trei ori pe săptămână, redactat de d-nul Pan. Halipa; „*Luminătorul*“, revistă lunară bisericească, condusă de protoerul C. Popovici; „*Școala Moldovenească*“, revistă lunară, condusă de învățătorii moldoveni din Basarabia, și „*Soldatul Moldovan*“, ziar ce apare de două ori pe săptămână, condus de d-nii M. Mjnciuună și G. Tudor.

examinenele ce au trecut și frumosele serbări culturale din Chișinău.

Pentruca opinia publică românească să poată aprecia cum se îndrumase viitorul plin de făgăduință al culturii românești din Basarabia, voi arăta în câteva cuvinte unele hotărâri luate de organele guvernului. Ele erau următoarele: ¹⁾.

1) S'a decis ca în toate școlile primare cu populație moldovenească din Basarabia învățământul să fie în limba poporului, cu învățători moldoveni, iar, întrucât aceștia n'ar fi de ajuns, să fie aplicați Românii ardeleni sau bucovineni refugiați.

2) La gimnaziul I de stat din Chișinău se înființează clasa primară paralelă românească, iar în celelalte clase se introduce limba română ca materie de învățământ obligatorie.

3) Comitetul central al organizațiilor moldovenești unite fondează cu ajutorul autorităților locale, în toamna acestui an, un gimnaziu românesc în Chișinău, care va purta numele celor doi fruntași moldoveni, Murafa și Hodorogea, căzuți victime pentru libertate și neam.

4) La un gimnaziu de fete din Chișinău se înființează clasa I cu limba română de propunere.

5) S'a hotărât ca școala normală de învățători și învățătoare din Chișinău să aibă câte o secție românească. Tot astfel se introduce limba română în seminar și în școala eparhială (liceul) de fete.

Tot prin luna Septembrie 1917, pe când se luau aceste hotărâri înălțătoare la Chișinău, în Kiew, capitala Ucrainei, se petrecea alt fapt de o deosebită importanță: se ținea *congresul națiunilor din Rusia*, în care cuvântul Basarabiei s'a auzit nu se poate mai demn și mai respectat.

Teofil Ioncu, reprezentantul comitetului central al partidului național moldovenesc din Basarabia, a rostit în acest congres (14 Septembrie) următorul documentat și abil discurs politic:

¹⁾ Vezi în *România* (Septembrie 1917) articolul lui Octavian Goga, intitulat: *Lumina în Basarabia*.

Onorat congres!

Salut congresul națiunilor în numele Românilor din Basarabia!

Mulți ați auzit de moldoveni, dar puțini cred că știți că națiune moldovenească nu există. Există însă o *națiune română*. Numele Moldova, Moldoveni, este numai teritorial, dar nu național, iar dacă noi numim moldovenești comitele și organizațiunile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvântul Român sună prea aspru la urechile vrăjmașilor noștri, de cari avem foarte mulți, ca și D-voastră, și el le servește de a ne acuza pe noi de separatism. D-voastre știți în ce condițiuni a fost împinsă România în războiul mondial; D-voastră știți că *România are interese tot așa de mari în Transilvania ca și în Basarabia*. Cum se va hotărî chestia românească la congresul de pace, noi nu știm. Putem însă presupune că dacă această chestiune nu se va rezolva în toată întinderea ei, conform principiului recunoscut al dreptului-popoarelor, atunci Basarabia poate să devie în viitor o noua Alsacie-Lorena. E aproape de mintea omului întrebarea: cum privim noi, Românii din Basarabia, chestiunea aceasta? Eu vă pot asigura că la noi nu există aspirațiuni de alipire la România, ci toate tendințele noastre merg spre înfăptuirea statului federativ liber rusesc, deci nu poate să cadă asupra noastră nici o umbră de separatism. Basarabia a fost deslipită de Moldova la 1812 și până la 1818 a fost cârmuită de un general guvernator, dar țarul Alexandru I, în urma propunerilor sfetnicilor săi, a recunoscut că nu se poate cârmui o țară cu o situație specifică, cum are Basarabia, fără concursul bărbaților autohtoni și la 1813 a acordat printr'un ucuz autonomia Basarabiei. În fruntea țării se așeză un sfat compus jumătate din membri aleși și jumătate din membri numiți dintre autohtoni. De autonomia aceasta, Basarabia s'a folosit 10 ani de zile. La 1823 Nicolae I a desflințat autonomia și de acum începe rusificarea forțată a Basarabiei, ale cărei mijloace erau colonizarea, școala și biserica. Cei mai ștrașnici rusificatori erau guvernatorii, arhiereii și directorii de școale.

Națiunea română a fost așa de ingenușchiată încât gu-

vernul rusesc ajunsese la convingerea că nu mai există acolo o limbă, literatură și cultură românească. Proiectul de lege propus de guvern în Dumă ca să li se dea națiunilor școală națională, *prevedeau numai 12 națiuni, dintre cari cea română lipsea*. Reprezentanții Basarabiei în Dumă Purișkievici, Krupensky și compania lor, erau numai niște sprijinitori ai guvernului în tendința lui de îngenunchiare a oricărui sentiment național românesc.

A fost de ajuns însă ca să izbucnescă revoluția și în câteva luni de zile sentimentul național a eșit la suprafață, pe orișice teren. *O puternică mișcare de naționalizare a întregii țări e în curs*. Ne lipsește autonomia, pe care am avut-o odată și acum o cerem din nou ca un drept istoric al nostru.

Cerem însă și garanția ca acest drept să nu ni se mai poată lua. Garanția aceasta o vedem numai în republica federativă.

E trist că guvernul revoluționar ne suspectează de separatism, lucru care nu s'a întâmplat nici pe vremea celui mai reacționar guvern al lui Arachceeff, ministrul atotputernic al lui Alexandru I. Atuncea ni s'a dat autonomia, iar astăzi guvernul revoluționar încearcă să ne reducă la un simplu guvernământ al Ucrainei autonome.

În lupta noastră pentru autonomie întâlnim cea mai strânică opoziție din multe părți. Iată bunăoară rezoluțiunea luată la întrunirea unui partid politic rusesc din Basarabia: După raportul d-rului Sapsovici despre autonomia culturală-teritorială a Basarabiei, care i-ar aduce țării cea mai frumoasă înflorire, adunarea a fost de părere să nu se acorde o astfel de autonomie, fiindcă o mare parte a populației basarabene *fiind insuficientă de tendințe separatiste, dorește alipirea la România, ceea ce ar fi primejdios pentru existența statului rusesc*.

Eu vă întreb: cunoașteți după rezoluțiunea aceasta partidul, care a putut să o voteze? Este partidul socialiştilor revoluționari, pe steagul căruiă stă scris: „Federație și autonomie națională, până la deslipire“ (șuerături și hui-duieli la adresa aceluia partid). Altul e programul și alta e tactica acestui partid socialist-revoluționar. La ce ne putem aștepta dela alte partide? Ce poate să rezulte pentru noi din felul cum suntem tratați de tovarășii ruși?

Dacă în aspirațiunile noastre politice ne vom lovi mereu de desiluzii, atunci noi, urmând necesității, care nu cunoaște hotare, din prieteni ai democrației rusești ne vom face separatiști.

Incheiu cu rugăminte către democrația rusă și către D-voastră ca să nu ne respingeți dela Rusia liberă și să ne împingeți pe drumul separatismului. Drumul nostru e același ca și al vostru. (Aplause prelungite).

Iată o serie de fapte pozitive culturale și politice, care denotă cum, în urma revoluției, s'a deschis drumul luminei în Basarabia, pe ruinele sclavagiului politic.

Era imposibil ca, pe cadavrul țarismului, viața națională să nu-și pretindă drepturile sale. Astfel odată cu revoluția rusă, învie Polonia de sub suferințe, ruine și cenușă, învie Ucraina de sub robia polonă și apoi rusă, ca să învieze în cele din urmă și *Sfatul țării Moldovei*, adică Basarabia, cu școala, biserica și armata ei națională.

Destinele nepătrunse ale istoriei au făcut ca prima veste despre noua viață a Basarabiei s'o anunțe ziarul *Ardealul*¹⁾ din Chișinău prin următoarele cuvinte:

„In ziua de 21 Octombrie. anul Domnului 1917, Congresul soldaților și ofițerilor moldoveni de pe toate fronturile de luptă, adunați în Palatul Unirei din Chișinău, a proclamat cu o însuflețire nemărginită autonomia Basarabiei.

„Peste 500 de reprezentanți ai Basarabiei și-au unit inimile în actentele naționale ale imnului „Deșteaptă-te Române“, pecetluind astfel cea mai mare faptă din istoria Basarabiei“.

Hotărârile luate de acest congres sunt următoarele:

I. Să se recunoască că formă cea mai potrivită a ocârmuirii Rusiei este Republica federativă democratică.

II. Să se declare autonomia teritorială și politică a Basarabiei.

III. Să se înceapă cât mai degrabă alcătuirea oștilor moldovenești.

IV. Să se sporească numărul cohortelor dela 16 până la 100, având fiecare cohortă câte 100 de soldați. Soldații

¹⁾ Scos de d nul Onisifor Ghibu, cu începere dela 15 Septembrie 1917.

moldoveni din cavalerie să fie deosebiți și trimiși în Basarabia.

V. Pentru ocârmuirea Basarabiei să se alcătuiască în cel mai scurt timp *Sfatul țării*, în care să intre 120 deputați, dintre cari Moldovenii să aibă 84 de locuri, iar celelalte neamuri 36.

VI. Pământurile mănăstirești, bisericesti, cazone și celelalte trec, *fără plată*, în mâinile celor cari le vor lucra cu brațele. Stăpânirea de pământ se desființează pentru totdeauna (?). Impărțirea pământului se va hotări în Adunarea întemeietoare basarabeană.

Colonizarea Basarabiei cu străini e oprită.

VII. Să se susție pretutindeni alegerea candidaților moldoveni la Adunarea întemeietoare.

VIII. Naționalizarea școalelor, așezămintelor și a dregătoriilor din Basarabia.

Instrucția să fie obligatorie și fără plată.

IX. Inființarea învățământului în afară de școală.

X. Să se propună Moldovenilor de peste Nistru 10 locuri în *Sfatul țării*.

XI. Să fie însărcinat *Sfatul țării* a se îngriji pentru inființarea fondului național.

Se poate oare închipui un program mai bogat pentru lupta de redeșteptare națională decât dezideratele de mai sus, abstracție făcând, bine înțeles, de chestia Republicii federative ca și de chestia pământurilor, a cărei soluție frații noștri basarabeni au luat-o din programul prea exagerat al socialistului revoluționar Cernoff.

Nu trebuie să uităm că Moldovenii dintre Prut și Nistru au robit timp de o sută de ani țarismului și că au fost sistematic ținuți în întunec, pentru a dispăre.

Câte efortări, câtă energie, câtă cheltuială, câte dureri și suferințe, ce diabolică încăpăținare în a merge contra firii lucrurilor, pentru ca să se isprăvească cu ce trebuia început și chiar se începuse, căci *Sfatul țării*¹⁾, deschis la

¹⁾ Solemnitatea deschiderii a început prin un serviciu divin oficiat la catedrală, pentru prima dată în limba românească, de către episcopul Gavril cu mare pompă. După Te-Deum, clerul cu toată mulțimea numeroasă s'a îndreptat spre frumosul palat al *Sfatului țării* (fost liceul No. 3) și acolo părintele archi-

Chişinău, în ziua de 21 Noiembrie 1917, a existat şi în secolul trecut.

După anexarea jumătăţii din Moldova dintre Prut şi Nistru şi botezarea ei cu numele unei mici părţi din ea ea să se uite şi numele adevărat, s'a creiat un *Sfat al ţării*, compus din 70 la sută Moldoveni din toate breslele şi 30 la sută funcţionari ruşi, dar nu pentru ţara aceasta, ci pentru a dovedi celor de peste Prut şi din Muntenia fericirea ce îi aşteaptă sub oblăduirea Țarilor pravoslavnici. Şi când stăpânul a văzut că jucăria lui vrea să umble, s'a săturat şi a frânt-o.

Sfatul ţării Basarabiei de la 1917 s'a născut după grele suferinţe din cadavrul ţarismului, din voinţa robului de eri, a Moldoveanului, afirmată întâiu de partidul naţional moldovenesc, apoi de congresele ţaranilor moldoveni, a învăţătorilor şi în urmă de voinţa şi puterea aceluiaş ţaran, în uniformă de soldat şi ofiţer, spusă şi înfăptuită la ultimul lor congres dela 21 Octombrie 1917.

Nimeni nu va uita că aceia, cari s'au luptat cu arma în mână pentru apărarea Basarabiei, s'au gândit să pună temeiul solid şi fericirii ei în timp de pace.

mandrit Gurie a ţinut o frumoasă cuvântare, în care a comparat vedenia profetului Ezechiel — (care a văzut în pustietate oase, cari s'au apropiat unul de altul, s'au încheiat, au crescut cu carne şi s'au îmbrăcat cu piele, pentru ca din voia domnului profetul să-i însuflă viaţa) — cu neamul nostru, care din oase moarte şi risipite în pustiu se adună, se acoperă şi *Sfatul ţării* este duhul, care 'l înviază.

În curtea palatului, sub cutele steagului nostru naţional, s'a făcut revista primului regiment moldovenesc, după care apoi toată lumea a intrat în sala de şedinţe.

N. N. Alexandri, ca preşedinte de vârstă, declară deschisă şedinţa *Sfatului*, care alege în unanimitate ca preşedinte pe I. Inuleţ, profesor universitar în Petrograd. În discursul său de deschidere, preşedintele Inuleţ arată anarhia din ţară şi nevoia instituirii autorităţii supreme locale, a Republicii moldovene federate, ca membru egal cu federaţia republ celor ruse, pentru a aduce linişte şi a realiza reformele necesare pe baza principiului: *pământ şi libertate*.

A vorbit apoi P. N. Halipa din partea partidului naţional, care cel dintâiu a proclamat autonomia şi ideia *Sfatului Țării*. Printre discursurile de salutare — 36 la număr din partea tuturor breslelor — figurează şi discursul d-rului O. Ghibu, directoru ziarului *Ardealul*.

CAPITOLUL XV

Unirea Basarabiei cu patria-mamă

Iată o chestiune foarte însemnată, asupra căreia scriitorul trebuie să insiste cu fapte și nu cu vorbe, spre a răscori entuziasmul pripit al unor anumiți oameni politici, cari vor să se împăuneze cu tot meritul alipirii Basarabiei la patria-mamă numai pentru că dânsii au fost predestinați de soartă ca să presideze actul unirii ei cu trupul României, spoliat la 1812 de Rusia țaristă.

Istoria, rece și nepărtinitoare, va recunoaște odată și odată marele merit al acelora, cari, prevăzând unde va duce anarhia rusă și ce urmărea trădarea Rusiei față de mica Românie, s'au pus din vreme pe lucru, încă în primăvara anului 1917 — când d. Alex. Marghiloman benchetuia cu Nemții la București — și inițiând o propagandă naționalistă sănătoasă și abilă în Basarabia, au preparat terenul evenimentelor ce aveau să vină: alipirea și apoi unirea Republicii basarabene cu patria-mamă.

O muncă uriașă și de tot minutul a trebuit să fie depusă de guvernul Brătianu-Take Ionescu, ca să ajungă lucrurile aci.

Intr'adevăr, după izbucnirea revoluției rusești, care a inspirat încetul cu încetul tuturor popoarelor din vastul imperiu al Rusiei dorința de a se ocârmui singure, Ucraina, ajutată fiind în tendințele ei de Germania și mai ales de

Austro-Ungaria, voia să cuprindă în teritoriul ei 10 gubernii, în rândul cărora trebuia să intre și Basarabia.

La început nu se știa nimic despre aceasta, dar pe la începutul lunii Iulie 1917 o știre telegrafică din Kiew anunța vestea că o delegație ucraineană a plecat la Petrograd ca să reguleze cu guvernul de acolo chestia ocârmuirii de sine a Ucrainei și că această delegație avea anumite instrucții hotărâte și cu privire la soarta Basarabiei.

Puțin în urma acestei știri s'a primit la Chișinău chiar și o telegramă emanată dela Vinicenکو, primul ministru al Ucrainei, prin care conducătorii de atunci ai Basarabiei erau invitați să trimită delegați la un congres ce urma să se țină la Kiew, însă ca împuterniciți ai unei gubernii, care intra în teritoriul Ucrainei.

Față cu această situație, organizațiile moldovenesti sau basarabene au decis să trimită la Kiew o delegație, care să protesteze în contra acestei încercări de răpire. Ajungând în Kiew, delegații basarabeni au fost întâmpinați cam cu nedumerire, căci tuturor li se părea că alipirea Basarabiei la Ucraina e un lucru firesc. Totuși când delegații basarabeni au protestat în Rada Ucraineană și au arătat marea nedreptate ce li-s'ar face, părerile lunei oficiale s'au schimbat.

O deosebită impresie a făcut atuncea cuvântarea lui Sevcenco, care a arătat că Ucrainenii și Moldovenii trăesc alături de un șir de veacuri, totdeauna au fost ca frații și Ucraina niciodată nu s'a gândit că Basarabia este a ei.

După aceasta președintele Radei, Vinicenکو, a spus că Ucraina se leapădă de gândul ei, de oarece ea hotărise astfel fiindcă nu cunoștea glasul Basarabiei și Rada a luat tot atunci o hotărîre în acest înțeles.

Dela Kiew delegații basarabeni au plecat la Petrograd, în urma delegației ucrainene; însă și aici chestiunea era hotărîtă ca Basarabia să intre în cuprinsul Ucrainei. Numai după protestările delegației basarabene a fost nimicită rezoluția și Basarabia a rămas slobodă de a-și hotărî singură de soarta ei.

Vinicenکو zicea atunci că el a venit la Petrograd cu zece gubernii în portofel, dar pleacă înapoi numai cu nouă.

După aceasta, Ucraina se adresa Basarabiei ca către o republică deosebită. Mai mult chiar, cu ocazia tratati-

velor păcei dela Brest-Litowsk, Ucraina a cerut ca și Basarabia să-și trimită împuterniciții ei, ceea ce însă nu s'a făcut. Guvernul Brătianu-Take Ionescu are și aci partea sa de merit.

În Decembrie 1917, când trup le rusești se retrăgeau desordonate din Moldova și treceau prin Basarabia, jefuind, devastând, siluind și omorând, un trimis al *Sfatului țării* din Chișinău sosea (în ziua de 28 Dec. la Kiew, spre a solicita Ucrainei un ajutor armat în contra hordelor bolșeviste. El zugrăvi miniștrilor ucraini. Înfățișându-se încă în aceiași zi la dânsii, — în cele mai pesimiste culori situația, arătându-le că dacă nu li se vor trimite cât mai grabnic trupe de apărare, Basarabia va fi scris amenințată de cea mai teribilă catastrofă. D. Vinicenکو, șeful guvernului ucrain de atunci, și d. Șulghin, ministrul de externe, îi spuseră solului Basarabiei net:

— **Nu vă putem face nimic, adresați-vă României!**

Răspunsul miniștrilor ucraini fu dat într'adevăr în toată sinceritatea. Ucraina nu se mai putea apăra la acea dată nici pe ea însăși. Valurile anarchiei bolșeviste amenințau în fie-că clipă cu cucerirea guvernului și statul ucrain. Posturile de gardă în Kiew nu mai erau ținute decât de soldații români transilvăneni, deveniți prizonieri la Ruși și cari erau destinați ca să lupte pe frontul român. Arsenalul, pulberăria, banca statului, depozitele militare, erau date numai în paza soldaților ardeleni. Ministrul de războin ucrain, generalul Petliura, cerea imploiașd corpului voluntarilor români câte 4—500 soldați zilnic pentru diferite posturi de gardă mai importante. Nici un soldat ucrain nu mai putea reprezinta decât o valoare militară relativă... Și între astfel de împrejurări îi cerea Basarabia ajutor Ucrainei, care ea însăși se adresa puțin mai târziu guvernului român după ajutor în contra bolșevicilor, ceea ce însă i s'a refuzat. Numai după acest refuz, Ucraina a cerut ajutorul armat al Puterilor centrale.

Relativ la acest demers al Basarabiei, d. Sever Bocu, fostul director al ziarului *România Mare* din Kiew, istorisește următoarele în ziarul *Evenimentul* din Iași cu data de Duminecă, 6 Maiu 1918:

A doua zi după acest demers eram cu d. general Tabouy, comisar al Republicii Franceze pe lângă Republica Ucraină, în cabinetul ministrului de externe, d. Șulghin. Acesta ne zise:

— „Situația în Basarabia este foarte gravă. Azi am primit dela d. Brătianu o telegramă, prin care ne anunță că bolșevicii în retragerea lor de pe front se dedau la adevărate orori în Basarabia. Acestea ne-au fost confirmate și de un delegat al *Sfatului Țării*, sosit azi din Chișinău să ne ceară trupe ucraine în ajutor. Ce este de făcut?”

Intrebarea îi era adresată d-lui general Tabouy cu vădita intenție de a-l impresiona și de a justifica pasul Ucrainei, care tocmai trimisese delegați la Brest Litovsk.

— „Dacă mă întrebați pe mine, spuse d. general Tabouy, eu zic să trimiteți!”

— „Dacă noi am avea trupe, nu am fi azi la Brest-Litovsk!” observă ministrul, prefăcându-se de a nu fi înțeles ironia.

— „Atunci adresați-vă României!” replică generalul.

— „I-am trimis vorbă *Sfatului Țării* să se adreseze României!” zise ministrul.

— „Nu ajunge, trebuie să vă adresați și direct. Telegrama d-lui Brătianu comportă un răspuns clar. D-voastră, dacă nu sunteți în stare să apărați Basarabia, trebuie să renunțați la orice influență a D-voastră acolo. Și ca să se creadă în sinceritatea acestei renunțări, trebuie să chemați singuri trupele române în Basarabia!”

Generalul Tabouy le cerea vădit mai mult decât puteau să facă.

Ministrul reflectă liniștit:

— „Noi i-am recunoscut Basarabiei absoluta independență, am dat despre aceasta și un zot în scris¹⁾. Ca să cerem acum noi o intervenție a României în Basarabia, aceasta ar însemna o imixtiune a noastră în afacerile ei interne. Basarabia este suverană de a dispune de sine însăși!”

¹⁾ E vorba de o scrisoare, dată în August 1917 de către guvernul ucrain d-lui T. Ioncu, fost director de finanțe la Chișinău, și prin care se recunoaște independența Basarabiei cu frontiera Nistrului.

Acestea erau sentimentele Ucrainei față de Basarabia și față de România, la un moment de strâmtorare a sa.

Nu peste mult însă și anume după căderea guvernului Vinicenکو și venirea lui Golubovici ca ministru președinte și ministru de externe, competițiunile Ucrainei asupra Basarabiei începură din nou a se arăta.

La 16 Martie 1918, d. dr. Ciugureanu, prim-ministru al Republicii Basarabene, citea în *Sfatul Țării*, ca răspuns la o interpelare a deputatului Țiganco asupra politicii externe, următoarea notă trimisă de guvernul ucrainean cabinetelor din Berlin, Viena, Constantinopol, Sofia și București :

„Prin aceasta am cinstea a vă declara că Sfatul Miniștrilor Republicii Democratice Ucrainene Poporale găsește neapărat de lipsă să aducă la cunoștința Stăpânirii Imperiale Germane următoarele :

Stăpânirea Ucraineană e mult interesată de soarta provinciei vecine Basarabia.

Cu toate că cele două popoare domnitore, cel ucrainean și cel moldovean, locuiesc amestecate, nu mai lasă nici o îndoială faptul că partea de miază-noapte a teritoriului Basarabiei e locuită în cea mai mare parte de Ucraineni, iar în partea de miazăzi (între gurile Dunărei și ale Nistrului) ei au majoritatea relativă și astfel Basarabia în privința stării etnografice, economice și politice alcătuiește o parte nedespărțită din teritoriul Republicii Democratice Ucrainene.

Stăpânind o mare parte din malul Mării Negre, unde în partea despre apus se află un mare centru economic — Odesa, — cu care, la dreptul vorbind, e legată toată partea de miazăzi a Basarabiei, guvernul ucrainean socotește că prin orice schimbare a foastei granițe ruso-române, mai ales în părțile de miază-noapte și miazăzi, se calcă mult interesele politice și economice ale Republicii Ucrainene.

Având în vedere că în vremea de față o parte însemnată a Basarabiei e cuprinsă de ostile românești și întrebarea a cui să fie Basarabia de-acum înainte ar putea să fie un punct de discuții la conferința de pace din București, Guvernul Republicii Democratice Ucrainene socotește cu

putință dezbaterea și rezolvirea acestei întrebări numai dacă va lua parte și va fi de acord și împuternicitul guvernului ucrainean“.

Președintele consiliului de miniștri
și ministru de externe:
(ss) Golubovici.

După ce a citit acest document, din care se vede lămurit că Ucraina ținea cu orice preț să pună mâna pe Basarabia, d-rul Ciugureanu adăuga în discursul său:

„Știrile pe cari le-am eu, mă fac să cred că Ucraina nu va izbuti. Cererile ca să fie primiți împuterniciții ei la invoelile de pace din București, n'au fost îndeplinite și Kühlmann a fost contra participării noastre la încheierea păcii numai de aceea, că atunci av fi cerut și Ucraina ca să fie primit și împuternicitul ei. Nici Germania, nici România nu vreau alipirea Basarabiei la Ucraina. —

„Dar dacă documentul, pe care vi l'am celit, este numai o notă declarativă a Ucrainei în cece privește Basarabia, apoi din altă parte sunt dovezi că Ucraina chiar s'a apucat de-acum de gospodărit în unele părți ale țării noastre. De pildă, o notiță din gazeta „Nova Rada“ arată că ministrul de instrucțiune al Republicei Ucrainene a numit director la gimnaziul din Ocnîța, pe teritoriul Basarabiei, pe un oarecare Volînschi“.

Viitorul va dovedi dacă Alex. Marghiloman și guvernul său a avut vre-un merit în chestia punerii la coș a pretențiilor Ucrainei asupra Basarabiei.

Afirmația d-lui Marghiloman cum că alipirea Basarabiei la patria mamă ar fi opera sa exclusivă, *cu concursul Puterilor centrale*, este și exagerată și hazardată. Și iată de ce: Cu toată lăcomia lor, când Kühlmann și Czernin puneau la București cuțitul în gâtul României luându-i Dobrogea și tot masivul păduros al Carpaților, impunându-i în acelaș timp și cele mai draconice condiții economice și politice, era imposibil ca ei să se mai pună deacurmezișul anexării Basarabiei, pe care am ocupat-o cu trupele noastre, după însăși cererea *Sfatului Țării* din Chișinău.

Mă opresc aci cu expunerea competițiunei Ucrainei

asupra Basarabiei. spre a pune sub ochii cititorilor modul cum s'a operat ocuparea acestei frumoase și bogate provincii românești de către armata noastră.

Am spus mai sus că din ziua retragerii armatei ruse din Moldova, Basarabia a fost teatrul tuturor pustiirilor și omorurilor din partea trupelor rusești bolșevizate. Pe la începutul lui Ianuarie 1918, situația ajunsese atât de îngrozitoare, încât ziarul *Cuvânt moldovenesc* din Chișinău scria, la 5 Ianuarie, următoarele:

„Slobozia este numai pentru cei răi. Oamenii, în loc să se înfrățască, se dușmănesc și se mănâncă mai rău decât câinii. Comitetele răsar ca ciupercile, se răstoarnă unele pe altele... Traiul se îngreuiază și se înrăiește într'atâta, că nu ești bucuros nici de viață. Tot ce a fost făcut pentru binele obștesc de noi și de premergătorii noștri se dărâmă și țara se pustiește și se silbăticește pe zi ce trece“.

D. P. Halippa, unul dintre conducătorii basarabeni și membru influent în *Sfatul Țării*, declară în același ziar ¹⁾:

„Greutățile nuncii noastre sunt uriașe. Aproximativ din nimica, noi suntem chemați să facem totul. Vom reuși oare? Vom ajunge la roadele dorite? La această întrebare rămâne să răspundă viitorul“.

În aceeași vreme. o sumă de mari interese ale României erau strâns legate de situația din Basarabia. Noi nu aveam în Moldova proviziile necesare până la recolta viitoare. Dacă nu ne asigurăm aprovizionarea din Rusia, eram amenințați să murim de foame. Dar însuși guvernul nostru încheiase un contract cu autoritățile răspunzătoare rusești, pentru a ne înapoia datoria de peste o sută de mii vagoane de cereale, pe care le-am cedat în vremi de restriște din

¹⁾ În Februarie 1918, conducerea ziarului *Cuvânt moldovenesc* din Chișinău a fost încredințată părintelui I. Moța, directorul proprietar al ziarului *Libertatea* din Orăștie, care refugiându-se în țară în timpul neutralității României, a continuat să-și scoată gazeta sa și în București și câteva luni și în America, unde fusese trimis în misiune dimpreună cu părintele dr. V. Lucaciu și prof. V. Stoica.

depozitele noastre din Moldova armatelor ruse, și anume ca această cantitate de hrană să ni-o retragem din recolta basarabeană. Bazați pe acest act, noi am și făcut dincolo de Prut foarte multe cumpărături, creând depozite. Se puteau însă îndeplini asemenea angajamente în situația în care se afla Basarabia? Mai mult: nu era amenințată însăși „Republica moldovenească” să nu mai aibă cu ce-și întreține populația, dacă anarhia pustiitoare ar mai fi continuat?

Iată de ce o intervenție armată pentru liniștirea spiritelor s'a crezut necesară, iar *Sfatul Țării* din Chișinău, în lipsa armatelor ruse, a cerut-o aceasta formal dela aliați.

Ziarul *Cuvânt moldovenesc*, cu data de 1 Ianuarie 1918, tipărește textual următoarea înștiințare:

„La ședințele de pe urmă ale „Sfatului Țării” s'a debătut întrebarea despre aducerea în Basarabia a oștilor aliate pentru apărarea drumurilor de fier și a depozitelor de pâine și pentru potolirea anarchiei din țară.

„S'a hotărât să se aducă oști: ucrainene, sârbești, cehoslovace, transilvănene și românești. Oștile aduse vor fi sub supraveghierea Republicii moldovenești, iar țările aliate — Anglia, Franța, America, România și Ucraina — vor da iscălitură că cheazășuiesc neatârhnarea Basarabiei și toate drepturile câștigate prin revoluție. Oștile străine nu se vor amesteca în treburile politice ale țării și vor trebui să ne părăsească după cea dintâiu poruncă a Stăpânirii Republicii moldovenești.

„Pentru întreținerea așezămintelor stăpânirii în Republica moldovenească, „Sfatul Țării” a încuviințat directorilor să facă un împrumut la aliați”.

Asupra chipului cum s'a produs intervenția trupelor românești în Basarabia, ministrul Inculeț, unul din reprezentanții acestei provincii în guvernul Marghiloman ¹⁾ și în

¹⁾ La formarea guvernului Marghiloman, Basarabia a fost reprezentată în acest cabinet prin dr. Ciugureanu și Inculeț, primul ocupând până' stunei demnitatea de președinte al guvernului basarabean și al doilea pe aceea de președinte al *Sfatului Țării*. Ei au rămas în toate guvernele de până azi, afară de cabinetul format de d-rul Vaida-Voevod, în care d-rul Ciugureanu n'a mai intrat, cedând locul său d-lui P. Halipa.

celelalte guverne de pînă azi, declara următoarele într'un discurs, ținut la Huși în luna Maiu 1918, înainte de alegerile generale:

„...Afară de aceștia s'au găsit 15 oameni cu învățatură, ca mine. Am dus lupta în împrejurări grele, căci dușmanii nu se uitau încoace, ci în spre Petrograd.

A venit 24 Ianuarie 1918 și ne-am declarat ca Stat independent. Pentru aceasta ne-au ajutat trupele române să revenim la România. Bolșevicii pretutindeni stricau, jefuiau, prădau la sate și la orașe; împușcau și mulți au fost omorâți. Erau depozite de pâine și spirt, nu pentru băutură, ci pentru industrie. Bolșevicii le distrugeau pe toate.

La cine trebuia să cerem ajutorul? La mama noastră. Am cerut în taină ajutorul trupelor române, căci fiecare fruntaș era urmărit de către 3-4 spioni. Am cerut ajutor prin intervenirea Francezilor și în acest scop un colonel ne-a adus răspunsul că pe la începutul lui Ianuarie vor veni trupele române în ajutor. Bolșevicii spuneau că vin trupele române, iar noi necontenit le spuneam că nu vin, și tot așa pînă la 13 Ianuarie 1918, când trupele au ajuns. Dacă întârziu o zi, poate eu azi nu aș fi fost în mijlocul d-voastră. Și cu ajutorul lor noi am rămas stăpâni în țara noastră — și pentru vecie“.

Acestea erau faptele, în tragica lor realitate.

În ziua de 13 Ianuarie, toate ziarele ieșene publicau următorul comunicat oficial:

„Comandamentul rusesc ne-a cerut, în urma intervenției „Sfatului Tarii“ din Chișinău, să asigurăm, prin trimiterea de trupe române, ordinea în Basarabia. Era cu atât mai necesar să se răspundă acestei chemări a comandamentului rus și a Republicii moldovenești, cu cât bande răzvrătite din armata rusă opreau trenurile cu aprovizionări pentru armata română și cea rusească și dădeau foc sau prădau depozitele de hrană înființate de noi în Basarabia, precum și pe acele ce trebuia, în urma înțelegerii cu guvernul și comandamentul rusesc, să le formăm în zona care ne-a fost desemnată acolo.

Pe de altă parte a fost desarmat și batjocorit la Chi-

șinău detașamentul de ardeleni trimis din Kiew după creerea comandamentului ucrainean, spre a păzi depozitele din acel oraș. Mai mulți din aceștia au fost chiar uciși. Asemenea au fost arestați ofițerii noștri din comisia interaliată pentru aprovizionare, precum și reprezentantul nostru ¹⁾ pe lângă guvernul Republicii moldovenești.

In aceste condițiuni era absolută nevoie să ne asigurăm linia Chișinău—Ungheni și să restabilim ordinea în regiunea de unde trupele noastre se aprovizionează și în care populațiunea înspăimântată de omorurile și de jafurile bandelor ruse răzvrătiie reclama ajutorul oștirilor române. Operațiunile pentru aducerea la îndeplinire a acestor măsuri de ordine se desfășoară potrivit dispozițiunilor luate⁴.

In vederea operațiunilor militare din Basarabia, generalul Prezan, eminentul șef al marelui cartier general al armatei, despre care se poate spune cu drept cuvânt că *a bine meritat dela patrie*, în momentele cele mai penibile, prin munca, energia și inițiativa sa, a lansat următorul manifest ²⁾ către toți locuitorii din Basarabia:

Cetățeni ai Republicii Moldovenești!

Voi și țara voastră — ca și a noastră — treceți acum prin ceasuri grele și hotărîtoare pentru soarta voastră.

Din toate părțile, și de către o mulțime de oameni răi, vi se spun tot felul de neadevăruri, care vă întunecă mintea, vă înrăutățesc inimile și vă fac să nu mai simțiți unde este binele și unde este răul.

In aceste clipe de grea cumpănă și nestatornicie, Sfatul Țării Moldovenești și-a adus aminte de noi și ne-a cerut, prin comandamentul militar rus, să trecem Prutul:

1. Ca să aducem rânduială și liniște în satele și târgurile voastre, punând la adăpost viața și avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor ei.

2. Ca să chezășim transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și române, care fac pază la hotarele noastre, apărând prin aceasta și hotarele țării voastre.

¹⁾ D. George Lucasievici, fost secretar general al ministerului de domenii și agricultură.

²⁾ Tipărit pe 3 coloane: în prima coloană românește cu litere chirilice (ru-ești), în a doua cu caractere latine și în a treia coloană tradus în rusește.

Venirea soldaților români în Basarabia a supărat mult pe răufăcători și pe cei cumpărați de dușmanii voștri și ai noștri, cari își găsiseră un așa de bun adăpost pe pământul vostru, căci ei au simțit că de acum înainte nu vor mai putea prăda la voi acasă ca într'un codru.

Și acei dușmani s'au folosit de sufletul vostru cinstit, bun și încrezător și au căutat să sădească învrăjbirea între voi și noi, spunându-vă că Românii vin să stăpânească țara voastră, că ei vin să pună mâna pe pământurile voastre și că n'ar avea alt gând decât să aducă în capul vostru pe vechii stăpânitori, cari să vă răpească drepturile naționale și politice câștigate prin revoluție.

Departa de noi gândul acesta.

Cetățeni moldoveni! Nu dați nici o crezare acestor vorbe viclene!

Cum v'ați putea închipui că soldatul român, care prin mărinimia Regelui și a guvernului lui și-a mărit acuma pământul lui de hrană, tocmai el să vie astăzi în țara fraților săi ca să-i împiedice să a-și înfăptui și ei dreptul lor!

Vă declar sus și tare că oastea română nu dorește altceva decât ca, prin rânduiala și liniștea ce aduce, să vă dea puțința să vă statorniciți și să desăvârșiți autonomia și slobozeniile voastre, precum veți hotărî voi singuri.

Oastea română nu va obijdui pe nici un locuitor din Republica moldovenească, oricare ar fi neamul și credința lui!

De îndată ce se va statornici rânduiala și liniștea și va fi cheazășie că prădăciunile, tâlhăriile și omorurile nu vor mai începe, ostașii români se vor întoarce la ei acasă.

Aveți toată încrederea și primiți pe ostașii aceștia cu dragostea frățiască cu care ei vin la voi!

Iar dacă vre-unul din acești ostași s'ar arăta nevrednic și s'ar abate de la calea cea bună, care i-a fost poruncită de noi, aduceți numai decât jalba voastră înaintea celui mai apropiat comandant și fiți încredințați că vi se va face îndată deplină dreptate!

Iași 12 Ianuarie 1918.

(ss) **Generalul Prezan,**

Innsărcinat cu comandamentul armatei române.

Comunicatul oficial din 15 Ianuarie 1918 anunța următoarele:

Trupele noastre, chemate de comandamentul rus și de Sfatul țării Republicii moldovenești, au intrat la 13 Ianuarie ora 6 p. m., în mijlocul aclamațiilor populației, în Chișinău.

Ziarul *Ardealul* din Chișinău publica tot atunci următoarele detalii asupra acestui eveniment istoric:

„Sâmbătă toată ziua era o fierbere neobișnuită în Chișinău. Prin toate colțurile se vorbea cu aprindere de armata românească, care avea să sosească în fiecare ceas.

Bulevardul Alexandru era înțesat de lume, care aștepta nerăbdătoare și nu se mai ducea acasă. Dar iată că telegramele, ieșite în grabă, înștiințează în mod oficial că oștile române sunt la Strășeni, în frunte cu generalul Broșteanu, și în curând - ele își vor face intrarea în oraș. De acum orice îndoială era înlăturată și numărăm clipele când se vor arăta aeroplanele românești, care să arunce în oraș proclamațiile generalului Broșteanu.

Toți uitară de mâncare și pare că-i lega ceva de locul din uliță. Trecuse de amiază și trotuarele nu se mai goliau. Fiecare doria să știe și să vadă ce se întâmplă, măcar de-ar fi zăbovit în uliță toată noaptea.

Un număr de studenți și studenți bararabeni, îmbrăcați în costume naționale, întovărășiți de câțiva deputați, s'au urcat în automobile împodobite cu flori și au eșit întru întâmpinarea oștirei, afară din oraș. Comandantul a primit cu bucurie această solie, pe care n'o trimitea o hotărâre oficială, ci dragostea aprinsă de neam ce clocotea în inima lor românească.

După ce Sfatul Țării hotărâse însuși chemarea în ajutor a României pentru scăparea Republicii, era firesc ca această înaltă ocărnuire să iasă întru întâmpinarea oștilor. Au fost trimise de către Sfatul Țării d-nii P. Erhan, președintele directoratului, și Pântea, locțiitorul directorului de războiu. Ei s'au dus până la Cojușna, unde au salutat

pe generalul Broșteanu în numele Republicei moldovenești, asigurându-l de primire bună din partea țării întregi.

Inserase. Publicul se impacienta, mai ales că așteptase toată ziua.

Era ora 7 seara. De-odată văzduhul se cutremură de câteva bubuituri puternice. Era artileria românească, erau tunurile de la Oituz, care vesteau Chișinăului despre intrarea oștirii românești. Un fior a străbătut mulțimea, o fierbere ciudată alerga pe uliți. La marginea orașului intrarea oștii românești se făcea prin trei direcțiuni: Apus, Miazăzi și Miazănoapte.

Cum stam înfrigorat, căutând să deslușesc prin întuneric adevărul cel mare, iată că în depărtare răsună goarna românească. Lacrămile mi-au năvălit în ochi, inima îmi zvâcnea aprinsă. Dumnezeuule, de când nu i-am mai auzit sunetul ei înălțător și eroic! Imi răsăriau fugare icoanele luptelor cu vitejii, pe cari îi sălta spre dușman glasul de aramă al goarnelor războinice. Acum strigarea ei pătrundea prin toate ungherele Chișinăului, vestind fraților înstrăinați învierea gloriei strămoșești.

Armața care intra era alcătuită din unitățile diviziei XI-a, cu infanterie, cavalerie, artilerie, secții de mitraliere, ș. a. Partea cea mai mare a trecut pe bulevardul Alexandru, strada principală a capitalei. Deși era întuneric, totuși puteai desluși diferitele arme, care înaintau hotărâte și vesele sub comanda ofițerilor.

În fața tipografiei românești se grămădise cea mai mare mulțime de privitori. Loc de frunte și luminat încă și de lămpile electrice ale cinematografului, era cel mai potrivit de a putea vedea oștirea românească.

Redacția și administrația gazetei noastre ieșise pe trotuar cu un steag național, în jurul căruia s'a strâns tot personalul tipografiei, împreună cu pribegii din toate țările locuite de Români.

Din multe părți auziai urări la adresa oștirii, dar nicăeri ele n'au fost așa de mari, calde și statornice ca aici, la tipografia românească. Din zeci de piepturi răsunau neconștient strigătele de bună sosire. Fiecare unitate, până la soldații ce ședea în chesoane, era întâmpinată cu izbucniri de bucurie ne mai pomenită. „Trăiască România“,

„trăiască oștirea vitează“, alternau cu urările aprinse la vederea drapelului sfinte, pe care le salutăm cu capetele descoperite. Strigăte de bucurie ieșiau din piepturile pribegilor, lacrimi fierbinți udau obrajii noștri supti de suferință. Nu era unitate căreia să nu i-se strige: „Trăiască România Mare“, „trăiască Ardealul“, „trăiască Bucovina și Basarabia“. Iar ofițerii salutau agitându-și capetele, soldații ne răspundeau însuflețiți de această primire frățească.

Un moment, trupele s'au oprit în loc, spre a se aranja dislocarea. Atunci unul din eroii de la Mărășești și-a scos fluerul fermecat și doina noastră plutea duioasă peste casele Chișinăului. Armonia ei scobora în sufletele noastre o dulceață nemărginită. Ni se părea că-i o rugăciune sfântă, care se înălța senină spre cer pentru ziua aceasta mare.

Covârșiți de atâta bucurie, pribegii din fața tipografiei românești s'au trezit deodată înfrășiți cu sunetele imnului nostru „Deșteaptă-te Române“, care spinteca tainele serii în valuri neoprite. Niciodată nu ne-am simțit mai răpiți de cântările noastre ca în aceste clipe, când, fără a mai ținea seamă de puterea vocii, cântam într'o bucurie nebună până la cesăvârșita răgușire. Urmău una după alta: „Imnul Unirii“, „Haideți frați cu arma 'n mână“, „Sunt vânător“, „La arme“ (de Iosif), „Frunzuliță verde de ștejar“ și altele într'o beție de însuflețire unică în felul ei.

Două ceasuri întregi a ținut această manifestație, care va rămânea una din cele mai însemnate, atât pentru noi, cât și pentru viața Basarabiei întregi.

Tot ziarul *Ardealul* saluta intrarea armatei române în capitala Basarabiei, publicând pe întreagă pagina I o mișcătoare urare de bună-venire, din care reproduc următoarele pasaje:

Bine-ați venit!

În ziua de 13 Ianuarie s'a petrecut un fapt mare și drept: Oștile românești au intrat biruitoare în capitala Basarabiei, aducând cu ele rânduială și pace. . . .

Vitejii cari au oprit la Oituz și la Mărășești năvala sălbatecă a Nemților, astăzi sunt pe pământul vechei Moldove, pe care tovarășii lui Lenin îl părăsesc în ruptul capului.

Mărire Ție, oaste românească vitează, care aduci pace și rânduială în această țară.

Mărire Ție, Țară Românească, spre care cu lacrimi de mulțumire trebuie să caute astăzi fiecare fiu al Basarabiei ajunse la liniște!

Mărire Ție, Rege Ferdinand, care scrii în Istoria Europei o pagină atât de luminoasă! Oștile Tale au mântuit Basarabia, pe care Rusia o sută de ani a robît-o și pe care acum anarhia ei era s'o îngroape.

Moldoveni, închinați-vă până la pământ în fața aceloră, cari v'au dat pentru a doua oară viața și strigați cu toții într'un glas:

Trăiască România mântuitoare de anarhia bolșevistă!

Pribegii ardeleni și bucovineni din jurul ziarului *Ardealul*¹⁾, acești apostoli ai românismului în Basarabia rusificată, au adresat următorul cuvânt către oastea României eliberatoare:

Ostaș al României Mari!

* Dumnezeu, în nespusa Lui înțelepciune, Ți-a călăuzit astăzi pașii pe pământul locuit de frații noștri basarabeni. Noi, pribegii ardeleni și bucovineni, adunați în jurul acestei gazete, fîi zicem cu inima plină de nespūsă bucurie: Bine ai venit pe acest pământ al neamului nostru! Dreptatea vecinică Te va răsplăti pentru jertfa cea mare, prin care ai așezat în Basarabia rânduiala și pacea! Dreptul nostru va trebui să-l recunoască lumea întreagă, atunci când se vor așeza din nou temelile ei.

Ziua de astăzi este, fără îndoială, o zi de mare bucurie pentru toți fiii neamului nostru și ea va fi scrisă cu litere de aur în istoria Românilor.

Dar, în mijlocul acestei bucurii, noi nu putem da nici o clipă uitării marea noastră țintă; noi nu putem uita Ardealul nostru asuprit; noi nu putem uita Bucovina batjocorită. Trupul marelui Mihaiu, îngropat în câmpia Turdei,

¹⁾ Acest ziar, odată cu proclamarea independenței Basarabiei — 24 Ianuarie 1918 — și-a schimbat titlul în *România Nouă*, tot sub direcția d-lui dr. Onisifor Ghibu, având ca program: unirea politică a tuturor Românilor.

și glasul lui Ștefan cel sfânt și bun dela Putna cer fără zăbavă răzbunare. Și răzbunare cruntă cere și Muntenia și Dobrogea, călcate fără milă de dușmanii de moarte ai neamului nostru.

Gemătul milioanei de frați ai noștri de sub apăsarea ungurească, nemțească, turcească și bulgărească, străbate și în aceste clipe până la noi, cerând libertatea de atâta vreme așteptată.

Când piciorul Tău calcă astăzi birnitor pe pământul Moldovei desrobite, gândește-te deci, iubit ostaș al României Mari, la toate țările noastre ferecate în lanțuri. Gândește-te că ele numai prin Tine pot fi liberate.

Numai Tu ne poți face stăpâni pe țara noastră întreagă, de aici și până unde se întinde graiul românesc.

Înainte deci cu Dumnezeu, pentru a făuri, prin vitejia-ți legendară, România Mare, patria liberă și vecinică a întregului nostru neam!

Înainte cu Dumnezeu!

Pribeții ardeleni și bucovineni din jurul gazetei
„Ardealul“

Chișinău, 13 Ianuarie 1918.

După ocuparea Chișinăului de către trupele noastre, reprezentanții autorizați ai Republicii moldovenești au adresat d-lui Ion I. C. Brătianu următoarea telegramă:

Domniei Sale

Domnului Președinte al Consiliului
și ministru al afacerilor străine al României

Guvernul Republicii moldovenești luând act de simțimintele prietenești cu cari România a venit în ajutorul său pentru restabilirea ordinii, trimite poporului român mulțumirile sale frățești.

Totodată el își arată adâncă lui mâhnire de a nu fi avut mijloace pentru a împiedica arestarea Românilor militari și civili din cuprinsul Republicii și își exprimă prin aceasta regretele sale pentru acest incident penibil.

Guvernul Republicii a fost în deosebi indignat când a aflat că printre persoanele arestate se găsește și d. Lucașievici, reprezentantul guvernului român pe lângă Republică.

El va face tot ce atărnă de dânsul pentru a pune cât mai repede capăt acestei stări de lucruri și pentru a pedepsi pe vinovați.

Președintele Sfatului Directorilor generali
ai Republicii Moldovenești:

P. Erhan¹⁾

Directorul general al afacerilor străine:

I. Pelivan

La această telegramă de mulțumire s'a asociat și *Sfatul țării* prin președintele lui d. Inuleț.

Ziarele ieșene²⁾ cu data de Joi, 18 Ianuarie, anunțau din partea marelui cartier general că „orașul Bolgrad, din Basarabia, a fost curățit de bolșeviști, cari au încercat să opună rezistență și au tras câteva șrapnele asupra orașului, fără a cauza pagube. Starea de asediu a fost proclamată. Populația aclamă armata românească cu entuziasm“.

La 22 Ianuarie un comunicat oficial al marelui cartier general anunța că *armatele noastre au ocupat Benderul și podul de peste Nistru*. De fapt, orașul Bender a căzut în mâinile noastre, după lupte înverșunate, în ziua de 20 Ianuarie. Inimosul general Broșteanu anunța marelui cartier în modul următor victoria dela Bender:

¹⁾ La 17 Ianuarie, d. Erhan demisionând, *Sfatul Țării* a ales ca președinte al sfatului directorilor pe d. dr. G. Ciugureanu cu 32 voturi contra 25.

²⁾ In aceleași ziare am mai găsit în acea zi următoarea știre oficială și interesantă:

Trupe rusești, contrariu ordinelor comandamentului lor, s'au retras în desordine în regiunea Cristești-Paşcani și au atacat trupele române, amenințând orașul Fălticeni.

In urma măsurilor militare luate, ca și săptămâna trecută la Galați, ordinea a fost pe deplin restabilită.

Bandele răzvrătite au fost desarmate.

Un incident cu acelaș caracter și cu acelaș rezultat a avut loc și la Mihăileni.

Țin să completez această știre, adăugând că și la Pașcani, în direcția satului Spătărești, aproape de Fălticeni, ca și la Galați și Mihăileni, represiunea făcută de trupele noastre în contra bandelor înarmate rusești, cari mai rămăseseră în țară și amenințau ordinea publică, a fost din cele mai severe și mai sângeroase. Mii de bolșeviști inconștienți și-au lăsat oasele pe plaiurile Moldovei.

După violente lupte, pe cari Români nu le-au dorit, dar la care ne-a silit rezistența neînțeleasă a trupelor bolșevice, azi, în 20 Ianuarie 1918, ora 5 dimineața, trupele române, după trei zile de lupte crâncene, au ocupat Bânderul. Cetatea și podul sunt în mâinile noastre.

Am capturat o enormă cantitate de tunuri, arme și munițiuni. Orașul n'a putut fi cruțat de ororile războiului. Pierderile noastre sunt cu totul neînsemnate. Bolșevicii au fost alungați dincolo de Nistru. Pierderile lor se ridică la aproape 10.000 de morți,

Comandantul trupelor române:
Generalul Broșteanu

În ziua de 24 Ianuarie, marea zi a sărbătoririi Unirii Principatelor, *Sfatul Țării* a proclamat independența Basarabiei (a țării moldovenești), rupându-se astfel ultimele legături cu Rusia.

În această zi, Români puteau spune cu satisfacție:
Bine ai venit 24 Ianuarie 1918!

În sufletele tuturor Românilor conștenți mai rămânea din această clipă o singură dorință: aceea ca soarele libertății să se coboare și în Ardeal și Bucovina și să strângă la un loc și pe Români orfani de sub jugul unguresc, pentru-ca prăznuirea acestei zile mari să fie una și aceeași pentru toată suflarea românească dela Nistru până la Tisa. Azi, din fericire, și acest vis mare și sfânt ni s'a realizat.

A doua zi, 25 Ianuarie, s'a făcut la Iași, cu mare pompă, înmormântarea rămășițelor pământești ale generalului C. Nekrasoff și a colonelului N. Sokołoff, căzuți victime ale bandelor bolșevice, lângă gara Cornești, în Basarabia. Acești doi inimoși ofițeri ruși, cari plecaseră odată cu trupele noastre pentru întronarea ordinei în Basarabia, după-ce au fost omorâți și mutilați oribil de bandele bolșevice, au fost despuiți de toate hainele lor și înmormântați, în pielea goală, la marginea drumului.

În timp ce aceste evenimente se petreceau la Chișinău și Iași, eroica și neobosita noastră armată înainta cât mai adânc în Basarabia, lărgindu-și zona de operații, atacând și desarmând progresiv diferitele localități.

Pentruca cititorii să-și poată face o idee mai exactă de luptele date de armata noastră pentru ocuparea Basa-

rabiei de Sud¹⁾, las să urmeze următorul ordin de zi No. 194 din 3 Martie 1918, dat de bravul general I. I. Popescu, comandantul diviziei 13:

Către finele lui Decembrie 1917, divizia, care forma rezerva marelui cartier general, începe a fi pusă în penibila situație de a supraveghia și apoi a lupta împotriva elementelor intrate în anarhie din foastele trupe aliate rusești. În acest scop i-se atașează regimentul 5 călărași, precum și comandamentul brigădei I-a călărași și i-se ia în schimb, mai târziu, divizionul de cavalerie divizionară, care trece la divizia a IV-a.

Impărțită la enorma zonă dintre Siret și Prut, în fâșia mărginită la Nord cu orașul Bârlad și la Sud cu Tecuciul, unitățile sale se răspândesc și majoritatea intră sub comanda diviziilor a 4-a și a 2-a de cavalerie, care operau respectiv la Sudul și Nordul zonei diviziei a 13-a. Regimentul 50 infanterie, sub comanda diviziei a 4-a, are o ciocnire sângeroasă cu trupele ruse și suferă pierderi, dar răpunem pe adversar. La 7 Ianuarie 1918 unitățile diviziei încep să reintra sub comanda proprie, concentrându-se.

Din ordinul armatei I-a se formează, la 11 Ianuarie 1918, două coloane:

a) Regimentul 47 cu un escadron și o baterie trece Prutul pe la Cahul, cu obiectiv Bolgradul;

b) Un batalion din regimentul 48 infanterie, cu 2 escadroane și o baterie, trece Prutul, cu obiectiv Reni.

Anterior acestei operațiuni, orașul Cahul se ocupase de noi, după cererea cetățenilor, la 28 Decembrie 1917.

Regimentul 47 infanterie cucerește din mâna bandiților bolșevici Bolgradul la 13 Ianuarie 1918, unde instalează în comanda armatei a 6-a ruse pe generalul Perșailoff în locul lui Kotzebue, arestat de bolșevici. Batalionul mixt din regimentul 48 cucerește Reni, la 14 Ianuarie 1918.

La 19 Ianuarie 1918, comandantul diviziei intră în Bolgrad, iar regimentul 47, cu artileria și cavaleria, pornește spre Ismail.

¹⁾ În Basarabia de Nord ocupațiunea s'a făcut fără prea mari greutate. Divizia, care opera aici, era comandată de generalul Schina.

Din acest moment, 20 Ianuarie, flota de operațiuni, concentrată în majoritate la Chilia, sub comanda comandorului Scodrea, este pusă sub comanda diviziei a 13-a și cooperează la cucerirea, rând pe rând, a Ismailului, care cade la 21 Ianuarie 1918 și unde se instalează comandamentul brigadei 26 infanterie, apoi a Chilieii, la 25 Ianuarie 1918, în fine a Vâlcovului, la 4 Februarie 1918.

Operațiunile asupra Vâlcovului au fost cele mai grele, din cauza prezenței pe mare a vaselor de războiu bolșevice cu artileria grea de 310, la care noi nu puteam răspunde tocmai din cauza lipsei unei artilerii grele, astfel că noi am luptat numai cu artileria vaselor noastre, inferioare celei adverse. Acestei flote i-am atașat artileria de câmp și obuziere.

În aceste operațiuni flota a dovedit ce poate și ce ar fi putut dacă timpul de pace îi acorda toată sollicitudinea la care avea dreptul. Cu deosebire de remarcant este aviditatea și entuziasmul ce întreg personalul acestei brave arme a manifestat pentru operațiunile care cereau sacrificii.

Tratatativele diplomatice aduc curând denunțarea de către vechiul adversar dela Sud a armistițiului și acum o nouă problemă se pune: apărarea Deltei cu trupe combinate de apă și uscat. Flota a dovedit și cu această ocazie calitățile sale necontestabile de pricepere și dorința de a lupta. Armistițiul reînouindu-se, măsurile luate nu și-au găsit aplicația.

În vederea operațiilor, mai ales de apă, s'a atașat diviziei o escadrilă de aviație, cu ofițeri foarte devotați, dar prea tineri pentru a înțelege și executa la timp operațiunile.

În timp ce operațiunile pe Dunăre continuau, trupele de uscat urmau lărgirea zonei, atacând și desarmând progresiv localitățile.

Odată Dunărea stăpânită, ultimul obiectiv și cel mai principal, Akermanul, trebuia atacat, dar dela împrejurimile Bolgradului până la Akerman erau 140 de kilometri și o suprafață imensă presărată cu sate ocupate de bolșevici.

Pentru atingerea acestui obiectiv s'a format, din ordinul marelui cartier general No. 8722, detașamentul Akerman, a cărui compoziție este:

1. O brigadă mixtă (a 25-a infanterie, cu artilerie și cavalerie din divizia a 13-a).

2. Flota de operațiuni.
3. Brigada a 4-a de roșiori.
4. Regimentul 3 de vânători, cu artilerie și cavalerie.
5. Escadrila de aviație.

Frontul de operații se întindea de la 46 de kilometri Sud de Bender până la gura Sf. Gheorghe a Dunării, deci 170 de kilometri, iar adâncimea, de la Prut la Nistru, având 170 de kilometri pe latura ce limita Nordul zonei și 200 de kilometri pe Sudul ei.

În această zonă, extrema stângă o forma regimentul 3 de vânători mixt, sub comanda colonelului Jujescu; cea dreaptă, flota de operațiuni și o parte din regimentul 47 infanterie, iar centrul era format din două grupuri: brigada a 25-a de infanterie, cu 8 baterii de artilerie, din regimentul 23 de artilerie și 28/3 obuziere ale diviziei, sub comanda colonelului C. Constantinescu; și brigada a 4-a roșiori, sub comanda colonelului Gh. Rusescu.

Operațiuni de această natură pe fronturi și adâncimi atât de considerabile, fără mijloacele inerente, căci mai ales trupe de etape n'au existat, ci s'au improvisat din cele combatante, zic, aceste operații erau cu totul noi și trebuiau proceduri în consecință.

S'ar părea că, neavând înaintea un dușman bine organizat, operațiunile nu erau grele. În realitate erau condițiunile morale, care îngreuiuau mult operațiunile și măriau, pe măsură ce timpul trecea, nesiguranța. A opera contra unei populații, pe care toate ordinele și interesele dictau să o menajezi, a nu ști să deosibești bine pe vrăjmaș de neutru sau de amic, a nu avea un inamic bine determinat nici ca armă, nici ca uniformă, nici ca păstrare a regulilor de război, acestea sunt dificultăți pe care numai cei cari le-au trăit le pot ști și simți.

Ordine și indicațiuni precise, ca pe o zonă normală în raport cu efectivele, ar fi fost inaplicabile sau vătămătoare, ori cel puțin de un folos lent. A trebuit acordată inițiativa, care de altfel ne-a fost dată în largă măsură de corpul șase de armată. S'a făcut astfel o mare școală de inițiativă și foloasele n'au întârziat a se vedea, căci, plecați în ziua de 19 Februarie 1918, de la 60 de kilometri depărtare de Akerman, s'a ajuns la ocuparea acestui obiectiv în seara de 23 Februarie de către trupa regimentului 50 infanterie și l-iul

escadron de cavalerie, deci 60 de kilometri în patru zile s'au străbătut mărșăluind, luptând și desarmând. E drept că marșurile se făceau în majoritate în trăsurile pentru infanterie.

În ziua de 27 Februarie, comandamentul diviziei a intrat în Akerman, unde a trecut în revistă, înaintea Cetății-Albe, trupele prezente, regimentul 51, care schimbase pe regimentul 50, și detașamente de cavalerie și artilerie.

În ziua de 27 Februarie, toată Basarabia; afară de ținutul Hotinului, ocupat până la noul ordin de trupe austriace, era sub stăpânirea armatei române.

Rămânea acum să se mai desăvârșească actul unirii, care se pregătea încet, dar stăruitor în sufletele Moldovenilor, și care, odată cu intrarea trupelor românești, putea fi mărturisită pe față și cu însuflețire.

Exact peste o lună și anume în ziua de 27 Martie, când d. A. Marghiloman se afla la guvern de o lună de zile, *Sfatul Țării* Republicii democratice moldovești vota următorul act al unirii:

În numele Poporului Basarabiei Sfatul Țării declară:

Republica Democrată Moldovenească (Basarabia) hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria,

ruptă de usia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove,

în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor,

de azi înainte și pentru totdeauna

SE UNEȘTE CU MAMA SA ROMÂNIA

Această unire se face pe următoarele baze:

1. *Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru rezolvirea și realizarea reformei agrare după nevoile și cererile norodului. Aceste hotărâri se vor recunoaște de guvernul român.* — 2. *Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Țării (Dieta), aleș pe viitor*

prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie — 3. Competența Sfatului Țării este:—a) Votarea bugetelor locale; b) Controlul tuturor organelor zemstvelor și orașelor; c) Numirea tuturilor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întăriți de guvern.— 4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale.— 5. Legile în vigoare și organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de Parlamentul român numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei, — 6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia.— 7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în consiliul de miniștri român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din Parlamentul român.— 8. Basarabia va trimite în Parlamentul român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret — 9. Toate alegerile din Basarabia pentru voloste și sate, orașe, zemstve și Parlament se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct.— 10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție.— 11. Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile turburi ale prefacerii din urmă sunt amnestiate.

Basarabia unindu-se ca fiică cu mama sa România, Parlamentul român va hotărî convocarea neîntârziată a Constituantei, în care vor intra proporțional cu populația și reprezentanții Basarabiei aleși prin vot universal, egal, secret și direct, spre a hotărî împreună cu toți înscrierea în Constituție a principiilor și a garanțiilor de mai sus.

Trăiască Unirea Basarabiei cu România deapănuri și totdeauna !

Primită în Sfatul Țării la 27 Martie 1918, Chișinău.

Președintele Sfatului Țării: I. Inculeț.

Secretarul Sfatului Țării: I. Buzdugan

Astfel, după un veac și mai bine de robie, o parte din neamul românesc, despărțit de noi prin o soartă vitregă, hotărî în mod liber să se unească cu România.

La 30 Martie, unirea Basarabiei cu patria-mamă a

fost sărbătorită cu mare pompă și la Iași, unde veniseră să consfințească acest mare act toți membrii guvernului Republicii Basarabene. Nu era nimeni în aceste clipe, care să nu fi simțit în sufletul său întreaga tragedie a neamului nostru. Când la Te-Deumul dela Mitropolie privirea mi-s'a oprit asupra d-lor Inculeț, Ciugureanu și alți fruntași basarabeni, sufletul meu sbura spre toți luptătorii noștri de veacuri: *Horia, Iancu, Bărnuz, Murășianu* până la *Maniu, Lucaciu, Goga* etc., cari și ei au luptat în vederea unei zile mari, care nu va întârzia să vină! Și ea a venit! A venit cu un an mai târziu, în anul mântuirii 1919, grație drumului sănătos croit politicei statului român de un mănunchiu de bărbați politici, înțelepți și patrioți, printre cari, cu regret, nu pot așeza și pe d. Alexandru Marghiloman, primul ministru al României, care a prezidat mărețul act al unirii. Activitatea acestui fost sfetnic al Tronului, *în favoarea României Mari*, este din nenorocire iremediabil gravată în faimosul registru al lui Günther, fost director la *Steaua Română*, în care sunt trecuți toți Românii și străinii ticăloși, cari au primit sume de bani pentru a îndruma politica statului român în apele nemțești.

Se știe că în vara anului 1917, la Iași, d. Take Ionescu, somat de d. Lascar Antoniu să spună ce anume știe în această privință, a declarat prin ziarul *Evenimentul* cum că d. Alex. Marghiloman a primit într'adevăr în timpul neutralității dela directorul *Stelei române* suma de 1.800.000 lei pentru scopuri de propagandă germanofilă și că un borderou atașat la dosarul Günther atestă fapta d-lui Marghiloman.

Este adevărat că d. Marghiloman, ajungând prim-ministru și luând cunoștință despre această gravă acuzație, a căutat să se explice și să se disculpe în fața Parlamentului său, întrunit la Iași, același Parlament care, în 1918, a votat înjositoarea pace dela București cu Puterile centrale. Apărarea fostului președinte de consiliu a fost însă așa de tristă și de slabă, cu toate abilitățile și sofisticările sale oratorice, încât învinuirea a rămas tot în prioare, iar lumea, nedumerită, așteaptă ca ultimul cuvânt al d-lui Marghiloman, în această gravă chestiune, să fie rostit, în interesul unei lumini complete, în fața Parlamentului României Mari.

Discursul rostit de d. Marghiloman în ședința *Sfatului Țării* din Chișinău în ziua de 27 Martie 1918, în care s'a votat actul unirii Basarabiei cu Regatul României, este desigur o notă bună pentru d-sa, mai ales când se știe că el a avut și oare-care putere de convingere asupra unor deputați din *Sfatul Țării*, cari mai ezitau încă dacă trebuie sau nu să voteze unirea. Un asemenea merit trebuie recunoscut deasemeni și d-lui C. Stere, omul Nemților și dușmanul neîmpăcat al Rușilor.

Să nu se uite însă că d. Al. Marghiloman în toată această măreață sărbătoare patriotică juca un simplu rol de figurant—desigur figurantul cel mai de seamă, mai elegant și chiar mai generos!

Acei cari au muncit din greu și au condus lucrurile, cu patriotism și răbdare, spre a se ajunge la istoricul moment al unirii Basarabiei și a se da astfel ocazia d-lor Marghiloman și C. Stere să țină discursuri frumoase într'o mare chestie românească, au fost alții, și mai mari și mai mici, pe cari istoria viitoare îi va așeza desigur pe toți la locul de onoare ce li-se cuvine.

La 10 Aprilie, Regele Ferdinand a semnat următoarele trei decrete regale, prin care se consfințește unirea Basarabiei cu România.

Primul decret promulgă votul *Sfatului Țării*, prin care s'a hotărât unirea Republicii democratice moldovenești cu România și care are cuprinsul ce urmează:

Sfatul Țării din Basarabia, în ședința dela 27 Martie (9 Aprilie) 1918, votând prin 88 voturi pentru, contra 3 și 36 abțineri următoarea rezoluțiune:

„În numele poporului Basarabiei, *Sfatul Țării* declară:

„Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei din trecut Nistru, Dunărea, Marea Neagră și vechile granițe cu Austro-Ungaria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din teritoriul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, în baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu patria mamă“.

Președintele Consiliului de miniștri al României declară că:

„In numele poporului și al Regelui Majestatea Sa Ferdinand I. al României ia act de acest vot quasi unanim și declară la rândul său Basarabia unită cu România, una și indivizibilă“

Promulgăm acest vot și această declarațiune și ordonăm să fie investit cu sigiliul statului și publicat în „Monitorul Oficial“.

FERDINAND

Dat în 10 Aprilie 1918.

Președintele Consiliului și ministru de interne:
Alexandru Marghiloman.

Ministru de justiție: **D. Dobrescu.**

Al doilea decret se referă la numirea d-lor I. Ineuleț și dr. Daniel Ciugureanu ca miniștri fără portofoliu în guvernul român.

Cel de al treilea decret privește organizarea administrativă a Basarabiei și a fost dat în urma raportului de mai jos al d-lui președinte al Consiliului de miniștri și ministru de interne, care are următorul cuprins:

Sire,

In urma unirei Basarabiei cu România, se impune ca o lucrare de reorganizare a serviciilor de stat să se facă în timpul cel mai scurt.

Cum numai Constituanta poate hotărî asimilarea Basarabiei cu Țara Mamă din punct de vedere administrativ și juridic, propun întocmirea unui consiliu de directori, care să serve de legătură între organele de stat ale țării cu Basarabia.

Acest comitet va fi consultat în principal în toate chestiunile, cari cer să fie rezolvate pe cale de decret în așteptarea unei lucrări legislative.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, Al Majestății Voastre prea plecat și prea supus servitor:

Președintele Consiliului de miniștri și ministru de interne:
(ss) **Al. Marghiloman.**

Iată și textul Decretului Regal, prin care se institue acest consiliu de directori:

Art. I. Se înființează un consiliu de directori pentru administrarea provizorie provincială a Basarabiei.

Art. II. Sunt numiți membri ai acestui consiliu:

D-nii dr. Cazacu preșe linte, I. Costin, N. N. Codreanu, Ștefan Ciobanu, Vlad Chiorescu, Gh. Grosu, Em. Catetie, Isac Gherman și Arcadie Posmoloky, ca membrii.

Art. III. Jurământul preșe lintelui se va depune înaintea ministrului nostru de interne, iar președintele este împuniternicit să primească jurământul celorlalți membrii.

Art. IV. Un regulament interior va determina rolul lucrărilor după ramurile de activitate administrativă corespunzătoare cu ministerele țarei.

FERDINAND.

Dat în Iași la 10 Aprilie 1918.

La 27 Novembre 1918, *Sfatul Țării* a votat, cu mare însuflețire, unirea *definitivă și necondiționată* a Basarabiei cu regatul României, ai cărei ostași viteji și neadoriniți trecuseră din nou tocmai în acele zile culmile Carpaților, în Ardeal și Bucovina, spre a înfăptui cu adevărat și pentru totdeauna România Mare, vis mare și sublim, pentru realizarea căruia s'au sacrificat și au murit dealungul veacurilor atâți martiri și eroi ai neamului.

Astfel s'a realizat dreptul sfânt, pe care îl avea neamul nostru asupra Basarabiei răpite în mod lacom de puternica Rusie la 1812.

România n'a mers în Basarabia ca o cuceritoare, ci din contră ca o mântuitoare: Ea n'a mers să supună Basarabia, ci s'o ia lângă sine; ea n'a anexat-o, ci a primit-o părtaşă la viața sa cu toate drepturile pe cari și-le cerea.

CAPITOLUL XVI

Din durerile pribegiei

Sub presiunea evenimentelor implacabile de pe front, în primele zile ale lunii Octombrie 1916, mă găseam și eu, cu familia, la Iași, printre numeroșii refugiați din Oltenia și Muntenia, al căror exod începuse.

Am plecat din București, plângând cu lacrimi grele, într'o noapte apăsătoare de toamnă. Plângeam, nu de regretul culcușului meu din strada Salcânilor 25 și nici a agonisei ce lăsam acasă, ci la gândul, care îmi străpungea inima și mă înnebunea, că de unde speram să merg cât mai repede cu armata noastră înspre Abrud, unde mă așteptau strămoșii și părinții mei în mormintele lor modeste și oropsite din cimitirul Abrud-satului, mă vedeam deodată sfătuit, din cauza retragerii în Carpați a armatei noastre din Ardeal, să iau toiagul pribegiei și să plec cu toți ai mei în Moldova, la Iași.

M'am supus și am plecat cu inima ruptă de durere, consolându-mă cu vorbele pline de înțeles ale cronicarului Miron Costin: *că nu vremile sunt sub cârma omului, ci bietul om sub vremi.*

La Iași ce să vezi și ce să auzi? Numai capete plouate și îngândurate, recriminări copilărești și une-ori stupide, tăiate câte-odată de răspunsuri demne din partea puținilor bărbați, cari nu-și pierduseră cumpătul, privațiuni de alimente și de lemne, cari toate ar fi fost suportabile

la urma urmelor, dacă n'ar fi fost agravate cu marile nenorociri ale retragerii armatei noastre din fața unui dușman superior și a trădării rusești, pe care n'o bănuiam încă, apoi cu teribila catastrofă de drum de fier de la Ciurea ¹⁾), în ajunul anului nou 1917, și cu desnădejdea ce fatal umpluse, pentru moment, sufletele tuturor.

Abia în primăvara anului 1917, activitatea febrilă și sănătoasă ce se desfășura de toți factorii, români și aliați, pentru refacerea armatei, alungă resemnarea ce împietrise multe inimi, spre a face loc speranțelor și apoi încrederii într'un viitor mai bun. Ba în ziua de 8 Iunie, când cu primirea la Iași a primului transport de voluntari români ardeleni și bucovineni, foști prizonieri în Rusia, am trăit chiar clipe din cele mai înălțătoare: credeam că a sunat ceasul încetării suferințelor noastre morale!

Intr'adevăr, venirea acestor fii ai Ardealului și Bucovinei, ca să lupte alături de armata României, spulbera minciuna sfruntată a presei ungurești că Românii din Austro-Ungaria ar fi declarat că sunt mulțumiți cu soarta lor și că vor să rămână și pe viitor sub jugul străin. Acești soli ai românismului, îngenunchiat o clipă, nu făceau decât să consfințească cu sângele lor gestul României, care declarase războiul Austro-Ungariei în scopul mărturisit al eliberării lor.

Cu toate lipsurile și durerile Iașilor, viața și munca intensă ce începuse a se desfășura aici pentru realizarea idealului nostru erau un adevărat balsam răcoritor pentru toți aceia, cari nu voiam să ne deslipim de glia românească decât în cazul nenorocit al unor noi înfrângeri. Fiecare știre bună de pe front ne însenina, ne remonta și ne înveselea fețele mai mult decât orice.

A fost ursit însă neamului românesc ca tragedia lui înfiorătoare să se petreacă punct cu punct, act cu act, sub puterea dictată par'că în mod demonic de evenimente, până la sosirea soarelui victoriei.

La sfârșitul lui Iulie 1917, după dezastrul și debandata Rușilor dela Tarnopol, guvernul nostru hotărî evacu-

¹⁾ Accident dezastruos, care a costat viața a peste 300 de călători, printre care mulți ofițeri români, francezi și ruși, numeroși soldați și civili, precum și mai multe sute de răniți.

cuarea Iașilor — și atunci mi-am luat familia și calabalâcul, pentru a pleca la Odessa și a-mi continua mistuitoarea pribegie pe pământ rusesc, cât mai aproape însă de țară.

Nouii griji, noui chinuri sufletești, provocate de presiunea puternică a dușmanului cutropitor, care, din cauza anarhiei rusești, amenința în mod serios Nordul Moldovei.

Niciodată în viața mea nu mi-am adus mai des și mai dureros aminte de versurile pline de adevăr ale poetului G. Crețianu:

*Fie pâinea cât de rea,
Tot mai bine în țara mea!*

Pentru mine, Odessa, cu stradele ei largi și splendid aliniate, nu era un oraș necunoscut, deoarece imediat după izbucnirea revoluției rusești am plecat — la 10 Martie — din Iași la Odessa, pentru-ca, la fața locului, să-mi pot da bine seama de rostul și cauzele revoluției, ca și de tot ceea ce răscolea societatea rusă.

Încă cu prilejul primului drum, mari nedumeriri și temeri îmi cuprinseseră sufletul. În gara Bender (Tighina), odinioară vajnica cetate a lui Ion Vodă cel cumplit și a altor Domni glorioși ai Moldovei, regretatul Vania Paspatti¹⁾, directorul Băncii Marmorosch, Blank & C-ie, tovarăș neprețuit de voiaj, cumpărând un exemplar din ziarul *Odesskîia Novosti*, îmi traduce următoarea informație caracteristică pentru noua situație din imperiul până mai eri al Țarilor:

„La Odessa s'a ținut, sub președinția generalului Kriloff, adunarea soldaților, mateloților și lucrătorilor în scopul de a alege pe membrii comitetului odessean de soldați și lucrători.

„După ce se face alegerea, soldatul Schwarzmann ia cuvântul și protestează, spunând că alegerea nu s'a efectuat în bună regulă. Generalul Kriloff îi ridică cuvântul. Atunci locotenentul Pokrovsky protestează și el, dar încontra procedurii arbitrare a președintelui față de tovarășul Schwarzmann și'l invită pe general să ceară scuze lui Schwarzmann pentru ofensa ce i-a adus, luându-i cuvântul.

„Generalul Kriloff demisionează și ședința se suspendă”.

¹⁾ D. V. Paspatti s'a născut la Odessa, unde și-a făcut și primele studii, astfel că vorbia limba rusă le perfecție.

La auzul acestei știri mi-am făcut cruce, m'am cutremurat și nu m'am putut opri de a spune simpaticului Paspatti următoarele:

— Să știi, dragul meu, că o armată, în care se pot produce asemenea scene, nu mai este de nici un folos pentru războiu. Nenorocul ne urmărește pas cu pas. Am descins la moară proastă!

Evident, Paspatti, om inteligent și care cunoștea pe Ruși, mi-a dat perfectă dreptate, ca, din nefericire, și evenimentele ulterioare.

Timp de 10 zile, cât am stat atunci la Odessa, îngrijorările mele se măriau pe fiecare zi. Orașul era plin de soldați, cari umblau forfota, fără nici un căpătâiu, beți și de vin și de libertate, pe care n'o știau cântări, nici aprecia. Pricazul No. 1, dat de comitetul soldaților și lucrătorilor din Petrograd pe toată armata și prin care se spunea că soldații nu mai sunt în viitor obligați să salute pe ofițerii lor, deschisese din primele zile de revoluție în mod brutal porțile anarhiei. Crezându-se liberi de cele mai elementare îndatoriri militare, care formează însăși baza disciplinei armatei, soldații ruși nu se gândeau că toate libertățile obținute nu fac două parale, dacă nu se întemeiază pe o reală victorie încontra Germanilor feudali și reacționari.

M'am întors la Iași lămurit, dar descurajat. Oamenii cu scaun la cap dela noi împărtășeau aceleași temeri justificate. Numai miopii și entuziaștii momentului credeau altfel.

După sărbătorile Paștelor iar am plecat la Odessa, de astădată spre a face oarecari aprovizionări de alimente, de cari duceam lipsă la Iași.

În ziua de 3 Maiu st. n., pe la amiazi, eșind din cafenea Robinat, stimatul și vechiul meu amic Nestor Cincu îmi arată colțul strădei Langeron și îmi zice:

— Uite, Rusule, pe doctorul Racovsky!

Privesc atent în partea locului, dar cum persoana, pe care Nestor Cincu 'mi-o da drept d-rul Racovsky, sta cu spatele spre noi, n'am putut-o bine distinge, mai ales că în acel moment chiar se și depărtase.

Răspund lui N. Cincu:

— E imposibil să fie d-rul Racovsky, căci, după câte mi s'au spus, marele cartier s'a îngrijit să-l suprime!

A doua zi dimineata, pe la orele 8, ducându-mă la cafeneaua Robinat să-mi iau obicinuita cafea cu lapte, în timpul pe când mă așezam la o masă, pe cine să văd vis-à-vis?

Era d-rul Racovsky în persoană, în carne și oase!

Hotărât să-l abordez, m'am dus la masa lui, unde discută cu socialistul ieșan M. Bujor, avocat, și un soldat rus cu cocardă roșie revoluționară, pe care mi-l prezintă ca pe aghiotantul său de onoare, un fel de gardă personală.

— Cu ce prilej prin Odessa? îl întreb eu.

— Foarte simplu. Armata rusă din Iași m'a scăpat din ghiarele guvernului Brătianu în ziua de 1 Maiu. Mai multe sute de soldați ruși au venit la domiciliul unde eram arestat (acasă la comisarul de poliție Dioghenide) și m'au eliberat, plimbându-mă apoi în triumf pe stradele Iașului. Regele Ferdinand a petrecut în acea zi câte-va momente proaste, fiindu-i teamă că o să-l detronez. N'am făcut-o încă, dar o să-i vie rândul și lui și lui Brătianu, ca și întregii oligarchii românești, care a nenorocit țara, vârandu-o nepregătită și fără nici un motiv în războiu. Chiar în seara de 1 Maiu tovarășii ruși mi-au pus un tren special la dispoziție și așa, cum mă vezi, sunt la Odessa.

— Cum se poate? îl întreb eu din nou mirat.

— Uite, foarte ușor, așa precum ți-am spus! Brătianu și cu Panaitescu m'au făcut *om mare!*

— Și acum ce ai de gând să faci?

— Am să lupt pentru-ca, cu concursul socialiștilor ruși, să scap România din prăpastia, în care au aruncat-o guvernul și oligarchia românească.

— Și cum crezi că ai să ajungi s'o poți scăpa?

→ Lucrând din răspuțeri pentru o pace *fără aneaxiuni și contribuțiuni*, după urma căreia România, complet sărăcită și însângerată, își va păstra granițele sale vechi, în afară de Cadrilater, pe care va trebui să-l cedeze Bulgarilor. delă cari l'a luat în 1913.

— Dar ce faci cu Românii din Transilvania?

— Ei o să-și capete autonomia ca să hotărască singuri de soarta lor!

Trecând la altă ordine de idei, 'i-am înputat doctorului Racovsky că prea a fost aspru și nedrept cu Const. Mille, directorul *Adevărului*, care s'a frământat și a luptat atâta pentru el ca să-l aducă în țară la 1911, obiecțiune, la care șeful socialiștilor *români* mi-a răspuns scurt și răutăcios:

— Mille este un apostat. Dacă el a luptat pentru cauza mea dreaptă, a făcut-o mai mult din interes de tarabă gazetărească. Tot din acest motiv a împins și la războiu!

În zadar am încercat să conving pe d-rul Racovsky de contrariul. Văzând cât este de pornit împotriva unuia dintre cei mai mari binefăcători ai săi, mi-am luat rămas bun și am plecat adânc turburat de spectrul activității, pe care o s'o desvolte în Rusia, unde are puternice legături, acest om inteligent, dar periculos, hotărât, lipsit de scrupul și pus cu totul în slujba intereselor nemțești.

Și, într'adevăr, din clipa în care d-rul Racovsky a pus piciorul în Rusia, România nu a avut un alt dușman mai conștient și mai nerușător, precum voiu dovedi treptat și cronologie.

Stabilindu-se pentru cât-va timp la Odessa, el a mijlocit pe lângă comitetul local al soldaților și lucrătorilor ca să taie din stocul de alimente ce se trimiteau de aici la Iași și Galați, deși cunoștea toate nevoile din țară. Pe o petiție a unui negustor gălățian, adresată comitetului de mai sus, spre a i-se da liber export pentru niște alimente, d-rul Racovsky a pus personal următoarea rezoluție:

„Se aprobă cu condiția ca distribuția alimentelor la populația din Galați să se facă sub controlul comitetului de soldați ruși de acolo“.

*

Pela sfârșitul lunei Iulie, după dezastrul rusesc dela Tarnopol, precum am spus. la începutul acestui capitol. m'am evacuat și eu cu toată familia din Iași la Odessa (în strada Gogolia 23). Plăteam 200 ruble (500 lei) pentru 2 camere bine mobilate și confortabile, într'o familie de Evrei, oameni cum se cade și ospitalieri, mai ales capul familiei, cu numele Reznikoff, antreprenorul Hotelelor „Victoria“ și „Franța“.

Deja a doua zi după sosire — la 30 Iulie — am avut durerea să constat cum d-rul Racovsky își continua opera sa nefastă încontra ființei statului român. El *salută* pe evacuății din țară prin o manifestație a socialiștilor români din Odessa, cari în număr de vre-o *patru sute* — dintre cari 300 lucrători ai șantierului Fernic din Galați, mutat la Odessa — parcurgeau stradele principale ale orașului, strigând: — „*Trăiască Internaționala! Trăiască Republica! Jos Brătianu!*“. Printre manifestații am remarcat și *trei soldați români în uniformă*. Erau evrei dezertori. Un căpitan d'ei noștri, care trecea întâmplător în trăsură pe Str. Langeron, a fost huiduit și fluerat!

La 13 August, d-rul Racovsky ținea sub cer liber, în parcul Alexandru, o întrunire publică cu oamenii săi, după terminarea căreia face a doua manifestație de stradă, cu care ocazie *mai mulți* ofițeri români sunt din nou huiduiți pe stradele Odesei.

În restul zilelor, emisari d'ei lui Racovsky frecuentau pe ascuns spitalele din localitate cu răniți români, căutând să le învenineze sufletul cu cele mai primejdioase idei. Într'una din zile, am surprins pe un asemenea propagandist la poarta spitalului din fața statuei Ecaterina, sfătuind pe răniți să nu se mai reîntoarcă la front și să nu mai lupte! Natural, l'am alungat precum se cuvenea. Din fericire, soldații noștri, disciplinați și conștienți, nu se uitau în gura acestor instrumente mizerabile. Totuși unele doamne române cu inimă din Odessa au socotit necesar să se constituie într'un comitet de apărare a răniților noștri în contra unei asemenea propagandă rău făcătoare.

La 20 August, d-rul Racovsky afișa și răspândea pe stradele Odesei un lung manifest al *partidului social-democrat din România*, încadrat în negru prin care se denunța în termeni violenți împușcarea soldatului ieșan Max Wechsler, care, după câte mi-s'au spus de cei în drept, fusese prins cu spionagiu.

Manifestul, menit să impresioneze numeroasa populație evreiască din Odesa și s'o atâțe împotriva Românilor refugiați, se termina cu următoarea notă provocătoare:

„Ofițerul, care a săvârșit omorul, este locotenentul Romalo, fiul medicului palatului regal, d-rul Romalo. Astfel asasinatul are o semnificare mult mai mare“.

Scopul acestei insinuări era să facă imposibilă strămutarea în Rusia, la Kherson sau Odessa, a curții noastre regale, precum se decisese atunci, sub presiunea evenimentelor nenorocite de pe frontul galițian și bucovinean. În urma acestui manifest și a propagandei d-rului Racovsky, consiliul comunal din Kherson, oraș locuit în majoritate de evrei, a și votat o moțiune pronunțându-se în contra stabilirii membrilor familiei noastre regale în orașul de pe malurile Dniprului.

*

După Tarnopol, ași putea spune că Iașul se mutase la Odessa. La Iași, golit de deputați și senatori, nu mai rămăsese — după expresia unor anumiți parlamentari — decât *proștii și incapabilii*. Patrioții, talentele, capetele cugetătoare și scânteietoare, oamenii cari puteau drege ca cu o baghetă magică toată situația tristă din țară, dar la cari nu se făcea nici un apel — *toți* respirau, la Odessa, aerul ozonat și vivificator al Mărei Negre!

Dimineața la Café Robinat, iar după amiazi, între orele 6 și 8 pe Bulevardul Nikolaewsky, reprezentanții națiunii române, scufundați în neant, după ce își luau cafeaua, ceaiul sau citronul obicinuit, se ușurau de grijile țării prin tot felul de accente, care de care mai nedrepte și mai triviale la adresa nefericiților guvernanți rămași la Iași.

Revoluția rusească transformase, la Odessa, în talente oratorice o mulțime de patente nulități veritabil românești. Trecerea Prutului și a Nistrului, ca și vedenia siguranței personale inspirată de cei 500 kilometri dela front făcuse din toți muții Parlamentului adevărate ființe cuvântătoare, toți erau *genii* puse în mod păgubitor la carantină, toți erau fără păcate, pe când lumea rămasă în Iași la muncă și la greu constituia, în ochii lor, pacostea și rușinea țării. care pătează virtutea epocii noastre!

Și lucru curios! Mulți din cei cari într'adevăr pângăreau virtutea epocii noastre prin criticile și clevetirile lor aruncate cu ușurință pe frumosul Bulevard Nikolaewky sau

prin cafenelele Odesei erau idoli vițeilor de aur, rămași la Iași, erau înjețonații și diesmierdații guvernului de „proști” și „incapabili”, după urma căruia și azi mai încasează unii tantieme considerabile pentru „luminile” ce le aduc diferitelor consilii de administrație, unde au fost *asi-gurați!*

În tot timpul cât am stat la Odessa, zilnic în contact cu parlamentarii noștri, n'am auzit — afară de rare excepțiuni — decât critici, unele întemeiate, dar multe exagerate, lipsite de o preocupare mai înaltă și de impulsul de a face zid în jurul guvernului și de a' l sprijini; orice discernământ dispăruse, iar dragostea de țară se manifesta în organizarea de vagoane comode, spre a pleca prin Suedia și Norvegia la Paris. Toți miniștrii erau răi, gheșeftari, lipsiți de energie, de capacitate și de orizont! Toată cinstea, toate capacitățile și energiile stau, neutilizate, la Odessa!

Ceeace îmi strângea mai mult inima de durere, era când constatham la fiecare minut următoarea lor preocupare: deoarece cursul rublei scăzuse din cauza Tarnopolului și apoi a Rigei, deputații și senatorii nu voiau să accepte plata diurnei în ruble, ci în lei românești, cari erau mai urcați, ba unii cereau chiar franci franțuzești, cari erau și mai urcați. Martirii din guvern, prinși între ciocan și nicovală, s'au oprit în cele din urmă la soluția de a plăti diurnele parlamentarilor tot în ruble, însă socotită rubla pe cursul de *1 leu 50 bani*, pe când noi, ceilalți muritori, supuși și contribuabili români, plătiam rubla după cursul zilei — niciodată mai puțin de 2 lei. Cu chipul acesta fiecare deputat și senator primea, drept primă de încurajare pentru atmosfera proastă ce o creia în jurul guvernului, câte *60 ruble pe zi*, adică 1800 ruble pe lună (4000 lei), plus cecurile pentru Franța, pe cari cei mai mulți le-au vândut la Odessa cu preț îndoit și aproape întreit, făcând un trafic din cele mai păgubitoare pentru țară, ca și pentru aliați, deoarece toate cecurile de bani franțuzești eliberate de Banca Națională, la intervenția ministerului de finanțe, călătoriau din mâinile speculatorilor în Germania.

În această privință fostul ministru de finanțe Victor Antonescu a comis o adevărată risipă împărțind cecurile la parlamentari, la favoriți și favorite, fără nici o normă și

îără nici o restricție, spre a nu putea fi negociabile în paguba țării și a aliaților. Acestui abuz i-s'a pus capăt numai de către noul ministru de finanțe N. Titulescu pe la începutul lui Septembrie 1917, îndată după intrarea sa în funcțiune.

*

La 5 Septembrie, d-rul Racovsky începe să scoată, la Odessa, ziarul *Lupta*, organ social-democrat, promițând apariția de 3 ori pe săptămână.

Extrag, pentru posteritate, din articolul de fond-program următoarele rânduri:

„In chestiunea războiului și a păcei vom merge mână în mână cu democrația rusă, a cărei formulă „pace fără anexări și fără contribuțiuni“ o adoptăm fără rezervă.“

*

În ziua de 23 Septembrie, pe la amiazi, o companie de elevi ai școlii militare din Odessa, pusă sub conducerea unor *tovarăși* și polițiști, împresură Cafeneaua Robinat, spre a pune mâna — ziceau ei — pe speculanții evrei și români.

Afacerile strălucite făcute de unii parlamentari români cu ceuri, bijuterii și monede de aur, ca și de mai mulți evrei refugiați din țară la Odessa — printre cari mulți deertori — își făcuseră efectul printre *tovarăși*!

Deputatului de Iași Gr. Iamandi, care se afla pe trotuar și voia să se sustragă raflei, i-s'a pus revolverul la tâmplă și astfel fu nevoit să reintre în cafenea.

Tovarăși, cu mutre de bandiți, urcați pe scaune în mijlocul cafenelei, amenințau cu revolverele pe acei cari vociferau și aveau de gând să plece.

După o perchiziție, la care au fost supuși toți clienții găsiți înlăuntru, sub pretextul de a li se lua revolverele, mulți din cei cari aveau la dânsii bijuterii și bani au rămas păgubași deabinelea. Mulți români au scăpat de devalizare, grație intervenției la timp a fostului prefect de Caliacra G. Geörgescu și a vice-consulului Curtovici.

Peste câteva zile, 15 *tovarăși*, cu revolverele întinse, iatră, pe la orele 3 din noapte, în așa poreclitul *Club-*

român din str. Langeron, înființat de un armean din Constantinopoli, cu numele Valentin, și de un erupier francez dela casino-ul din Constanța.

Tovarășii, intrând în sala unde se juca din gros *chemin de fer*, provoacă printre jucători o panică teribilă. Bandiții, în haine de mateloți, somează pe cei prezenți să nu miște și să ridice mâinile în sus. Cine se opune, va fi înpușcat! Cu chipul acesta, tâlharii desbracă de avutul lor pe toți cei de față, cei mai mulți Evrei din Odessa, unii cu femeile lor. Recolta a fost bună: peste 150.000 ruble!

Deputatul de R.-Sărat d. Al. I. Alexandrescu a scăpat de prădăciune după ușa dela Water-Closset, pentru a fi buzunărit și furat 3 luni mai târziu (4 Ian. 1918) dimpreună cu colegii săi D. Hăntescu, A. Hartular și avocatul C. Săvescu, în gara Chișinău, de către însuși șeful gărei, devenit *tovarăș* rus.

Un jucător, evreu odessean, de emoție, a căzut mort sub masa de joc.

La plecare, pe când coborau treptele, tâlharii au fost „onorati” cu mai multe focuri de revolver, trase de armeanul Valentin și un doctor rus. Un tovarăș a fost rănit de moarte și unul mai ușor. Bandiții, în retragerea lor, au rănit însă și ei pe doctor destul de grav și pe Valentin la o mână.

*

Spre sfârșitul lunei Septembrie, deputații și senatorii din localitate se organizează într'un *Cerc al parlamentarilor români*, având următorul scop conform art. 2 din statute:

Art. 2. — Scopul acestui Cerc este de a servi interesele românești, precum ajutorarea răniților, protejirea refugiaților, îngrijirea instrucțiunii copiilor, reprezentarea intereselor noastre față cu guvernul și autori ățile românești ori rusești, înfrățirea cu aliații noștri ruși și susținerea intereselor noastre comune, etc.

Idee bună și admirabilă, mai ales când mă gândeam că războiul se va termina și noi probleme, noi chestiuni se vor ridica. Credeam că din surghiumul nostru forțat o

să culegem unele avantaje pentru țara noastră și că o să facem din nenorocita noastră băjenie o sursă de lucruri bune pentru viitor.

Cu regret însă trebuie să constat că cei din fruntea *Cercului* n'au făcut nimic în prevederile de mai sus ale statutelor. Totul s'a redus la nevoile momentane ale stomacului.

Voiu recunoaște totuși că magazinul de alimente al parlamentarilor a fost de un real folos refugiaților, cari în fie-care lună își puteau procura de aici lucrurile de prima necesitate, ca zahăr, orez și săpun, cu prețuri ceva mai scăzute decât la Evreii speculanți.

Deasemenea oare-cari ajutoare date de sărbătorile Crăciunului refugiaților români lipsiți de mijloace din Odessa, mă fac să trec cu vederea multe alte cusururi ale Cercului parlamentarilor, cări, dacă știau să procure alimente pentru ei și refugiați, susținerea intereselor noastre naționale față de sovietul din Petrograd cu propunerile lui stupide de pace și față de acțiunea nefastă a d-rului Racovsky, la Odessa, n'a preocupat nici un moment pe diriguitorii Cercului

*

La 11 Octombree, doctorul evreu Tiomkin, medic-șef al spitalelor Zemstvo-urilor din Odessa, publică în ziarul *Odeskia Novosti* un articol intitulat „*Nu se mai poate tăcea!*“; plin de minciuni răutăcioase, în care vrea să arate persecuțiile la care erau supuși Evreii în România, citând două ordine de zi ale marelui cartier.

Primul ordin avea No. 14798 și prevedea eliminarea din spitale a tuturor surorilor de caritate, cercetașilor, medicilor de origină evrei, iar în celalt ordin cu No. 40164 din 14 August se recomanda ca Evreii să fie trimiși în foc în primele rânduri!

Dr. Tiomkin citează apoi apelul Evreilor din România către guvernul rus, în care cer ajutor spunând:

„*Libertatea, pe care au căpătat-o Rușii, Evreii români o plătesc cu lacrimile soțiilor și copiilor, cu sângele nostru, deoarece ura oligarchiei române contra revoluției ruse se îndreptează în primul rând contra noastră. Noi rugăm, noi cerem ajutor dela revoluția rusă!*“

Cam ce fel de om serios era acest dr. Tiomkin, care atâta astfel în modul cel mai pătimăș populația evreiască din Odessa în contra refugiaților români, este destul să spun că nu mult după publicarea acestui articol, el a fost destituit și dat în judecată pentru hoții în exercițiul funcției sale.

*

În ziua de 2 Novembre apare la Odessa, cu sprijinul material al guvernului român, primul număr al ziarului *Vestitorul*, sub direcția amicului meu S. Pauker și cu colaborarea regretatului Emil Nicolau, amândouă cunoscuți ca buni și încercați ziaristi din București.

Apărând cu articolul de fond tipărit și în rusește, *Vestitorul* urmărea îndulcirea raporturilor dintre refugiații români și populația odeseană ostilă. Grație operei periculoase a d-rului Racovsky, ziarul n'a putut să-și atingă scopul, fiind socotit ca „organ al oligarchiei din România“.

În primul său cuvânt, noul organ românesc din Odessa spune:

Oficialitatea ruso-română și-a dat cea dintâi mâna cu deplină încredere (!) Se cuvine ca și popoarele noastre să-și închine aceeași dragoste spre care le mână învecinarea lor de hotare, precum și interescele comune ce rezidă la baza existenței lor politice și economice.

Ale acestor fapte ne propunem să fim vestitori aci.

În același număr, *Vestitorul* anunța publicului din Odessa următoarea știre:

Consiliul miniștrilor din Iași a hotărât ca tinerii evrei plutonieri și sub-ofițeri de administrație mobilizați și cari intră în una din cele două categorii următoare, să fie înaintați la gradul de sublocotenenți, conform legeri avansărilor în armată.

Intră în aceste categorii: 1) cei născuți înainte de naturalizarea părinților lor. 2) cei născuți în țară din părinți născuți și ei în țară și cari, nebucurându-se de supușenie străină, sunt supuși români.

La vre-o 2 sau 3 săptămâni dela apariția *Vestitorului*, ziarul *Depeșa*, pe care îl scotea d. Mestugean, fost redactor la *Universul* din București, a încetat de a mai apare.

Depeșa era bine redactată și inteligent confecționată de către d-rul I. Duscian, medic la spitalele noastre din Odessa, ziarist de talent, care a scris mult timp la ziarele *Ordinea* și *Adevărul* din București, fiind un profund cunoscător al limbei, literaturii și politicii rusești.

Dela *Depeșa*, d-rul Duscian și-a trecut prețioasa sa colaborare la *Vestitorul*.

*

În prima decadă a lunii Novembre, oameni cari aveau interes să înăsprască raporturile dintre România și noul guvern maximalist al lui Lenin și Trotzky, raspândesc în ziarele locale, prin canalul unui ziarist rus Volkoff, știrea mincinoasă și tendențioasă cum că Românii ar fi încheiat pace cu Germanii și că armata română ar fi pornit în contra Odessei, Nicolaew-ului și Kherson-ului!

Deși trecutul corect și glorios al României ne punea prea sus, pentruca fiecare minciună mizerabilă să ne poată atinge, totuși *Lupta* d-rului Racovsky continua să toarne ulei peste foc și să asmuțe populația din Odessa în contra Românilor, publicând sub titlul „*Decât trădarea, mai bine revoluție!*“ următoarele rânduri infame:

Adunarea generală a secțiunii social-democrate române din Odessa, convocată în ziua de 12 Novembre, înfierează guvernul român, a cărui atitudine dubioasă face cu putință raspândirea versiunilor ca aceea relativă la trecerea României de partea Germaniei. Tardiva desmințire a consulatului, legăturile de până acum ale oamenilor guvernului cu Germanii dela București, amenințarea cu pacea separată din August, cărdășia cu Panaitescu, acest dovedit spion german, ostilitatea autorităților față de Rusia revoluționară, sunt motive suficiente ca să bănuim că zvonul nu e lipsit de un anumit temei.

Oligarhia română, care n'are nici o comunitate de interese cu democrația revoluționară rusă, caută o ieșire, chiar și prin trădare, ca să-și apere privilegiile și să salveze un tron ce se clatină.

Social democrația română asigură democrația rusă că

această crimă împotriva democrației și împotriva poporului român nu se va îndeplini.

Decât trădarea mai bine revoluția!

Salutăm gestul guvernului dela Petrograd, care se adresează armatelor și popoarelor pentru încheierea păcii mult așteptate și ne ridicăm împotriva pasului atașatului militar român, generalul Coandă, care a protestat alături de atașatii Angliei, Franței, Italiei și Japoniei contra inițiativei guvernului rus.

Ne desolidarizăm de această protestare.

Nu mai capitaliștii și imperialiștii vor continuarea războiului. Poporul român vrea pacea!

Infamia și otrava ce transpiră la fiecare rând din proza d-rului Racovsky, mă dispensează de orice comentarii.

*

La 20 Novembre, d. Alex. Constantinescu, ministrul de interne, îmi scria următoarele rânduri înălțătoare, cari 'mi-au ridicat mult moralul în cloaca blestemată a Odesei, unde pretinsul cetățean român d-rul Racovsky își stabilise cartierul general pentru subminarea a însăși ființei Statului român:

Iași, 20 Novembre 1917.

Jubite prietene!

Am primit scrisoarea D-tale și profit de înapoerea d-lui Bocu pentru a-ți răspunde îndată. Am văzut cu plăcere că sănătoși sunteți toți.

Plictiseala, străinătatea și scumpetea traiului sunt chestii secundare în grelele momente ce străbatem. Sunt desigur turmente mai mari cari îți chinuesc sufletul, dar ce vrei? Fără chin și jertfe nu se pot îndeplini idealurile mari și în vârtejul luptelor și al peripețiilor, cari pregătesc soluțiunile definitive, toți, cari își iubesc neamul, nu se poate să nu fie cuprinși de chinurile așteptării.

Imi explic dar, căci sunt firești, momentele de turment în care trăești, dar nu desnădăjduiești. Nu trebuie ca neamul, care urmărește un mare ideal, să șovăiască nici o clipă în

cursul evenimentelor, oricât de tragice ar părea ele în unele momente.

Cine putea crede că intrând în uraganul, în care am intrat de bună voe, nu ne vom resimți de puterea lui? Dar dacă nu se năștea acest uragan, se puneau oare pe tapet întregirea neamului nostru? Numai dintr'un asemenea cataclism mondial se poate naște o Românie Mare, așa că orice bun român, care dorea această mărire a neamului, trebuia să râvnească ivirea acestui uragan. Odată ivit, fatal se aprindea în suflete facla care să ne lumineze, așa cum s'a și aprins și nimic nu o va stinge decât suflul voios a 14 milioane de Români.

Am suferit prea mult, zic unii. Aceștia sunt acei ce nu știu ce însemnează suferința unui neam. Jena în afaceri, părăsirea dulcii beatitudini a căminului, dozarea stomacului,—acestea sunt numite suferințe de toți acei ce nu știu sau mai bine zis nu simt suferințele pentru realizarea aspirațiilor unui neam.

Dar de ce sărmanul popor de jos, care într'adevăr suferă, când ceice pretind azi că suferă se desfătau sau trăiau pe spinarea lui, azi e vesel, merge cu pieptul deschis la moarte, căci știe că din moartea și vitejia lui va naște binele și mărirea neamului?

Ostășimea suferă de frîg, dar nu se vaită de el, căci are sufletul încălzit de adevărata flacără a iubirei de neam; ea doarme în umezeala tranșeelor sau în duhoarea bordeelor și nu se vaită că nu are saltele, perne și cuverturi; ea nu are blănuri și tricouri, dar se încălzește la lupta pentru neam; ea mănâncă ce poate și cum poate, dar nu geme pe la toate colțurile de stradă ca cei cari se lamentează că nu au găsit fasani sau icre moi; ea moare veselă, cântând până la ultima-i suflare imnul național și *Deșteaptă-te Române!* pe când alții își târăsc zilele în lamentări lugubre și din gura lor nu ies decât melodii de marș funebru.

Nu dela asemenea ticăloși poate veni însuflețirea. Talpa țării o are — și aceasta ne ajunge. Ea a suferit într'adevăr și știe că va mai avea încă de suferit multe. Să nu crezi că drama s'a terminat. Abia a început actul al doilea, dar poate să mai fie încă două până când să vedem lumina apoteozei visate.

Nu trebuie șovăială și încă mai puțin descurajare. *Cele ce se petrec în Rusia, la ziua judecătei ea le va plăti. Poate să încheie armistiți, poate să facă pace separată, poate ca această pace să îmbrățișeze întregul stat rus de ieri sau numai o parte; drumul nostru este tras și îl vom urma până la sfârșit.*

Legaiți în mod cinstit de aliați, am suferit și suntem gata a trece și purgatoriul ce poate ne mai așteaptă, dar în ziua judecătei, care va veni mai curând sau mai târziu, dacă nu ne va fi dat să invocăm multe succese materiale, ne vom așeza însă cu fruntea senină și vom așterne pe masa verde cele mai mari succese morale: *cinstea și suferințele.*

Ce mai rămâne din succesele repetate ale Rușilor în Galiția și Bucovina, când se citește conținutul documentelor secrete publicate? Când Rusia va face pace separată și când, pentru a ajunge la ea, a mai trecut și prin invențiuni infame și provocatoare pe socoteala noastră, crezi oare că toate acestea nu-și vor primi răsplata?

Sunt de un sânge rece imperturbabil. Par'că văd venind și armistiți și pacea separată la vecinii noștri — și noi și grele lupte iar pentru oastea noastră și evacuarea țării, poate și foamete și câte și mai câte, dar oricâte ar mai veni, nu-mi voi pierde capul, căci am știut ce urmărim, mi-am dat seama prin câte greutatea vom trece și am încredere nestrămutată în soarele ce ne va încălzi mâine.

Cu toată răspunderea ce am, cu toate durerile și suferințele ce am văzut, dacă ar fi ca să reîncep, *tot așa așa face*, Chiar dacă așa fi înșelat în credința mea — ceace nu admit — nu prezentul, ci viitorul va judeca dacă cei cu răspundere de azi au făcut bine sau nu.

În loc de a rămâne în ochii generațiilor viitoare drept o generație de ticăloși, care a condamnat la pieire neamul, vom trece drept o generație, care și-ă cunoscut menirea, și-a dat tributul ei și care, dacă nu și-a atins țelul, va rămâne totuși o pildă ca și cei din viitor, mai norocoși poate, să-și facă datoria lor

Aici stăm pe un vulcan. Nu e vorba numai de ce fac Rușii în afară, dar de ceace fac și mai ales de ceace intrigează aici. E ceva de nepomenit.

Dacă așa fi de capul meu, așa ști ce să spun și mai

ales așa și ști ce să fac. Dar limba boului e mare și nu poate să vorbească, iar cei ce pot să facă, nu sunt întotdeauna lăsați să facă, căci rațiuni... așa zise superioare, cer altfel.

Ce vrei? Când ești în horă, trebuie să joci, chiar de ai cădea pe vine. Și teamă îmi este să nu cădem cu toții, *dacă nu se vor desmetici*

Mă gândesc întotdeauna cu plăcere la D-ta și la toți ai D-tale și în asteptare de zile senine pentru neam și pentru noi, să ne facem toți datoria și iar datoria. Ea să primeze orice porniri sufletești, oricâte răni ne-ar produce.

Amicale salutări

A. Constantinescu.

*

Din această frumoasă și patriotică scrisoare rezultă, în chip luminos, cari erau marile preocupări și griji ale țării spre sfârșitul lunii Novembre 1917.

Lucrurile stau de fapt astfel: elementele maximaliste ale armatei ruse de pe frontul român, agitate de d-rul Racovsky, protectorul lui Trotzky, care cu banii primului deschisese o librărie la Viena înainte de războiul european, urmăreau lovitura în „stil maximalist“ de a detrona pe regele Ferdinand al României și de a înlătura guvernul Brătianu, înlocuindu-l pur și simplu cu un cabinet socialist în cap cu d-rul Racovsky, care astfel să devie stăpân pe țară, deslănțuind și aci anarchya cea mai neagră, la fel ea în nenorocita Rusie, desorganizată și fărâmițată de guvernul anarchic al lui Lenin și Trotzky.

Membrii cabinetului Brătianu, față de această gravă situație, erau împărțiți în două tabere: de o parte fricoșii, cari recomandau prudență și menajamente față de elementele revoluționare rusești, iar de alta oamenii de acțiune, partizani ai măsurilor drastice și repezi.

Dar iată cum descrie situațiunea însuși ministrul de interne într'o altă scrisoare ce-mi adresează:

Iași, 4 Decembrie 1917.

Jubite prietene!

Cum să încep? Ce să-ți mai spun? Că sunt sănătos, asta e indiferent și apoi nu ar fi tocmai adevărul. Și cum așa putea fi? Dorm puțin, căci nopțile trebuie întrebuițate în combinațiuni strategice pentru a apăra orașul de bandiții ce-i

avem în casă, cari nu-și văd descompunerea și în loc de a se reculege, mai încearcă a ne face neajunsuri de tot felul.

Pradăciuni, devastări, brigandaje și în fine toată gama tâlhariei o întrebuițează fără rușine.

Am, înghițit destule. Ciubărul e plin. Teamă mi-e că vom fi siliți a ne apăra în contra a doi dușmani, aflați pe solul nostru.

Ce va eși din asta? Nu o pot ști. Un lucru știu în ceea-ce mă privește: că voi face totul ca să nu murim mor-tăciuni.

Hotrărarea mea e sfântă și nimic nu mă va abate dela dânsa, chiar de ași fi singur. Câți eroi nu și-au dat viața? A da una ca a mea, este poate cea din urmă, care în nici un caz nu poate egala pe atâtea altele.

În fine vom vedea ce va aduce ziua de mâine. Să sperăm în zile mai bune și dacă nu le vom mai vedea noi, cel puțin să le văză cei ce vor rămâne

O prietenească strângere de mână

A. Constantinescu

Din fericire pentru tron și țară, a triumfat, în sânul guvernului, curentul acțiunii energice, reprezentată în primul rând de ministrul de interne, care, cu energia și spiritul clar ce-l caracteriză, dându-și perfect de bine seama de gravitatea împrejurărilor, nu vedea mântuire decât într'o procedură drastică și sumară.

În câte-va zile, grație concursului prețios al marelui cartier general și al armatei noastre disciplinate, Iașul fu curățat de toate elementele revoluționare rusești, cari au fost desarmate și expediate în Rusia. Aceiași operație salutară se făcu și cu trupele rusești de pe front, evident cu sacrificii de oameni, totdeauna însă incomparabil mai numeroase de partea Rușilor..

În cele din urmă multe din trupele rusești, știind că nu e de glumă cu soldații noștri, oțeliți și iubitori de ordine, se desarmau singure și plecau apoi, calmate, în țara lor.

Aceste măsuri de ordine internă nu conveneau însă de loc faimosului dr. Racovsky.

În zilele de 18 și 19 Decembrie „secția“ partidului

social-democrat român din Odessa răspânda pe stradele oraşului următorul manifest tipărit în româneşte:

*Către toţi muncitorii, soldaţii şi ţăranii români
aflători în Odessa*

Pe frontul român şi în ţară se petrec evenimente grave, cari pot să aibă urmările cele mai nenorocite pentru toată ţara. Oligarhia, care în mod criminal a vârat ţara în războiu şi prin minciuni, intrigi şi furturi a dus-o de răpă, continuă şi azi cu minciunile, intrigile şi politica sa criminală.

Ca să îndepărteze prăbuşirea fatală a regiunii dezastrului naţional şi al nelegiuirilor, guvernul Brătianu nu se opreşte înaintea nici unei crime şi **a îndrăznit să ridice mâna împotriva revoluţiei ruse.**

Muncitori, soldaţi şi ţărani!

Veniţi cu toţii la

MAREA INTRUNIRE PUBLICA

care va avea loc

MERCURI, 20 DECEMBRIE 1917

în Sala clubului GĂRZII ROŞII din Targovaia-uliţa No. 4,
la orele 7 seara

Vă chemăm pe voi, cari aveţi libertatea de a cunoaşte tot adevărul, să aflaţi ce se pregăteşte în ţara noastră de oligarhia, care a sărăcit şi sângerat poporul.

Muncitori, soldaţi şi ţărani!

Voi toţi cari ca să trăiţi în libertate aţi fost nevoiţi să fugiţi din ţară, veniţi să ne consfătuim asupra soartei nenorocite a fraţilor noştri robi în „România liberă“.

**Secţiunea social-democrată română
din Odessa**

Iată acum şi moţiunea votată în această întrunire, la care au asistat în cea mai mare parte numai dezertorii evrei şi bulgari din armata română:

Muncitorii români din Odessa, adunaţi în urma convocării secţiunii din Odessa a partidului soc.-dem. român, în seara de 20 Dec. în sala clubului *Gărzii Roşii*, luând cu-

noștință de atentatele repetate contra armatelor revoluționare ruse, înfierează crimele comise și declară că va ști să răzbune pe revoluționarii ruși uciși din ordinul oligarhiei, pentru-că au ridicat glasul în favoarea trudiților muncitori, soldați și țărani români.

Față de politica de disperare a oligarhiei, care după-ce a masacrat poporul într'un războiu nenorocit, angajază viitorul țării în noi aventuri, refuză să trimeată delegați la conferința de pace și prepară în taină capitularea armatei, muncitorii români din Odessa declară că, pentru salvarea clasei muncitoare și a țărănimii, calea legală este închisă și nu mai este decât un mijloc: **Revoluția liberatoare.**

Ca un document al vremii și pentru a ilustra mentalitatea dezertorilor noștri evrei din Odessa, reproduc următoarele rânduri „dintr'un articol trimis de un grup de refugiați spre publicare“ în ziarul *Lupta* (No. 50 din 23 Dec. 1917):

„...Oligarhia românească are pretenția să-i servim cu credință! Sub un astfel de regim de teroare ni se cere sacrificiul vieții în folosul și pentru țelurile ei. Nu, domnilor oligarhi! Am preferat să ne despărțim de pământul în care ne-am născuț și unde zac părinții noștri, căci n'am mai putut suporta regimul vostru de asuprire și de excepție.

„Epătătul de dezertori și de lași ce ni-l aruncați cu atâta nerușinare, îl respingem, căci lași sunt acei ce primesc sa combata pentru interese ce nu sunt ale lor, dezertori sunt acei ce refuza sa-și apere bunurile lor, dar noi, cari ne-am scuturat de jugul ce ne apasă și am ridicat glasul contra celor mai încărnați antisemiți ai Europei, avem conștiința împăcată și mulțumirea că ne facem datoria.“

N'am fost, nu sunt și niçi voiu fi vre-odată antisemit. Rațiunea și bunul simț m'au ferit de o asemenea concepție înapoiată. Dar mentalitatea dovedită prin rândurile de mai sus de către dezertorii evrei români din Odessa, m'a făcut să le reproduc numai spre a ilustra pornirile animalice, pe cari d-rul Racovsky le sădea în sufletul acestor tineri neexperimentați, cari s'au pomeniț deodată

socialiști internaționali, dușmani neîmpăcați ai socialismului rațional, ai umanitarismului și civilizației.

Sunt adânc convins că azi toți acești tineri nu pot decât să regrete și să repudieze lecțiile mentorului lor, d-rul Racovsky, care a contribuit cu toate puterile sale intelectuale ca să transforme o mare putere europeană, ca Rusia, într'un vast pământ al cruzimei, al foametei și al morții.

*

Nu pot încheia acest capitol fără a vorbi, măcar pe scurt, și de primele și cele mai primejdioase manifestări ale anarchiei întronată în fostul imperiu al Țarilor după urma revoluției din 27 Februarie 1917: *greva și banditismul*.

Cele ce s'au petrecut de atunci încoace în Rusia însemnează distrugerea societății omenеști. Căzută pe pământul Rusiei inculte și mistice, sămânța socialismului s'a dezvoltat în anarhie—și se știe ce deosebire este între socialism, care este sclavia individului sub puterea colectivității, și între anarhie, care este *eu-l singur*, cu tendința de distrugere a statului, a familiei, a proprietății și a tuturor acelor condiții ce fac tocmai deosebirea dintre oameni și dobitoace.

Personal nu fac parte din rândul acelor care nu înțeleg mersul și aspectele vremii. Dacă sunt însă adversarul anarhismului, adică al bolșevismului, asta nu însemnează că sunt și dușmanul socialismului rațional, ca rezultată a evoluției ideilor și a progresului spiritului de dreptate și egalitate, cari legitimează mișcarea socialistă și foloasele unora din revendicările socialiste.

Nu se poate însă admite ca sub aparența unei doctrine umanitare și egalitare, să se introducă și la noi tendințele de distrugere a statului, a familiei, a culturai, a proprietății, etc. Așa s'a procedat în Rusia—și oribilele rezultate se văd azi în toată goliciunea lor tristă și profund desgustătoare.

Din ziua în care am pus piciorul pentru prima dată în Odessa (10 Martie 1917), am avut sentimentul că ordinea a început să dispară din Rusia odată cu Țarismul și că această imensă țară este amenințată să meargă, eu pași reperi, spre starea primitivă.

Încetul cu încetul, viața de stat în Rusia tânjea de lipsa de logică și de interesul bine priceput al unei administrații rânduite.

Nu mult dăună izbucnirea revoluției apar grevele. Cărușii fac grevă, deși știau că rezultatul grevei lor va aduce foametea. Factorii poștali nu voiesc să împartă scrisorile și telegramele! N'are să mai fie apă, lumină, mișcare! Nu face nimic!

Nu există suferință, pe care să nu o îndure populația de dragul grevei. Erai bolnav. Îți trebuia un medic, dar personalul medical s'a pus în grevă! Și era oare necesar personalul medical? Martirii creștinismului n'au suferit ei chinuri pentru credința lor? Ce sunt bunurile cerești pe lângă cele pământești? Greva să trăiască! Oăci doar ea e fiica anarhiei și a sindicalismului!

La Odessa am avut tot soiul de greve afară de a farmaciștilor și a groparilor, care în schimb a fost la Petrograd!

Toată lumea muncitoare e în grevă și pretinde jumătate din beneficiul patronului! Greva este religia oficială în aceste vremuri de libertate a cultului ruseșc. Dimineața te scoli, te speli, apoi te pui în grevă și doar mai târziu, cu autorizarea sfintei greve, lucrezi și tu ceva! Imi închipui că, dacă va continua tot așa, cum a început și la noi de cât-va timp, în pașapoarte va trebui creată o nouă rubrică: slujba — *grevist*.

Dar însuși războiul Rusiei ce a fost în ultimul timp decât o grevă? Soldații nu mai luptau, nici nu lucrau. În minele de cărbuni ștagnează ori-ce muncă, așa că într'o zi totul se va opri și lumea se va pomeni într'o noapte mare, în care se va auzi numai plânsul victimelor și țipetele tovarășilor agresori. Ceeace a și fost și este încă, din nenorocire.

Întreaga Rusie pare o imensă casă de nebuni, un haos fără margini, merit să-l distrugă greva, acest simbol al distrugerii și al morții. Tot ce este extravagant, fantastic, nebunesc și isteric s'a împletit în nervii poporului rus într'un mănunchiu smintit la un loc cu materialismul economic german.

Miile de Români, cari am avut nenorocirea să trăim

în Rusia pe acele vrenuri de anarhie, putem spune că am asistat la o nebunie în massă ca în timpul Cruciadelor. Îți venea să strigi tare și groaznic, crezând că e singurul mijloc de a opri nebunia. Medicii spun că dacă strigi tare și cu autoritate, de multe ori crizele de isterie încetează.

Dar chiar strigând neconținut și puternic, cine să te audă? Unde aveai în Rusia revoluționară un guvern conștient și cu autoritate? Vai, nică-eri! Nu era decât *greva*, cu oameni muți și nebuni în jurul ei, și *banditismul* sau *tâlhăria*, practică de soldați sau bandiți în uniformă de soldați, cari erau convinși că a sosit momentul să se îmbogățească fără muncă, pe spinarea burghezilor.

Se fură! Se fură! — ast-fel se poate caracteriza, între altele, siguranța averii și vieții în Rusia, mai ales cu începere din luna Septembrie 1917.

Se expropriază, se însușește bunul altuia, se pradă în orașe, ca și la sate — și toată lumea e neliniștită. Nesiguranța e în plină creștere. Nu poți sosi în gara Odessa, ca și în altele de alt-fel, fără să fii buzunărit și devalizat de tovarăși. În luna Septembrie, amicului Bucur Spirescu, deputat de Ploești, i-se fură în gara Odessa bijuterii și alte lucruri în valoare de 50.000 lei. Tot ast fel pățesc macedoneanul Nuși Tulliu, care aducea cu el lefurile refugiaților ardeleni din Rusia, tânărul botoșănean Cananău, care a fost atins și de un foc de revolver, etc., etc.

Toată lumea e pungășită și te întrebi dacă nu fură toată lumea. E schimbul de escrocherii, e devastarea pusă la îndemâna tuturor. E triumful daltelor și al cheilor false.

Tramvaiele și teatrele au devenit adevărate localuri de scamatorie, în care se găesc tot atâția hoți cât și păgubași. Numeroase victime printre Români: astfel D. Mărăscu, Cărianopol, Duiliu Zamfirescu, stenograful Dimitrescu etc.

Se fură ca la drumul mare! În cursul lunii Octombrie, această molimă a crescut îngrozitor. Tâlhari, îmbrăcați ca soldați, clienți ai ocnelor și închisorilor, puși în libertate de Kerensky imediat după revoluție, ba chiar și elevi de liceu, atacă femeile pe stradă, le desbracă din cap până în picioare de blană, de haine și de ghete și le lasă goale în plină uliță. Dacă au nenorocirea să țipe, sunt împușcate pe loc!

La 1 și 2 Decembre se dau lupte pe stradă, cu puști și mitraliere, între bolșevici și Ucrainenii pentru stăpânirea orașului. Victime: 30 morți și vre-o sută de răniți. Ucrainenii rămân victorioși.

În seara de 2 Dec. bande de hoți, îmbrăcați în uniforme de soldați, calcă, sub pretext de percheziții, Hotelurile *Bristol* și *Versailles*. Din primul au furat vre-o 30.000 ruble (o parte dela deputatul de Gorj C. Neamțu), plus alte lucruri de valoare, iar dela al doilea vre-o 12.000 ruble.

Atacurile înarmate se înmulțesc zi de zi pe stradă, în magazine și pela locuințele oamenilor. Ele se atribue în mare part zecilor de mii de dezertori, refugiați în Odessa, ca și prin toate orașele Rusiei. În luna Novembre, numărul acestor dezertori se evalua la peste 4 milioane! Și cum autoritate administrativă, judecătorească și polițienească nu mai exista, serviciul de siguranță e cât se poate de prost, ba chiar nul.

În casa din strada Gogolia No. 23, unde domiciliau și eu — casă mare cu vre-o 30 de apartamente — locatarul Tetelmann e încălcat de tovarăși, pela orele 7 seara, și furat de 15.000 ruble.

În noaptea de 4 spre 5 Decembre, 15 mateloți vin, la orele 11 din noapte, cu un automobil să prade băcănia Sclavo din colțul str. Gogolia, lipită de imobilul în care locuim. Băcănia fiind închisă, bandiții se duc la locuința din apropiere a băcanului, îl scoală din somn și îl amenință cu moartea, dacă nu vine să deschidă prăvălia. Nenorocitul negustor, neavând încotro, se supune, se îmbracă, pleacă cu hoții la băcănie și personal încarcă mai mulți saci cu coloniale, după gustul și indicațiile bandiților.

Întâmplător, trecând prin fața băcăniei doi ofițeri în trăsură, își dau imediat socoteala de ceea-ce se petrecea în magazinul Sclavo și nu întârzie ca la primul post telefonic să avizeze comenduirea pieței, care era în mâna Ucrainenilor.

În câte-va minute, un detașament de soldați sosește la fața locului și o luptă în toată regula, cu focuri de pușcă și granate de mână, se încinge între tâlhari și soldații ucraineni. La un moment dat, toate ferestrele dela imobilul nostru, cu trei etaje, sunt făcute țândări de presiunea aerului provocată de granatele de mână. Unii din bandiți sunt răniți, alții alungați, iar sacii cu marfă luați cu automobilul de

Ucraineni! Negustorul Sclavo a reclamat, bine înțeles, a doua zi și așteaptă desigur și azi să fie despăgubit de către *Statul rus!*

În cursul lunii Decembre, viața la Odessa devenise un infern și ziua și noaptea, dar mai ales noaptea. Detunăturile, de pușcă, de revolvere și de granate de mână te făceau să te crezi că ești pe front. În port era teroarea bandelor de hoți organizați și a frecuentatorilor speluncilor supra-încărcate. Foarte adese-ori, oameni săraci erau victimele vagabonzilor și tâlharilor.

Această lipsă de siguranță, fruct al anarhiei celei mai îngrozitoare, m'a îndemnat ca în ziua de 3 Ianuarie 1918 să zic pentru totdeauna un etern adio Odessei și Rusiei, în a cărei putere armată și simpatie pentru cauza popoarelor mici ortodoxe pusesem atâta temei și încredere. Ce teribilă și crudă desiluzie!

Ca unui bun și sincer filo-rus, cum fusesem până în clipa intrării noastre în războiu, tovarășii au ținut ca la plecarea mea din Odessa să mă onoreze, chiar în curtea gărei, în momentul când sosiam cu bagajele, prin două gloanțe de revolver!

Din fericire pentru mine și ai mei, lucrurile s'au mărginit la atât, grație pazei a doi vigilenți soldați români, pe care îi cerusem în ajun căpitanului aviator V. Alexandreanu.

Pravoslavnicia Rusie de odinioară, încăpută pe mâna lui Trotzky-Braunstein, a lui Kameneff-Rosenfeld, Steinberg și alți disolvanți ai statului rusesc, m'a curarisit însă pe vecie de tot ruso-filismul meu neprihănit de nici o tentațiune necurată.

Et nunc erudimini!

CAPITOLUL XVII

Uneltirile criminale ale d-rului Racovșky încotră României și banditismele sale din Odessa

Din capitolul precedent cititorul s'a putut convinge ce fel de politică anti-românească urmărea la Odessa „cetățeanul român“, d-rul Racovsky, șeful partidului socialist din România.

Înci rămâne acum să arăt cum acest om cult și inteligent a putut deveni, sub cerul înstic și tenebros al Rusiei, un dușman feroce al țării sale, dedându-se până și la ade-vărate acte de banditism.

Se știe că, la intrarea noastră în razboiu, d-rul Racovsky, complet deochiat, a fost internat de guvern, spre a-i zădărnici ori-ce acțiune periculoasă. Măsura aceasta, bună la început, s'a dovedit rea în cele din urmă, căci 'i-a dat prilejul să pozeze în victima față cu revoluționarii ruși. Dacă acest om, oricât de primejdios era, ar fi fost lăsat liber și ar fi fost pus să-și exercite în iarna anului 1916/17 profesiunea de medic la unul din spitalele cu bolnavi și răniți, el n'ar fi putut să se erijeze în victimă politică.

Neprocedându-se astfel, Racovsky a avut puțința să apară, în primăvara anului 1917, drept martir în ochii revoluționarilor ruși, cari mișunau în armata rusă din țară și cari, în ziua de 1 Maiu același an, l'au și eliberat din casa sub-comisarului Dioghenide din Iași, unde era internat, fără ca autoritățile noastre să fi putut interveni.

de teama de a nu se provoca încaerari între armata rusa de o parte și cea română de altă parte.

Scăpat din internare, d-rul Racovsky a plecat în aceeași zi cu un tren special la Odessa, pus la dispoziție de comitetul soldaților și ofițerilor ruși, putând să ia cu el și pe tovarășul său, avocatul M. Bujor, fost redactor la *Lupta* și care se afla sub drapel cu gradul de loc tenent.

Ajuns pe teritoriul așa zisei Republice rusești, omul acesta fără țară și fără patrie n'a făcut altceva decât să lucreze pentru desarmarea, desonorarea și mutilarea Rusiei, căutând apoi să vâre în același timp anarhia din armata rusă și în armata noastră, ca astfel să dărâme totul în țară — dinastie, guvern și armată — iar el să ajungă președintele Republicii române! Din fericire, bunul simț, cumiștenia și patriotismul soldatului român au fost cea mai puternică pivază în contra uneltirilor revoluționare ale d-rului Racovsky și compania. Dacă durerea și suferința au fost partea neamului românesc, tot ele au fost și filtrul, care ne-a purificat simțirile și credința, arătându-ne calea de urmat.

Gândul de căpetenie al lui Racovsky era să provoace în țară o revoluție, atât de mult făgăduită de el revoluționarilor ruși. Sub guvernul lui Kerensky, tribulațiile șefului socialistilor români nu aveau însă destul răsunet. De aceea omul a petrecut o bună parte din vara anului 1917 la Stockholm, unde agita o pace fără anexiuni și contribuțiuni, dar pe placul Nemților.

După căderea lui Kerensky și luarea guvernului, în urma revoluției din Octombrie 1917, de către maximaliști, în cap cu Lenin și Trotzky, acțiunile d-rului Racovsky erau în mare urcare. El ajunsese, grație lui Trotzky, care îi datora bani de pe timpul când acesta era librar la Viena, un soi de consilier al Sfatului comisarilor poporului rus pentru afacerile din România. Ministrul României la Petrograd, C. Diamandi, fu în curând arestat și d-rul Racovsky era în culmea puterii sale.

Se inventase de către guvernul din Petrograd un conflict ruso-român, mai înainte de a se produce intrarea trupelor românești în Basarabia, conflict care nu avea alt ceva la baza lui decât încăpățânarea guvernului român de a nu

permite pe teritoriul Moldovei acțiunea revoluționară întreprinsă de d-rul Racovsky pentru scopurile sale cunoscute.

În Ianuarie 1918, unul din comisarii (miniștrii) maximaliști, întrebat cu privire la conflictul ruso-român, se exprima astfel către un redactor al ziarului *Journal de Russie* (No. din 17/30 Ianuarie):

„Una din principalele cauze ale conflictului e amenințarea unei revoluții în România, contra căreia guvernul român întrebuițează toate mijloacele de represiuine. Întâiu represiuinile s'au exercitat asupra socialiștilor români, de ex. Racovsky. Acuma ele se îndreaptă contra socialiștilor ruși, cari contribuie la mișcarea revoluționară din România!”

În același număr strălucește cu litere grase următorul plan al guvernului bolșevist:

„Sfatul comisarilor ar fi dispus să remită Basarabia României, dacă s'ar constitui în ea un guvern al sovietelor“.

Toată presa maximalistă, ca *Pravda*, *Izvestia* și până și *Novoia Jizni* a lui Maxim Gorki salutau revoluția românească, care ar fi gata de mult în România, asigurând pe șefii ei că pot conta pe tot sprijinul guvernului sovietelor!

Intr'adevăr, acest guvern, sub imboldul lui Racovsky, trimitea în Decembrie 1917 pe cei mai încercați ai săi agenți revoluționari — toți evrei, ca Rochal, Rech, Hermann și Reissohn, acesta din urmă comisar al armatei IV ruse — ca să agite izbucnirea cât mai de grabă a revoluției în România cu concursul armatei ruse revoluționare.

Dar guvernul sau autoritățile militare românești n'au stat cu mâinile în sân și având și concursul sincer al generalului Scerbaceff, comandantul suprem al trupelor ruse de pe frontul român, militar de seamă, om cinstit și cu sentimentul datoriei, au știut și au putut să înlăture la timp toate loviturile puse la cale de agenții lui Racovsky din oștirea rusă. Toți agenții propagandiști, în frunte cu celebrul Rochal, au fost arestați și împușcați. Exploatarea căii ferate dela Ungheni la Iași a fost luată de Români în mâinile lor, precum și toate magaziile ruse de aprovizionări și munițiuni.

Energia și tactul, de care a dat dovadă atunci guvernul Brătianu-Take Ionescu pentru înăbușirea revoluției proiectate, al cărei istoric poate constitui el însuși un volum întreg, constituie un act de o extremă importanță politică pentru viitorul României, act, care pus în legătură cu modul tot energetic, dar și abil cu care același guvern a operat scurgerea din țară a trupelor rusești aflate în plină descompunere, este de natură să-i asigure recunoștința pe vecie a fiecărui bun român. Numai procedărei inteligente, hotărâte și fără transacții a guvernului Brătianu-Take Ionescu din lunile Novembre și Decembre 1917 și Ianuarie 1918 se datorește evitarea calamității ce amenința întreaga ființă de Stat a României din cauza anarhiei rusești, care o încercuise la un moment dat, fără însă să reușească s'o contamineze și s'o doboare.

Rezistența opusă de guvernul român desordinei rusești nu era însă de loc pe placul lui Racovsky și a guvernului din Petrograd, care, în ziua de 31 Decembre 1917, spre a-și demasca sentimentele-i intime, arestează în chiar localul legațiunii pe ministrul României din capitala Rusiei, d. C. Diamandi, sub pretextul că autoritățile române nu acordă nici o atenție șefilor *aleși* ai armatei ruse, nu vor să aibă întrevederi cu reprezentanții comitetelor de soldați și ofițeri etc. Trimisul României, împreună cu întreg personalul legațiunii, au fost închiși în fortăreața Petru și Paul (Petro-pawlofsk).

Această violare a principiilor celor mai elementare ale dreptului ginților, a provocat un demers colectiv al întregului corp diplomatic din Petrograd.

După o întrunire, care a avut loc la ambasada Statelor-Unite, ambasadorii și miniștrii Angliei, Argentinei, Belgiei, Braziliei, Chinei, Danemarcei, Elveției, Franței, Greciei, Italiei, Japoniei, Norvegiei, Olandei, Persiei, Portugaliei, Serbiei, Siamului, Spaniei, Statelor-Unite și Suediei au adresat un protest energetic guvernului maximalist.

Iată textul acestui protest:

Subsemnații, șefi de misiuni diplomatice a tuturor națiunilor reprezentate în Rusia, profund indignați de arestarea d-lui Diamandi, ministrul României, și afirmând

solidaritatea sentimentelor lor la violațiunea diplomatică, respectată de veacuri de către toate guvernele, reclamă punerea imediată în libertate a d-lui Diamandi și a personalului legăției.

Totdeauna numiții ambasadori și miniștri s'au dus în corpore să exprime lui Lenin indignarea lor și să pretindă eliberarea ministrului Diamandi.

În urma acestor demersuri, reprezentantul României și personalul legăției au fost puși în libertate în ziua de 2 Ianuarie (1918).

În cetatea Petrupavlovsck, atât d. Diamandi, cât și personalul legăției au fost foarte rău tratați, închiși în carcere cu paturi fără așternuturi și primind mâncarea deținuților obicinuiți în străchini necurate de metal.

La plecare i-s'a refuzat d-lui Diamandi o trăsură ca să se întoarcă la Petrograd, în urma cărui fapt, d. Noulens, ambasadorul Franței, a reușit să-l ia cu automobilul său.

Guvernul român n'a primit de cât în ziua de 4 Ianuarie ultimatul comisarilor poporului cu știrea arestării d-lui Diamandi și a personalului legăției.

În seara zilei de 3 Ianuarie a parvenit, printr'o radiogramă dela Petrograd, următorul ultimatum al consiliului comisarilor poporului, destinat desigur să justifice ulterior înalificabila lui călcare a dreptului ginților:

„Comandantul diviziei revoluționare No. 49 ne-a transmis o protestare cu privire la purtarea autorităților române.

„Autoritățile române nu numai că nu acordă nici o atenție șefilor aleși ai armatei ruse și nu vor să aibă întrevederi cu șefii aleși și cu reprezentanții comitetelor, dar ei pun mâna pe stocurile de furaj ale armatei noastre.

„Din această cauză, caii diviziei 49 au rămas fără furaj.

„Mișcarea trupelor rusești este oprită de Români cu forța armelor. Unul din regimentele diviziei 49, reg. 194 Troitzky Sergienski, a fost înconjurat de Români.

„Sosirea aprovizionărilor este oprită. Regimentul este desarmat și trimis înapoi.

„Autoritățile române au arestat comitetul ales al regimentului 194, precum și pe ofițerii austriaci poștiți ca oaspeți

la rog. 194. Consiliul comisarilor poporului cere dela guvernul român eliberarea celor arestați, pedepsirea organelor administrative, cari au operat aceste arestări ilegale, precum și garanții că asemenea fapte nu se vor mai repeta.

„Dacă nu primim un răspuns la acest ultimatum în timp de 24 ore, socotim relațiunile ce ne leagă de România rupte și vom proceda la măsuri militare din cele mai serioase“.

Președinte al consiliului comisarilor, poporului:

Ulianoff Lenin

Comandantul suprem al armatelor:

Krilenko

Comisar al poporului pentru afacerile militare:

Podvoisky

La acest ultimatum guvernul român a răspuns imediat. Înaintând alăturata telegramă d-lui Diamandi:

„Am primit o radio-telegramă intitulată ultimatum din partea sovietului comisarilor poporului și purtând mai multe semnături. Vă rog să luați informațiuni asupra autenticității ei, deoarece atât fondul cât și forma sa dau loc la îndoeli.

„Dacă radio-telegrama e confirmată, vă rog să faceți cunoscut că semnatarii au fost induși în eroare, deoarece măsurile de siguranță și poliție luate de autoritățile române nu constituiesc un act de ostilitate față de armata rusă; ele se mărginesc la înlăturarea conflictelor armate pe teritoriul român și la împedicarea retragerii în desordine, cari au ca urmare jefuiri și devastări.

„Cazul diviziei 49, cu deosebire amintit, este o curată născocire. Armata română n'a sequestrat nici o cantitate de furaj și din potrivă a ajutat cu propriile sale rezerve la aprovizionarea trupelor rusești. Ofițerii austriaci găsiți înăpoia frontului au fost reconduși la avant-posturile inamice, deși, după stipulația armistițiului, eram în drept să-i luăm prizonieri“.

I. I. C. Brătianu.

În urmă, aflând despre arestarea d-lui Diamandi, guvernul nostru a adresat tuturor guvernelor un protest contra procedurilor nemaiauzite ale celor ce erau atunci stăpâni ai Petrogradului, făcând apel la solidaritatea internațională.

Guvernanții din Petrograd, întârziind toate comunicările, d. Diamandi era deja liberat când se făcea protestarea guvernului român.

Pentru a se putea desluși mai bine acțiunea guvernanților din Petrograd, această protestare se poate rezuma ast-fel:

„Trei zile după arestarea ministrului României din Petrograd, după ce protestul unanimității misiunilor diplomatice din capitala Rusiei a avut ca urmare punerea în libertate a d-lui Diamandi, comisarii poporului închipuindu-și că vor putea explica ast-fel atentatul incalificabil ce l'au săvârșit împotriva dreptului ginților, au adresat guvernului român un ultimatum conținând inexactități și acuzațiuni.

Intr'adevăr, maximaliștii au avut curajul să pretindă că România ar fi oprit sau confiscat aprovizionarea trupelor rusești.

Adevărul era cu totul altul: trupele rusești au primit din depozitele armatei române, prin intermediul comisiunilor mixte județene, peste 80.000 vagoane. La aceste cantități, dacă mai adăugăm 17.000 de vagoane datorite României, conform angajamentelor formale luate prin protocoale semnate de guvernul rus, ajungem la cifra de aproape 100 de mii de vagoane; pe care armata rusească la datora și le datorește României.

În fața acestor cifre acuzarea că autoritățile române ar fi împiedicat aprovizionarea trupelor rusești apare ca cel puțin stranie.

Numai în orașul Iași soldații ruși în trecere pe-aici au primit dela Octombrie 1916 în mijlocie aproape 25.000 pâini pe zi. Spre sfârșitul lui Decembrie 1917 chiar, al 30-lea corp de armată, întorcându-se în Rusia fără provizii, a primit dela autoritățile românești hrana pe 2 zile.

Desordinele din administrația rusă au impus astfel României adevărate sacrificii, cari au împiedicat pe soldații ruși să moară de foame.

Maximaliștii, instigați de Racovsky, mai pretindeau că României s'ar fi opus la demobilizarea armatei ruse.

Această acuzare nu era mai întemeiată de cât cea dintâi.

Măsurile luate de autoritățile românești nu opreau demobilizarea rusească, ci ele erau impuse de atitudinea unor anumite trupe rusești, cari se retrăgeau într'o desordine completă, dedându-se la cele mai violente devastări.

Cu toată intervenția autorităților române, guvernul român posedă numeroase dosare, care conțin dovezi de incendii și jefuiri ale fermelor și caselor, de devastări de grădinării, aparținând proprie arilor și sătenilor, și de incendieri a sondelor petrolifere.

Deasemenea numeroase biserici și liceul din Botoșani, cu toate colecțiile lui, au căzut pradă focului.

Apărarea populației amenințată în existența și averea ei de aceste desordine, a determinat reglementarea demobilizării și scurgerii trupelor rusești.

România a pus la dispoziția lor trenurile de care dispunea și în urmă retragerii s'a făcut în condiții mai bune, dar suferințele, din cauza lipsei provizunilor ce nu au fost strânse din vreme în vederea deplasării lor, au continuat.

Maximaliștii se mai plâng că trupele rusești ar fi fost desarmate înainte plecării lor. Nici o desarmare nu a fost efectuată, decât în urma ordinelor exprese ale comandamentului rus, și numai în cazul când grupe și bande de soldați, neținând seamă de planurile de demobilizare, de mijloacele de transport și de puțința de aprovizionare pe drum, încercau să plece de capul lor și să se servească de arme pentru a se hrăni din avutul locuitorilor, s'au luat măsuri în consecință.

Pe dealtă parte multe unități și-au părăsit armamentul din proprie inițiativă și ele singure au cerut autorităților românești luarea lor în prim re.

România e conștientă că asemenea proceduri nu sunt imputabile mării majorității a poporului rus,¹⁾ care, ca

¹⁾ Într'adevăr, ziarul ieșan rus *Republica* a publicat atunci următoarea notiță :

„La Iași s'a răspândit șednul că la Petrograd, în urma ordinului lui Trozky, d. Diamandi, ministrul României, a fost arestat.

„Această știre va neliniși pe toți Rușii, căci persoana reprezentanților diplomației este inșolabilă. Iar această acțiune a bolșevicilor o putem considera ca o provocare răutăcioasă, prin care trădătorii de la Smolny vor să strice relațiile amicale stabilite între poporul rus și român“.

dânsa, trebuie să-le desaprobe și ea a avut totdeauna prea multa grijă a datoriiilor dintre aliați, pentru a trage consecințele ce ar decurge din excese de felul celor arătate mai sus; totuși în fața învinuirilor de neînchipuit ale comisarilor maximaliști, ea se simte datoare să menționeze toate aceste fapte.

Ca supremă inconsecvență, în ziua când chiar radiograma ne făcea cunoscut ultimatul comisarilor, agenții acestora opreau transporturile pe linia Chișinău-Ungheni și împiedicau astfel aprovizionarea trupelor, deja atât de neîndestulătoare.

În fața unor asemenea procedări, rațiunea caută alte explicații asupra atitudinii guvernărilor din Petrograd.

Ea nu le poate găsi decât în ultimul punct de înviuire, care de fapt este singurul serios.

La Petrograd a produs senzație faptul că trupele românești ar fi arestat pe niște ofițeri austriaci ce se găseau în tovărășia militarilor ruși.

În realitate, patrurile românești întâlnind în dosul frontului câțiva ofițeri dușmani, i-a condus la autoritățile competente pentru a fi cercetați după regulile militare.

După-ceau primit scuzele inamicilor surprinși călcând stipulațiunile armistițiului, autoritățile române i-au condus la avantposturi.

O asemenea pătimăse pornire de a face pe placul celor dela Brest-Litowsk, aruncă o vie lumină asupra simțimintelor celor ce vor să reprezinte acolo Rusia. În orice caz, procedeele lor față cu o țară aliată înseamnă o pagină puțin onorabilă în istoria omenirii.

Ajunse într'un asemenea stadiu, relațiunile dintre România și aliata ei Rusia nu puteau decât să se înrăutățească din zi în zi. Totuși abia dela intrarea trupelor românești în Basarabia — 6 Ianuarie 1918 — se poate vorbi serios despre existența de fapt a unui conflict între România și Republica rusă.

Dela această dată, guvernul maximalist se considera în stare de războiu cu România, deși trupele românești au trecut Prutul numai în urma intervenției „Sfatului Tărei” din Chișinău. Prin acest gest, România nu inten-

ționa să atenteze la libertatea Basarabiei, ci numai să asigure viața și legalitatea în această provincie românească, devenită teatru al tuturor ororilor și prădăciunilor din partea trupelor bolșeviste în retragere.

La 13 Ianuarie, Trotsky-Braunstein, amicul d-rului Racovsky și ministru de externe la Petrograd, anunța lunei printr-o radiogramă că:

1. Relațiunile diplomatice cu România sunt rupte.

Membrii legațiunei României și toți agenții autorităților române vor fi expulzați pe drumul cel mai scurt.

2. Tezaurul în aur al României, care se găsește la Moscova, nu va mai putea fi obținut de oligarhia română.

Consiliul comisarilor ia asupra-și toată răspunderea pentru conservarea acestui fond, care va trebui să fie remis în mâinile poporului român.

3. Fostul comandant-șef al trupelor ruse de pe frontul român, generalul Scerbaceff, care a luat poziție încontra revoluției, este declarat dușmanul poporului și pus afară din lege.

După arestarea ministrului României la Petrograd, care va rămâne fără îndoială un fapt fără precedent în istoria Europei civilizate, conținutul radio-telegramei de mai sus nu este de cât consecința naturală a mentalității detentorilor puterii din Rusia.

Mașinaliștii (bolșevicii) sequestrează un tezaur, care a fost încredințat onestității statului rus, și refuză să-l redea aceloră, cari erau în drept de a-l primi, declarând că ei nu-l dau decât aceloră cari vor voi ei înșiși.

Ca măsură de precauțiune însă, guvernul Brătianu, din vremurile când oarecari turburări se manifestaseră în fostul imperiu rus, a avut în chestia tezaurului României un lung schimb de vederi cu guvernele țarilor aliate, căzându-se de acord ca *tezaurul nostru să rămână la Moscova sub garanția aliaților, cari și-au luat asupra lor un angajament categoric că nimic nu va amenința valorile tezaurului și rezerva metalică.*

Rezerva de aur a Băncii Naționale, rămasă la Moscova, este de 315 milioane și ea nu reprezintă decât jumătate din

întreg stocul nostru metalic. În afară de această rezervă în aur, s'au mai trimis la Moscova în Iulie 1917 și depozitele în titluri și scrisuri ale Casei de depuneri și ale tuturor Băncilor, care funcționau atunci în Iași.

*

Inceperea ostilităților dintre Ruși și Români s'a început în ziua de 6 Ianuarie în următoarele împrejurări:

În ziua când se aflase la Chișinău că trupele române au trecut Prutul, un eșalon de vre-o 850 de oameni, format la Kiew dintre prizonierii români din armata austro-ungară ¹⁾,

¹⁾ Cele 4 milioane de Români din Austro-Ungaria au dat armatei austro-ungare peste 500.000 soldați, trimiși să lupte pe toate fronturile pentru apărarea și interesele împărăției habsburgice. Din acești 500.000 de soldați români, peste 120.000 erau, în primăvara anului 1917, prizonieri la Ruși, răspândiți prin tot largul Rusiei. O rază de mângâiere și de speranță a pătruns în rândurile acestor prizonieri la vestea despre intrarea României în războiu pentru desrobirea Ardealului, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Bucovinei — și pentru prima oară a răsunat „*Deșteaptă-te Române!*” prin lanurile Siberiei și prin codrii Uralului și Turkestanului. Ca un trăznet le luminează sufletul ideea de a se constitui în voluntari și a lupta astfel, pentru idealul comun, în rândurile armatei române. Ideea aceasta a fost îmbrățișată repede și de guvernul român, care începu tratative cu guvernul rus pentru concentrarea prizonierilor români în tabăra de la Darnița, lângă Kiew. Tratativele ducând la bun rezultat, în Martie 1917 se organizează, la Kiew, *corpul voluntarilor români*.

Acest corp, pus sub comanda generalului Coandă, care avea sub conducerea sa toate serviciile din Rusia ale armatei române, avea următoarea organizație la Kiew:

1) Biroul central al corpului, condus de colonelul C. I. Pietraru, având ca adjutant pe locotenentul Ispravnic. 2) Casieria, condusă de căpitanul de administrație D. Cristescu. 3) Cancelaria corpului, dirijată de sublocotenentii Nemoianu și Coțoiu. 4) Atelierele de echipament sub conducerea sublocotenentului Milutinovici. 5) Popota ofițerilor, dată în grija sublocot. Turcu. 6) Șapte comisii trimise în toată Rusia ca să adune pe voluntari. 7) Lagărul din Krepst, condus de maiorul Niculescu cu adjutantul Cloaje. Medic era d-rul Ilieș și ofițer însărcinat cu echipamentul sublocotenentul Drăghici. 8) Serviciul prizonierilor, condus de locotenentii Monția și Isărescu. 9) Centrul de primirea voluntarilor din Darnița, condus de sublocotenentul Gârăcea. 10) Redactarea ziarului *România Mare*, a cărui direcție era încredințată sublocotenentului Sever Bocu, având ca redactori pe zăriștii Ghiță Pop și Filaret Doboș. Acest ziar săptămânal, care a apărut din Iulie până în Decembrie 1917, a adus mari și reale servicii acestei opere și în genere propagandei naționale printre prizonierii români din Rusia.

Primul batalion de soldați români transilvăneni a sosit în Iași în ziua de

care plecase de aici înarmat și cu anumite instrucții pentru Bîsarabia, sub comanda locot.-colonelului Popovici, fu primit de bolșevici la sosirea sa în gara Chișinău cu focuri de mitraliere, trase de pe acoperișul gării.

După o luptă dată în toată regula în gară și care s'a terminat cu victime dintr'o parte și din alta, dar mai numeroase din partea bolșevicilor, cari nu prea știau să tragă, eșalonul, din cauza unui moment de slăbiciune a comandantului, care s'a grăbit să se predea, a fost desarmat iar soldații duși în oraș, apoi arestați și bătuți până la sânge de către mai mulți dezertori din armata română, în majoritate țevrei, aduși dela Olessa. În fruntea bandei bolșeviste, care a atacat și mitraliat eșalonul, se afla triumviratul Perper-Kabak-Șpult, cari se întitulau „*delegații ruși ai frontului român pentru demobilizare*“.

Tot acești derbedei, știind că se mai află la Chișinău și membrii comisiei inter-aliata de aprovizionare, printre cari și d. George Lucasievici, cu bani mulți asupra lor, i-au arestat pe toți, sustrăgându-le 1.800.000 ruble. La intrarea trupelor românești în Chișinău, Duminecă, 13 Ianuarie, tâlharii au fost descoperiți și banii luați înapoi cu lipsa numai a 100.000 ruble.

Aritudinea luată de guvernul bolșevist față de România a îngrijorat, cu drept cuvânt, guvernul nostru din Iași din cauza situației precare, în care se aflau mii de refugiați români din Rusia, printre cari numeroși deputați și senatori stabiliți la Odessa și Kherson, apoi diferite comisii militare și o mare mulțime de refugiați din țară și din Ardeal²⁾.

²⁾ 8 Iunie 1917, făcându-i-se o primire în veci neuitată de acei cari au avut fericirea să ia parte la ea. Au vorbit de pe sociul statuei lui Cuza din piața Unirii d-nii Ion I. C. Brătianu, Octavian Goga, dr. Nistor, locotenentul dr. Victor Deleu și N. Iorga, provocând un entuziasm indescriptibil, care a culminat prin înfrățirea tuturor sufletelor, încingându-se în jurul statuei o simbolică horă a Unirii, la care au luat parte miniștrii, deputați, senatori, soldați și țărani. C. Mille, directorul *Adevărului*, juca alături de Vintilă Brătianu.

Numărul voluntarilor români din armata austro-ungară, veniți să lupte pe frontul românesc, a trecut peste 10 000.

¹⁾ După dezastrul rusesc dela Tarnopol, guvernul român hotărând evacuarea în parte a Moldovei și a Iașilor, a trimis pe refugiații români din Austro-Ungaria în Rusia, însărcinând pe deputatul Leonte Moldovan, marele agricultor

E drept că guvernul din Iași, care hotărîse trimiterea trupelor în Basarabia pentru prima decadă a lunii Ianuarie, înștiințase în mod discret, prin organele sale din Odessa, în primul rând pe deputați și senatori, ca să vină la Iași cât mai curînd posibil, în vederea deschiderii Parlamentului (15 Ianuarie), fără însă să le fixeze o limită de termen, ceea ce de altfel nici nu putea să o facă, fără a-și divulga planurile sale în privința ocupării Basarabiei. Parlamentarii n'au dat însă prea multă atenție vorbei ce li s'a trimis dela Iași și n'au pus graba cuvenită, hotărînd ca să plece cu un tren special abia în ziua de 10 Ianuarie.

În această zi însă n'au mai putut pleca, de oarece, precum am spus, primele noastre detașamente trecuseră Prutul, în Basarabia, în ziua de 6 Ianuarie, lucru care s'a aflat imediat atât la Odessa, cât și la Petrograd, unde s'au hotărît măsuri de represiune în contra Românilor aflați în Rusia.

Din ziua de 6 Ianuarie nici un tren n'a mai plecat din Odessa la Iași și chiar comunicația telegrafică devenise foarte anevoioasă, mai ales că la 7 Ianuarie iar au reînceput pe stradele Odesei luptele între Ucrainenii și bolșevici, cari de astădată au pus stăpînire pe poșta și telegraf.

Față cu lipsa totală de știri din Odessa, ministerul de interne din Iași a încercat în mai multe rânduri să obțină

Până și mult regretatul Maximilian Popovici, sub-director la Casa rurală, ca să-i stabilească în diferite părți ale guberniei Kherșonului. E de relevant faptul că autoritățile ruse au primit la început pe toți refugiații cu simpatie, îngrijindu-se de încuadrarea lor. Întreținerea refugiaților privea pe Statul român, care plătea fiecărui refugiat, câte 2 ruble pe zi. La început au dus-o bine; când însă traiul s'a scumpit, bieții refugiați abia își țarau zilele.

Iată ce se scrie în această privință ziarul *Ardealul* din Chișinău;

„In Gruscacia preoți și învățători cărau zile întregi la snopi din câmp, dormeau pe paie în grădini, spălau rufe în apa murdară a vărului ori învărtiau în sudori grele la mașinile de treierat pe plată mică și cu hainele negrite de colbul ce-i ineca.

„La Visca, zece preoți s'au învoit să meargă ca tăietori de lemne într-o pădure, cu 180 de ruble pe lună, avînd să doarmă în bordeie și să-și facă singuri mîncarea. Profesori și funcționari au ținut de coarșele plugului pe o moșie întinsă, cu 4 ruble pe zi, fără mîncare. Și doamnele noastre au ieșit în țarina străină, ca în dogoarea soarelui să scoată carțofi și sfeclă de dimineață până seara.

„Robie faraonică!“

firul telegrafic sau telefonic cu Odessa, dar a fost imposibil. Abia în noaptea de 17 Ianuarie, pe la orele 3, ministrul de interne, d. Alex. Constantinescu, a putut convorbi câteva minute cu oficiul din Kiew, unde a întrebat dacă poate primi o telegramă urgentă pentru generalul Coandă, reprezentantul României pe lângă marele cartier general rus. Funcționarul de serviciu a răspuns că nu este cu putință, de oarece e silit el însuși să se refugieze în pivnițele poștei din cauza teribilului bombardament de artilerie, deslănțuit de bolșevici și Ucrainenii federaliști, cari se băteau cu Ucrainenii independenți din Kiew.

În ziua de 20 Ianuarie, ministerul de interne primește din Odessa următoarea telegramă cifrată, expediată la 17 Ianuarie prin aeroplân:

„Dela 7 Ianuarie, Odessa se află în plină anarhie. Șease sute de dezertori români organizați și lucrători dela șantierul Fernic, cu ajutorul maximaliștilor, au arestat mai întâiu pe comandorul Pantazi, apoi pe senatorii I. Stavri Brătianu și P. Cantilli, precum și mai mulți ofițeri români.

„Intreaga comisie română dela Chișinău a fost arestată și adusă aici.

„Pretextul tuturor acestor arestări este chestia Basarabiei.

„Am reușit, cu mijloace practice, să liberăm pe toată lumea. Șease șleपुरi cu provizii, echipamente și automobile ne-au fost confiscate. Sperăm reluarea lor. Parcul de aviație e deasemenea confiscat.

„Matrozii ruși, cu dezertorii noștri, au intrat în cazărmiile române și spitale, spre a forța pe soldați și răniți să participe la manifestații.

„Lumea se refugiază la consulatele străine.

„Am ținut șfat cu vice-președinții corporilor legiuitoare, cu foștii miniștri, apoi cu Duiliu Zamfirescu și generalul Vivescu, spre a aviza asupra măsurilor de luat. Aliații ne dau și ei tot concursul.

„Dela 14 Ianuarie a început un crâncen războiu civil între maximaliști și Ucrainenii. Pân' acum maximaliștii sunt stăpâni. Mai multe sute de morți.

„Mitrozii de pe vasele de războiu din port au bombardat noaptea de erî oraşul. Azi, Mercuri, măcelul e foarte mare; se dau lupte pe strade cu automobile blindate, mitraliere şi bombe.

„Colonia română se teme ca armata română să nu vie spre Olessa. Deace ar provoca represalii.

„Comunişti instrucţi.”-

G. Georgescu¹⁾

Faţă cu aceste ştiri din ce în ce mai grave, guvernul din Iaşi era pus într'o imposibilitate materială de fapt de a interveni, fie pe orice cale, pentru salvarea Românilor din Olessa. Tot ce putuse face, s'a făcut; trupele române înaintau în Bistria. În ziua de 13 Ianuarie ele ocupaseră Chişinăul, capitala Basarabiei, în ziua de 18 Ianuarie oraşul Bolgrad şi la 20 Ianuarie cetatea Benderului.

În ziua de 27 Ianuarie, spre seară, a sosit din Odessa la Iaşi, cu automobilul, deputatul de Gorj, d-nul Grigore N. Iunian, delegat al coloniei române sechestrate de bolşevici la Odessa, însoţit de tovarăşul Terzieff, ca delegat al *Rumcerodului* (comitetul soldaţilor ruşi de pe frontul român) şi un ofiţer francez, ca protector al coloniei şi ca garant al vieţii d-lui Iunian.

Misiunea această avea însărcinarea să trateze cu guvernul din Iaşi chestia eliberării Românilor din Odessa, cări, spre a-şi salva viaţa, au fost forţaţi să dea bolşevicilor până în aceea zi 300 000 ruble. ²⁾ Condiţiile bolşevicilor, cari ameninţau

¹⁾ Acest funcţionar integru şi energic este fostul prefect de Buzău şi de Caliacra, în urmă secretar-general al ministerului de interne (1919) şi actual senator de Caliacra.

²⁾ Suma de 300.000 ruble a fost plătită de deputaţi şi senatori pentru următoarele motive: Lucrătorii mobilizaţi la şantierul Feriec din Galaţi — mutaţi la Odessa — îşi primeau leafa în ruble, socotită rubla a 2 lei 66 bani, pe când deputaţilor şi senatorilor li-se plătea diurna tot în ruble, însă socotită rubla pe cursul de 1 leu 50 bani, ceace încontestabil era o vădită nedreptate. Este adevărat că toţi aceşti lucrători erau partizanii d-rului Racovsky, dar nedreptatea tot nedreptate rămânea. Ce de altă parte, pe când deputaţii îşi aveau consumul lor, de unde îşi puteau procura alimentele cu preţuri reduse, de aceşti lucrători n'a îngrijit nimeni să aibă o asemenea organizaţie, fiind lăsaţi pradă pe mâna speculanţilor.

Bolşevicii, profitând de această nedreptate, au cerut ca ea să fie reparată; astfel vor lua măsuri de represalii încontra parlamentarilor români. Aceştia, ca să scape cu viaţă, au plătit, în compul guvernului român, suma de 300.000 ruble, caş s'a socotit că constituie diferenţa de curs în plata lefurilor lucrătorilor.

pe toți Români cu masacre, erau: 1) armata română să nu înainteze dela Tirasopol mai departe spre Odessa, ca să-1 scape, căci în cazul acesta bolșevicii ucid pe toți Români; 2) plata unei sume mari de bani.

Un mai abominabil șantaj din partea bandelor rusești înarmate nici nu se poate închipui!

Situația era foarte delicată și ea se mai complicase din cauza căderii guvernului Brătianu și însărcinării generalului Averescu cu formarea ministerului, care, având sarcina să trateze pacea separată cu Nemții, nu întrunea simpatiile Francezilor, cari luaseră sub protecția lor pe Români din Odessa.

Deputatul Junian era foarte îngrijorat și se temea că dacă ofițerii francezi din Odessa — vre-o 300 la număr și cari câștigau zi de zi mare ascendent asupra bolșevicilor din cauza modului cum tratau și păcăleau delegații nemți, la Brest-Litowsk, pe Trotzky — și-ar ridica mâna protectoare d'asupra lor, Români din Odessa ar fi amenințați în tot minutul să fie masacrați de bandele bolșeviste.

Guvernul român, strâns cu ușa, a încheiat cu delegatul Rumcerodului un acord în sensul că trupele românești nu vor înainta spre Odessa și că guvernul va recunoaște ca bine făcută plata către bolșevici a sumei de 300.000 ruble pe seama lucrătorilor români dela șantierul Fernic. Alte angajamente de bani luate de guvernul Averescu față de bolșevici au rămas să fie executate mai în urmă, pe măsură ce stăpânii puterii din Odessa vor da drumul la Iași tuturor membrilor coloniei române și vor respecta toate depozitele noastre de alimente, munițiuni și echipament.

În ziua de 31 Ianuarie, deputatul Junian cu „tovarășul“ Terzieff și ofițerul francez s'au întors, tot cu automobilul, la Odessa.

Acordul de mai sus nu a avut însă nici un rezultat și nici o valoare, deoarece în seara în care deputatul Junian cu delegatul Rumcerodului și cu ofițerul francez soseau la Iași, în aceeași seară sosea la Odessa faimosul dr. Racovsky, înzestrat cu puteri discreționare de către Trotzky, pentru a proceda cum va voi și cum va ști cu membrii coloniei române din Odessa.

Sosirea lui Racovsky la Odessa este începutul calvarului Românilor refugiați în acest oraș.

Operațiunile banditești întreprinse de d-rul Racovsky în contra Românilor au început în ziua de Luni, 29 Ianuarie.

În dimineața acestei zile, aproape o sută de Români de prin hoteluri și case particulare, ale căror adrese se cunoșteau, au fost arestați.

Pe o listă specială se găseau numele d-lor general Vivescu, general Crăiniceanu, comandor Pantazi, apoi Nestor Cincu, Nunucă Protopopescu, V. Vălsănescu, deputați, Octavian Goga și alții.

Cei arestați au fost duși, unii pe vasele de războiu „*Sinope*” și „*Almaz*”, alții în închisorile din oraș.

Pe „*Almaz*”, d-nii general Vivescu și Crăiniceanu, N. Protopopescu, deputat, Th. Buzdugan, senator, și alții au fost închiși într-o latrină.

Pe „*Sinope*” au fost duși arestații dela Hotel Passage, cei mai mulți parlamentari, între cari și d. G. Lucasievici — pentru a treia oară arestat, — și băgați sub punte, într-o sală unde nu e niciodată lumină și aer. Printre aceștia se găsea și C. Gongopol, fost redactor la *Epoca* și azi directorul ziarului *Indreptarea*.

Cei duși în închisorile din oraș erau ținuți în celule pe ciment, ca criminali ordinari.

Cine plătea însă din gros agenților lui Racovsky, avea posibilitatea să scape din închisoare.

Tocmeala era cămătărească.

D-lui avocat G. Caranfil i-s'a cerut de pildă 10.000 ruble; d-lui Max Bercovici, bancher, i s'a spus că va trebui să dea mult mai mult de 20.000 ruble.

Cu unii învoiala se făcu... D-nii Pangal și Stern au scăpat cu câte 5.000 ruble; d. Al Culoglu, directorul Eforiei, cu 4.000; pe un domn agricultor Munteanu l-a costat vr'o 14.000. Pe d. Protopopescu-Argeș, din cancelaria Senatului, vr'o 7.000, și așa mai încolo.

C. Cociaș, vice-președinte al Senatului, care fusese și el arestat, a plătit oamenilor lui Racovsky, spre a fi eliberat, *una sută mii lei, plus 14.000 ruble*. Fericit că a scăpat de temniță, Cociaș, la esire, a strigat de bucurie: *Trăiască revoluția!* După 3 zile însă, C. Cociaș, cu toată simpatia

arătată de el față de Racovský și de bolșevici, a fost arestat din nou. Ce păcăleală bine meritată!

Probe de filo-bolșevism calculat au mai oferit, de altfel, și d-nii N. Ghica-Comănești și George A. Mavrocordat, cari au dat unui pretins ziarist evreu din București mai multe mii de ruble ca să scoată, la Odessa, un ziar socialist, lăsând apoi să se răspândească șvonul că ziarul ar fi condus de dânsii. Dar evreul le-a mâncat banii și astfel ziarul n'a văzut lumina zilei. D-nii N. Ghica-Comănești și G. A. Mavrocordat n'au scăpat de arest decât grație plăței unor însemnate sume de bani, intrați în punga lui Racovsky și compania.

Asupra neomeniilor și arestărilor ordonate de faimosul *cetățean român* dr. Racovsky, la Odessa, găsesec următoarea interesantă expunere făcută de d. Ion C. Grădișteanu, fost ministru. în ziarul *Evenimentul* din Iași:

În ce mă privește, până în ziua de 14 Februarie am scăpat nearestat, dându-mi-se răgaz până atunci ca să mă ocup, deși. fără succes, de soarta Românilor arestați până atunci.

În ziua de 14 Februarie însă am fost arestat la hotelul unde ședeam dimpreună cu deputații Iunian și Vălsănescu și duși la cancelaria batalionului revoluționar român, așezat cu sfidare chiar în localul consulatului român.

Acolo, un anume Dicescu ne-a declarat cu emfază că suntem arestați în numele poporului român. La observația deputatului Vălsănescu că nimic nu'l îndreptățește să vorbească în numele poporului, ai cărui reprezentanți legali, cel puțin până acum, suntem noi, a răspuns cu o emfază cinică că noi reprezentăm poporul prin fraudă și corupțiune, de vreme ce el îl reprezintă într'adevăr și a adăugat că suntem vinovați a fi omorât 450.000 oameni!

De acolo am fost trimiși la închisoare, de unde la 26 Februarie d-nii Iunian și Vălsănescu au fost eliberați, iar eu menținut, după declarația făcută de M. Bujor d-lui Iunian, pentru că eram unul din cei mai vinovați, ca membru al Ligei și al Federațiunei Naționale.

În ziua de 29 Februarie au venit la închisoare doi soldați din batalionul revoluționar român cu însărcinarea de

a mă duce pe vaporul „*Impăratul Traian*“, care, ziceau ei, trebuia să ne ducă la Akerman spre a ne preda armatelor românești.

Ajunși pe vaporul „*Impăratul Traian*“, am găsit acolo alți zece colegi parlamentari, precum și numeroși ofițeri și alți români, convinși și ei, ca și mine, că vom fi trimiși la Akerman, potrivit stipulațiunilor tratatului încheiat cu guvernul român.

După puțin timp am fost debarcați pe cheiu, spunându-mi-se ca vom fi imbarcați pe un vapor italianesc, menit să ne ducă, împreună cu colonelul american Boyle, care fusese mijlocitorul acordului, la Akerman.

În acest scop se și încheiase un proces-verbal, iscălit de colonelul Boyle și de membrii marelui colegiu, prin care se arăta numele Românilor, cari, pe garanția colonelului Boyle, urmau să fie schimbați la Akerman cu un număr egal de prizonieri bolșevici, trimiși din Iași. În acest timp vaporul „*Impăratul Traian*“, pe care se imbarcase batalionul revoluționar român și în genere banda lui Racovsky, era gata de plecare spre Sebastopol.

Atunci secretul marelui colegiu, Dicescu, ținând în mână procesul-verbal încheiat, declară colonelului Boyle că nu e valabil, deoarece trebuia făcut în dublu exemplar.

La observația colonelului Boyle că se poate face un duplicat, banditul Dicescu, dându-și pe față intențiunile, răspunde că nu mai e timp, deoarece vaporul trebuie să plece și că al doilea exemplar se va face... la Sebastopol.

În acelaș timp el ordonă gârzei, care ne înconjură, să ne urce pe vapoare și văzând că Români ezi ă, ordonă să se tragă focuri.

În acel moment m'am hotărât să scap și trecând prin cordoanele garzei revoluționare, am luat-o la fugă spre oraș urmărit de focurile gârzei revoluționare.

După ce am parcurs 5 până la 600 metri, fușându-mă după magaziile și vagoanele care se aflau în port, am izbutit să ies într-o stradă, unde am avut norocul să găsesc o trăsură liberă, în care m'am urcat și care m'a dus la o gazdă unde m'am adăpostit.

Despre cele întâmplăte în urma fugii mele, nu mai

știu decât din auzite. Știu numai că pe când fugeam, am găsit pe Nestor Cincu adăpostit într'un șopron și care părea a fi scăpat.

Am auzit însă în urmă că a fost prins și urcat pe vaporul „Dacia“, căci „*Impăratul Traian*“ plecase.

Este adevărat, d. Nestor Cincu reușise și el să fugă din port dimpreună cu familia, care îl așteptase la debarcarea de pe vaporul *Impăratul Traian*, când toți cei arestați se credeau liberi, conform aranjamentului încheiat între colonelul canadian Boyle și Rumcerod.

Când, debarcat, d. Nestor Cincu a văzut repede că era la mijloc o cursă mizerabilă și că se trageau focuri de pușcă încontra Românilor debarcați și a familiilor lor, a căutat și a reușit chiar să se ascundă el, soția și copiii într'un șopron din port, de unde apoi, cu mare prevedere, s'au putut strecura în strada gării portului, unde așteptau o trăsură ca să-i ducă acasă.

Aici, spre nenorocirea lui, deputatul de Tecuciu a fost zărit de un evreu din Bârlad, dezertor din armata română și devenit bolșevist rus, care l-a somat să se ducă cu el din nou în port și să împărtășească soarta celorlalți ostatici români ¹⁾. Neavând încotro, N. Cincu cu familia s'a întors din nou în port, unde a fost apoi bătut până la sânge de către bolșevistii „români“ — în majoritate dezertori bulgari din Dobrogea și Evrei din restul țării — atât înainte cât și după îmbarcarea lui pe bordul vaporului *Dacia*.

La sosirea în port, Nestor Cincu a fost primit de dezertorii bulgari și evrei din armata română, erijați în unelte înconștiente ale lui Racovsky, cu lovituri de paturi de pușcă

¹⁾ Alți deputați, cari au fugit din port când au văzut cursa bandei lui Racovsky, au reușit în tentativa lor. Astfel, pe lângă d-nul Ion C. Grădișteanu, au fugit de sub e-cortă, în momentul de a fi imbarcați, deputații Gigi Petcu (Brăila), N. Paul (Câmpulung) și N. Comșa (Tulcea).

Cu câteva zile înainte de plecarea vaselor cu ostatici spre Teodossia, au fost puși în libertate de către bolșevicii deputații Nunucă Protopopescu, V. Vălsănescu și Gr. N. Iunian. De asemeni a fost eliberat, după intervenția colonelului canadian Boyle, d-nul Nieu Butculescu.

Au scăpat de deportare, ca bolnavi în sanatoriu, d-nii senatori Ion Stavri Brătianu și general Crăiniceanu. G. Georgescu, fostul prefect de Caliacra, care într'adevăr era greu bolnav, a scăpat și el.

și chiar cu împunsături de baionetă. La un moment dat i-se ordonă să se urce pe *Impăratul Traian*, care se depărțase de țarm, spunându-i-se să uzeze de un otgon de corabie, lucru pe care nu l'ar fi putut face chiar dacă ar fi fost un gimnastic de forță. Nesupunându-se, a fost bătut din nou și urcat în ghionturi pe bordul vaporului *Dacia*, unde a fost luat în primire de alte bestii, cari îl loveau în cap cu revolverul, umplându-i capul de cucuie.

Toate aceste scene de sângeroasă barbarie se petreceau în fața d-nei Cincu și a copiilor lor, cari înlemniseră într'atât de spectacolul odios ce li-se prezinta ochilor, în cât nici nu mai puteau să plângă.

Martori oculari mi-au spus că dintre toți Românii din Odessa, cel mai martirizat a fost d. Nestor Cincu, a cărui atitudine demnă românească din tot timpul petrecut la Odessa îl desemnau urgiei bulgaro-evrești. Și acest bărbat întreg a suportat toate neomeniile și chinurile cu seninătatea omului demn și conștient. Văzând că Racovsky a aranjat, cu sprijinul lui Trotzky, o tâlhărie în stil mare, el a făcut tot posibilul — și a reușit — ca să scape nedijmuit de Racovsky și banda lui. Când a aflat că doamna Cincu, spre a-l scăpa din pușcărie, voia să dea, prin d-nul architect Gabrielescu, bandei bolșeviste suma de 25.000 ruble, s'a supărat foc și a trimis pe soția sa, atât de îngrijorată, să roage de urgență pe d-nul Gabrielescu ca să nu mai facă nici un demers.

Caracter întreg, N. Cincu nu voia cu nici un preț să încurajeze tâlhăria organizată de d-rul Racovsky, cu atât mai mult cu cât, dacă era cine-va în drept dintre Românii din Odessa să fie oarecum menajat de acest pretins șef de partid, acela era desigur Nestor Cincu, cumnat cu d. C. Mille, directorul *Adevărului*, care în 1911 a dus celebra, dar regretabila campanie încoronată de succes pentru repatrierea d-rului Racovsky, și care tot atunci a ținut ascuns, timp de 10-zile, în casa sa din str. Poloșă, pe calăul de mai târziu al Românilor de la Odessa, spre a-l feri de ghiarele agenților de siguranță. Timp de 10 zile, Racovsky a stat atunci zilnic la masă cu omul, pe care, după 7 ani, l-a căznit și batjocorit prin uneltele sale în modul cel mai

sălbatec în portul Odesei, în asistența chiar a membrilor familiei sale.

Se știe că d-rul Racovsky fusese expulzat din țară la 1911, ca supus bulgar, de către Scarlat Vârnăv, fostul prefect de Constanța. Ohestia aceasta a trebuit să fie rezolvată de justiție și Curtea de casație i-a recunoscut în cele din urmă cetățenia română, contestată de prefectul Vârnăv. Pot afirma că campania dusă atunci de ziarul *Adevărul*, în favoarea lui Racovsky, a fost mult hotărâtoare pentru triumful cauzei acestuia. Înainte de pronunțarea justiției, d-rul Racovsky a fost introdus în mod clandestin în țară, prin punctul vamal Cornul-Luncei, grație concursului prințului Sebastian Moruzzi, care, ca sincer democrat, considera pe Racovsky drept o victimă a satrapiei lui Vârnăv. Odată ajuns în țară, calăul de mai târziu al Românilor a stat timp de 10 zile ascuns în casa directorului *Adevărului*, unde a fost găzduit ca un năpăstuit și „om de omenie“.

Dar d-rul Racovsky e om cu două morale sau chiar mai multe. Astfel în urgia dela Odessa, dacă el a ținut să-și arate recunoștința față de prințul Sebastian Moruzzi, s'a crezut însă în drept, pentru același motiv, să hulească în mod nedemn (1917) pe cel mai mare binefăcător al său — C. Mille — și să maltrateze în chipul cel mai sălbatec (1918) pe cumnatul acestuia, Nestor Cincu.

De ce? Aici este o mare enigmă, pe care unui om cinstit este imposibil s'o deslege.

Dar întreb: ce se poate spune despre un om zis civilizat, care în secolul XX inspiră și conduce *el* acte banditești ca cele făcute de d-rul Racovsky și partizanii săi la Odessa, împotriva unor refugiați români, amărâți și chinuți. între altele, și de aspectul respingător în care ajunsese aliații noștri ruși, în ajutorul cărora se pusese de noi atâtea și atâtea speranțe? Mai cunoaște oare istoria o asemenea tragedie: să te legi frățeste cu un aliat la o treabă așa de grea și serioasă ca războiul — și când colț, în loc de ajutor militar, să te pomenești cu cea mai groaznică dintre trădări. iar în loc de sprijin și apărare pe chiar teritoriul său, atunci când e vorba de viața și averea ta, să vezi deodată că aliatul se transformă într'o bună dimineață în dușman neîmpăcat, ba chiar mai mult că asmuț pe anarhiștii tăi, pri-

pășiți la el în țară, să te aresteze, să te maltrateze și să te fure ca în codru, fără absolut nici o sancțiune?

Cum să botezi oare pe un individ, care, ca d-rul Racovsky la Odessa, fură banii statului român dela comisia de aprovizionare și dela consulat, — în total vre-o 4 milioane — confiscă 90 % din depozitele pe cari Românii din Odessa le aveau pe la diferite bănci — generalul Argetoianu (100.000 lei), d-na Catargi (110.000 lei) și alții pot certifica lucrul — și sub formă de cauțiune încasează enorme sume de bani dela Românii pe cari îi aresta și apoi elibera din închisoare, în timp ce tovarășii săi atacau domiciliile private, sub pretext de percheziție, și luau cu dânsii tot ce le eșia în cale?

În toate codurile penale din lume, chiar în Rusia și în Bulgaria, asemenea fapte criminale sunt calificate de *tâlhării* sau *banditisme*, iar autorii lor ca *tâlhari* sau *bandiți*. Ca unul care cunosc personal pe d-rul Racovsky, nu pot de cât să regret că dânsul, om cult și pe deasupra și șef de partid, a reușit să se pună într'o asemenea postură, încât să i-se poată aplica, fără nici o exagerare, calificativele de mai sus.

Dar mintea omenească stă în loc și se cutremură la gândul că același d-r. Racovsky, după ce și-a jecmănit și batjocorit bine victimele, umplându-și buzunarele de proletar cu suma, se zice, de peste 15 milioane lei, a ținut să facă și pe piratul modern. Într'adevăr, în ziua de 29 Februarie, șeful socialiștilor români dela Odessa își îmbarcă toate victimele pe vapoarele *Impăratul Traian* și *Dacia* ¹⁾ și dă ordin să fie duse în largul Mării-Negre, comunicând elevilor săi pirati anumite instrucții de noi buzunăreli și maltratări, iar el, ca un „comandant al flotei Mării-Negre“, se face nevăzut, spre a reapare pentru o clipă tocmai la Teodosia, pe coastele Crimeei ²⁾.

¹⁾ Aceste vapoare de pasageri erau proprietatea statului român, care, la intrarea noastră în războiu, le-a închiriat statului rusesc. Azi sunt din nou în posesia statului nostru, după ce-au fost aduse de bolșevii ruși într'o stare lamentabilă.

²⁾ D-rul Racovsky a părăsit Odessa cu automobilul, luând cu el și toată prada în bani, bijuterii etc. A plecat din Odessa de teamă de a nu fi surprins de trupele austro-ungare, cari tocmai în acea vreme se apropiau,

Numai în romanele de senzație se mai pot citi asemenea scene și fapte îngrozitoare.

Iată lista completă a celor '49 de ostateci ai banditului Racovsky imbarcați pe vapoarele de mai sus: *Generalii Romulus Vivescu și D. Drăgotescu; comandorii V. Pantazi și M. Mihăilescu; senatorii C. Cociaș, I. Boceneanu, Eremia Pană și Grigore Procopiu; deputații Nestor Cincu, Bucur Spirescu, Zamfir Filotti și I. Stănculeanu; locot-colonel Niculescu, medic veterinar; maiorii Șt. Protopopescu din aviație ¹⁾ și Mihăiță Rosetti; Ștefănică Bellu, prefect de Teleorman; căpitani Gh. Ionescu, Motăș, I. Râmnicianu, I. Negreanu, P. Meteș; locotenenții Rășcanu, N. Rădulescu, Gr. Horăscu, I. Horăscu, C. Ghirgiu, Al Roșianu, Foșca, Ionescu, A. Mateescu și M. Serian; apoi Dim. Mărăscu, mare agricultor; Raul Crăciun, avocat; Emil Nicolău și Casimir, ziariști; comisarul Christian; E. Nițescu, inspector c. f. r.; Al. Periețeanu, N. Râmnicianu, A. Dămetriad, N. Popescu, Al. Borșaru, Teodosie Gribonsky, I. Lucescu, Gh. Alexandrescu și Marius Pană.*

Groaza și grija, pe care le-a semănat în atâtea familii

pentru a întrona ordinea și liniștea în frumosul port și oraș, care constituie plămâmul Rusiei sud-vestice.

Soșirea trupelor austro-ungare la Odessa prezintă o deosebită primejdie și pentru refugiații transilvăneni de acolo, ca d-rul G. Băulescu din Brașov, d-r Iancu Meșianu din Zernești. Octavian și Eugeniu Goga, apoi T. Pisani, fostul director al *Epocei* etc. Toți acești refugiați au scăpat de a nu fi prinși de jandarmii unguri, cari însoțeau trupele, fugind cari cum au putut cu trăsuri sau cu căruțe la Ovidiopol pe malul lacului format de torentul Nistrului, de unde, plătind din greu, au fost trecuți cu bărcile de către pescarii ruși din localitate pe malul românesc al Basarabiei. la Âkerman, care era deja ocupat de trupele românești.

¹⁾ Dacă banda lui Racovsky teroriza pe Românii burghezi, spre a-i jecmăni și fura în scop de îmbogățire, pe oșterii 'români îi urmărea și aresta cu deosebire pentru că îi considera ca pe apărătorii burgheziei. În seara de 20 Ianuarie, Rumcerodul revoluționar dând ordin pentru arestarea tuturor oșterilor români aflați în Odessa, aceștia, cum au aflat, s'au ascuns care unde a putut. Mulți dintr'înșii s'au travestit ca bolșevici, în haine de soldați ruși și au fugit în Basarabia, înfruntând cele mai mari primejdii, cum a fost cazul capitanului aviator Vasile Alexandreanu și a tovarășului său de drum locotenentul Bucurescu, cari, dacă n'ar fi fost ajutați de niște prizonieri români din armata austriacă, cari lucrau la o șosea dineolo de Nistru, ar fi fost desigur prinși de bolșevici și executați pe loc, drept spioni.

plecarea vapoarelor cu ostaticii români, au fost enorme. Mulți nu îndrăsneau să spere că vor mai revedea pe cei furati, chinuți și batjocoriți de banditul Racovsky. Aproape 50 de zile au stat cei 49 de Români într'o captivitate din cele mai chinuitoare și din care au fost salvați numai grație unui om, care întrunește într'insul în cel mai înalt grad sentimentul dreptăței.

Acest bărbat a fost colonelul Boyle, inginer din Canada, mobilizat în armata engleză și detașat în Rusia pentru supraveghierea transporturilor de materiale.

Colonelul Boyle, văzând nedreptatea pe care maxima-liștii din Odessa o făceau compatrioților noștri, s'a hotărât, fără nici un alt scop decât acel al împlinirii unei datorii umane, să ia el în mână cauza lor și să o ducă până la sfârșit. A venit în aeroplan la Iași, s'a pus în legătură cu guvernul român și s'a întors la Odessa cu învoiala, prin care se asigura liberarea a lor noștri dintr'o odioasă captivitate.

Să se noteze că în acel moment colonelul Boyle nu mai lucra pentru niște camarazi de arme, căci România iscălise preliminările de pace. Mobilul colonelului Boyle, curat de ori-ce preocupare proprie, a lui sau a concetățenilor lui, se ridică astfel în sferile cele mai înalte, acolo unde omul se jertfește pe de a întregul numai pentru o idee, pentru cea mai mare dintre ideii: dreptatea.

Colonelul Boyle, când a văzut că Racovsky și ai lui nu se țin de cuvântul dat și duc pe ostaticii noștri în Crimeia, s'a transformat el singur în ostatic, ca să împartă suferințele și pericolele cu cei cari, în judecata lui, erau victimele nedreptăței.

Actul colonelului Boyle a reușit pe deplin.

Colonelul Boyle va rămâne în istoria noastră din ultimii ani nu numai o duioasă amintire, dar și o pildă de ceea ce poate voința omenească când se pune în slujba unui ideal.

Fostul deputat I. Stănculeanu descrie într'un interview, publicat în *Mișcarea* din Iași, în chipul următor gestul acestui om al datoriei:

„Colonelul Boyle a dus cu noi toată mizeria, toată corvada pentru a fi veșnic cu noi și a apăra viața flecăruia

dintre noi. Unul nu ne-am fi întors și nici n'am mai fi astăzi în viață, de n'am fi avut veșnic cu noi pe colonelul Boyle.

Tragedia a început din ziua în care Racovsky a pus mâna pe Odessa, unde bandele sale jefuiau pe Români, la lumina zilei. Din momentul ce Rumcerodul a încetat de a mai exista ca organ oarecum legal, Odessa a început a fi stăpânită de Racovsky. El a instituit un „înalt colegiu autonom“, compus din bolșevici sub preșidenția sa, ministrul de externe fiind veterinarul basarabean Brașoveanu, un vizionar nevinovat.

În acelaș timp Racovsky a format un „Batalion revoluționar“, alcătuit din toți dezertorii din armata noastră, din toți condamnații și făcătorii de rele bulgari, pus sub conducerea avocatului M. Gheorghiu Bujor din Iași, a unui avocat Nicolau din București și a unuia Dicescu, fost reporter la „Adevărul“¹⁾. Doi indivizi, Kupferwasser și Buiumovici, complectau această organizare condusă de Racovsky, care avea un act întărit de Lenin și Trotzky, ca să . . . guverneze la Odessa.

Racovsky a confiscat banii Statului român, pe care fi aveau la Odessa comisiunile românești însărcinate cu aprovizionarea. A confiscat deasemenea 90 la sută din depozitele pe cari le aveau Românii din Odessa pe la diverse bănci. Sub formă de cauțiuni, el lua enorme sume de bani de la Românii pe cari fi elibera din închisoare, în timp ce „tovarășii“ săi din batalion ne buzunăreau și ne făceau vizite domiciliare, unde, în lipsa noastră, ne-au luat toată îmbrăcămintea și tot ce au găsit.

În timpul când ne aflam arestați pe vaporul „*Impăratul Traian*“ se produse acel tratat de pace între guvernul nostru și Racovsky pentru eliberarea noastră, tratat nou, făcut după intervenția colonelului Boyle. În seara de Duminică, 25 Februarie, la miezul nopții, Racovsky ne comunică, celor arestați pe vapor, acest tratat, anunțând că a doua zi vom fi puși în libertate. Dar a doua zi el dispare. Colonelul, după două zile de așteptare, obține de la Rumcerod o hârtie în care noi i-am fost cedați, ca prizonieri, colonelului Boyle.

Totuși bandele lui Racovsky s'au opus a ne elibera.

¹⁾ Nu-mi aduc aminte ca acest individ să fi fost vre-odată reporter la *Adevărul*.

Sub focuri de arme, loviți de acești bandiți, am fost porniți cu vapoarele *Impăratul Traian* și *Dacia* spre Teodosia, unde nouă zile am stat într'un pavilion de contagioși. Dar salvatorul nostru, Boyle, se afla cu noi, împărțâșind cu noi toate mizeriile, toate lipsurile și întregul tratament banditesc.

La Teodosia, colonelul Boyle s'a pus în contact cu vice-consulul Angliei, cu care a convins pe sovietul local să recunoască tratatul de pace, pe baza căruia am putut porni spre Sebastopol, îmbarcați pe vasul „*Cernomore*“ și călauziți de o gardă chineză, comandată de un ofițer ceh.

La Sebastopol, colonelul Boyle, cu spiritul său istet, cu calmul și cu tactul sau caracteristic, pur și simplu ne-a furat din mâinile bandiților lui Racovsky. Într'o seară, la ora 9, la schimbul gărzi, când nu mai făceau de gardă de cât vre-o 6 înși, am fugit cu toții și ne-am îmbarcat, luând drumul spre Sulina, unde am ajuns la 22 Martie“.

La Sulina, ostaticii români au fost puși în libertate și lăsați să plece la Galați numai după-ce s'a făcut schimbul cu bolșevii reținuți în țară, că ostatici, de către guvernul român.

Colonelul Boyle a însoțit pe cei eliberați, grație energiei sale, până la Iași, unde a fost apoi sărbătorit călduros printr'un splendid banchet dat în salonul cel mare al Jockey-Clubului. Mai târziu i-s'a oferit acestui gentleman o frumoasă medalie comemorativă a faptei sale, despre care, spunea dânsul, că se miră cum a putut stârni atâta curiozitate! Regele Ferdinand i-a acordat însemnele de mare ofițer al *Coroanei României*.

Astfel s'a terminat prigonirea nebună și tâlhărească întreprinsă de *doctorul Cristu Racovsky* în contra Românilor din Odessa, în secolul al 20-lea și pe pământul Europei civilizate!

Cum vor fi judecate de istorie faptele acestui bulgar inteligent, dar lacom, crud și sanguinar, este ușor de înțeles. Ceeace lumea nu va putea înțelege însă niciodată este faptul că guvernul maximalist, deși cunoștea toate tâlhăriile comise de acest om, n'a ezitat să-l numească prim delegat în tratativele de pace ale Rusiei cu Ucraina, iar aceasta n'a ezitat să-l accepte!

Vorba românului: *Cine se aseamănă, se adună!*

CAPITOLUL XVIII.

Guvernul Averescu și pacea lui Marghiloman

Se știe cu câtă încredere și cu cât entuziasm a plecat armata României la războiu, în ziua de 14/27 August 1916, pentru împlinirea visului de veacuri urmărit: *unitatea națională și politică a întregului neam românesc.*

De două ori am avut iluzia că vom izbuti: odată în 1916, când ocupasem aproape o treime din ceea ce reclamam, și altă dată în vara anului 1917, când pregătirile enorme facute pe front și în dosul frontului ne dădeau garanția succesului.

În ambele rânduri a urmat desiluzia. Azi se cunosc pricinile acestor nenorociri momentane: întâia oară *trădarea* și a doua oară *revoluția rusească*, aceasta din urmă având ca efect pulverizarea armatei țariste. Trădarea și revoluția rusească au pus România în neputință de a-și continua, așa precum dorea, acțiunea ei militară alături de aliați, cu toate isbânzile din vara anului 1917 și cu toată forța, de care dispunea chiar în Ianuarie 1918, când, după încheierea păcii dintre Puterile centrale și Rusia maximalistă (pacea dela Brest-Litowsk) de o parte și Ucraina de altă parte, Germanii și Austro-Maghiarii au crezut sosît momentul să împlănte cuțitul în gâtul României.

În Ianuarie 1918, România, față cu această situație de fapt, nu putea să adopte decât una din următoarele trei atitudini:

Prima era să intre în tratative de pace cu dușmanul,

cu mâna pe sabie. S'ar fi dat astfel armatei putința de a face un ultim serviciu țarei prin obținerea maximului de condiții, favorabile posibile. Acesta a fost punctul de vedere al guvernului Brătianu, afară de miniștrii conservatori în frunte cu d. Take Ionescu, cari cereau continuarea războiului.

A doua atitudine era ca, neutilizând forța de care dispuneam, să dăm dela început vrăjmașului impresia că vrem pace cu ori-ce preț și în ori-ce condiții.

În sfârșit cea de a treia atitudine era aceea de a nu intra deloc în tratative, de a rezista și mai departe pe calea armelor și numai în caz de înfrângere să suportăm stabilirea în toată țara, până la pacea generală, a unui regim de ocupație dușmană.

În momentul deci când trădarea rusească, mulțumită corupției germane, a făcut din insula noastră latină o insulă a conștiinței dreptului aici în Orient, o insulă asaltată de valurile demoralizării și ale silniciei, României îi stau deschise numai cele trei soluții indicate mai sus. Conducătorii destinelor românești au ales *soluția de a doua*.

Cum și de ce s'a ajuns la această soluție, se va vedea din următorul istoric al evenimentelor:

În ziua de 24 Ianuarie 1918 st. v. comandamentul român a primit din partea comandamentului german al lui Mackensen un mesaj drastic, prin care se cerea ca în termen de 4 zile să i-se dea lămuriri asupra situației militare și politice a României. Acest mesaj era urmarea unui schimb anterior de note privitoare la mișcările trupelor noastre în urma retragerii celor rusești de pe front.

Chestiunei acesteia, pusă de comandamentul german, trebuia să i-se dea un răspuns până în ziua de 28 Ianuarie. Adusă fiind în discuția consiliului de miniștri, membrii guvernului Brătianu, deși în principiu erau toți pentru continuarea războiului, s'au împărțit în două tabere pe o chestie de formă. Miniștrii conservatori cereau denunțarea imediată a armistițiului și continuarea războiului, pe când miniștrii liberali erau de părere să se prelungească armistițiul, dacă se va mai putea; în caz contrar, să se angajeze oare-cari convorbiri de pace cu Nemții, spre a se putea câștiga timpul necesar pentru formarea de depozite

de alimente în Basarabia pe seama trupelor, în vederea unei noi și eventuale retrageri a armatei noastre. Partizanii acestei idei argumentau că dacă Trotzky a dat pe Nemți în dulap timp de 2 luni de zile, de ce n'am încerca și noi să-l dăm măcar o lună, în care timp multe se pot întâmpla și dacă împrejurările ne vor fi favorabile, am putea atunci rupe ori-ce tratative și să reîncepem lupta.

Câștigarea de timp—acesta era punctul de vedere liberal, precizat în consiliul de miniștri dela 25 Ianuarie. Miniștrii conservatori însă neîmpărțându-l, s'a convocat de urgență un consiliu de coroană, în care, necăzându-se de acord nici de astă-dată, cei patru miniștri conservatori — *Take Ionescu, Mihail G. Cantacuzino, Barbu Delavrancea și N. Titulescu*—și-au dat demisiile, în urma cărora președintele consiliului d. Ion I. C. Brătianu a remis regelui, în după amiaza zilei de 25 Ianuarie, demisia întregului cabinet.

În dimineața zilei de 26 Ianuarie, regele Ferdinand, primind demisia guvernului Brătianu, a însărcinat pe generalul Averescu cu formarea unui nou minister. Acesta acceptând misiunea, noul cabinet s'a alcătuit precum urmează: *Generalul Alexandru Averescu*, președinte al consiliului și ad-interim la externe; *generalul Culcer*, lucrările publice; *generalul Iancovescu*, războiul; *Matei Cantacuzino*, instrucția publică; *C. Argetoianu*, justiția; *C. Sărățeanu*, interne; *Ion Luca Niculescu*, industrie și comerț; *Fotin Enescu*, finanțe și ad-interim la domenii.

Istoricul formării acestui guvern este fără precedent în anele noastre politice. Noutatea — căci era primul minister din țară fără colorit politic — trebuia să aibă surprizele ei. Încă dela orele 10 dimineața, în ziua depunerii jurământului — Luni, 29 Ianuarie — preotul aștepta la Palatul regal sosirea noilor miniștri, spre a le primi jurământul. Dar la orele 10 1/2, cabinetul nu era încă complet format. Nu se găseau titulari pentru finanțe, domenii și externe. Comunicându-se această știre regelui, s'a trimis repede un automobil ca să aducă la Palat pe d-nii G. Buzdugan, consilier la Curtea de casație, și Fotin Enescu, directorul Băncilor populare, spre a li-se propune să intre în guvern. D. Buzdugan a refuzat categoric, iar Fotin

Enescu, azi reposat, a sfârșit prin a ceda. Numai ast-fel s'a putut completa noul minister, având totuși 2 interimate. Abia la 8 Februarie C. Garoflid, inspector agricol, a primit să intre în guvern, ca ministru al domeniilor. D. N. Mișu, desemnat ca ministru de externe, n'a funcționat nici o singură zi, neputând părăsi așa de repede postul său de ministru plenipotențiar la Londra, unde era foarte utilă prezența sa.

În cercurile ardelenesti din Moldova și Basarabia, constituirea noului guvern a produs o impresie din cele mai penibile, membrii lui fiind taxați ca *cioclii Ardealului*, fără ca ei să fie într-o vinovați de pierderea acestei provincii, mai ales când Puterile centrale ne tratau ca învinși și cel care dicta condițiile păcii era contele Tisza.

În ziua de 27 Ianuarie, compunerea noului cabinet, prezidat de generalul Averescu, fiind asigurată, s'a telegrafiat adversarului că din cauza schimbărei guvernului era necesar să se acorde o prelungire a termenului fixat. Comandamentul german a răspuns că mai acordă 48 de ore. Rezultatul trebuia deci dat până în ziua de 30 Ianuarie.

Guvernul Averescu constituindu-se în ziua de 29 Ianuarie, s'a ținut un prim consiliu sub președinția regelui, în care s'a hotărât intrarea în tratative cu inamicul, căutând a cunoaște bazele, pe care acesta ar avea intențiunea să pună negocierile de pace ¹⁾.

¹⁾ În timpul constituirea guvernului Averescu a venit la Iași colonelul austriac de stat-major Măximilian Randa, fost atașat militar al Austro-Ungariei la București. El avea să facă regelui României o comunicare orală din partea împăratului Carol al Austro-Ungariei, în urma unei propuneri făcută de contele Czernin în unire cu aliații germani, turci și bulgari. Această comunicare ar fi având conținutul următor:

În caz că regele României s'ar adresa Puterilor centrale pentru obținerea păcii, nu va trebui să se teamă de un refuz.

Condițiile de pace cerute de țara sa ar fi onorabile. România ar putea încheia o convenție cu Puterile centrale, în scop de a combate împreună cu ele primejdia revoluției și a anarhiei internaționale, fără a se obliga să intre în luptă contra actualilor ei aliați. Dintr'o asemenea convenție eventuală nu poate să decurgă, pentru Puterile centrale, obligația de a acorda României ajutor de arme în lupta ei contra Rusiei, de oarece ele nu se mai află în stare de războiu cu republica sovietelor.

În ce privește chestiunea integrității teritoriale a României, trimisul

Deși, precum am spus, răspunsul nostru trebuia dat în ziua de 30 Ianuarie, totuși delegații români nu au putut fi la locul de întâlnire decât în ziua de Miercuri, 31 Ianuarie. Pentru a da explicațiunile cerute de adversar asupra situațiunei politice era deja desemnat ministrul plenipotențiar I. N. Papiniu din ministerul de externe. S'a hotărît ca acest delegat să fie însoțit de doi ofițeri și anume colonelul activ Ressel și căpitanul de rezervă I. M. Mitilineu, cu însărcinarea aparentă de a da explicațiuni asupra situațiunei militare, în realitate însă cu alte însărcinări confidentiale.

Primul avea să ceară mareșalului Mackensen, din partea generalului Averescu, o întrevedere particulară, iar cel d'altoilea să ia contact cu oamenii noștri politici din București, pentru a afla dacă dâșii aveau vre-o idee de condițiunile cari ne vor fi impuse de adversar.

Trimișii noștri s'au întors în ziua de 1 Februarie cu următorul rezultat:

1. O vie satisfacție din partea adversarului pentru hotărîrea noastră de a începe tratativele de pace. Refuzul prelungirii cu cel puțin 20 de zile a armistițiului, cerută de noi, reducând-o la mai puțin de jumătate. Ni se cerea să notificăm în ziua de 7 Februarie, numele delegaților păcei, iar în ziua de 9 Februarie să aibă loc, hotărît, prima întrunire comună a delegaților.

2. Mareșalul Mackensen consimțea la întâlnirea cerută de generalul Averescu, cu rezerva că nimic nu ar fi putut modifica cele hotărîte deja.

3. Oamenii noștri politici din București, germanofili rămași acolo, s'au prefăcut că nu cunosc intențiunile duș-

austro-ungar a observat că nu se poate face nici o promisiune în acest stadiu.

Această chestiune, precum și toate celelalte amănunte rămân de domeniul tratativelor dintre plenipotențiar.

Deoarece însărcinarea dată ofițerului austro-ungar, care consta în remiterea acestor comunicări, era executată, el a declarat terminată misiunea sa.

După cum se știe, guvernul român a făcut cunoscut Puterilor centrale, puțin timp după aceea, dorința sa de a începe tratativele de pace.

Această știre a fost comunicată ziarelor austro-ungăre de către Korespondenz-Bureau din Viena, drept răspuns la unele afirmațiuni ale ziarului *Evening-Post* din New-York.

manului și nu au voit să orienteze întru nimic pe trimișii guvernului Averescu, uneltind în schimb să pună fiecare mâna pe frânele guvernului și să trateze ei pacea cu *Puterile centrale*.

Delegații guvernului din Iași, întâlnindu-se într'o cameră dela Hotel Athenée Palace cu Alex. Beldiman, Lupu Costache, Virgil Arion, D. I. Nenițescu și C. Stere, acești doi din urmă le-au arătat „nenorocirile“ ce se vor abate asupra țării dacă pacea se va încheia sub regele Ferdinand, iar Lupu Costache le-a citit, ca din partea lui P. P. Carp, următoarea declarație, publicată în *Lumina* de Vineri, 22 Februarie 1918:

„Domnul P. P. Carp vă roagă să spuneți respectuos Majestății Sale că, după părerea lui, chiar dacă Regele ar semna pacea cu *Puterile centrale*, rămânerea lui pe tron ar da loc la o serie de convulziuni, cari ar face dinastia imposibilă și ar îngreua vindecarea rănilor cauzate prin o politică fatală“.

Acesta era concursul, pe care marii patrioți dela București îl dau guvernului Averescu în greua misiune ce își luase pe umeri!

În ziua de 2 Februarie, un curier special a mers la Focșani, spre a transmite de acolo mareșalului Mackensen telegrama, prin care generalul Averescu fixa data întâlnirii sale cu șeful comandamentului german.

Intențiunea șefului guvernului român era ca, înainte de a se angaja pe calea tratativilor, să fie orientat cu orice preț asupra desfășurării lor probabile. Întâlnirea a avut loc la Buftea (în palatul prințului Barbu Știrbei) în ziua de 5 Februarie.

De oarece mareșalul Mackensen nu era în completă cunoștință de cauză asupra părții politice a tratativilor, nu a putut să exprime decât păreri personale, totuși bine informate. Din această cauză, generalul Averescu a cerut să 'i-se înlesnească o întrevedere cu miniștrii de externe ai *Puterilor centrale* (Kühlmann și contele Czernin), ceeace s'a și aranjat fără nici o dificultate.

Din punctul de vedere militar, rezultatul convorbirii cu mareșalul Mackensen a fost precis și de o mare impor-

tanță. Condițiunile au fost formulate în scris și printre cele mai esențiale erau :

Impătrita alianță (Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria) și România se obligă până la încheierea păcei a nu mai întreprinde reciproc nimic østil.

„Intreaga armată română are mâna liberă a opera împotriva bolșeviştilor sau împotriva forțelor guvernului din Petrograd, atât timp cât acesta nu va încheia pace cu România. Mai mult chiar, în caz de nevoie, armata română va putea fi chiar susținută militărește de către Puterile centrale.

Este important de reținut că, în această fază, ideia unei demobilizări a armatei noastre era cu totul departe de cadrul condițiunilor pentru începerea tratativelor.

În ziua de 11 Februarie a avut loc întrevederea dintre primul ministru al României și cei doi miniștri de externe Kühlmann și contele Czernin. Cu acest prilej au fost precizate condițiunile, pe baza cărora s'ar putea începe tratativele de pace.

La această întâlnire, Kühlmann, pentru a face impresie, a spus textual generalului Averescu următoarele cuvinte :

— „*Pot face din partea Majestății Sale Impăratul Germaniei declarațiunea că, deși războiul actual a săpat o prăpastie între noi și România, credem însă că prin o pace, pusă pe baze convenabile, s'ar putea cu timpul umple această prăpastie*“.

Chestiunea se punea deci limpede : stoarcerea până la măduvă a României infidele ! După ce s'a ajuns la acest lucru, același domn Kühlmann, peste 2 luni dela iscălirea tratatului de pace cu România, s'a văzut nevoit să declare în Reichstag că pacea generală este de așteptat *mai cu seamă dela negocierile diplomatice din spatele armatelor în luptă*. Ce e drept, această declarație, făcută înainte de victorioasa contra-ofensivă franco-engleză din Iulie 1918, l'a costat pe Kühlmann pierderea locului de ministru de externe și înlocuirea lui cu ofițerul de marină Hintze, fost ministru plenipotențiar la Christiania.

În întrevederea dela Buftea, Kühlmann și-a etalat condițiunile sale și ale colegului său înăcritul conte Czernin,

clasându-le în două categorii: condițiuni esențiale, cari trebuiau primite *sine qua non*, și condițiuni secundare, tot importante, dar a caror rezolvire nu putea compromite mersul tratatelor.

Condițiunile esențiale priveau chestia Dinastiei, a armatei și chestia teritorială. A doua categorie cuprindea condițiunile de ordin economic și financiar.

Relativ la condițiunile esențiale, cei doi miniștri de externe ai Puterilor centrale au declarat că chestia Dinastiei noastre va fi considerată ca o chestiune internă și nu va intra deci în cadrul negocierilor de pace. Pentru armată nu se va impune nici o condițiune. În ceea ce privește teritoriul, România va avea să facă cesiuni și anume va trebui să cedeze Dobrogea în condoniniu Puterilor centrale, cu clauza de a se rezerva României eșirea la mare. România va trebui să mai convină, în principiu, și la rectificarea frontierei dinspre Ungaria pentru considerațiuni militare, după indicațiunile puse pe hartă de statul-major austro-ungar.

Condițiunile economice, destinate să asigure Germaniei produsele petrolifere și agricole ale României, aveau a fi examinate și stabilite de specialiști din ambele părți.

Primul-ministru al României a declarat celor doi miniștri de externe că condițiunea cesiunilor teritoriale face imposibilă, cel puțin pentru guvernul ce prezida începerea tratatelor de pace. Față cu această declarațiune, miniștrii adversari au accentuat că dacă nu se procedează imediat la deschiderea negocierilor mai târziu condițiunile vor fi schimbate radical și că după înfrângerea rezistenței României, Dinastia va fi suprimată și România însăși va fi împărțită. Cel mai dârz și mai intratabil era, bine înțeles, contele Czernin.

Președintele consiliului a persistat în punctul său de vedere, repetând cum-că condițiunile impuse erau inacceptabile pentru dânsul. Din cauza însă că de astă-dată se introducea un nou element în discuțiune și anume chestia suprimării Dinastiei, s'a abținut de a da un răspuns formal, cerând ca răspunsul definitiv să fie dat părții adverse după-ce se va fi reîntors la Iași, pentru a mai supune chestiunea locului în drept.

În urma altor schimburi de note, s'a hotărât ca termen pentru trimiterea rezultatului seara de 16 Februarie.

În ziua de 13 Februarie s'a ținut un consiliu de miniștri sub președinția Regelui, în care s'a examinat situațiunea ce se creia țării prin condițiunile impuse de adversar. În urma acestui consiliu s'a decis să se încerce, dacă va fi posibil, a face pe adversar să renunțe a cere ca condițiunile ce formula să fie acceptate chiar înainte de a începe negocierile.

În acest scop s'a expedit adversarului, în dimineața zilei de 16 Februarie, o telegramă, în care se arăta că guvernul era gata a trimite plenipotențiar, pe cari îi și indica nominal dacă, în dorința restabilirii bunelor relațiuni, Puterile centrale în loc de a impune condițiuni *sine qua non*, ar consimți să înceapă tratativele cu un spirit de conciliațiune așa ca prin concesiuni reciproce să se ajungă la un rezultat favorabil pentru ambele părți.

În aceeași zi, miniștrii Puterilor centrale, bine dăscăliți de conții Ștefan Tisza și Iuliu Andrassy, cei mai neîmpărați dușmani ai Românilor, au răspuns că mesajul guvernului român era n satisficător. Ei repetă încă odată că negocierile nu pot începe decât pe baza celor stabilite în ziua de 12 Februarie la Buftea și anume:

„România cedează Puterilor centrale Dobrogea până la Dunăre, avându-se grija a se rezerva pentru România o eșire la mare.

„Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria la frontiera imperiului vor fi în principiu primite. Deasemenea măsurile de domeniu economic corespunzător situațiunei.

„Dacă un răspuns favorabil nu va fi sosit în București până a doua zi, orele 12, armistițiul urma a se considera ca denunțat cu începere dela acea oră“.

Chestiunea ajunsese deci la punctul mort. Este important a releva că până la această dată și fază a tratativelor, nici o vorbă nu a fost pronunțată sau scrisă de adversar cu privire la demobilizarea armatei noastre.

Pentru a se lua o hotărîre, care de astă-dată era să fie și să rămână definitivă, s'a convocat un consiliu de

coroană ¹⁾ pe dimineața zilei de 17 Februarie, zi în care trebuia, până la orele 12, să fie dat rezultatul favorabil cerut sub amenințarea denunțării armistițiului.

În interesul adevărului istoric voiu da toată amplexarea ce se cuvine desbaterilor din cele 3 consilii de coroană, cari s'au succedat în aceste grele zile pentru țară.

Desbaterile din aceste adunări de sfetnici ai Tronului nu pot fi puse la îndoială, întrucât procesele verbale încheiate *ad-hoc*, în interesul adevărului istoric, mi-au fost puse la dispoziție chiar de către unul din acești sfetnici, fiind totodată revăzute și de d. Take Ionescu, unul din participanții cei mai de seamă.

Primul consiliu de coroană.

— 17 Februarie, orele 10 a. m. —

La acest consiliu au asistat:

1) Guvernul, compus din d-nii: general A. Averescu, președintele consiliului; C. Argetoianu, C. Sărățeanu, general Iancovescu, Matei Cantacuzino, Fotin Enescu, Ion Luca Niculescu, generalul Culcer, C. Garoflid, miniștrii.

2) Domnii: Em. Porumbaru, președintele Senatului, și V. G. Morțun, președintele Adunării deputaților.

3) Reprezentanții partidului național-liberal: d. I. I. C. Brătianu, șeful partidului, asistat de d-nii Mihail Ferekide și Alex. Constantinescu.

4) Reprezentanții partidului conservator: d. Take Ionescu, șeful partidului, asistat de d-nii Mih. Cantacuzino și Dim. Greceanu.

Majestatea Sa Regele, luând cel dintâu cuvântul, a aratat că scopul acestui consiliu este de a asculta, în aceste momente grele pentru țară, părerile oamenilor de Stat. A menționat convorbirea, pe care a avut-o cu contele Czernin, ministrul de externe al Austro-Ungariei, la audiența pe care

¹⁾ Consiliul de coroană fusese solicitat de primul ministru îndată după întoarcerea sa dela Buftea și încuvințat, dar din cauza unei chestiuni intermediare a fost amânat.

acesta i-a cerut-o prin președintele consiliului, pentru a-i face o comunicare din partea Impăratului Carol.

Majestatea Sa a arătat că la acea întrevedere, între altele, contele Czernin a exprimat dorința împăratului de a face pace cu România, dar cu o condiție „*sine qua non*“: a cerut cedarea întregii Dobroge împătritei alianțe fără să fi putut da nici o explicație asupra regimului, la care era să fie supusă această provincie, menționând însă posibilitatea unui condominium. Contele Czernin a mai vorbit de alte cesiuni teritoriale prin rectificări de graniță înspre Austro-Ungaria, fără însă a le preciza și fără a pune multă insistență, ceea ce făcea pe Majestatea Sa a crede că aceasta ar putea face obiect de discuțiune.

Majestatea Sa a răspuns că sunt inacceptabile asemenea cereri, cari nu sunt de natură a restabili adevărate legături de prietenie între ambele State, conform sentimentelor exprimate față de România de cancelarul imperiului german în Reichstag. Ele nu corespund nici declarațiunilor relative la pacea fără anexiuni, făcute de contele Czernin. Acesta însă a insistat, făcând din chestia cedării Dobrogei o chestiune prejudicială, care trebuie admisă înainte de trimiterea delegaților pentru discutarea celorlalte condițiuni de pace.

Terminând această scurtă expunere, Majestatea Sa Regele a spus că așteaptă expunerea părerilor și a adăugat că, ori cât de dureroasă este această cerință a dușmanilor, trimiterea delegaților și începutul tratărilor nu va să zică că pacea e încheiată.

Apoi a dat cuvântul președintelui consiliului.

Generalul Averescu a spus următoarele despre cele petrecute până acum: A, trimis mai întâiu la 2 Februarie la București pe domnii Papiniu, ministru plenipotențiar, Ioan Mitilineu și colonelul Ressel, pentru a comunica că schimbându-se guvernul, noul minister cere o prelungire de 20 zile a termenului dat prin ultimatum, pentru ca noul guvern să se pună în curent cu situația. El a obținut numai 7 zile, adică până la 9 Februarie. D. Mitilineu a avut misiunea specială de a sonda pe oamenii politici români din București și din impresia avută, unul singur (nu l-a numit) a părut că se găsește în simțiminte mai bune, iar toți ceilalți sunt

ostili Dinastiei. Afară de această impresie, d. Mitilîneu nu a putut culege altele.

Colonelul Ressel a avut misia specială de a cere o întrevedere între generalul Averescu și feld-mareșalul Mackensen.

Această întrevedere a avut loc în ziua de 9 Februarie, la Buftea.

Din conversația urmată, generalul Averescu a plecat cu impresia că feld-mareșalul, deși declara că nu e autorizat să trateze chestiunile politice, se arăta însă în dispozițiuni bune. În chestia armatei, nu numai că nu cerea desarmarea, dar nici chiar demobilizarea ei, iar în privința Dobrogeii a dat generalului impresia că ni-se va lăsa Dobrogea Veche, dar poate cu o rectificare de fruntarie, care nu ne-ar lua Mangalia, și că nu ar fi o greutate insurmontabilă de cât pentru partea ce-am căpătat-o prin tratatul dela București din 1913.

Inapoiindu-se din nou la Buftea, gen. Averescu a avut în ziua de Duminică, 11 Februarie, întâlnire cu contele Czernin și ministrul de externe german Kühlmann. Cel dintâiu a fost foarte arogant în atitudine, cel din urmă mai moderat. Contele Czernin a cerut recunoașterea cedărei întregii Dobroge împătritei alianțe ca condiție *sine qua non*, înainte de începerea tratativelor între delegați, și o rectificare de graniță înspre Austro-Ungaria. Asupra acestui din urmă punct nu a făcut precizuni, ceeace i-a lăsat impresia că nu se pune multă insistență asupra-i. De armată nu i-a vorbit nimic alt-ceva, care să schimbe ceeace-i spusese feld-mareșalul Mackensen. Generalul Averescu a obiectat că asemenea cerințe nu corespund cu cele spuse în Parlamentele din Berlin și Viena, în care s'au manifestat față de România alte simțiminte, că contele Czernin chiar a declarat lumii întregi că vrea pace fără ane-xiuni, dar la toate acestea contele Czernin a răspuns că condiția este *sine qua non*. Înainte de despărțire, contele Czernin a cerut o audiență la M. S. Regele, având a-i face o comunicare din partea împăratului său.

Reîntors la Iași, generalul a comunicat Suveranului cele petrecute și cererea de audiență. M. S. Regele, acordând-o, s'a fixat întrevedere pentru ziua de 14 Februarie. La acea întrevedere, care a avut loc în tren, în gara Răcăciuni, contele Czernin a arătat aceiași intransigență, iar răspunsul urma să fie dat de guvernul român până în ziua de 17 Februarie, orele 12.

Aceasta a motivat din partea Regelui convocarea consiliului de coroană, iar generalul a avut grija a telegrafia încă din ajun că răspunsul nu-l va putea da decât în acea zi după prânz, deoarece s'a convocat un consiliu de coroană pentru dimineața acelei zile, la ora 10.30 a. m.

Generalul Averescu a conchis că părerea guvernului este să se accepte această condiție, deoarece armata nu poate face de cât o scurtă rezistență, că ne lipsesc subsistențele și munițiile și că acestea ar fi și părerile comandanților de armată.

Majestatea Sa a dat apoi cuvântul d-lui Brătianu, șeful partidului liberal.

D. J. J. C. Brătianu, vorbind în numele prietenilor săi politici, spune că nu sunt, după părerea sa, decât două soluțiuni posibile: Rezistența cu armele în semn de protestare, ori acceptarea cererilor dușmanilor, că într'adevăr rezistența nu este posibilă decât dacă ambele partide, liberal și conservator, și guvernul sunt de acord asupra acestei păreri. În acest caz, d-sa crede că rezistența se impune ca singura protestare puternică și că deși învinși până în cele din urmă, scăpăm onoarea necedând fără vărsare de sânge, când ni-se cere trup din țară și chiar din plămâni ei. În asemenea caz se poate conta pe concursul solidar al partidului național liberal.

Dacă însă generalul Averescu persistă în părerea exprimată, soluția rezistenței cade și nu rămâne decât cealaltă. Pentru aceasta din urmă soluție, el nu poate da nici un concurs, dar ca Român se crede dator a nu pune nici o piedică guvernului în calea ce și-ar fi ales.

Își permite însă a da două sfaturi: a) pentru această cale, a păcei, ar fi mai bine ca să se cheme cei de dincolo, ca d. Al. Marghiloman sau alții, ca să o trateze. Aceștia ar avea avantajul de-a obține condițiuni mai bune și apoi ar lipsi critica ce le rămâne într'altfel celor dela București, spunând că dâșii ar fi făcut mai bine. b) Dacă totuși guvernul persistă în părerea sa de a trata el pacea, atunci față de condiția cedării Dobrogei, ca o condiție „*sine qua non*“, care trebuie acceptată chiar înainte de începerea tratativelor, nici o altă condiție ce s'ar pune nu va putea fi mai dureroasă, când cea mai inacceptabilă din condițiuni se

primește. Atunci nu rămâne decât a se cere inamicilor toate condițiunile și de a le accepta în bloc, fără discuțiune, arătând astfel că nu e vorba de pace convădită și definitivă și printr'această protestare morală față de omenirea întreagă se pune în ochii tuturor, sub adevărata sa lumină, caracterul de violență și de provizorat al operei acelor ce spun că vor pace fără anexiuni.

Această procedare ar constitui o protestare morală, care va impresiona mai tare omenirea și chiar popoarele inamice, decât atunci când ar fi vorba de condițiuni acceptate în urma discuțiilor. Discuțiunile, în împrejurările în care s'au întreprins, nu vor putea izbuti și sunt de prevăzut și alte condiții neomeneste. Oricât de mari ar fi cerințele în chestia Dunărei, petrolului, cerealelor etc., ele nu vor putea întrece luarea Dobrogei.

Conchide, opinând pentru rezistența cu armele în mână, ca constituind cea mai demnă protestare, — aceasta bine înțeles dacă partidul conservator și guvernul sunt de acord asupra acestui punct.

D. Take Ionescu, dându-i-se cuvântul, spune că de luni de zile a declarat care este părerea partidului conservator, *adică pace separată nici într'un caz*. Tocmai fiindcă s'a hotărît să se înceapă tratative de pace, conservatorii s'au retras din guvern. Astăzi partidul conservator are aceeași părere. El este încontra păcii, ori-care ar fi condițiile. Partidul conservator nu se miră că condițiile sunt așa de grele.

Șeful partidului conservator spune regelui: „In ajunul consiliului de coroană de la Sinaia, am spus deja unchiului Majestății Tale că o victorie germană este incompatibilă cu existența independentă a României“.

Astăzi d-sa este partizan al rezistenței, dar nu al unei rezistențe care să ducă mai târziu tot la o încheiere de pace, sau să fie numai un fel de protestare, ci rezistența să fie făcută pentru a scăpa ființa Statului legal, *adică rege, guvern, parlament și o parte din armată să treacă spre Rusia răsăriteană*. Acest lucru, dacă se făcea din vreme, reușia cu siguranță. El crede că și astăzi este posibil, căci avem armată deja în Basarabia.

Partidul conservator nu vrea pacea legală, fiindcă vrea să-și păstreze drepturile față de aliați. Oratorul declară că

e gata să dea concursul său pentru o politică de rezistență și recunoaște că pentru această politică trebuie să se solidarizeze toți.

La căderea guvernului național, d-sa nu a cerut să ia singur guvernul, pentru a-și aplica politica, căci partidul liberal a refuzat să participe la un astfel de guvern și singur, cu desaprobarrea tăcută a celorlalți, mai ales în atmosfera creată, lucrul era greu. De altfel, Majestatea Sa Regele a declarat că nu primește această politică, deși d. Take Ionescu a spus în ultimul consiliu de miniștri, prezidat de rege că dacă ar fi el rege, ar compune un minister mai mult militar decât civil și ar urma această politică.

Din moment însă ce nu este acord asupra rezistenței, pacea se va încheia și desigur în condițiuni foarte rele, căci aceasta era de prevăzut dela început.

D. Dimitrie Greceanu vorbește în același sens pentru rezistența armată, acestu fiind singurul act demn ce crede că trebuie făcut, dar nu se poate face decât de toți împreună.

D. general Iancovescu arată în scurt că, în caz de rezistența militară, nu avem munițiuni și subsistențe nici pentru 15 zile.

D. Matei Cantacuzino este de părere a se accepta condițiunile de pace, oricât de dureroase, în care însă nu vede nimic umilitor, căci altminterlea distrugem armata și armamentul și vom avea nevoie de ele și după pace. D-sa incidental critică amarnic clasele diriguitoare.

D. Mih. Ferehide împărtășește vederile d-lui Brătianu și nu admite pacea în condițiunile cerute de inamic. Cât pentru aliați, ei știu bine cine nu a îndeplinit condițiunile tratatului, dar mai știu aliații sacrificiile noastre, lealitatea noastră, așa că nu are îndoială că la momentul dat vor ține angajamentele luate față de noi.

D. ministru general Culcer exprimă aceeași părere ca d-nii Matei Cantacuzino și general Iancovescu.

Se acordă cuvântul președintelui consiliului.

D. general Averescu spune că dacă el nu se poate solidariza cu părerea d-lui Brătianu, atunci de ce d. Brătianu nu se raliază la a sa. Și în tot cazul să-și ia d-sa răspunderea pentru aducerea la îndeplinire a părerii sale. Repetă că rezistența armată ar fi aproape nulă, după păre-

rile chiar ale comandanților armatelor și ale generalilor miniștri și că persistă în părerea sa.

D. Jon J. C. Brătianu observă mai întâiu că, într'osemenea chestiune, era uzul a participa la consiliul de coroană și șeful marelui stat major general al armatei și azi vede că d-sa nu este prezent.

Majestatea Sa Regele, întrerupând, explică că nu l'a chemat, căci l-a văzut chiar eri pe d. general Prezan și că d-sa nu crede într'o rezistență de lungă durată.

D. Jon J. C. Brătianu continuă: Nu insist asupra acestei lipse. Răspund d-lui general Averescu că nu mă pot uni la părerea sa, pentrucă socotesc soluțiunea sa cea mai rea. Dacă domnia-sa se unește la acea a partidului național-liberal, acesta va fi solidar la răspundere, căci rezistența nu se poate efectua fără concursul unanim al tuturilor și mai ales al guvernului, în capul căruia este un general, care, retrăgându-se pe această chestiune, îi zdruncină posibilitatea de realizare și îi răpește în ochii inamicilor orice eficacitate. Nevoinde președintele consiliului să se solidarizeze la această părere, dânsa cade dela sine și nu rămâne în picioare decât soluția guvernului, la executarea căreia, dacă nu poate avea concursul partidului-liberal, nu va avea însă nici o piedică din parte-i.

Este chiar mai bine pentru guvern, când se va ști de inamic că partidele politice din România liberă sunt contra părerei sale de a încheia pacea. Aceasta înlesnește, dar nu-i îngreunează calea.

După o scurtă tăcere, d. Brătianu spune că față de cele discutate nu rămâne ca concluzie pentru Rege decât o singură părere și anume aceea a guvernului său.

Majestatea Sa Regele a răspuns că va aștepta hotărârea guvernului.

Consiliul s'a terminat la orele 2 p. m. În acea seară a apărut în ziare următorul comunicat oficial:

„Un consiliu de coroană a avut loc azi dimineață sub președinția M. Sale Regelui.

„În urma acestui consiliu și sub presiunea evenimentelor, guvernul răspunzând unui ultimatum primit astă noapte, a comunicat reprezentanților Puterilor centrale hotărârea de a intra în tratative de pace“.

Al doilea consiliu de coroană.

— *Duminică, 18 Februarie, orele 10 a. m.* —

În noaptea de 17 spre 18 Februarie s'au trimes convocări la un nou consiliu, pentru ziua de 18 Februarie, orele 10 a. m.

Au participat aceleași persoane ca la precedentul, în plus și Alteța Sa Regală Principele Moștenitor Carol.

Majestatea Sa Regele, deschizând ședința, a arătat ca consiliul precedent l'ea pus înaintea unei singure soluții posibile și anume aceea a guvernului de a începe tratările de pace sub condițiunea propusă *sine qua non* de inamic, căci guvernul, refuzând a întreprinde o rezistență armată propusă de partidele politice, cu condiția ca la ea să se asocieze și președintele consiliului, această soluție cădează dela sine și deci nu rămânea decât una: cea adoptată de guvern. Arată cât este de dureroasă pentru țară, căci i-se răpește nu numai un teritoriu, dar chiar plămâni prin cari ea respira și conchide cu nădejdea unui viitor mai bun pentru popor, care s'a luptat atât de vitejește și a dat dovezi de însușirile cele mai nobile.

Președintele consiliului arată că guvernul a luat această hotărâre eri, după consiliul de coroană, că a comunicat-o M. S. Regelui și că a telegrafiat inamicului că acceptă condiția prejudicială impusă ca condiție *sine qua non*, adică renunțarea la întreaga Dobrogie și că va trimite delegați, cari să trateze celelalte condițiuni de pace.

D. Ion J. C. Brătianu recunoaște că, față de refuzul guvernului de a se solidariza cu soluția de rezistență armată a partidelor politice, exprimată în precedentul consiliu de coroană, cu drept cuvânt Majestatea Sa a conchis că nu i-a rămas decât soluția dată de guvernul său; că pentru aceasta repetă ceea ce a zis la precedentul consiliu, adică că trebuie sau a se adresa bărbaților politici din teritoriul ocupat ca la unii cari sunt în măsură să obțină condiții ceva mai puțin dezastroase dela un inamic, în fața căruia în principiu am desarmat, sau să acceptăm în bloc cele impuse de el fără disconție, dând astfel, în lipsa unei rezistențe armate,

un caracter hotărât de protestare morală contra unei paci impuse de inamic cu cuțitul la gât.

Președintele consiliului arată ca nu sfătuește a se chema d. Alex. Marghiloman, sau alții din București, pentruca are cunoștința precisă că toți prietenii d-sale dela București sunt contra dinastiei și de aceea nu crede că se poate adresa suveranul d-lui Marghiloman. Conchide spunând ca pacea sub ori-ce condițiuni se impune, pentrucă nu putem face rezistență militară, că suntem încercuiți de inamic, care a trecut în nordul Basarabiei cu 2 divizii de infanterie și una de cavalerie, și că în fine, începându-se rezistența, se compromite și chestia Basarabiei.

D. Ion J. C. Brătianu răspunde că fața de declarațiile categorice ale președintelui consiliului că nu poate întreprinde rezistența armată, nu rămâne decât drumul hotărât de guvern, la care partidele politice însă nu se pot solidariza, dar în mersul caruia e o datorie patriotică a fiecărui român de a nu pune nici o piedică, care să poată îngreuna soluția adoptată de guvern.

Intru cât privește partidul național-liberal, tocmai din aceste simțăminte insistă ca dacă e vorba de a trata, iar nu de a protesta, trebuie să se facă apel la cei dela București. Nu toți cei de acolo au atitudine antidinastică și nu toți cari au luat-o, o vor menține în rouile împrejurări. S'au mai vazut asemenea schimbări la față și la alții. Tocmai în interesul dinastiei este ca să nu se zică mai târziu că dacă s'ar fi adresat celor dela București, condițiile păcii ar fi fost altele. Este imposibil a renunța totodată la orice rezistență militară, a manifesta clar inamicului că ceea ce îi cedezi, ești hotărât să-i reai la prima împrejurare priincioasă și a te tocmi, pentru ca condițiile, în care te lasa până la acele împrejurări, să-ți fie cât se poate mai favorabile.

D. Take Jonescu spune că este încontra părerei de a se chema la guvern cei dela București, fie Marghiloman sau altul, de oarece lucrul este tardiv. Chiar dacă ne-am închipui că Marghiloman sau altul ar fi putut obține condiții mai bune de pace, aceasta nu se mai poate, după-ce Germanii și-au formulat condițiile lor și mai ales după-ce guvernul român le-a primit.

Sunt orele 12 și urma ca ședința să se ridice. În acel moment se înmânează d-lui președinte al consiliului o telegramă în limba germană, sosită dela inamic. O trece M. S. Regelui, care o citește cel dintâiu. Apoi o ia spre citire generalul Averescu.

Fără a se face în consiliu o traducere completă a ei, președintele consiliului de miniștri spune că sunt condițiuni noi, pe cari le cere inamicul a se admite și a se da răspunsul până Marți, 20 Februarie, orele 12. Explică apoi că acceptarea trebuie făcută în scris înainte de începerea tratativelor și că acceptarea acestor condiții este o condiție „*sine qua non*” a trimiterei delegaților pentru a discuta celelalte condițiuni de pace.

Cerându-i-se a arăta în ce constau nouile condițiuni, d. președinte al consiliului le rezumă astfel:

Pe lângă cedarea întregii Dobrogie, să se mai admită:

a) Principiul rectificării de graniță dinspre Austro-Ungaria, care rectificări se vor preciza în discuțiunile dintre delegați.

b) Să se demobilizeze îndată 8 divizii din armată, armata română ce mai rămâne servind ca trupă de poliție la granița dinspre Rusia.

c) Să se permită trecerea de trupe austro-ungare prin Moldova și Basarabia, spre a merge în Ucraina.

d) Ofițerii înțelegerii să părăsească România, promițându-li-se asigurarea repatrierei.

D. general Averescu lămurește că aceste noi condițiuni sunt contrare declarațiunilor formale făcute lui și anume că nu se ating de armată și că nu cer nici demobilizarea ei. Ele par inacceptabile și pun din nou toată chestiunea în discuțiune.

D. Ion J. C. Brătianu spune că nu se mai miră de aceste noi condițiuni, de când a văzut modul cum au început a trata inamicii. Cele mai dureroase sunt rectificările de fruntarii, al căror principiu din nenorocire a fost deja admis prin cedarea Dobrogiei. La celelalte trebuia să ne așteptăm, precum și la altele ce vor mai veni. De aceea am fost convinși că în afară de rezistența armată și întru cât se exclud cei dela București, e mai bine a se cere inamicului

sa și formuleze toate condițiile, spre a le accepta fără discuție cu cea mai energică protestare morală, singura ce se mai poate face față de un dușman brutal și răzbunător. Pentru o rezistență armată, vom da tot concursul nostru guvernului.

D. Take Jonescu spune că nouile condiții propuse de Germani nu schimbă fondul situației, că trebuia chiar să ne așteptăm la dânsule. Era imposibil să ne închipuim că Austro-Germanii vor lăsa armata română mobilizată și că nu vor lua tot felul de așa garanții în contra noastră.

D-sa se așteaptă și la alte condiții, ca de exemplu pastrare de garnizoane în țară. De aceea, acum ca și înainte, d-sa nu vede decât plecarea din țară în urma luptei sau acceptarea tuturor condițiilor impuse de vrăjmaș. Recunoaște însă că situația s'a împrătuțit, căci după ce s'a spus țării și lumii că primim cedarea Dobrogeii și a trecătorilor din Carpați, s'ar pare curios că ne hotărâm pentru continuarea războiului din cauza condițiilor ce ni se impun.

Deja, după d-sa, era curios să declarăm că nu ne mai putem bate pentru unitatea națională, dar ne putem bate pentru integritatea teritorială.

D. general Averescu răspunde că consideră aceste condițiuni ca umilitoare și atât de grave, încât roagă a nu se lua o hotărâre, mai ales că asupra unicei condițiuni ce se pusese de înamic ca condiție *sine qua non*, guvernul a răspuns deja și cere a se ține un nou consiliu de coroană.

Majestatea Sa Regele aprobă ținerea acestui consiliu pentru a doua zi, Luni, 19 Februarie, la orele 10 a. m.

Ședința se ridică la orele 1 p. m., rămânând ca, fără altă convocare, consiliul să se întrunească a doua zi.

Al treilea consiliu de coroană.

— 19 Februarie 1918, orele 10 a. m. —

La acest consiliu iau parte toate persoanele cari au participat la cel de al doilea consiliu din ziua de 18 Februarie, mai puțin ministrul de agricultură și domenii C. Garoflid, a cărui lipsă se lămurește prin declarația de mai-

la vale a președintelui de consiliu. Mai iau parte la consiliu și domnii generali Prezan, Grigorescu și Văitoianu.

M. Sa Regele comunică cum că guvernul 'i-a făcut cunoscut că primește *toate* condițiile, pe cari le-au formulat inamicii, și că vâ trimite chiar în astă-seară delegați pentru începerea tratativelor de pace la București. Suveranul adaugă că în noaptea aceasta sufletul său a încercat cea mai mare suferință morală din viața lui, dar că totuși spera că din cenușa de astăzi va răsări mâine, pentru vrednicul său popor, o floare demnă de el.

D. general Averescu, președintele consiliului, arată că guvernul, discutând toate condițiunile impuse de inamici pentru a se putea începe tratările de pace, le-a primit și ca a făcut cunoscut M. S. Regelui această deciziune. El crede că trebuie să încheie pacea, căci pentru aceasta a venit la guvern și fiindcă în ea se vede scăparea dinastiei și asigurarea Basarabiei, căci contele Czernin 'i-a declarat ca ne va ajuta diplomațicește în această chestiune.

D. Jon J. C. Brătianu răspunde că încă de ieri 'i-a spus că de vreme ce a plecat pe drumul cesiunilor teritoriale, cari sunt cele mai dureroase, trebuia sa se aștepte la noile cereri.

D. general Averescu, întrerupând, dă a se înțelege că scopul luării guvernului de către d-sa era de a încheia pacea.

D. J. J. C. Brătianu răspunde ca nu ar fi voit să atingă măcar această chestiune, dar fiindcă d. președinte al consiliului o deschide, nu poate lăsa sa fie vre-un echivoc și în consecință este nevoit de a da oarecari lămuriri. Față de ultimatul german, guvernul ce prezida s'a retras, deoarece membrii partidului conservator erau de părere de a refuza orice început de tratative și a reîncepe imediat conflictul armat, iar membrii liberali credeau că, deși nu puteau în nici un caz semna ei o pace, chiar relativ ușoară, pentru a câștiga însă timp, în care evenimente noi mai favorabile s'ar putea ivi, să se facă negocieri cât mai lungi, cari totodată să arate tututuror intențiunile adevarate ale inamicilor. Aceste sondări puteau fi începute de guvern așa cum era el constituit, rămânând ca la sfârșitul lor să se hotărască rezis-

tența armată, dacă ea s'ar fi impus. Neputând ajunge în sânul guvernului la o înțelegere asupra acestui punct, ministerul național și-a dat demisiunea, iar liberalii singuri nefiind cei mai în măsură să asigure maximul de durată unor asemenea negocieri, nu credeau că trebuie să rămână la guvern fără conservatori. Deasemenea conservatorii nu au cerut să formeze ei singuri guvernul de rezistență imediată, care, după convingerea exprimată și de d. Brătianu d-lui Take Ionescu, nu se putea face decât de toți împreună.

Dealtmintrelea, în consiliu, precum și M. S. Regelui, d. Brătianu a declarat nu numai că el nu va semna niciodată o pace separată, dar că, oricare ar fi împrejurările, nu ar putea sfătui încheierea unei păci, în care nu s'ar respecta aceste trei condiții esențiale: *Regele și dinastia, integritatea teritoriului* — admițând discuție numai pentru partea din Dobrogea dobândită în 1913 — și *independența și onoarea țării și a armatei*.

Din convorbirile avute cu d. general Averescu, fiind asigurată că d-sa împărtășea în totul aceste convingeri, precum și hotărîrea de a menține legăturile cu aliații, considerând negocierile și eventual pacea separată ca necesități dureroase ce vor fi reparate la pacea generală, d. Brătianu a sfătuit pe M. S. Regele să însărcineze pe d. general Averescu cu formarea guvernului în scopul de a începe tratările în condițiile astfel admise de d-sa. Dacă prin tratări s'ar ajunge la respectarea acestor trei condițiuni; atunci să se examineze din nou dacă împrejurările impun încheierea unei păci separate, în orice caz dăunătoare, și care fără aceste condițiuni nu se poate nici concepe. Pentru această operă, d. Brătianu comunicase d-lui general Averescu că d-sa dispune de trei avantagii:

- 1) Intru cât nu-și va colora ministerul prin militanți politici, nu va avea a lupta cu patimi de ordin intern.
- 2) Mai puțin colorat în ochii dușmanului, va putea prelungi mai mult negocierile fără a fi suspectat din prima zi.
- 3) Fiind general, va da mai clar impresia că pacea nu se va admite în orice condițiuni.

Textual sfătuipe pe d. general Averescu „să nu-și lasă sabia în anti-camera pentru asemeni negocieri“. În această condițiuni s'a format noul guvern și președintele consiliului

le-a recunoscut când la consfătuirea parlamentară a declarat că va continua politica fostului guvern.

D. genera! Averescu, întrerupând, confirma exactitatea celor mai de sus, iar în ce privește legăturile cu aliații și caracterul provizoriu al păcii arată că deoarece ministrul de agricultură, d. Garoflid, manifestă păreri contrarii acestora, 'i-a supus demisiunea M. S. Regelui. D-sa însă consideră ca în ce privește condițiunile impuse pentru pace, evenimentele s'au schimbat.

D. J. J. C. Brătianu răspunde ca evenimentele sunt tot acele cari erau sau se prevedeau în momentul fixării condițiunilor. Dar nu este vorba acum de încriminări sau de critice. Ele sânt zadarnice. Condițiunea esențială: *cedarea Dobrogei*, trebuia să facă imposibilă încheierea păcii. Acum ca s'a comunicat inamicului acceptarea ei, se discuta înzadar nouile condițiuni, cari eran de așteptat, ca și multe altele ce vor veni. Dacă nu s'a admis soluția rezistenței și s'a dat și inamicului această convingere, orice discuție este inutilă. Rămâne numai alternativa: sau negocieri cu concursul celor dela București, cari, prin încrederea ce inspiră dușmanilor, vor obține condițiuni mai ușoare, sau renunțarea la orice discuție ca cea mai energică protestare morală.

D. Take Ionescu, referindu-se la tot ce a spus în precedentele consilii, declară că odată ce s'a apucat pe calea tratării păcii, nu are nimeni de ce să se mire că mereti se impun condiții noi și grele. Odată ce nu s'a admis rezistența armată, așa cum o voiau conservatorii, totul este o urmare fatală.

În ce privește chemarea la guvern a celor dela București, d-sa o crede inutilă și periculoasă. Inutilă, fiindcă condițiile vor rămâne aproximativ aceleași; periculoasă, fiindcă va da lumii impresia că România trece de partea vrăjmașilor ei de azi. Noi aveam doi vrăjmași: cel din afara și cel dinlăuntru. Ne-am închinat înaintea celui din afară; de ce să ne închinăm și dinaintea celui dinlăuntru?

Ași fi înțeles ca M. Sa Regele să se fi adresat celor din București la retragerea guvernului național. Ar fi fost o umilnță față de vrăjmașul intern, însă în speranța că umilnța față de cel extern va fi mai mică. Acum însa faptul de a se adresa la cei din București n'ar avea decât

un rezultat și anume acela ca Regele să se umilească de două-ori.

Principele moștenitor rostește cu o voce tare și foarte emoționat următoarele cuvinte: „Faptul, pe care îl săvârșesc, știu bine că nu este constituțional; totuși cred că este bine ca în această zi să se mai audă un glas. Am fost rugat ca în numele Reginei și al femeilor române, unite în același gând cu ostașii și cari formează astfel aproape totalitatea națiunii, să protestez împotriva hotărârii luate astăzi. Sper că în această țară se va găsi un om de Stat, care va ajuta pe Rege să nu iscălească o pace înjositoare“.

M. Sa Regele nu a spus nimic, ci numai cu un gest de mână spre piciorul fiului său a avut aerul de a-i fi înțeles durerea, fără a-l aproba.

În armă, **generalul Prezan**, șeful marelui stat major al armatei, a declarat, în numele oștirii, că aceasta are și voința și putința de a lupta și ca să se judece mai bine simțimintele ei, arată că, chiar după încheierea armistițiului, rupele noastre au tras ca tunul o noapte întreagă la Târgu-Ocna.

D. general Creția Grigorescu, comandantul armatei I, declară Regelui că oștirea de sub comanda sa, ofițeri și soldați, este totdeauna gata la ordinele Regelui ei.

Sedința se ridică la ora 1 p. m.

Gestul principelui moștenitor a motivat demisiunea generalului Averescu, pe care însă M. Sa Regele i-a răspins-o.

Guvernul a și dat în ziare în acea seară un comunicat, arătând hotărârea sa de a începe tratativele de pace. Deciziunea guvernului de a trata pacea, cu condițiunile cerute *sine qua non*, a fost comunicată telegrafic inamicului încă din ziua de 18 Februarie după amiazi, telegrafându-se totodată că un delegat al guvernului va fi a doua zi la Focșani, pentru a semna actul de prelungire a armistițiului și că delegații pentru tratarea păcii, în număr de 7, vor merge la Buftea în aceiași zi.

Într'adevăr, în seara zilei de 19 Februarie, delegații români au și plecat. În ziua de 20 Februarie s'a semnat actul pentru prelungirea armistițiului, iar în ziua de 21 Februarie delegații noștri pentru pace — ministrul justiției

C. Argetoianu, ca prim delegat, apoi miniștrii plenipotențiar I. N. Papiniu și M. Burghel, generalul Lupescu și colonelul Mircescu cu secretarii Zănescu și Slăvescu — au luat pentru prima dată contact cu reprezentanții Puterilor centrale. Știrile cari sosiay erau deprimante din cauza atitudinii arogante a delegaților adversari. Cu cuțitul la gât, delegații români au semnat în ziua de 21 Februarie (5 Martie) la Buftea următorul text al tratatului preliminar:

In dorința comună de a pune capăt stărei de războiu între Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia pe de o parte și România pe de alta și de a restabili pacea, subsemnații:

Secretarul de Stat la departamentul afacerilor străine, consilierul intim actual imperial Richard von Kühlmann, ca plenipotențiar al Germaniei;

Ministrul Casei imperiale și regale al afacerilor străine, consilierul intim al Majestății Sale imperiale și regale apostolice contele Ottokar Czernin von und zu Chudenitz, ca plenipotențiar al Austro-Ungariei;

Vice-președintele Sobraniei d. Dr. Momciloff, ca plenipotențiar al Bulgariei;

A. S. Marele vizir Talaat pașa, ca plenipotențiar al Turciei pe de o parte;

Și d-l C. Argetoianu, ca plenipotențiar al României pe de alta;

Dupa ce și-au verificat plenipotențele, au convenit ca după ce convențiunea de armistițiu, semnată la Focșani în ziua de 9 Decembrie 1917, a fost denunțată la 2 Martie 1918 și a expirat la 5 Martie 1918, la 12 amiazi, să curgă cu începere dela 5 Martie 1918, 12 noaptea, un armistițiu de 14 zile cu un termen de denunțare de 3 zile.

Subsemnații sunt pe deplin înțeleși că în acest răstimp pacea definitivă va trebui să fie încheiată și arume pe baza următorului asord:

1. România cedează Puterilor aliate Dobrogea până la Dunăre.

2. Puterile Impătritei alianțe vor avea grije să întreție pentru România o cale comercială la Marea Neagră printr Constanța.

3. Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria la

fruntaria dintre Austro-Ungaria și România sunt acceptată de către România în principiu.

De asemenea vor fi concesionate în principiu măsuri economice corespunzătoare cu situația.

5. Guvernul român se obligă să a demobiliza imediat cel puțin 8 divizii din armata română. Conducerea demobilizării se va face în comun de către comandamentul superior al grupei de armată Mackensen și de către comandamentul suprem al armatei române.

Indată ce între Rusia și România pacea va fi restabilită, vor trebui să fie demobilizate și celelalte părți ale armatei române, întrucât ele nu vor fi necesare pentru serviciul siguranței la fruntaria dintre Rusia și România.

6. Trupele române vor trebui să evacueze imediat teritoriile monarhiei austro-ungare ce le ocupă.

7. Guvernul român se obligă să înlesnească pe cât îi stă în putință transportul de trupe ale Puterilor aliate prin Moldova și Basarabia pe căile ferate.

8. România se obligă de a concedia imediat pe toți ofițerii Puterilor cu cari împătrita alianță se află în stare de războiu și cari se află încă în serviciul României; se va asigura acestor ofițeri de către Puterile împătritei alianțe libera trecere.

9. Acest tratat intră imediat în vigoare. Spre confirmare, plenipotențiarul au subsemnat acest tratat și l-au investit cu sigiliile lor.

Dat în 5 exemplare la Buftea, la 5 Martie 1918.

(ss) **C. Argetolanu**; General de divizie **Lupescu**.

(Locul sigiliilor).

R. v. Kühnmanf; **O. Czernin**; **Talaat**; **Dr. Momciloff**.

Hranilovici, general maior,
reprezentant al comandamentului suprem
al armatei austro-ungare

A. İzet, reprezentant al comandamentului suprem turc.

Tantiloff, general maior,
plenipotențiarul comandamentului suprem
al armatei bulgare.

(Numele reprezentantului comandamentului suprem al armatei germane este indescifrabil.)

Astfel, în această zi nefastă, s'au hotărît de fapt cătușele regimului, în care avea să trăiască România până la pacea generală. Lovitura era dată în felul bandiților, cari reușesc să facă transacții cu călătorii surprinși noaptea în desišuri de păduri.

Ca un document al vremii și pentru a ilustra și mai mult sentimentele, pe cari le nutreau, la masa verde, reprezentanții Puterilor centrale față de Românii cari au împins la războiu, voiu cita și următorul document interesant:

D. Take Ionesou, îndată după începerea tratativelor de pace, a conceput planul plecării sale în Franța cu gândul intim și mare de a fi acolo mai util cauzei neamului decât dacă ar fi rămas într'o dureroasă și enervantă inacțiune în țară. Odată cu d. Take Ionescu se hotărîseră să mai plece în Franța încă alte 20 persoane. Spre acest scop, se alcătuiuse o listă, care a fost predată primului delegat român d. C. Argetoianu ca s'o înmâneze contelui Czernin, cerându-i acestuia libera trecere pe teritoriul austro-ungar până la granița elvețiană.

Lista în chestiune a fost înmănată într'una din zile de către d. Argetoianu contelui Czernin pentru aprobare.

Spre marea surprindere a primului nostru delegat, el primește în ziua de 28 Februarie (13 Martie), la Iași — căci în ziua aceea plecase de la Buftea la Iași — o ciudată telegramă, văzută de mine în original și prin care generalul Hranilovici, reprezentantul comandamentului armatei austro-ungare, sub pretextul că cerea delegațiunei române lămuriri când vor să plece persoanele din lista predată de d. Argetoianu, mai adăuga la sus numita listă un număr cu mult mai mare de alte persoane, cari nu-și manifestaseră nici într'un fel dorința de a părăsi țara, dar cari în mod indirect, însă stupid, erau invitate de comandamentul austro-ungar să se expatrieze, ca *indezirabili*.

Iată textul documentului tradus din nemțește în românește:

*Delegațiunei române***Buftea**

Referindu-mă la actul No. 63, înainte de a Vă aduce la cunoștință deciziunea superiorilor mei, în special a ministrului de externe, am onoare a Vă ruga să ne comunicați **dacă și când** vbr părăsi Moldova următoarele persoane:

D. Take Ionescu

„ *Profesor dr. Ion Cantacuzino cu fiul său*

„ *N. E. Ghica Budești*

„ *Principele Șerban Cantacuzino, deputat ¹⁾*

„ *D. Plesnilă, deputat*

„ *dr. Eduard Romalo cu fiica sa d-șoara Jeana*

Romalo

D. Alexandru Jurgău cu d-șoara Magdalena

Macri și un valet

D. Nicolae Pilat, nepotul d-lui Ion I. C. Brătianu

tianu

D. Ion Țrătuțescu, avocat

„ *N. Titulescu, fost ministru, cu d-na Titulescu,*

„ *Dan Cerkez*

„ *George Mavrodi, fiul doamnei de onoare a*

Maiestăței Sale Reginei

D. Nenișor

„ *Const. Capșa cu d-na Cică, născută Sculy*

„ *Petre Coandă*

Aci se termină lista persoanelor înmănată de d. Take Ionescu d-lui Argetoianu pentru obținerea liberului tranzit prin Austro-Ungaria. Persoanele, cari urmează mai jos, sunt

¹⁾ E de remarcă că toate calificativele nu figurau în lista originală remisă de d. Take Ionescu d-lui C. Argetoianu. Însemnarea calificativelor în această notă a genera u u Iranilor ci este opera serviciului de spionaj austro ungar, ca totdeauna prost informat. Dovada: printul Șerban Cantacuzino și Dimitrie Plesnilă sunt trecuți ca *deputați*, deși ei nu mai aveau această calitate de ani de zile.

indesirabilii adauși la lista d-lui Take Ionescu de către comandamentul austro-ungar. Iată-le în ordinea din documentul oficial :

Ionel I. C. Brătianu¹⁾
Vintilă I. C. Brătianu
Const. I. C. Brătianu
Emil Costinescu senior
Dr. I. Costinescu
Radu E. Costinescu
Take Ionescu²⁾
Victor Ionescu
Dr. C. Angelescu
C. Disescu
Jean Cămărășescu
Ionaș C. Grădișteanu
Mihail G. Cantacuzino
Grigore N. Filipescu
Barbu Ștefănescu Delavrancea
General Gr. Crăiniceanu
Dr. Vasile Lucaciu (român ardelean)
Octavian Goga (român ardelean)
I. Rusu Abrudeanu (român ardelean)
N. R. Căpităneanu
Paul Brătășanu
I. Panaitescu
I. Răfail (șeful poliției de siguranță)
G. Corbescu.
Dr. Jean Cantacuzino³⁾
N. D. Cocea
I. Fermo

¹⁾ De aci în jos toate persoanele înșirate, fiind proscrise, nu mai au cinstea de a li-se pune înainte cuvântul de *Herr* = domnul.

²⁾ D. Take Ionescu e pus de două ori pe listă, ca să nu se uite cum-va că era și el printre proseriși. Ba bine că nu!

³⁾ D-rul Cantacuzino e pus, ca și d. Take Ionescu, a doua oară pe lista. Multe din persoanele înșirate pe lista comandamentului austro-ungar lipseau de mult din țară, fiind plecate în străinătate cu diferite misiuni sau de bună voie. Așa d. Victor Antonescu era ministrul României la Paris, iar generalul Georgescu era atașat pe lângă marele cartier general al armatei engleze. etc.

Ion G. Duca
Stelian Popescu
C. Gongopol
D. Ionescu-Brăila
D. Manolescu-Sideri
Constantin Mille
George Moruzzi
T. Pisani
Pascal Toncescu
Marioara Ventura
C. Xenii
Spiru Eftimiu
Victor Antonescu
General G. Georgescu
Prințul George Valentin Bibescu
Prințul Barbu Știrbey
Jean Th. Florescu
Maior Anghelleanu
Aristide Blank
A. C. Cuza
Nicolae Iorga
Nic. Berendei
Alex. Constantinescu
Căpitan Herea, locotenent în rezervă din gendarmerie ¹⁾
Receanu, inginer civil
Oroveanu, proprietar, locotenent în rezervă din gendarmerie
Mamulea, judecător, locotenent în rezervă din gendarmerie
Borș, învățător, locotenent în rezervă din gendarmerie
Nicolau, locotenent în rezervă din gendarmerie
Botez, locotenent în rezervă din gendarmerie
Ioanițiu, locotenent în rezervă, negustor de hârtie din București, Strada Șelari

¹⁾ Ofițerii puși pe listă erau proscriși, fiindcă, după informațiile serviciului de spionaj austro-ungar, s'ar fi purtat rău cu internații unguri și austriaci în calitatea lor de șefi ai campurilor de internați.

St. Ionescu, ofițer cu aprovizionarea în lagărul Răducăneni

**G. D. Georgescu, locotenent în lagărul Vădeni
Rugăm urgent răspuns telegrafic.**

General major de Hranilovici

Între timp, producându-se demisiunea guvernului Averescu, chestia plecării *trenului Take Ionescu* spre Elveția și Franța n'a primit o deslegare definitivă decât abia pe la sfârșitul lunii Iunie, când peste 200 persoane, printre cari mulți studenți, au părăsit țara. Cu acest tren au mai plecat și baronul Fasciotti, ministrul Italiei pe lângă curtea noastră regală, și Marinkovici, ministrul Serbiei, apoi d-na Marilina Bocu ¹⁾ cu d-soara etc.

Demisia cabinetului Averescu s'a întâmplat în urma a două consilii de miniștri, ținute în zilele de 26 și 27 Februarie, cu care ocazie s'a constatat că guvernul era în neputință de a îndeplini rolul de consilier responsabil al Coroanei din cauza controlului fățiș sau ocult al altora, aluzia e la adresa membrilor fostului cabinet Brătianu) cari, după declarația fostului ministru Mateiu Cantacuzino, urmăreau două direcțiuni diametral opuse în politica externă.

În ziua de 28 Februarie aveau să plece din nou delegații români, pentru a începe negocierile propriu zise de pace. Cu o zi înainte însă, adică în ziua de 27 Februarie, guvernul Averescu, imediat în urma consiliului de miniștri din acea zi, și-a prezentat regelui demisia, care, de data aceasta, a fost primită.

Cu câte-va zile mai înainte, și anume în ziua de Sâmbătă, 24 Februarie, întreaga misiune franceză, în frunte

¹⁾ D-na Marilina Bocu, pentru simplul fapt că este soția d-lui Sever Bocu, cunoscut ziarist și luptător în chestia națională, puțin a lipsit ca să fie împușcată de unguri „ca spioană” în gara Seghedin. Era la mijloc o înscenare infamă și murdară, datorită polițiștilor unguri, cari, dacă nu-și puteau răzbuna pe d. Sever Bocu, care rămăsese la Iași pentru a pleca în toamnă la Paris prin Rusia bolșevistă, credeau în lipsa lor de inteligență și de scrupul că trebuie să se răzbune pe soția acestuia. Viața i-a fost salvată însă de ofițerul român din armata austro-ungară Bălean, însărcinat cu conducerea trenului Take Ionescu până la granița Elveției. Vorba românului: Sângele apă nu se face!

cu eminentul general Berthelot, precum și misiunile engleză, americană și italiană, au părăsit Moldova, îndreptându-se, prin Rusia, spre patria lor. Cu toate că faptul acesta s'a petrecut fără să fi fost anunțat din vreme, spre a lua și marele public cunoștință de el, totuși un mare număr de cetățeni au ținut să fie de față la această mișcătoare despărțire a fraților noștri de arme, cari se duceau din mijlocul nostru în clipe atât de dureroase pentru noi, după ce, ca bravi legionari ai dreptului și libertății, au venit să ne apere cu prețul sângelui și cu avântul eroismului lor.

Plecarea misiunilor s'a făcut în prezența Majestaților lor Regelui și Reginei, a principeselor, a membrilor fostului guvern Brătianu și a unui numeros și ales public. Guvernul Averescu era reprezentat prin ministrul de războiu, generalul Iancovescu.

La plecarea trenului, generalul Berthelot salută cu cuvintele: „*Vive à jamais la Roumanie!*“ Distinsul general, un mare prieten al Românilor, ducea cu sine două adrese de omagiu, una din partea profesorilor universitari și a doua din partea membrilor Parlamentului, care mai era însoțită și de un exemplar unic din vechea Biblie a lui Șerban Cantacuzino. Adresa parlamentarilor i-a fost citită de Barbu Delavrancea cu vocea muțată în lacrimi. Toți ascultătorii, împreună cu generalul Berthelot, plângeau. Sentimentele de recunoștință ale oștirii și ale poporului român astfel înțelegeau să întovărășească amintirea vie a marelui nostru prieten, a nobilului popor francez, ca și a luptelor eroice, pe cari le-am dus împreună. Acea ce poate nu va putea spune urmașilor istoria rece și sobră a faptelor, o vor spune totdeauna mormintele eroilor francezi, cari au luptat și murit pe pământul României.

*

După demisia guvernului Averescu, un decret regal, cu data de 5 Martie, numea pe Alex. Marghiloman președinte al consiliului de miniștri și ministru la departamentul internelor.

Astfel omul, care pentru cei mai mulți era considerat de mult ca și mort din cauza intransigenței sterpe cu care considera efortul tragic al poporului român în urmărirea idealului său național, omul, care dispăruse din viața cu-

rentă tot așa ca și cum s'ar fi coborât cu toate păcatele lui în mormânt, era chemat de capul statului să ia în mână sa stăpânirea țării și conducerea destinelor României!

Noul guvern a depus jurământul, la Iași, în ziua de 6 Martie și era compus precum urmează:

Alex. Marghiloman, președinte al consiliului și ministru de interne;

Const. C. Arion, ministru de externe;

Generalul Hârjeu, ministru de războiu și ad-interim la lucrările publice.

S. Mehedinți, ministru al instrucției publice;

C. Meisner, ministru al industriei;

Mihail N. Săulescu, ministru de finanțe;

Dimitrie Dobrescu, ministru al justiției¹⁾.

C. Garoflid, ministru al agriculturii și domeniilor.

În ziua de 7 Martie, ziarul *Acțiunea* publică următoarele declarațiuni făcute într'un interview de către noul prim-ministru:

Relativ la chestia dacă fostul guvern Averescu a iscălit la Buftea preliminările păcii sau numai prelungirea armistițiului, Alex. Marghiloman a declarat:

„Nu poate fi nici o discuție, România a iscălit preliminările păcii și câteva din clauzele acestor preliminări au fost deja executate²⁾, iar celelalte sunt în curs de executare.“

O altă declarație eșită din gura noului șef de guvern este cea următoare:

¹⁾ Acest cabinet a suferit următoarea schimbare în ajunul deschiderii noului Parlament (4 Iunie 1918): C. Meisner și Dim. Dobrescu au eșit din guvern, spre a fi aleși, primul președinte al Camerei și al doilea președinte al Senatului. În locul lor au fost numiți la justiție Ion M. Mitilieu, până atunci secretar general al ministerului de interne, iar la ministerul industriei *prensul* ridicol și lacom *Grigută G. Cantacuzino*.

Intrarea acestuia din urmă în guvern a făcut o impresie din cele mai pețibile, considerându-se de toți ridicarea *prensului* la demnitatea de ministru ca o răsplată a lipsei sale de sentiment moral și național, dovedită cu prisos în timpul neutralității, când în schimbul a 3½ milioane lei, și-a pus la dispoziția Nemților cele două ziare ale sale: *Minerva* și *Seata*.

²⁾ E vorba de demobilizarea unei părți a armatei și de trecerea trupelor austro-ungare prin Galați-Beni-Bender spre Odessa, cari de fapt începuseră în ajunul venirii la cârmă a guvernului Marghiloman.

„La 10 Ianuarie 1918 d. C. C. Arion comunică d-lui Ion I. C. Brătianu că interesul României este de a trimite delegați la tratativele de pace dela Brest-Litowsk, explicându-i că e singura ocazie de a eși țara neștirbită, le oarece Germanii nu contractaseră încă nici un angajament față de Bulgaria, în chestia Dobrogeii.

„Cu 10 zile mai înainte un prieten al meu a fost însărcinat de mine să-i facă aceiași comunicare și dânsul a făcut un memoriu, pe care l'a înmănat d-lui Brătianu și M. S. Regelui.

„La 21 Ianuarie st. n., în timpul când fusese capturat tezaurul nostru, am revenit, solicitând d-lui Brătianu să trimită delegați de pace pentru aceleași motive“.

Ziarul *Steagul* (8 Maiu 1918), organul guvernului Marghiloman, într'un articol intitulat „Istoricul tratativei de pace“, scrie în această privință următoarele rânduri, pe cari le reprodue aci, spre a dovedi cari erau concepțiile politice ale d-lui Marghiloman în acele vremuri triste pentru țară :

„D. Marghiloman a trimis d-lui Brătianu în două rânduri înștiințări, în care îi arăta toate motivele pentru care d-sa credea că România nu poate spera o situațiune mai-bună, date fiind evenimentele și împrejurările, de a profitând de angajamentul: pace fără despăgubiri și fără anexiuni și asociindu-se la tratativele de pace dela Brest-Litowsk. Dacă d. Brătianu urma sfatul d-lui Marghiloman, s'ar fi făcut României, după expresiunea unui autorizat diplomat german, o punte de aur. Dar nimic n'a putut hotărî pe șeful guvernului, d. Brătianu, să înțeleagă situațiunea și să desolidarizeze în sfârșit destinele țării de acele ale persoanei domniei-sale. Numai pacea cu Ucraina, care închidea seria fațezărilor, a îndrumat pe d. Brătianu pe calea realităților. În ziua în care s'a anunțat pacea cu Ucraina, s'a anunțat și căderea guvernului Brătianu. La 9 Februarie 1918 st. n. guvernul Brătianu retrăgându-se, odată cu el cădeau și planurile nebune de rezistență eroică și inutilă într'un triumphiu format în nordul Moldovei și numit triumphiul morței, mormânt pregătit u răceală

pentru toată floarea bărbătească a acestei țări, afară bine-înțeles de „înaltul guvern“ și de distinșii misionari trimiși în misiuni mai mult sau mai puțin onorifice, pentru a fi cât mai departe de fatalul triumf al morții.“

La aceste afirmațiuni, îndată ce ele s'au produs în mod public, atât d. Ion I. C. Brătianu, cât și d. Take Ionescu au răspuns, primul că n'a primit nici un memoriu și al doilea că n'a auzit nimic de existența vre-unui memoriu.

Ast-fel, organul liberal *Mișcarea* dela 1 Martie 1918 publică în această pricină următorul comunicat:

În interviuul d-lui Marghiloman, aparut în ziarul *Acțiunea Română*, s'au strecurat afirmări inexacte, caci d-l Brătianu nu a primit nici un „memoriu“ din partea d-lui Marghiloman. E drept însă că un amic al d-sale i-a comunicat d-lui Brătianu că părerea d-lui Marghiloman ar fi ca România să încheie pace înainte de Rusia.

Aceasta părere este consecință cu atitudinea politica a d-lui Marghiloman, ea nu putea sa fie împărtășita de către acei cari considerau ca o chestiune de onoare și de interes superior, pentru dezvoltarea de mâine a României, ca statul nostru să nu părăsească lupta atâta timp cât ramânea o speranță de menținere a unui front oriental.

Evenimentul din acea zi publică și el comunicatul ce urmează:

În ziarul *Acțiunea Română* de astăzi a aparut un interviu dat de d. Alexandru Marghiloman.

În acest interviu d. Marghiloman afirmă că în doua rânduri a intervenit pe lângă guvernul d-lui Brătianu pentru a-l sfătui să încheie pace cu inamicii noștri, mai întâiu la 2 Ianuarie st. n., când au început tratativele dela Brest-Litowsk, printr'un memoriu trimes prin d. Arion și a doua oară la 21 Ianuarie st. n. cu prilejul confiscării tezaurului român dela Moscova, stăruind sa se faca o pace mai grabnică.

Partidul conservator declară că ni i seful său, nici miniștrii săi n'au fost nici odată puși în cunoștință nici de aceste intervenții, nici de existența zisului memoriu.

Istoriceste ne aflăm deci în fața unui mister. Politicește, lucrul nu are însă nici o importanță. Nimeni nu se îndoia că d. Marghiloman vrea pacea. Conservatorii takisti spun că ei n'au vrut la acea epocă nici un soi de tratări de pace. Liberalii afirmă că ei nu se puteau gândi la pace câtă vreme puteau fi speranțe de menținerea unui front oriental! Deci, cu sau fără memoriu, evenimentele 'și-ar fi urmat același curs.

Dar Marghiloman afirmă că a trimis un memoriu cu Arion și acest memoriu a trecut prin front. De aci începe nedumerirea. Cine a luat memoriul din mâinile lui Arion? Cel care l'a luat, era el împuternicit să primească memoriul lui Marghiloman? De către cine fusese el împuternicit? Fost-a memoriul adus la Iași sau nu? Cui a fost remis acest memoriu? Cui fost-a el comunicat?

Toate acestea compun un mister, care probabil nu se va lămuri nici odată, afară numai dacă Alex. Marghiloman va recunoaște că n'a trimis nici un memoriu, ori Arion că nu l'a remis nimănui.

Nici o nedumerire însă nu poate fi pe chestia, dacă fostul guvern Averescu a iscălit la Buftea preliminările păcei sau prelungirea armistițiului. Pe lângă declarația de mai sus a noului prim-ministru, avem mărturisirea ministrului de externe C. C. Arion, publicată la timp în toate gazetele ieșene

„Noi am luat succesiunea guvernului Averescu, care, în preliminări, acordase în principiu rectificări de graniță în Carpați, concesiuni economice și cedase Dobrogea, în condominiu, celor patru puteri.“

După venirea la putere a guvernului Marghiloman, negocierile de pace au fost continuate, nu însă la Buftea, ci la București, în palatul dela Cotroceni, în sala în care se ținuse consiliul de coroană dela 14 August 1916 și în care se hotărâse declarația de războiu adresată Austro-Ungariei.

Comisiunea română de pace a fost compusă în modul următor:

Prim-delegat: C. C. Arion, ministrul de externe, asistat de miniștrii plenipotențari I. N. Papiniu și M. Burghela.

Comisia militară: general Coandă, general Lupescu și general Mircescu.

Comisia juridică: P. Missir.

Subcomisiunea economică, comercială și industrială: N. Ștefănescu, Al. Ștefănescu, I. Anghelescu, N. Răducanu-Popescu; I. Tănăsescu, D. Gheorghiu.

Comisiunea marinei: amiral Aurel Bălescu și comandor Mărgineanu.

Comisia schimbului de prizonieri: căpitan N. Tabacovici și căpitan Gheron Netta.

Maiorul Alex. Dumitrescu era secretarul comisiunii tratativelor de pace.

După tratative de aproximativ 2 luni de zile s'a semnat în dimineața de Marți, 24 Aprilie (7 Maiu), la orele 12, faimoasa pace dintre România și Puterile centrale, care poartă titlul de „**Pacea din București**”.

Prin tratatul de pace impus, Puterile centrale au ținut să ne aplice „metoda tare” până la capăt. Nu ne-au cruțat nici un sentiment; nici o jignire a demnității noastre nu li-s'a părut prea mult, ceea-ce totuși n'a împiedicat pe ministrul de externe C. C. Arion să-și exprime într'un interview convingerea „**că România va eși cu puteri crescânde din pacea încheiată!**”

În clipa, în care regretatul Barbu Delavrancea caracteriza pacea rușinoasă a guvernului Marghiloman cu cuvintele că prin ea „s'a clintit hotarul, pe care dela Neagoe Basarab până astăzi nimeni nu l'a atins”, presa guvernamentală, ca și puhoiul celorlalte ziare vândute intereselor nemțești, glorificau pacea încheiată și puneau în discuție atitudinea României în războiul mondial, ea și când pacea, la care țara se afla redusă, ar fi însemnat triumful părerii acelora, cari propovăduiau participarea noastră în războiul alături de Austro-Ungaria.

Uitau trădătorii și nemernicii că nu se putea, în ordinea morală a lucrurilor, ca atâta sânge românesc să se fi vărsat, atâtea dureri să ne fi zdrobit, atâta credință și iubire de neam să fi înălțat sufletele fiilor țării, pentru-ca această *supremă și sublimă jertfă*, cum o califică fostul ministru Matei Cantacuzino într'un articol din ziarul *Indreptarea*, să se încheie, sub ochii și spre uimirea chiar a străinului,

care ne călca pământul, prin triumful aceloră, cărora nu le pare rău că nu s'au înșelat în prevederile lor.

A fost dat lui Alex. Marghiloman și acoliților săi ca, în momentele cele mai hotărâtoare și mai grele pentru neam, să dea proba unei mari inferiorități pentru poporul nostru și anume aceea că el n'a avut nici înainte de intrarea în războiu, nici după punerea în teacă a săbiei românești, acea unitate sufletească, care ar fi trebuit să izvorască din toată istoria noastră milenară, acea patimă invincibilă pentru desăvârșirea unității naționale. Dacă o astfel de patimă ar fi dogorît în toate inimile românești și s'ar fi exprimat de toate glasurile, desigur că istoria războiului nostru ar fi fost alta și mai ales țara ar fi fost scutită de umilințele și rușinea adusă asupra ei de guvernarea marghilomanistă.

Dar dacă flacăra patriotismului adevărat n'a încolțit în sufletul d-lui Marghiloman, în schimb ura și răzbunarea cea mai josnică îl mistuiau, după cum i-se dicta.

Guvernul Marghiloman, deși un rău necesar, putea totuși să lase în urma sa alte impresii decât cele pe cari au avut trista ocazie să le simtă toți Românii conștienți și demni. Istoria contemporană nu va ierta d-lui Marghiloman, pe lângă opera înjositoare a păcei sale, următoarele mari greșeli politice:

1. Că, pentru a fi neturburat și sigur de putere, a consimțit ca și după iscălirea păcei să mai rămână în țară șease divizii germane, a căror întreținere greva bugetul sleit al țării cu peste 200.000 lei zilnic. Scump plătea birata țară „fericirea“ de a avea pe d. Marghiloman în fruntea ei!

2. Despotismul și răzbunarea, la cari s'a pretat, după cererea Nemților și Ungurilor, față de anumite organe din Stat, cari nu aveau altă vină decât aceea de a-și fi îndeplinit cu sfințenie datoria către țară în vremurile grele ale războiului.

Arestarea d-lor Rafail, șeful siguranței, I. Panaitescu, directorul general al siguranței Statului, G. Cărbescu, prefectul poliției din București și Iași și, ca culme, aresta ea a însuși fostului ministru de interne Alex. Constantinescu, constituie proba indelebilă a slugărniceii și lipsei de demnitate națională din partea guvernului Marghiloman. Om cu suflet omeneșc, dar nu cu suflet românesc, Al. Marghiloman a voit să profite politicește până și din cel mai umilitor act, pe care i-l cereau Germanii și Ungurii să-l săvârșească.

arestarea d-lui Alex. Constantinescu, cel mai influent, mai luminat și mai activ ministru din cabinetul Brătianu, istoricul cabinet care declară războiul la 14/27 August 1916.

Aceste josnice intenții au fost spulberate și blamate de îndată de către toți miniștrii plenipotențiarilor din Iași ai Statelor aliate. Intr'adevăr, niciodată penitenciarul din capitala Moldovei n'a fost mai onorat ca în timpul celor două săptămâni din luna Septembrie a anului 1918. D-nii Barkley, ministrul Angliei, contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței, Vopicka, ministrul Statelor-Unite, baronul Fasciotti, ministrul Italiei, și Marinkovici, ministrul Serbiei, toți, pe rând, au mers la penitenciar să onoreze cu vizita lor pe „deținutul Alexandru Constantinescu“, arestat la comanda contelui Tisza de către ipistatul său Alex. Marghiloman, devenit, grație devotamentului său în apărarea intereselor germano-maghiare, prim-ministru al României în momentul când ea trăgea să moară sugrumată.

Și ce cumplită ironie a soartei! Deși d. Marghiloman era de fapt șeful guvernului român, totuși d. Vopicka n'î primea rapoarte despre nevoile de alimente ale României decât dela „deținutul Alex. Constantinescu“, care, după 2 luni, avea să fie ministru de industrie, însărcinat și cu aprovizionarea țării, în care calitate trebuia să îngrijească de descărcarea și transportarea făinei adusă cu vapoarele americane în diferitele noastre porturi, în urma tocmai a rapoartelor dresate în atmosfera sombră a penitenciarului din Iași și după urma cărora însuși d. Marghiloman cu tot partidul său n'au simțit ce va să zică lipsa de pâine în iarna și primăvara anului 1919!

Iată acum câte-va dovezi evidente despre modul cum îngâmfații dela Berlin porunceau omului lor dela București: Alex. Marghiloman.

Viile discuții, cari au avut loc prin luna Februarie 1918 în Reichstagul german, ne privesc în mod direct și pe noi și pun în lumină mentalitatea germană despre cece avea să fie pacea ce ne o impunea Germania cu aliatele ei. Deputatul conservator Heydebrand spunea:

„România, care prin intrarea sa în războiu a săvârșit o trădare completă și care înainte de războiu a vut ut

cerealele sale Germaniei în condiții cămătărești, nu va trebui lăsată fără despăgubiri considerabile“.

Pe de altă parte, contele Westarp, unul din șefii conservatismului german, declara :

„Atmosfera în România nu va putea fi considerată ca însănătoșită (sic), decât când se va obține expiația desăvârșită pentru imensa corupție și trădarea fără seamăn. Asupra acestui punct o pedeapsă exemplară, ca urmare a unui proces fără milă, constituie o condiție inexorabilă“.

La aceste cereri atât de precise și insolente, ministrul afacerilor străine Kühlmann răspundea următoarele :

„După experiența făcută în acest războiu, nu sfătuim să se dea României o încredere imediată și fără rezerve, cu toate că purtarea guvernului actual poate îngădui oarecare încredere pentru viitor.

„Istoricul războiului arată în mod neîndoelnic că marea majoritate a poporului român a fost împinsă în războiu contra voinței sale de o clică mică de politicieni, în parte interesați, în parte superficiali și în parte criminali.

„Guvernul actual crede că vinovații acestui războiu trebuie să fie puși în acuzație printr'o hotărâre liberă a poporului român. Numai astfel de acțiune va da pedepsei naționale adevărata ei valoare pentru noi“.

Mai lămurit nu se poate. Iată cum se poruncește deci de la Berlin guvernului Marghiloman ca să procedeze față cu acei cari au împins la războiul unității naționale.

Sub dictatura Berlinului, după-ce s'a votat ratificarea păcii și anumite legi umilitoare în legătură cu pacea, Parlamentul de dezertori, ales pe sprânceană de Marghiloman sub presiunea baionetelor nemțești, a votat darea în judecată a guvernului Brătianu-Take Ionescu pentru crima de a fi vârat țara în războiu în contra Puterilor centrale, modificând până și art. 16 și 26 din legea responsabilității

ministeriale în sensul de a putea aresta preventiv pe miniștrii puși sub acuzație.

Guvernul Marghiloman era obligat să săvârșească toate aceste acte mizerabile și printr'o *convenție secretă* încheiată între România de o parte și Germania și Austro-Ungaria de altă parte (Turcia și Bulgaria nu figurează).

Prin această convenție, România era batjocorită și umilită și mai sângeros decât prin tratatul de pace, caci pe lângă obligația ce se impunea cabinetului Marghiloman de a da în judecată pe miniștrii antantiști, se stipulau anume condițiuni pentru tratamentul Românilor transilvăneni, aflaători în Moldova, se fixau noi pretenții economice în chestia petrolului, a devizelor, a Băncii Naționale, etc., se regulau transporturile de trupe nemțești spre Ucraina, ca și transporturile de mărfuri din Basarabia spre granița austro-ungară și, în caz de nevoie, se instituia câte un reprezentant germano-austriac pe lângă fiecare minister, spre a se garanta executarea condițiilor impuse de Austro-Germani fie prin tratatul de pace, fie prin convenția secretă.

Grație stipulațiunilor precise din această odioasă convenție, s'au votat de guvernul Marghiloman toate acele legi, menite să ne înjosească neamul și printre cari legea amnistiei trădătorilor puneă vârf la toate infamele pretenții germano-ungurești. Tot sub presiunea ei s'a făcut și darea în judecată a membrilor guvernului Brătianu-Take Ionescu.

În veci rușinoasa pace dela București, lesne de înțeles, n'a putut să stârnească în toate inimile cinstite românești decât jale, durere și dor de răzbunare. Din primele zile, un puternic sentiment de revoltă înăbușită cuprinsese țara dela un capăt la altul și într'una din zile pe zidurile caselor din liniștitul orașel Târgul Neamțului se putea citi următoarea proclamație:

Cetățeni!

Pacea s'a încheiat!

Slugile Nemților în cap cu Marghiloman, după semnarea actului de trădare, au benchetuit mâncând hotarele strămoșești ale Țărei (pământul nostru sfânt), bând cinștea neamului românesc (atât ne mai rămă-

sese) în aceeași sală unde conștiința națiunii declarase războiul sfânt al neamului.

Acum toți au dreptul în această Țară afară de noi, Români.

Cine a fost trădător, astăzi capătă cinste și drepturi, desfășurând „Steagul“ infamiei. (Aluzia e la ziarul „Steagul“).

Cine a luptat în cele 4 hotare, zace ferecat în lanțurile robiei.

Iuda a vândut pe Christos pentru 30 arginți.

Griguță și ai lui a vândut România pe 3 milioane.

Fițiucile mișeilor cumpărate de Nemți ne scuipe zilnic, cu nerușinare, în față otrava nelegiurii.

Pe chestiuni personale se înjosește un neam întreg.

Ce strecurau Nemții noaptea la rețelele de sârmă în războiu, astăzi în „timp de pace“ sunt ziarele oficiale, învinuind în nerușinarea lor pe aliații noștri, dușmanii dușmanilor noștri, de izbucnirea războiului sau otrăvind-ne zilnic sufletul cu minciunile comunicatelor nemțești.

Dela frații aliați ne va sosi salvarea.

Dumnezeu să-i ocrotească în putere și curaj!

Cu toată paza celor 6 divizii ce și-au oprit trădătorii în țară, fără termen, Marghiloman și ceilalți să ia aminte.

Tot se mai găsește în țară un suflet curat, un revolver încărcat și o granată plină.

Cei ce au urechi de auzit, să audă!

Trăiască mult încercatul nostru Rege și popor!
Trăiască Aliații!

Conștiința Națională

Cu totul alta decât cea mănjită de fițiuca mișeilor

Autorul proclamației era căpitanul G. Băgulescu din eroicul regiment al vânătorilor de munte, cu garnizoana la Târgu-Neamțu, care, descoperit, a fost dat în judecata consiliului de războiu din Iași, sub acuzația că prin manifeste tipărite ar fi ultragiât guvernul.

Procesul s'a judecat în ziua de 5 Septembrie 1918. Căpitanul Băgulescu, decorat pentru acte de vitejie cu ordinul *Mihai Viteazul*, a fost apărat de generalul. Zizi Can-

tacuzino și căpitanul Clonaru, ambii decorați și ei cu ordinul *Mihai Viteazul*, apoi de avocații M. Văgăunescu și Zelea Codreanu, deputați, decorați și ei pentru acte de vitejie pe front, precum și de d-nii Georgel G. Mârzescu, fost ministru, și Leonte Moldovan, avocat și deputat de Brăila.

În urma unor splendide pledoarii, din care a eșit la iveală grozăvia vremurilor ce trăiam pentru educația națională, bravul căpitan Băgulescu a fost achitat cu 4 voturi contra 1.

Poate fi oare ceva mai caracteristic pentru atmosfera produsă în țară de pacea cu care se făceau d-nii Al. Marghiloman și C. C. Arion, decât acest trist episod, de felul căruia ași putea cita la infinit, dacă n'ași mări prea mult cadrul acestei lucrări?

Cu toate laudele ce-și aduceau autorii păcei înjosoare dela București, prin care România se vedea despuiată de Dobrogea, ca și de falnicii munți ai Carpaților, fără a mai vorbi de clauzele economice, financiare și politice, cari robeau, îngenunchiau și necinsteau demnitatea națională a țării, în mintea Românilor patrioți și conștienți niciodată nu s'a crezut în durabilitatea ei, o clipă măcar. De altfel chiar faimoșii ei autori n'au avut curajul s'o ratifice. Regele Ferdinand a refuzat categoric semnătura sa.

Nedreptatea și necinstea ce se făceau unui neam întreg erau atât de strigătoare la cer și umilitoare, încât chiar în forul interior al d-lor Marghiloman și C. C. Arion nu puteau rămâne în picioare pentru multă vreme și nerăzburate.

Din fericire, în urma eforturilor uriașe din partea aliaților noștri, cari în toamna anului 1918 au trântit la pământ puterea formidabilă, dar sleită a Germaniei și tovarășelor ei, obținând victoria completă, faimoasa pace dela București n'a fost pentru România decât un vis urât și de scurtă vreme.

A fost scris României martirizate ca după atâtea dureri, ruini și șiroaie de sânge, să-și vadă înfăptuit idealul ei de unitate națională de către marea conferință a păcei dela Paris, care a aruncat la coș, ca pe o otreapă, tratatul de pace consfințit și iscălit de Alex. Marghiloman și C. C. Arion la București.

Sub presiunea hotărîrilor conferinței păcei dela Paris,

care a sancționat înfăptuirea României-Mari, autorii tratatului de București stau azi pitulați și rușinați într'un colț, așteptând circumstanțele ușurătoare ale istoriei!

Dacă pacea dela București a fost, în ultimă analiză, rezultatul trădărei, ca și al anarhiei rusești, cari pentru noi vor rămâne cunoscute sub numele de *Pacostea rusească*, istoria viitoare va înregistra în același timp cum toți autorii, ca și semnatarii acestei păci născută moartă, s'au înmormântat politicește pe vecie din clipa în care victoria aliaților a zdrobit pumnul nemțesc, brutal și lacom, spre bucuria și fericirea întregii omeniri.

Numai omul îndrăgostit de putere — e vorba de d. Alex. Marghiloman — nu vrea să înțeleagă rostul acestei sentințe istorice și fără apel. El crede că cu toate păcatele sale anti-naționale și cu toată noua mentalitate, ieșită din fundul tranșelor, *la Dumnezeu și în țara românească totul e posibil!*

Dar morții nu învie!

Cu această fermă credință, încheiu volumul de față.

A doua fază a războiului nostru și anume: mobilizarea din nou a armatei române în contra Puterilor centrale, decretată de regele Ferdinand în ziua de 27 Octombrie 1918 (sub guvernul generalului C. Coandă), care a avut ca urmare intrarea trupelor noastre în Ardeal și Bucovina înaintea de încheierea armistițiului împlorat de Germani și acordat de aliați la 12 Noembrie dimineața 1918, apoi mersul greoiu al tratativelor dela conferența păcii din Paris, ca și al douilea nostru războiu cu Ungurii, reete cu bolșevicii lui Bela Kun, care s'a terminat cu distrugerea și stârpirea bolșevismului maghiar și cu intrarea glorioasă a oștirea românești în Budapesta (4 August 1919), toate aceste însemnate evenimente vor forma studiul sârguincios al unui nou volum, dacă împrejurările și sănătatea îmi vor îngădui.

Am ținut însă ca întâiu și întâiu să pun sub ochii publicului cititor, pe cât slabele mele puteri mi-au permis, toată mucenicia de care a avut parte mica, dar eroica Românie după urma *pacostei rusești* și pe care o concretizează așa de lapidar eminentul scriitor rus Untkowsky, spunând:

„Mă închin până la pământ ție, o Românie, pentru pătimirile tale, pentru soarta ta eroică!”

CUPRINSUL

	Pag.
Prefața	5
Introducere	7
Cap. I. Marele vinovat: Wilhelm II	12
„ II. Contele Tisza: Principalul complice.	17
„ III: Narcoticul contelui Tisza	25
„ IV. Neutralitatea României și intrarea ei în războiu	44
„ V. „Cartea roșie austro-ungară“	77
„ VI. Iou I. C. Brătianu	102
„ VII. Un om nefast: Boris Stürmer	115
„ VIII. Un monstru: Rasputin	129
„ IX. România în războiu. Cum ne-a trădat Rusia	161
„ X. Refacerea militară și politică din Moldova. Stân-	
jenirea ultimelor noastre eforturi de către Ruși	173
„ XI. Revoluția rusească	189
„ XII. Dela revoluție până la armistițiu	201
„ XIII. Guvernul maximalist. Armistițiul și pacea dela	
Brest-Litowsk	226
„ XIV. Redeșteptarea Basarabiei.	252
„ XV. Unirea Basarabiei cu patria-mamă	261
„ XVI. Din durerile pribegiei	288
„ XVII. Uneltirile criminale ale d-rului Racovsky în	
contra României și banditismele sale din	
Odessa	314
„ XVIII. Guvernul Averescu și pacea lui Marghiloman	341

